

СССР ХАЛҚЛАРИ ПРОЗАСИ

ДУСТЛИК КУТУБХОНАСИ

Юлиан Семёнов
ТАСС МАЪЛУМ
ҚИЛАДИКИ...

ТОШКЕНТ

Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1989

Р 2
С 43

Редколлегия

**УЛМАС УМАРБЕКОВ, САИД АҲМАД, ХОЛИДА АҲРОРОВА,
ПИРИМҚУЛ ҚОДИРОВ, НИЗОМ КОМИЛОВ, ЛАЗИЗ ҚАЮМОВ,
УМАРАЛИ НОРМАТОВ, ВАҲОБ РЎЗИМАТОВ, ҲАСАН ТУРАБЕКОВ,
УТКИР ҲОШИМОВ**

**Русчадан
МУЗАФФАР
таржимаси**

4702010201—80
С **М 352 (04)—89** 81—89

ISBN 5—635—00516—8

© Москва, Издательство
«Советская Россия», 1979 г.
© Гафур Гулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
[Таржима].

ВПК¹га чизги

Турк мрамари билан сайқалланган ҳовузда яйрашаётган набираларига термилганча, Нелсон Грин бир зум ўйга толди. Сўнг у суҳбатдошига юзланиб, сўз қотди:

— ...Набираларимга боқиб, ёшлигимни, студентлик йилларим... профессор Митчел ўқиган лекцияларни эсладим... У пайтда сиз Марказий Разведка Бошқармасининг директор ўринбосари эмас, ёш бола эдингиз... Қизиқ... Сўзларингизни тингларканман, Майкл, Митчел талқинини эсладим: «Агар сувга ташланган чов сингандек бўлиб туюлса, аниқроғи, эшкакчини худди шу туйғу қамраб олса, унда бу сезги чин бўлади. Агар эшкакчи ростдан ҳам човнинг синганлигини тасдиқлашга уринса, у ҳолда бундай мушоҳада нотўғри». Одамзоднинг хатоси ҳис қилмай туриб, мушоҳада берилишида эмас, азизим Майкл, ҳиссиёт ўз йўлига, ҳамма гап ҳиссиётдан нотўғри ҳукм чиқарилишида. Кўриб турибсизки, Майкл, ҳар қандай сезги — ҳистуйғу эканлиги рост. Ҳиссиёт билан ҳукм чиқариш эса бутунлай бошқа масала. Бу ҳукмнинг ҳақиқат ёки ёлгон бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас...

Нелсон Грин узун, мошкичири қошлари остидаги сув томчисидек мовий қийиқ кўзларини бир нуқтага тикди. Одатда у қўл остидаги «Ворлд э деймондс» корпорациясининг Кузатув совети йиғилишларида худди шундай ўтирарди. Йиғилганлар чолнинг кўзларига боқиб, унинг на мудраётганини, на котиб ва хаттотларини зимдан кузатаётганини билишарди.

— Биз тановул қилаётган бу қулупнайлардан Техас майсаларининг хушбўй атри келиб турибди, тўғрими?— деб сўради Майкл Вэлш жилмайиб.

— Бу сезги эмас, мушоҳада юритиш, Майкл, нотўғри мушоҳада... Ликопчадаги қулупнайларнинг Техас

¹ Ҳарбий саноат комплекси. (Тарж.)

далаларидан терилиши ақлга сиғмайди. Чунки у еринг ҳавоси мўътадил. Бу қулупнайлардан Африка тафти уфуриб турибди. Афсус... Энди самолётларимни Нагонияга эмас, Луисбургга жўнатишга мажбурман. У ерда қулупнай қирқ беш цент қиммат. Буниси ҳам етмагандек, орадаги масофа юз тўқсон икки миль олис. Бу ортиқча харажат ва ёнилғи деган гап, ахир.

— Бунақада хонавайрон бўлмайсизми?

— Э, асти гапирманг,— деди кескин оҳангда Грин,— инқироз миллионлар билан эмас, центлар билан ўлчанади.

— Наҳот Пентагонга сўзингизни ўтказолмасангиз?

Грин ялпиз билан дамланган чойдан бир ҳўплагач, сўради:

— Уларнинг юк самолётларида қулупнай ташишини назарда тутаяпсизми? Уйлайманки, илтимосимни ерда қолдиришмайди. Аммо бундан не фойда? Ёки бирор таклифингиз борми?

— Ҳа, бор. Пентагоннинг кўмагисиз бу ишни удда-лашим мушкул.

— Бу масалани ҳал қиламиз. Аммо Давлат департаменти-чи? Мулоҳазаларингизни улар билан ўртоқ-лашдингизми?

— Шошилмайлик. Бу ишга уларни сўнгги паллада жалб қилган маъқул. Акс ҳолда, ортиқча шов-шув кўтарилиши мумкин. Айрим дипломатларимиз юз грамм ароққа имонларини ҳам сотишдан тойишмайди... Ҳозир жигар яллиғланиши — профессиональ касалликка айланган. Врачларимиз олиб борган текширишларга кўра учта элчихонамиз ходимларининг етмиш фоизи жигар касалига чалинган экан.

— Айёрлик ҳам эви билан-да, Майкл. Давлат департаментидаги айрим йигитлар билан ҳаммаслак ва улардан манфаатдор эканимни жуда яхши биласиз-ку. Агар мен Нагонияда бор-йўғи уч юз миллиондан айрилган бўлсам, улар қўша-қўша юз мингларини шамолга учуришди. Улар учун бир цент ҳам пул...

— Инонинг, Нелсон, Давлат департаментини бу ишга аралаштиришнинг мавриди эмас. Мабодо режаларимиз амалга ошгудек бўлса...

— Чол билан баҳслашманг,— деди Грин унинг сўзини бўлиб.— Махсус топшириқлар бўйича элчи — акционерим, у котибларим ёзган маърузада чиқишга одатланган. Монелик қилманг, Майкл, фойдаси йўқ. Яхшиси, ҳаловатингизни ўғирлаган режангизни айтинг,

жилла қурса битта-яримта маслаҳатим асқотиб қолар.

— Бош қотиришга арзийдиган режа. Москвада ўз агентимиз бор. Ишончли шахс. Эндиликда кўр-кўрона эмас, Кремлнинг ният ва режаларини аввалдан билган ҳолда иш кўрамиз. Тушуняпсизми? Илгари бизда бундай агент йўқ эди, Нелсон, шунинг учун ҳам бу сафар муваффақият қозонишимизга имоним комил.

— Нонни катта тишласанг ҳам...

— Биласиз-ку, обдон ўйламасдан бир ишга қўл урмайман. Хуллас, ишончли кишимиз бор экан, иложи борича тезроқ қарши зарба беришимиз зарур. Ортиқча ҳиссиётга берилиб, кўр-кўрона ҳукм чиқариб ғалабани бой бериб келганимиз етар, ахир?!

— Мулоҳазаларингиз чакки эмас,— деди Грин.— Пухталиқни яхши кўраман. Яқун — пухталиқнинг интиҳоси. Пентагон билан нима хусусда гапләшишим керак?

— Операция тайин қилинган кунда ва ўша соатда флот Нагония қирғоғида бўлиши керак. «Яшил қирғийлар» пухта ва аниқ ишлашидан қатъий назар, авиация ҳам минг кишилиқ десант ташлашга шай бўлиб туриши шарт. Шу, холос.

— Сизни тўғри англаган бўлсам, авиация ва флотни сўнги босқичда даҳшатли тажовуз сифатида қўлламоқчисиз, шекилли?

— Шундай.

— **Ш а х с а н** менинг манфаатимни кўзловчи, махсус топшириқлар бўйича элчи бу ишга бош-қош бўлиши керак экан-да!

— Мен бундай қилмоқчи эмас эдим. Модомики, Нелсон, сиз шуни хоҳлар экансиз...

— Раҳмат. Бу воқеалар қачон рўй бериши мумкин?

— Икки-уч ҳафтадан кейин.

— Маъмурият ташаббусингизни маблағ билан таъминлайдими?

— Уларнинг ҳасис эканлигини яхши биласиз-ку.

— Начора, ЦРУ¹нинг бир ярим миллион, ҳатто икки миллионлик акциясини сотиб олишга розиман.— Нелсон Грин жилмайди. — Кремль билан «ҳамкорлик» анъаналари ҳаддан ташқари ошқора тус оляпти. Ве-

¹ Марказий Разведка Бошқармаси. Кейинги ўринларда бу жумла қисқартириб МРБ деб берилади. (Тарж.)

на... ОСВ¹... Нагонияга бериладиган зарба айни мўлжалдаги иш... Яна қулупнай ейсизми?

— Жоним билан. Фақат менга Нагониянинг «а пропоз»²си кўпроқ ёқади.

Степанов

«Жорж Гресо фотосуратда басавлат кўринса-да, аслида ўрта бўйли, озғин, камқувват, бошини ён-верига гўё даҳшатли нарсани кўриб қолишдан чўчигандек ўтирарди.

Жорж Гресога ўз фикримни айтганимда у ўзини аранг босиб:

— Ҳақ гапни айтдингиз. Қайтадан оёққа турганимга энди бир йил бўлди,— деди майин оҳангда.— Қалтис хатти-ҳаракат қилсам, вужудимга оғриқ киради. Чидайман. Госпиталга тушиб қолишдан кўпроқ кўрқаман. Айни вақтда бунга ҳаққим йўқ!

У бошидан кечирган азоб-уқубатларни шундай ҳикоя қилиб берди:

— Халқнинг ғалабаси билан тугаши муқаррар партизанлар уруши кетаётган, пойтахтни шиддат билан ишғол қилишга киришган пайтимизда муҳтасиб Фернандесдан хат олдим. У мен туғилган қишлоқда холи учрашиб ҳокимиятни босқичма-босқич топшириш хусусида келишиб олишни таклиф қиларди.

Биз бу масалани Бюро муҳокамасига қўйдик. Ўша пайтда Фернандес бетарафлик йўлини тутганди. Бу ўз навбатида ҳақ-ҳуқуқсиз, жабрдийдалар манфаатини ҳимоя қилувчи Христиан черкови ходимига хос хислат эди. Мен учрашувга ўз розилигимни билдирдим, чунки Фернандес — миссионерлар Римга олиб кетгунларига қадар ит азобини тортган норасида негр болакайни, яъни болалигини унутмагандир деган ўй миямга қаттиқ ўрнашиб қолганди.

Фернандеснинг тинчлик қарор толишига сидқидилдан интилаётганига шубҳа қилмасак-да, босқинчилар муҳтасибнинг мактубидан огоҳ бўлиб, бундан ўз мақсадлари йўлида фойдаланишлари мумкинлигига ақлимиз етарди. Укам Хулио соқчилар батальонини учрашув белгиланган қишлоқ яқинида жанговар ҳолатга келтириб қўйишни лозим топди.

1 Стратегик қуролларни чеклаш.

2 Қулупнай (испан).

Муҳтасиб чиндан ҳам сўзининг устидан чиқди.

Бироқ тунда, Хулио батальони чакалакзордан чиқиб, қишлоққа йўл олишидан икки соат бурун командосчилар у ерга бостириб киришибди ва қишлоқ аҳолисини тўплаб: «Ораларингда энг ёши ким?» деб сўрашибди. Қотиллар мурғак Роситани йиғилганларнинг кўзи олдида найза билан чавақлаб ташлашибди. Кейин аҳолининг ярмини ўрмонга ҳайдаб кетишибди. Қолган-қутганларга эса, агар шу яқин орада эканликларини гуллаб қўйишса, гаровга олинганларнинг ҳаммасини — етмиш кишини отиб ташлаяжакларини айтишибди.

«Уйингизга келганларни ҳайдаманг, — дейишибди улар. — Бемалол гаплашишларига, хотиржам тарқалишларига имкон беринг. Шундагина ҳамқишлоқларингиз соғ-саломат уйларига қайтишади. Агар чизган чизигимиздан чиқсанглар ҳаммангизни чақалоқдек чавақлаб ташлаймиз. Гўдакка бари бир, қийноқ нима эканлигини билмай, осойишта жон берди...»

Роситанинг онаси «гўдак ҳам одам, унинг ҳам жони бор» деб бақирганда, кўкрагига ханжар санчиб, овозини ўчиришди. Гаровга олинганларни чакалакзорга ҳайдаб кетишди.

Хулио қишлоққа соқчилар қўймади. Чунки Фернадес «Кўшинларингиз ўз жойларида сақланган тақдирдагина ҳукумат мени йўлдаги ҳарбий тўсиқлардан ўтказади. Ушанда учрашувимизнинг хавфсизлиги таъминланади» деб огоҳлантирган эди. Гаровга олинганлар орасида оилам, узоқ қариндошларим бор эди. Соддадил кишилар босқинчиларнинг «тилингизни тийсангиз, ҳамқишлоқларингиз омон қолади» деган буйруғини бажарсак болаларим, онам ва синглимнинг ҳаётини сақлаб қоламиз, деб ўйлашган. Илож қанча, одамларимиз меҳр-оқибатли, фақат юрак олдириб қўйишган. Росита билан муштипар онанинг ваҳшиёна ўлими уларнинг тилларини боғлаб қўйган.

Сизлар олиб борган уруш тафсилотини биздаги шарт-шароитга қиёслашингиз мумкин. Буни мен тушунаман. Аммо ўша вақтда россияликлар саводли эканликларини, мутолаа қилишларини, фильмлар кўришларини, ўз-ўзидан аёнки, оқ-қорани ажрата олишларини назардан қочирманг. Ҳамюртларингиз ватанпарварлик мактабини ўташган — улар меҳнат ва курашда чиниққан. Ҳатто д а в л а т, халқ ҳокимияти нима экан-

лигини англаб етмаган халқдан нимани ҳам талаб қилиш мумкин.

Фернандес билан учрашувимиз кўнгилдагидек бошланди. Ҳақиқатдан ҳам унинг мулоҳазалари муҳокама қилишга арзигулик эди. Муҳтасиб иккимиз ҳолисона ўзаро низоми ишлаб чиқдик. Муҳтасибга ишончи, учрашувга қуролсиз боргандим, бу ишонч менга панд берди. Учрашув вақтида командос каллакесарлари қишлоққа ўрмалаб киришибди. Муҳтасиб таклиф қилган дўстона мунозара қонли тўқнашув билан тугади.

...Аввалига Фернандесни қийноққа олишди. Ундан фақат биргина: «Халқни ҳақ йўлдан қайтаришни ва ички парокандаликни вужудга келтиришни менга коммунистлар буюришди. Бунинг эвазига пул тўлашди» деган эътирофни тан олишини талаб қилишди. Аммо муҳтасиб босқинчиларнинг ваъдаларига учмади. Товонига кўмир чўғини босишларига, тирноқлари остига қиздирилган игна санчишларига бардош берди.

Кейин мен билан «мулоқот» бошлашди. Қўл ва оёқларимни боғлаб, гўё қоядан денгизга сакрашга шайланган сузувчидек дарахтга осиб қўйишди. Уларнинг «қалдирғоч» деб номланган бу қийноқларига бардош беришим аниқ, чунки ўша вақтда жисмонан бақувват эдим. Каллакесарлар бунинг фаҳмига етмайди деб ўйлайсизми?! Рўпарамга онамни келтиришди. Уни ечинтиришди. Агар ғоямдан қайтиб штабимизга борадиган чакалакзор йўлни кўрсатмасам онамни тириклайин ёқиб юборишларини айтишди. Лом-мим демадим. Онамни тупроққа булғалаб, устидан бензин қўйишди. «Бу разилликларинг учун ҳали қон билан жавоб бера-сизлар! Аёлда нима гуноҳ, душманларинг мана-ку, мени қийма-қийма қилинглар, майли, ўтда ёқинглар, аммо онамга тегманглар!— деб бўкиришимга қарамай «аҳмоқона» ғоясидан қайтмай, онасини қурбон қилишгача рози бўлган тошмехр, хунрез ўғил туққан аёлни жазоси — дўзах олови» деб гугурт чақиб, ерда булғаниб ётган онамга иргитишди. Отилдим, бақирдим... Онам бечоранинг сўнгги сўзлари ҳамон юрагимда... «Ўғилгинам, ўғилжоним, ўртанма, ўғлим, ўртанма, кераги йўқ».

Жорж Грисо курсидан оҳиста турди. Китоб жавонини очиб бир нечта фотосурат олди.

— Мана, — деди суратларни менга узатиб, — онамнинг сурати. Ёшлигида тушган. Ун йил муқаддам фото-

аппарат нима эканлигини билмасдик. Суратни илк бер кўрганда қанчалик ҳайратланганимизни айтмайсизми?! Сиз суратларни кўриб туринг. Мен ҳозир...

Гресо телефон қилишнинг мавриди бўлмаса-да, аппарат ёнига яқинлашди. Сездимки, онасининг суратини кўриб, кўнгли бузилди. Яна бир оғиз гап айтса, кўзларига ёш қуйилиши аниқ. Мен ҳам даҳшатли ҳикоя таъсирида ҳамон ўзимга келолмасдим.

— ...Хуллас, етти йил тенгсиз душман билан аёвсиз курашдик. Қанчадан-қанча бегуноҳ кишиларимизнинг, ота-оналаримиз, ака-укаларимизнинг қони ноҳақ тўкилди. Яна қанчадан-қанча қон тўкилади...— Гресо йўталиб қўйди-да, бир нафаслик сукутдан сўнг сўзида давом этди.— Аммо, танлаган йўлимиздан қайтмаймиз. Охиригача курашамиз. Бу гапларни сизга айтишимдан мақсад шуки, дунё халқлари мамлакатимиздаги шайтонни рўйирост билишлари керак.

Гресо чекди, яна хўрсинди ва бир ҳўплам сув ичгач, сўзида давом этди:

— Кейин ўғлим Валериони олиб келишди. Уни ҳам ечинтиришди, тўғрироғи, рафиқамнинг френчик'идан тикдириб, ўғлимга совға қилган кўйлагини юлқиб ечишди. Ўғилчам миттигина қўлчаларини мен томон чўзиб, илтижо билан: «Дадажоним, мени қутқаринг! Мени қутқарсангиз-чи, дадажон!» деб ёлворарди.

Мухтасиб Фернандес жаллодларни бўралаб сўқди. Шунда командослардан бири автоматдан кетма-кет ўқ узиб, унинг овозини ўчирди. Иккинчиси эса автомат қўндоғи билан Валерионинг бошига туширди. Нафаси чиқмай қолган боланинг устидан бензин селиб, гугурт чақиб юборди...

Отишмани эшитган Хулио қишлоққа шошилибди...

Командос гўё майса ўргандек автоматнинг учини қорнимда ишқалаб, ҳадеб: «Қани бир кул-чи, ахир кулишга устаси фаранг эдинг-ку, қани кул, кўзойнак!» деб сайрашини эсламан, холос. Кейин... Икки ойдан сўнг госпиталда ўзимга келдим. Орадан уч ой ўтгач, партизанлар Нагонияга киришди. Камқувватлигим ва катта қийинчиликлар билан «тетая» қилаётганимнинг боиси шунда. Албатта, ўттиз олтига кирмай ногирон бўлиб қолиш кишига алам қиларкан. Аммо ҳамон нишонга бехато отяпман, бинойидай ёзпман.

Улим азобини тортгани сезилиб турган унинг чеҳ-

1 Аёллар киядиган мошранг ҳарбий нимча.

расида илиқ, изтиробли табассум жилва қилди. Суҳбатдошим сўзига шундай яқун ясади:

— Мамлакатдаги шарт-шароитга доир барча саволларингизга жавоб беришга тайёрман. Фақат буни кейинги ҳафтада амалга оширсак яхши бўларди, ҳозир чегарага учиб кетяпман. Огано у ерга ўз каллакесарларини тўплайпти. Давлатимизнинг тақдири, аниқроғи, унинг келажаги айни вақтда жанг майдонида ҳал бўлади. Назаримда МРБ ва Пекиннинг мададига суянган Марио Огано бизга зарба беришдан ҳайиқмайди. Менимча, ўзаро муросага келишиш мушкул. Шунга қарамай, улар билан мунозарага, яъни учрашувга яна қуролсиз бормоқчиман. Мен мунозарага бажонидил кўниб, хотиржам боряпман. Улар фақат мени, бир ўзимни ўлдираверсин, ватан иши учун жон бериш — шараф. Эҳтиросга берилганим учун маъзур тутинг, кўнглимдаги бор гапни очиқ-ойдин айтишим керак, акс ҳолда сўзларимни ғирт ёлғонга йўйишлари мумкин.

Махсус мухбир Дмитрий Степанов

Телефон орқали Нагониядан юборилди.

Муҳаррирга: материални қисқартмаслигингизни сўрайман — Гриси бошидан кечирган бу даҳшатдан газетхонни «аяш»нинг кераги йўқ. Қуруқ хабар ва сафсатадан иборат юз сатр лавҳани эълон қилгандан кўра босмаган маъқул. Уйга кейинги шанбада учаман. Уртоқларга салом айтинг. Д. С.»

...Степановнинг репортажини ўқиб чиққан элчи ундан:

— Наҳотки қисқартишга қўл борса?!— деб сўради.

— Бўлмасам-чи! Қисқартириш ҳам гапми, Александр Алексеевич.

— Тушунмадим, фикрингизни очиқроқ тушунтиринг.

— Ниҳоятда кўнгилчанмиз, аниқроғи, нозиктаъбмиз. Лекин ўта нозиктаъблик мутгаҳамлик билан баббаробар. Телевидение орқали ичкиликка қарши бериладиган эшиттиришларни кўрганмисиз?

— Буни қарангки, Дмитрий Юрьевич, кўрмаганман.

— Кўришни маслаҳат бераман. Мисол учун айтайлик, Липатовнинг иқтидорнинг жаҳолат қурбони бўлиши ҳақида ҳикоя қилувчи «Кулранг сичқон» қиссасини саҳналаштириш ёки Модест Мусоргскийнинг ўлими ҳақида фильм олиш ўрнига экранга кўзбўямачини чи-

қарамиз. Томошабинлар кутган фокус рўй бермайди. Худди шу шахс поликлиникада ичкиликка берилганларни гўё уйқу билан даволайди. Авваламбор, бу даволаш услубига ишонч ҳосил қилиш керак... «Бўлиши мумкин» деган тусмолдан кўра, аччиқ бўлса-да, минг маротаба «йўқ» дейиш афзал!..

— Мана сенга муаммо. Сиёсатда зўравонлик кетмайди, бунинг оқибати ёмон бўлади. Тарғибот сиёсатнинг негизларидан бири ҳолос.

— Сиз ташқи сиёсатни назарда тутяписизми? Фикрингизга қўшиламан. Умуман олганда, тизга рўпара келишдан нега бунчалик чўчишади-а? Майли, кўзёш қилиб олдинг, етар, бас... яна нимани кутишяпти, Александр Алексеевич?

— Гресо ҳақ бўлиб чиқмаса деган хавотирдаман. Нафсиламбрини айтганда у тўғри ўйлаяпти. Огано музокарага келмайди. Ахир у ўзгалар қўлида я с а м а қўғирчоқ. Ундан фақат бир нарсани — фитнани кутишяпти. Ҳамма гап бу фитнанинг қачонга белгиланганлигида? Қачон? Гресо ихтиёрида ярим йил муддат бўлганда эди... Огано у ёқда турсин, Оганого ўхшаганларнинг ўнтасини таъзирини берарди. Инсонга вақтнинг етишмаслиги алам қилади. Аммо мамлакат миқёсида вақтнинг тизиз келиши даҳшат... Америкаликлар нима сабабдан Оганони бунчалик калака қилишаётганига сира тушунолмаيمان? Уч бурчак уч томондан иборат шакл эканини ҳатто мактаб ўқувчиси ҳам билади. Америкаликлар ўзларини худди калтабинлардек туттишяпти. Ҳодисанинг моҳиятини тушунмай хомхаёл суриш билан худди шу ҳодисанинг кўламани, о қ и б а т и н и теран фикрлаш ўртасида еру осмонча фарқ бор. «Икки нуқтани бир-бирига тўғри чизиқ билан туташтириш энг қулай йўл» эканлигининг фаҳмига улар боришмайди, деб ўйлайсизми? Асло! Акс ҳолда, бу ерда жанжал кўзгашмасди. Нагонияликлар нима учун жонларини жабборга бераётганини репортажингизда кўнглимдагидек таҳлил қилиб берибсиз. Бизнинг давримизда «бўҳтон» дейиш билан иш битмайди. Қим ўз ғоясини уқтира олса, ютуқ ўшанда кетади. Ахборотни фақат калла билан эмас, аксинча воқеани юрак-юракдан ҳис қилиб ёзиш даркор... Москвага қачон жўнамоқчисиз?

— Эртага, Александр Алексеевич... Кўпгамас, ишларимни икки-уч кунда бажариб қайтаман.

— Муҳаррир қабулида бўласизми?

— Албатта.

— Унга саломимни етказасиз. Сизни қўллаб икки оғиз хат ҳам ёзиб бераман, Дмитрий Юреевич.

«Ниҳоятда махфий.

Москва, Кремль.

Нагония республикаси ҳукумати шошилиш иқтисодий ёрдам беришингизни сўрайди. Бизни қуршаб турган давлатларда жойлашиб олган Хитой ва Америка манфаатларини ҳимоя қилувчи гуруҳлар иқтисодий қамал эълон қилинганини ошкора айтмоқдалар. Ҳарбий тажовуз хавфи ҳам йўқ эмас. Совет Иттифоқининг ёрдамсиз революциямиз инқирозга юз тутди.

Жорж Грисо, Бош министр».

«Мутлақо махфий.

Москва.

Бу ернинг шарт-шароити билан танишиб чиққач, мен билан бирга келган уч маслаҳатчи амалий ёрдам кўрсатолмаслигига амин бўлдим. Мустамлакачилар мамлакатда ноинсоний жаҳолатни мерос қилиб қолдиришган. Нагонияда инженерлар, врачлар, агрономлар деярли йўқ. Офицерлар ҳақида гап бўлиши мумкин эмас. Жаҳолатпарастлар ҳар ерда, ҳар соатда жиноят қилмоқдалар. Аҳолининг қирқ фонизи сил, етмиш фонизи қичима касаллигига чалинган. Тўқсон фонизи мутлақо саводсиз. Амалий ёрдам кўрсатиш учун мамлакатга камида уч юз, беш юз маслаҳатчи — мутахассис жўнатилиши зарур. Бу ерга келадиган мутахассислар элчихонада хотиржам ишлашни хаёлларига келтиришмасин. Улар бевосита бандаргоҳда ишлашлари, далада трактор бошқаришни ўргатишлари мумкин. Маслаҳатчиларни турар-жой билан таъминлаш мушкул. Меҳмонхоналарнинг собиқ хўжайинлари канализацияни яроқсиз аҳволга келтиришган. Электростанция ишламайди. Еқилғи омборлари бўм-бўш.

СССРнинг Нагониядаги элчиси А. Алёшин».

«Мутлақо махфий.

Пекин.

Руслар Нагонияга маслаҳатчиларини юбора бошлади. Бизнинг тавсиямизга мувофиқ генерал Огано АҚШнинг Луисбургдаги элчихонасидан ҳарбий ёрдам сўради. Бандаргоҳ ҳаммолларининг совет кемаларидаги юкларни туширишга қарши иш ташлашига тайёргарлик кўриляпти. Чамаси, бу иш ташлаш яқин ҳафта-

лар ичида иқтисодий парокандаликни вужудга келтиради. Нагония Ҳарбий ҳаво кучлари полковниги, садоқатли кишимиз Абабенинг эзгу ишига кўмак тариқасида уч юз минг доллар зарур.

ХХРнинг Нагониядаги элчиси Ду Лиш

«АҚШнинг Марказий Разведка Бошқармасига.

«Факел» операциясига тайёргарлик амалий жиҳатдан тугалланди. Бироқ ишончли манбалардан олинган маълумотларга кўра, Нагониядаги умумҳарбий сафарбарлик қарши ҳужумимиз белгиланган вақтдан олдин тугашини тасдиқламоқда. Бу эса операциянинг ташкилий ишида бир қатор мушкулликлар туғдиради. Десант ва махсус ҳарбий бўлинмаларимиз ёрдамга таянишдан ўзга чора қолмайди. Биздаги манбаларга қараганда, яқин кунлар ичида руслар Нагонияга юк машиналари ва қишлоқ хўжалик техникасининг катта туркумини жўнатади. Бу тадбир мамлакатда иқтисодий беқарорликни вужудга келтириш борасидаги режаларимизга қаттиқ панд беради. «Факел» операциясининг жанговар аҳамиятини ҳисобга олиб, «Доно»дан руслар жўнатадиган юкларнинг миқдорини сўраш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз. Олинган маълумот операциямизнинг кўлами ва ўтказиш муддатини белгилайди.

Роберт Лоренс, МРБнинг Луисбургдаги резиденти».

Махсус топшириқлар бўйича АҚШ элчисининг нутқидан:

— Гресо ҳукумати томонидан ноинсоний қувғинликка маҳкум этилган генерал Огано бошчилигидаги Нагония ватанпарварлари мамлакатда социал адолат, демократия, жамоат тартиби ўрнатишга ҳаракат қилмоқдалар. Мўътабар минбардан туриб маълум қиламанки, менинг мамлакатим ҳеч бир давлатнинг ички ишига аралашмаган ва аралашмоқчи ҳам эмас. Америка Қўшма Штатлари жамоатчилиги бу Африка давлатида рўй бераётган воқеаларни диққат билан кузатиб бормоқда. Айни вақтда советлар блокига аъзо бўлган давлатлар матбуотида гўё Қўшма Штатлар Пекин билан бевосита ҳамкорликда Нагонияда давлат тўнтариши тайёрламоқда, деган сафсата пайдо бўлди. Бу — асоссиз бўҳтондан бўлак ҳеч нарса эмас...

Суръат

45225, 66167, 85441, 81713...

Дешифровка бўлимининг ходими Панов кулиб кирган Константиновга янги радиограммани узатди.

— Мана шу ой ичида муддаийга нечта мактуб юборишди?— деб сўради Константинов.

— Бу тўртинчиси. Сира ақл бовар қилмаяпти... Тушунмадим, нима учун энди «муддаий?!» Мактуб эгаси балки аёл кишидир?

— «Агар у «аёл» киши бўлса, на чора, бари бир жазосини тортади. Аммо бу ишда кўпроқ эркак кишининг қўли борга ўхшайди. Сиз қандай фикрдасиз?

— «Эркак кишининг қўли бор». Яхши таъриф. Жуда аниқ таъриф, ўртоқ генерал.

— Демак, бу радиограммаларни бирорта қўлланмасиз ўқиш мушкул экан-да?!

— Мана ўзингиз бир кўринг-а, ўртоқ генерал.— Панов сирли нуқта-тирелар битилган саҳифани стол устига қўйди.

— Қадимги италиялик футуристларнинг дастхатига ўхшайди,— деди Константинов ўрнидан туриб ўз хонасига қайтаркан. Бугун у контрразведкада навбатчи. Шанба ёки якшанба кунлари навбатчилик анча енгил кўчади.— Ҳеч ким безовта қилмайди. Ушанда ҳафта мобайнида йигилиб қолган ҳужжатларни хотиржам кўриб чиқиш мумкин.

Кабинетдаги ёзув столи устидаги Нагониядан олинган ва қизил жилдга солинган шифрли телеграммада Огано тўдасига мансуб сепаратистлар икки совет мутахассисини ярадор қилиб, улар оғир аҳволда госпиталга келтирилгани маълум қилинган эди.

Махсус ҳужжатлар сақланган иккинчи мовий жилдда Совет Иттифоқининг Нагониядаги элчихонасидан олинган мактуб солиб қўйилганди.

Славин

— Тўқнашув тўсатдан бошланиши мумкин,— дея ишонч билан такрорлади Степанов.— Аёвсиз тўқнашув бўлади.

— Огано ҳеч нарсадан қайтмайди деб ўйлайсанми?— сўради Славин.

— Бундан ўзга чораси йўқ, Виталий.
— Суянадиган хўжайинлари бор.
— Улар Оганони охиригача қўллаб-қувватлашлари-га ишонасанми?

— Албатта.

— Мен эса ишонмайман.

— Нега?

— Ўттизинчи йилларда магнатлар фюрернинг ихтиёри тоабад ўз қўлимизда деб ишонишган эди. Охири оқибат нима бўлди? Огано — африкалик Гитлер.

— Гитлернинг темир, қўрғошин, кўмир конлари бор эди. Оганонинг нимаси бор?

— Нагония — Африканинг жанубдаги энг муҳим нуқтаси. Агар у Гресо ҳукуматини ағдарса, хўжайинлар бу ярамаснинг тувагини тилладан қилиб беришга мажбур бўлишади.

— Нима учун у ердан бунчалик тез жуфтакни ростлаб қолдинг?

— Фильмимни топширгани келдим. Зарур тузатишлар лозим бўлиб қолса, нусха кўчирувчи фабрикани куттирмай деган ниятда эдим.

— Фильм яхши чиққандир?

— Менимча яхши. Индинга қайтиб кетаман.

— Сенга ҳавасим келади.

— Илойим сен ҳам ниятингга етгин, — Степанов жилмайди ва гавдасини курси суянчигига ташлади.

Адабиётчилар уйи гавжум, бу ерда илк марта чалоб беришаётган эди. «Ресторан дирекцияси Журналистлар уйи билан битим тузибди. Чамаси энди доим қисқичбақа ва бочкали пиво келтиришади», деган гаплар тарқалди. Шу боис нигоҳларида ортиқча очкўзлик зуҳр этган мижозлар жонланиб қолишди.

— Улар ҳеч қандай битим тузишмаган, — дея пешонасини тириштирди Степанов шакаробни Славиннинг олдига суриб қўяркан. — Пльзен пивосига умид қилма, Ростов қисқичбақаларига ҳам. Турмушда борига шукр қилган маъқул.

— Ҳали ҳам насиҳатгўйлигинг қолмабди-да, а?!

— Бор гапни рўйирост айтган яхши.

— Роҳибликни қабул қил! — дея маслаҳат қилди Славин. — Роҳиблик ижодкор учун жуда асқотади.

— Ростданми?! — дея Степанов жилмайиб, қадаҳларга ароқ қуйди. — Роҳиблик, билсанг агар, ўз-ўзини

тийиш демак. Эрк учун ўз-ўзини чеклаш ҳам тутқунликнинг бир кўриниши-ку!

— Митя, Энгельс билан рақобатлашолмайсан. Эрк — ҳаётий эҳтиёж. Бу жумланинг қолипи мисдан қуйилган. Унга тегма, азизим...

— Қачондан бери ҳазилни кўтаролмайдиган бўлиб қолдинг?

— Китоб ёзишни ташла! Шундагина ҳақиқий ул-фатлигингга ишонаман.

— Ваъда беролмайман. Ёзишни ташлаш — мен учун ўлим билан баробар. Мен эса ҳали кўп яшашни истайман.

— Менга қара, бир қадаҳ мусаллас сўрасам дегандим.

— Ароқ яхши эмасми?

— Билмадим, Митя. Мен ароқни ниҳоятда толиққанамда, руҳий эҳтиёж сезганимда ичаман.

— Сен интизомли риёкорсан!

Славин жилмайди:

— Мутлақо. Мен теннисчман, Митя. Теннисчи холос.

— Бу дейман, Виталий, жаҳлинг бурнингни учида экан-да...

— Асло.

— Ростданми?

— Ростдан.

— Ўзига ортиқча бино қўйганлар тоифасиданми-сан?

— Йўқ, Митя, ўзимга ишонаман. Эрк ва ўз-ўзини чеклаш хусусига келсак, бир пайтлар ажойиб файласуф Бональддан айёрона бир талқинни ўқигандим. Унинг фикрича, инсон эркин бўлиб туғилмайди. Айбдор — табиат, зеро фақат угина бизни чеклаб тургувчидир. Инсон иқтидори ва тиришқоқлиги туфайли ўз эркига эришади. Тўғрими? Хулосани қаранг: сиз уддабуронлигингиз орқасидан савдо ёки қурилиш корпорациясига аъзо бўласиз. Сиз корпорациянинг имтиёзлари эвазига ҳақ-ҳуқуқларга эга бўласиз. Корпорациянгизга хизмат қилсангиз, бойлик орттирасиз. Агар художўй ҳам бўлсангиз черков сизни доим қўллаб-қувватлайди. Бой-бадавлат ва художўй бўлгач, дворянлик мавқеига эришасиз. Булар сизга катта имконият ва имтиёзлар беради.

— Ажойиб талқин. Мансабпарастлар учун яхши қўлланма экан.

— Сен қолоқ прагматиксан¹, Митя. Китобларингни меҳнаткаш халқ қандай қилиб севиб ўқишига ҳайронман. Гапимни охиригача эшитмадинг-ку.

— Сенинг эмас, Бональднинг гапларини...

— Янгиллик — батамом унутилган эскилик. Бональднинг гапини эслатиш баҳонасида суҳбатдошимни унут бўлган ўтмишга қайтардим. Буниси — менинг гапим.

— Оббо сен-ей!

— Ана шундай... Бональд ғоясининг яқуни ҳам ғалати. Эрк тожи, яъни дворянлик — Бональд тузмоқчи бўлган жамиятнинг устун ҳисобланади. Дворян бўлганингдан кейин сариқ чақани назарингга илмаслигинг лозим. Акс ҳолда, Дворянлик унвони бойлик орттиришга чек қўйиб, ўзини-ўзи тийишга мажбур қилади. Дворянлик — бойлик орттиришнинг интиҳоси ҳисобланади. Бональд жамоани ғалати қўрқитади: дворянликни барбод қилсангиз, жон-жаҳди билан бойлик орттиришга интилган авомнинг на мақсади, на бу мақсаднинг интиҳоси бўлади. **Бойлик орттириш о д а м и й л и к қ а д р қ и м м а т и н и н г и л д и з и г а б о л т а у р а д и . Ф и р и б г а р л и к а в ж и г а м и н а д и . Ш у т а р и қ а г и н а а р и с т о к р а т и я в у ж у д г а к е л а д и . А р и с т о к р а т и я б и л а н а с л з о д а л и к ў р т а с и д а е р у - о с м о н ч а ф а р қ б о р .**

Степанов шу қадар диққат билан тинглардики, ҳатто олдидаги овқатни четга суриб қўйди.

— Сен овқатга қара, Митя, еябер,— Славин нафасини ростлаб олди.— Ёзувчининг иштаҳаси карнай бўлиши лозим.

— Ёзувчининг иштаҳаси карнай бўлса, у ёзишни ташлаб, болаликда ёзган шеър ва ҳикояларини ўқиб, пул топиш учун ташвиқот бюросида ишлаши лозим. Биласанми, испаниялик ҳамкасбларимга ёзувчиларимиз эълон қилинган асари учун қалам ҳақи олишини, ижодий командировка ва дам олиш уйларига бепул йўлланма берилишини айтганимда: «Бўлиши мумкин эмас, қизил тарғибот қиляпти» деб гапимга ишонишмади. Айрим ёзувчиларимиз бу имтиёзлардан кўнгилдагидек фойдаланмасликлари мени ажаблантиради. Ёзувчи, билсанг, Виталий, маънавий ташналикни моддий иқтисоддан донм устун қўйиши керак. Майли, юраги хаста бўлсин, бавосил касалига чалинсин, ана

¹ Буржуазия учунгина фойда келтирувчи нарсаларни ҳақиқат деб билувчи субъектив уқитиш

ўшандагина машаққатли ижодкор қувончи нималигини ҳис этади.

— Мен яқинда куч-райратга тўлган, тиниб-тинчимас бир рассом йигит билан суҳбатлашиб қолдим. Санамларни таъмирлаш билан шуғулланаркан... Эсингдами, туғилган кунимга санам совға қилишганди. Ушани тиклаш зарур бўлиб қолди. Уша рассом йигит санамга кўзи тушиб, чуқур хўрсинди. Уни олиб кетди. Ишонсанми, уни асл ҳолига қайтарибди. «Миннатдорман. Иқтидорингиз бор экан, санам чизиш билан шуғуллансангиз бўлмайдими?» деб сўрадим. Йигитнинг тепа сочи тикка бўлиб кетди. «Худога ишонмай туриб санам чизиш гуноҳи азим» дейди. Бу гапга нима дейсан?

— Таъмирчинг бекорларнинг бештасини айтибди. Санам чизиш — тасвирий санъатимизнинг ҳаётбахш сарчашмаси, бизда санамларга битилган ўз дастхатларимиз бор эди. Уларга миллий бойлик сифатида қараш керак. Менимча, тақводорлик бу ерда панд берган. Ота-боболаримиз яшаган оғир замонларда миллий ғоялар рассомларимизга мададкор бўлиб турган. Қисқача айтганда, рус черковининг моҳияти ҳам шунда. Миллий маданиятни асраш жиҳатидан улар бошқа мамлакат черковларидан ажралиб туради.

— Митя, миллийликни илоҳиётга чоғиштирма,— деди Славин энсаси қотиб.— Менга қара, ана у аёл ким?

Степанов майхона пештахтаси ёнидаги айланма курсилардан бирида ўтириб, дастакли пиёлада қайноқ қаҳва ҳўплаётган баланд бўй, чарос кўзли аёлга қаради.

— Танимадим.

— Чиройли-а?

— Ҳа, гўзал экан.

— Сенингча, унинг ёши нечада?

— Ёшларнинг ёшини аниқлаш мушкул. Элликни қоралаган, сочи тўкилиб, кўзларидан нур сўнган биз каби «қария»лар ёшини бир қарашдаёқ билса бўлади, тўғрими? У эса...

— Ҳавасинг келдими?

— Ҳа.

— Мен ёшларга ҳавас қилмайман. Яшаганлигим билан фахрланаман. Ярим аср яшашнинг ўзи олий бахт. Хўш, черковларимизнинг бошқа черковлардан фарқи нимада экан?

— Мўътабарлигида. Италияда эллик чақиримга

биттадан черков қуришган. Бизнинг черковларимиз орасидаги масофа минг чақирим. Аммо, у умуммиллий урф-одатларнинг ўчоғи бўлган, маълум гуруҳнинг мавқеини белгилаган.

— Марксизмни сув қилиб юборганмисан, дейман?!

— Албатта.

— Мен ҳам. Аммо бу фикрингга қўшилмайман.

— Нима учун?

— Мавқе, Митя, мавҳум тушунча. Қайси тоифанинг мавқеи? Қайси воҳанинг? Қайси армиянинг? Ёки амалдорларнингми? Крестьянларнингми? Ҳаммасини бир қолипга солиб бўлмайди. Пугачёв ёки Катеринанинг, ёки Пушкин қаҳрамони — Гриневнинг мавқеи маълум маънода ҳужжатга асосланган, негаки у ҳаётдан олинган. Умуммиллий ғоя маълум гуруҳга, Митя, тўғрироғи, ҳукмрон гуруҳга хизмат қилади.

— Яна роҳиблик муаммосига қайтаёпмиз. Ҳукиронлик, фақат жамиятга хос тушунча. У давлат барқарорлигини таъминлайди.

— Мен бунинкор этмайман. Қайси давлат тузуми ҳақида гапираётганингни билмоқчиман, холос... Ўзига хос давлат тузумига эга бўлган чиркин монархиямиз барбод бўлди... Эрк деган тушунча миллий гуруҳ учқунлари йилт эта бошлаган асрий давлатчилик ғоялари харобаларида пайдо бўлди. Ҳа, ҳа, худди шундай! Ғайри таъбааларни ҳам ерда, ҳам гўрда қаргашган. Сен бўлсанг, бу дунёқараш ва мақсаднинг инъикоси, дейсан. Санъат гултожлари босқинчилик юришлари ва ўта қалтис даврда бирдан эмас, тараққиёт давомида дунёга келган. Уруш санъатнинг жанговар тури — плакатни юзага чиқарди. Фалсафа ҳам ҳеч қачон тўплар саси остида пайдо бўлмайди. Муттасил кураш эртанги кун учун яшаш заруратидан келиб чиқади. Тинчлик — бу ҳам яшаш, ҳам яратиш демакдир. Ақл — шахсиятнинг негизи, негаки у одабийлик қиёфасини белгилайди. Рублёв ва Феофан Грек даври Россия тасвирий санъатининг охириги сулолаларидан ўн чандон кучлироқ иқтидорларни жаҳонга етказиб берди. Ҳўш, бунга нима дейсан?.. Биласанми, мен киносанъатимизга четдан қарашни яхши кўраман. Ҳар бир кинотомошабин дурдона асарни орзиқиб кутади. Аммо, орзуси ҳаммавақт ушалавермайди. Кино яратилган дастлабки пайтда донг чиқарган Чаплин, Эйзенштейн, Клер, Васильев, Довженко, Хичкокларни ҳақиқий кашфиёт деса бўлади. Энди эса кино кундалик турмушимизга сингиб

кетди. Айни вақтда телевизор пайдо бўлди, Митя! Демак, яна номаълум сирли равишда сифат ўзгаришлари бўлишини кутиш керак. Дурдона асарлар бармоқ билан санарли. Сабаби кино бугунги кунда санъатга эмас, бойлик манбаига айланган. Шиддат, план! Бу шиддатдан Ренессанс руҳини талаб қилиб бўладими, ахир?! Ҳаммасини бир чеккага ўтиб узоқ кузатиш лозим. Ушанда Годар, Куросава, Крамер, Феллини, Тарковский, Питер Устинов, Антониони, Абуладзе, Никита Михалков каби етук санъаткорлар борлигини ангайсан. Ахир бу камми? Табиатдан бундан ортиқ сажийликни кутиш — сароб!

— Тушунолмаяпман, нега бунча қизишасан?

— Табиб табиб эмас, бошидан ўтказган табиб, дейдилар. Менга қара, ана у қария ким?

— Муфтимиз, Миня тоға.

— Тақводорларга ўхшаркан.

— Тўғри айтдинг. Илгари олчоқлик билан шуғулланган.

— Гапларимни кўнглингга олма. Ҳатто буюк даҳолар ҳам хато қилишган... Музқаймоқ билан меҳмон қилоласанми?

— Албатта...

Степанов атрофга кўз югуртириб, официантка Белочкани ахтара бошлади. Шу дақиқада мўъжазгина залга айлантирилган равонга маъмура мўралади.

— Шу ерда ўртоқ Славин борми?— деб сўради у.— Телефонда сўрашяпти.

— Музқаймоқ еёлмайдиган бўлдик,— деди Славин.— Саломат бўл, Митяй.

Константинов

Константинов эшикдан кириб келган Славинга ҳамдардлик билан қаради:

— Ширин суҳбатингизни бузганим учун ичингизда мени сўкаётган бўлсангиз керак?— деди таъкиднамо оҳангда.

— Албатта-да.

— Ўпкаланманг,— Константинов унга Луисбургдан олинган мактубни узатди.— Мана ўқиб кўринг-а. Ҳозиргина олдик.

— Ҳарбий масканга қўнишни режаллаган бошқа сайёраликлар ҳақидаги хабарми бу?— деб сўради жилмайиб Славин ва чўнтагидан кўзойнагини олди.— Ёки

қуёшда рўй беражак иқлим ўзгариши ҳақидаги маълумотми?

— Куррадаги ўзгаришларга ихлосмандлигингизга келсак, бу хабар айтарли қизиқ эмас...

Мактубни бир зумда ўқиб чиққан Славиннинг чўзиқ пешонасини ажин қоплади. Мушкул вазиятдагина унинг пешонасида худди шундай ажинлар пайдо бўларди. У Константиновга савол назарида қаради:

— Нега индамайсиз?— деб сўради Константинов.— Қани, яна бир марта овоз чиқариб ўқиб кўрай-чи.

Константинов қалин гардишли кўзойнагини тақди. Унинг чеҳраси бирданига ёшаргандек бўлди (унга генераллик унвонини берганда, ветеранлар: «Ҳозирги вақтда қирқ беш ёшда эмас, ўттиз ёшлиларга генераллик юлдузини тақиб қўйса, ҳеч ким ажабланмайди», деб ҳазиллашишган эдилар).

Генерал мактубни овоз чиқариб ўқий бошлади:

— «Ўтган йилнинг декабрида Луисбургдаги «Хилтон» меҳмонхонасида икки америкалик — улардан бири Жон эканлиги аниқ — рус кишисидан Москва билан алоқани тиклаш ва қандайдир «қўшни» ҳақида аҳдлашиб олишди. Бу киши тузини еб тузликқа туфурадиганлар тоифасидан... Ана шу итвачча португал ва инглиз тилларини жуда яхши билади... Майли, ушбу мактуб бошимга етса ҳамки, ортиқ чидолмайман».

Константиновнинг боқишлари жиддий бўлса-да, кўзлари кулиб турарди.

— Хўш, бу гапга нима дейсиз, Виталий Всеволодович?

— Мактубни рус ёзганлиги аниқ.

— Нима сабабдан бундай деб ўйлайсиз?

— «Итвачча» деб унга тўғри таъриф берибди.

— МРБ бирор ўйинни бошлашдан олдин тилшуносларга мурожаат қилмайдими, ишқилиб.

Славин кулиб юборди:

— Далнинг «Изоҳли луғати»ни қайта нашр қилишга тайёрловчилар ОБХССдан қўрқишади. Луғат чайқов бозорида юз сўм туради-да. Фақат русча сўкинишларнинг илмий таърифи Бодуен луғатида тўлиқ берилган. Нега сиз бунча қувонасиз?

— Бир таваккал қилиб кўрмоқчиман.

— Қандай қилиб?

Константинов тоза саҳифа билан қалам олди-да, «бир» рақамини чизиб, уни доира билан ўраб қўйди. Сўнг Славинга қараб деди:

— Келинг, гапни индаллосидан бошлаймиз... МРБ бизга маълум бўлмаган Москвадаги агентига радиомактублар юборяпти. Сўнги кунларда уларнинг фаолияти тезлашди. Мактубларни расшифровка қилиб бўлмаяпти. Пановнинг мулоҳазалари ҳеч қандай наф бермади, «мактуб»ларни ўқишнинг иложи йўқ. Шу ўринда, ер шарида энг қалтис нуқта қаер, деган савол туғилади...

— Менимча Нагония, шундайми?

— Тўғри. Бу мактуб оддий мактублардан эмас. У Луисбургдаги мутахассисларимиздан бирортасининг шаънига доғ тушириш ниятида ёзилмаган бўлса-да, «Африкадаги қайси давлатда МРБнинг мавқеи кучлироқ?» деган савол туғилади.

— Худди шу Луисбургда.

— Тўғри топдингиз,— деди Константинов.— Луисбургдан Нагония чегарасигача неча километр келади?

— Етмиш...

— Тушунарли.

Константинов «икки» рақамини ёзиб уни ҳам янада қалинроқ доира билан ўраб қўйди.

— Қани энди, учинчи вариантни кўздан кечирайлик,— таклиф қилди у.— Европадаги разведка марказидан МРБга юборилаётган бот-бот радиogramмалар Нагонияда кескинликнинг кучайишига олиб келмади-микан?

— Бўлиши мумкин,— деди Славин.

— Демак, МРБни Луисбург эмас, аксинча унинг «қўшниси» Нагония қизиқтираётган экан-да. Бу ерда қабиҳ режа борга ўхшайди.

— Бундай фаразга қўшиламан. Аммо бу қалтис иш.

— Яхши. Келишдик. Таваккал қиламиз. Нагонияда бирор ёмон ниятни кўзлаган МРБ Москвадаги ўз агентидан маълумот кутаётир. Илгари Нагонияда сиз-у бизга қарши қаратилган, ядро билан жиҳозланган баллистик ракеталар ўрнатилган эди. Нагониядан айрилиш— НАТО учун қақшатғич зарба... Бу йўлда улар ҳеч нарсадан қайтмайдилар.

Константинов Славинга савол назари билан қаради. Унинг кўзлари жиддий боқарди.

— Улар Нагонияда қандай каромат кўрсатмоқчи, қани, чамалаб кўрайлик,— деди Славин.

— Айни дақиқада МРБ агентининг тутган мавқеи мени ташвишга солмоқда. Агар агент чиндан ҳам

МРБнинг ҳаммаслаги бўлиб чиқса, режаланаётган сиёсий тажовузда сотқиннинг тутган ўрни қандай бўлади?! «Африкача зарба»нинг моҳиятини мендан яхши биласиз. «Қирғийлар» бизларни америкаликлар билан гиж-гижлатиб қўйиш орқали кескинликка жиддий тус бериб, янги иқтисодий инқирозни вужудга келтиришга ва тинчликни жар ёқасига қўйишга уринишяпти. Бу ким учун фойдали? Америкаликларгами? Бизгами? МРБгами? Ҳа, ҳарбий саноатга сўзсиз фойда келтиради. Луисбургдаги мактуб эгаси ҳақ экан-да? МРБ ўзининг навбатдаги қабиҳ ниятини амалга ошироқчи, шунинг учун ҳам мутахассисларимиздан бирини «Хилтон» меҳмонхонасида ўз домларига оғдиришган. Бу мутахассис Москвага қайтганми? Махфий ҳужжатларга рухсатномаси борми? Қайси министрликка ўрнашиб олган?

Константинов чўнтагидан тамакидонни олиб, устидаги ялтироқ филофини йиртди-да, тамакини ёндириб, хумор билан чекди.

— Битта масала кўндаланг бўлиб турибди. Айғоқчини қандай қўлга туширсак экан? Маълумот тўплаётгандами? Ёки жўнатиш олдиданми? Балки бу бутун бир уюшмадир. Балки айғоқчи якка ўзи иш кўраётгандир.

— Менимча, ишни Луисбургда ишлаб келган мутахассисларни текширишдан бошлаш керак.

— Агар бу уюшма бўлса, у ҳолда Луисбургда ишлаётганларни ҳам текшириб кўриш керак. Кейин махфий ҳужжатлардан фойдаланиш ҳуқуқи бўлмаганларни рўйхатдан чиқариб ташлаймиз. Бутун диққат-эътиборни у ёқда ҳам, бу ёқда ҳам ҳар томонлама хабардор шахсларга қаратамиз.

— Радиограммалар Москвага юборилаяпти-ку, Константин Иванович. Агар агент Луисбургда ўрнашиб олган бўлса, унда радиограммаларни бу ерга юборишдан не наф?

— Уюшма ҳақидаги тахминни мустасно қиларкансиз-да? МРБ маълумотни Луисбургдан олиб, уни Москвадаги агенти орқали тасдиқлаши мумкин. Бундай назарияни инкор этасизми?

— Йўқ,— деб жавоб қилди Славин ўйчан оҳангда,— инкор этмайман.

Константинов трубкани кўтариб, генерал-лейтенант Фёдоровнинг телефон номерини терди.

— Пётр Георгиевич, Славин билан радиограмма-

лар хусусида бош қотираётган эдик. Қўлимизда қизиқ мактуб ҳам бор. Душанба куни ахборот берайми, ёки... Яхши. Кутамиз.

Константинов трубкани жойига қўйди.

— «Пэ Гэ» дала ҳовлидан қайтмоқчи. Одамларингизни тўпланг, мулоҳазаларни умумлаштирамиз. Прокуратура билан боғланинг. Ҳозирча шу...

Константинов

Нонуштага ўтиришдан олдин Славин билан телефонда гаплашиб, соат еттию қирқ бешда теннис кортида учрашишга аҳдлашган Константинов рафиқаси Лиданинг ажабланганини ва бир оз ранжиганини дарров сезд.

Хотинининг феъл-атвори унга азалдан маълум. Одати шу, жаҳлини ичига ютади. Қундалик турмушда бўлиб турадиган, муҳаббат пойдеворига панд берадиган «ади-бади»лардан ўзини тияди. Аёллик ҳурмати-ни сақлайди. Айни дақиқада у ўрнидан қўзғалган Лиданинг ортидан ички меҳр ва алланечук истеҳзо билан қараб қўйди.

Лида қаҳва келтирди, пишлоқни эрининг олдига суриб қўйди:

— Сули ундан пиширилган печенъемиз бор, ейсанми?

— Емайман. Ёғлидир? Ҳа, элбурутдан семириб, сени ранжитиб қўйишга ҳаққим йўқ.

— Элбурутдан эмиш,— дея аёл жилмайди.— Уртача умр кўриш икки юз йил бўлганда инсониятнинг ҳоли нима кечарди?

Константинов қаҳвани охиригача ичиб, дастакли пиёлани дастурхонга қўйди; Лида сездик, ҳозир у отланади. Йигирма йиллик турмушлари мобайнида у эрининг ниятини хатти-ҳаракатидан уқиб олишга ўрганиб қолган.

У ҳам ўз навбатида хотинининг ўрнидан қўзғалмоқчи эканини пайқаркан. «Шошма» дегандек унинг қўлини кафтига олиб:

— Ёдимда. Ёзиб оласанми ёки эслаб қоласанми?— деб сўради.

— Наҳотки улгурган бўлсанг?

— Улгурдим. Хуллас, Лидушка, қўлөзма бир тининга қиммат. Сийқаси чиққан адабиёт намунаси.

Донолардан бири кишини зериктирувчи асар адабиётга мутлақо ёт деб, тўғри каромат қилганди.

— Тўғри, Костя, мен сендан асарни қандай важ билан қайтариб бериш мумкинлигини сўрагандим.

— Нима, қайтариб беришга ҳуқуқинг борми?

— Албатта-да.

— Агар асосинг бўлса, унда ёмон. Муҳаррирга бундай, чекланмаган имтиёз берилганидан хавотирдаман. Муаллиф ўзини-ўзи осиб қўйса-чи? Еки иқтидорининг қадрига етмаётган бўлсанг-чи?

— Ахир, иккаламиз бирга кўрганмиз-ку?!

— Мен дилетантман¹. Китобхонман.

— Тўғри, китобхонга осон эмас. Бугунги ўқувчи айрим танқидчилардан виждонлироқ...

— Бу ёмон.

— Костя, азизим, ёмонлигини ўзим ҳам сезиб турибман, шунинг учун ҳам қўлёзмани ўқиб беришингни илтимос қилгандим.

Константинов елкасини учирди.

— Булар ҳаммаси сийқаси чиққан, бир қолипга тушиб қолган, адабиётдан узоқ гаплар: «Ёмон директор», «Яхши парторг», «Аввалига дўқ-пўписа билан юрак олдириб, кейин орден билан тақдирланган новатор», «Цехдаги бор-йўғи битта ароқхўр»... Алдашдан наф борми? Агар ҳар бир цехда биттадан ароқхўр бўлганда эди, черковга шам ёқардим. Эзгулик ҳаммага ёқади, Лидушка. Бу эзгуликнинг замирига яшириган мунофиқликни кўпинча сезмай қоламиз. Кейин бирдан пайқаб, бундай ҳайбаракаллачилар қаердан пайдо бўлди, деб оҳ-воҳ урамиз. Муаллифингга «ёлғонни ёзгин» деб бирор кимса мажбур қилдими? Адабиёт деб аталмиш қандолатни бармоқ билан ковлаштириб, уни сунистеъмол қилиш ўта пасткашликку... Ҳақиқий бадий асар кишининг қалбини ром этади. Аммо ёзувчининг м е ҳ н а т и оғир. Муаллифинг ростмана довдир. Ҳам драматург, ҳам тўпловчи, ҳам ҳикоянавис, ҳам маърузачи у. Бир сўз билан айтганда, бу — истеъдодсизлик! Информацион портлаш юз берган бизнинг давримизда бу тараққиётни сунистеъмол қиладиган худбин бўлиш яхши эмас.

— Унинг қўлёзмасига ёзилган бошдан-оёқ мақтовли тақризни ўқиб чиқдингми?

— Ўқиб чиқдим. Нима бўлибди? Бу тоифадаги

¹ Бетараф, холис одамман (тарж.).

ҳомийлар газетага мақола ёзиб беришади, китобни эса макулатурага топширишади. Буям ҳолва, бутун даҳшат бадий ҳақиқатнинг бузилишида.

— Буни бизда «тавбасига таянтириш» дейишади, Костя.

— Хўш, нима учун энди адабиётни парламентга айлантириш керак. Сен — менга, мен — сенга, биз бузилмас иттифоқмиз. Буни бадий тараққиётни суиистеъмол қилиш, дейдилар. Бунга зарурат йўқ.

— Агар бор гапни шундай рўйирост айтсам, ўзимга-ўзим душман орттирган бўламан.

— Илож қанча, ҳар ким ўз гоясини ҳимоя қила олиши лозим. Мен ҳам бировга ёмонлик қилишни ёқтирмайман. Яна саволлар борми?— дея жилмайди у.— Бўпти, мен Славин билан беллашгани кетдим.

...Славин беш минутга кечикди. Стенкада машқ қилаётган Константинов:

— Бир сўзлик, Виталий Всеволодович, шоҳона фазилат!— деб кесатиб қўйди.

— Мен ахир шоҳ эмасман, Константин Иванович. Оддий полковникнинг кечикиши табиий. Кутузов чорраҳасида машиналар тирбанд экан...

Кортда жойлашиб олгач, Славин ўйчан оҳангда;

— Биласизми, чорраҳадаги тиқилинча қандай хаёлга бордим?— деди.

— Қуруқ гап билан мени чалғитмоқчимисиз?

— Албатта. Уша паллада асримизнинг бундай тезкорлиги кайфият ва асабимизга таъсир қилаётгани ҳақида ўйладим. Илгари сал тезликни оширсанг, ОРУДимиз матадордек пўписа қиларди. Ҳозир эса шофёрларни чорраҳадан «тезроқ ўтақол» деб шоширишади, тирбанд бўлиш, вақтни йўқотишдан чўчишади. Ва тўғри қилишади. Шундай эмасми?

— Машиналар қатнови кўпайганда шоширишади. Қани, бошқа пайтда тезликни ошириб кўринг-чи... Асабимизнинг бузилишига эса ҳали етти қат осмонча бор. Қани, ишга ўтайлик.

— Хуллас, гап бундай,— деди Константинов сўзига якун ясаб кўзойнагини гилофига соларкан. У гавдасини кресло сунчиғига ташлади. Музокарага йиғилган контрразведкачилар — Славин, Гмиря, Трухин, Проскурин ва Коноваловларга бир-бир қарагач:— Радиограммаларни қабул қилаётган муаддийни фош қилишда қуйидагича йўл тутамиз, — деди, — бирламчи:

Проскурин бўлими Нагонияга жўнатилаётган техника, дори-дармон, электростанция қурилишига мўлжалланган асбоб-анжомлар билан боғлиқ муаммоларни ўрганади. Иккиламчи: Коновалов бўлинмаси Проскурин бўлими ҳал этган муаммоларга асосланган ҳолда элчихонада ўрнашиб олган МРБнинг разведкачиларини, уларнинг юриш-туришини аниқлаш билан шуғулланади. Учинчидан: Виталий Всеволодович бўлим раҳбарлигини Гмиряга топшириб, Луисбургга жўнайди. Уртоқ Славинга Нагония чегарасидаги вазиятни ўрганиш, Оганонинг қай даражада қуролланганлигини аниқлаш ва ниҳоят, мактуб муаллифини топиш топширилади. Ундан кейин...

— Уддалай олсам агар,— деб таъкидлади Славин.

— Ундан кейин,— Константинов гўё унинг гапини эшитмагандек сўзида давом этди,— масала фақат жўнатилаётган юкларга боғлиқлигига ишонч ҳосил қилгач, бизга мактуб ёзган номаълум мухбирга Луисбургда ишлаётган совет мутахассисларининг фотосуратлари кўрсатилади.

— «Хилтон» меҳмонхонасининг бир кунлик ижара ҳақи қирқ доллар,— деди Славин,— у ерда яшаш эса шарт, агар бу ҳақиқатан ҳам ўйин бўлса, у ҳолда мухбиримиз «Хилтон»даги қаҳвахонада ёки ресторанда хизмат қилиши керак.

— Қалтабинлик ҳам эви билан-да!

— Мулоҳаза юритишда лабораториядагиларнинг олдига тушадигани йўқ. Улар берган хулосаларга кўра, мактубда ёғ излари ва пишлоқ ҳиди борлиги қайд қилинган.

— Мактубни нонушта вақтида битишган бўлишса-чи?— қизиқсиниб сўради Константинов.

— У ҳолда қулупнай қиёмининг ҳиди анқиб турарди,— деди Славин ғолибона кулимсираб.— Нонуштага пишлоқни камдан-кам беришади. Ундан кейин, агар бу ишни МРБдаги йигитлар дўндиришган бўлишса-чи? Улар «хэм энд эггс» тановул қилишади. Қолаверса, бутун дунёга тарқалган «макдоналдс»чиларнинг қаҳвахоналарида пишлоқ жуда арзон...

...Константинов билан Славин Шереметьевога тунда келишди. Чор-атрофни шувоқ атри тутганди. Ҳали-замон чигирткалар чириллашни бошланадигандек эди, гўё.

— Қаҳва ичамизми?— деб сўради Константинов.

— Бўлмасам-чи.

Улар мўъжаз стол атрофига ўтиришди. Қаҳвахонада одам сийрак. Пештахта ёнида икки официант қиз Ригага, денгиз қирғоғига боришга тайёрланаётганлари, ҳаво намчил, серёғин, денгиз суви совуқ қирғоқдаги қум кун мобайнида танага хуш ёқар даражада илиқ ва майин бўлишини кутишаётгани ҳақида баҳслашиб туришарди.

Константинов Славинга яқинроқ сурилиб:

— Сиз билан энди ростмана теннис ўйнайдиган бўлдик,— деди жилмайиб.— Бу ўйинда мағлуб бўлмайди, иккаламиз голиб чиқишимиз керак...

— Теннис... Нима, Луисбургдан юборилажак шифротелеграммаларни назарда тутаясизми?

— Худди шундай. Айрим нарсаларни қатъият билан талаб қилмаётганимдан ранжиманг. Сиздан буни кутиш мумкин...

— Таъқиқлайман деб очиқ айтаберинг,— деди Славин аниқлик киритиб.— Асло ранжимайман.

Уларга қаҳва келтирган официантка:

— Қаёққа учаясиз?— деб сўради.

— Болгарияга,— жавоб қилди Славин.— Денгиз суви тобига етибди.

— Бироқ, у ерда қум йўқ,— деди официантка,— денгиз сувида чўмилишдан кўра, қизиган қум фойдалироқ. Бутун қишга етадиган даражада тафт беради... Утган йили Руминияда дам олгандим. Ёмон эмас-у, аммо пляжларида қуми йўқ. Майда тошлар бор...

Константинов унинг ортидан бош тебратиб қараб қолди.

— Умр оқар сувдек ўтаяпти, Виталий Всеволодович... О с у д а л и к н и ҳ и с қ и л я п с и з м и ?

— Қирғоқдаги илиқ қум ва қарағай ҳиди.— Унинг фикрини давом эттирди Славин.— Гўзал манзара, тўғри эмасми, аммо вақт ўлчовига бунинг қандай алоқаси бор?

— Бўлганда қандай?! Агар истасангиз изоҳлаб беришим мумкин.

— Қулоғим сизда.

— Бундан олтмиш йил муқаддам, қўйинг-чи, ўттиз йил илгари, чет элга дам олишга отланаётган официанткани учратиш амримаҳол эди. Чунки вазият қалтис, бунақа ишларга ЧКнинг ҳатто вақти ҳам йўқ эди.

— Бандитларни, власовчи, бандерачиларни қувга-

нимиз, уларга чоҳ қазиганимизни назарда тут-
яписиз-да?

— Яна «қандай алоқаси бор?» дейсиз... Худди шуни назарда тутган эдим. Энди эса, Славин Луисбургга, осойишталикни бузган айгоқчини туттишга кетяпти. Ваҳолонки, у ердаги пляжларнинг қуми иссиқ. Лекин, қарағайлар йўқ, хурмолар соя ташламайди. Ишни йўқликдан бошлаб, фақат ўзимизнинг хавфсизлигимизни таъминлашдан ташқари мўъжаз Нагония мамлакатига кўмаклашаётганимизни ўйласам Виталий Всеволодович, дилимни ифтихор туйғуси қамраб олади. Бу давлатнинг асрий осойишталигини, фаровонлигини у ердаги денгиз тўлқинларининг уфуришини тўплар саси бузмасин-да, ишқилиб.

Шу пайт дикторнинг ҳорғин ва мудроқ овози янгради:

— Луисбург рейси билан учадиган йўловчи ўртоқларни олтинчи йўлга ўтишларини сўраймиз. Аттеншен, плиз...

— Йигирма етти ёшга кирган, мовий кўз, юзида холи бор малла сочли қиз гапиряпти,— деди Славин ўрнидан қўзғалиб.

— Унинг қўнғироқдек овозида ҳам осойишталик уйғун,— деб таъкидлади Константинов.— Балки унинг холи қошининг остида, кўзлари эса мовийдир.

Славин

Славиннинг Луисбургдаги ҳамкасби, эндигина ўттиз беш ёшга кирган Игорь Васильевич фамилиясини қандолатчилар каби чўзиб «Ду-у-лов» деб талаффуз қилди.

Осмонда муаллақ, тобланган кумушдек осилиб турган қуёш еру-кўкни аёвсиз қиздирар, кўз очиргани қўймасди. Икки қадам наридаги океандан қилт этган шабада эсмайди. Улар соҳил бўйлаб уфқ томон боришаркан, Дулов ер остидан Славиннинг чўзиқ, буришиқ пешонасига дам-бадам қараб қўярди.

— Очигини айтганда ҳали ҳеч ким мендан жиддий ёрдам сўрамади,— деди Дулов ширали овозда.— Тўғри, бир кунни комендантнинг хотини келиб, «назарим-да мени кимдир кузатяпти», девди.

— Шубҳаланса калима келтирсин.

— Ҳар эҳтимолга қарши текшириб кўрдик.

— Тушунарли. Ҳарҳолда уни Даллес кузатмаёт-гандир?!

Дулов суҳбатдошининг киноясига тушунмай чимирилди:

— Даллес?

— Ҳа-да, Аллен Даллес.

Дулов гапнинг маънисини тушуниб, бошини бир оз чапга ташлади. Қўшиқ айтишга шайланган хонандага ўхшаб куларкан, катта, тим қора чиройли кўзларида нур порлади.

— Парамонов тўғрисидаги «миш-мишлар» у уйига жўнаб кетгандан кейин ошкор бўлди,— деди Дулов сўзида давом этиб.— Суддан чақиріқ қоғози келди. Узи йўқнинг кўзи ҳам йўқ деганларидек...

— Судда бўлдингизми?

— Ҳа. Ишни ўзларидан соқит қилиб, маҳаллий автонспекцияга оширишибди. У ердагилар «Ҳеч нарса билмаймиз, ҳеч кимни танимаймиз» дейишяпти.

— Парамоновнинг ўзи бу ҳақда ҳеч нарса демаган-миди?

— Ҳеч кимга лом-лим демаган.

— У бу ерда қандай юмушни бажарарди?

— Гаражда механик бўлиб ишларди. Гапнинг сирасини айтганда, ажойиб механик. Зотовнинг «Волга»сига «фиат»нинг корбираторини қўйиб берди. Машина сунъий йўлдошдек юз эллик минг километрни тиқ этмай босиб ўтди.

— Қандай дедингиз?— дея Славин ажабланиб сўради.— Нима учун энди тиқ этмай?

— Осойишта, ортиқча зўриқишсиз, ишқалсиз демоқчиман.

— «Тиқ этмай», яхши изоҳ экан,— деб таъкидлади Славин.— Моторга зўр бермаслик ва тезликни бир меъёрда тутишининг жонли ифодаси. Тушундим. МРБнинг бу ердаги разведкачилари ҳақида нималарни биласиз? Мутахассисларимиздан бирортаси билан «оғиз-бурун» ўпишмаяптими?

— Бу ерда таниқли бир шахс бор. Жон Глэбб. Айтишларича, у савдогармиш. Зотов билан тез-тез учрашиб туради.

— Ким билан?

— Андрей Андреевич Зотов билан. Кемасоз-инженер. У ҳақда сизга гапириб бергандим. Унга бир неча марта «Глэбб разведкага алоқадор бўлиши эҳтимолдан холи эмас», деб айтдим. У эса кулиб: «Сизларнинг

ишингиз ўзи шунақа. Ҳаммадан шубҳаланасиз, айғоқчи бўлиши мумкин деб ўйлайсизлар»,— деди.

— Кулиши ўринли. У ўзи қандай одам? Унга хусуматингиз йўқми?

— Йўқ. Узига етгунча жиззаки, сўкинади. Аммо соф. виждонли эканлигига ишончим комил.

— Нимага энди сўкинади?

— Мажлисларда лоқайдлигимизни, масъулиятдан қочишимизни ва дангасалигимизни баралла танқид қилишимиздан, аммо, гапимиз билан ишимиз бир жойдан чиқмаслигидан нолинади.

— Ҳақиқатгўйми?— деди Славин Дмитрий Степановни эслаб, мийиғида кулиб қўяркан.

— Салбий маънода айтяпсизми?

— Салбий маъноси ҳам борми?— дея Славин таажжубланди.— Айтгандек, Нагонияга жўнатилаётган юклар қатновини ким назорат қилади?

— Зотов. Кемалар шу ерда тўпланиб, битта рейсда жўнайди, Нагониядаги портларни мустамлакачилар бутунлай яроқсиз аҳволга келтиришган.

— Унинг бу ерга келганига анча бўлдимми?

— Уч йил бўляпти. Бир ҳафта олдин Москвага, хотинининг ёнига бориб келди.

— Нима, хотини бу ернинг иқлимини кўтаролмадимми?

— Йўқ, бошқа сабаби бор... Менимча, уларнинг турмуши бузилган. Хотинининг қайтиб кетганига бир йил бўляпти. Айтишларича, ҳозир у Дубов билан ошиқ-мошиқ эмиш. Қолаверса — Дубов деганлари Зотовнинг улфати, ҳамкасби — иқтисодчи-олим, фан кандидати...

— Зотов қайси рейс билан қайтиб келганини аниқласа бўладими?

— Бундан осони борми, бор-йўғи икки марта — жума ва сешанба кунлари самолёт учади.

— Нега энди сешанба, жума эмас?— деб қизиқиб сўради Славин. У қочириқ қилишни ёқтирарди, чунки қочириқ суҳбатдошнинг дилидагини англашга, мушкул вазиятда фикрлаш қобилияти қай даражада эканлигини нафақат сўзларидан, ҳатто кўзларидан ҳам билиб олишга кўмаклашарди.

— Чунки жума саноқнинг энг тўғри мезони,— деб жавоб қилди Дулов,— жумадан кейин эса шанба ва якшанба.

— Айтганча, сизларда теннис корти борми?

— «Хилтон»да бор.

— Қаерида? Кўзим тушмади, шекилли.
— Ертўлада, бежирим, соя-салқин жой.
— Уйнаб турасизми?
— Ишқибозман.
— Кимларнинг ўйинини кўпроқ томоша қиласиз?
— Польшалик консулнинг ўйини менга кўпроқ ёқадди. Илгари Зотовнинг хотинини теннис ўйнашини томоша қилардим. Теннис ўйнашда унинг олдига тушадигани йўқ.

— Айтинг-чи, Зотов Глэбб билан анчадан бери учрашиб турадими?

— Анчадан бери. Зотов бу ерга келганига уч ой бўлмасдан улар апоқ-чапоқ бўлиб олишди. Глэбб қабул маросимларимизга бажонидил ташриф буюради. Ходимларимизнинг кўпчилиги уни яхши танишади.

— Зотов инглиз тилини биладими?

— Уқимишли одам. Нафақат инглизчани, ҳатто испанчани, португал тилини ҳам билади.

— У сизга ёқадими?

Дулов суҳбатдоши Зотов билан шунчаки қизиқиб қолмаганини пайқаб, бошини бир оз орқага ташлади. Кўз қирини Славинга тикди.

— Ҳа, менга ёқади.

— Яхши; «унга ҳеч қандай хусуматимиз йўқ» деганингиздаёқ боодоб йигитларимиздан эканлигини сезгандим. Зотовнинг ичкиликка тоби қандай?

— Унчалик эмас. Аммо бу ичишни ўрнига қўяди.

— Демак ароқхўр?!— дея такрор сўради Славин.

— Йўқ, у ичишни ўрнига қўяди, холос,— деди қатъий оҳангда Дулов.— У ҳар қанча ароқни кўрмадим, дейди. Лекин сира маст бўлмайди. Албатта, уни мўмин-қобил деб айтолмайман. Фақат қабул маросимларида ўзини тутишини назарда тутиб шундай деяман.

— Хотини Москвага кетганидан кейин бу ерда бирорта жазман орттириб олгандир?

— У ҳақда сизга бирор ножўя гап айтишганга ўхшайди-а, Виталий Всеволодович?

— Унинг феъл-атворини фақат сиздан эшитяпман, Игорь. Бўш вақтида қандай иш билан машғул бўлади?

— Мамлакат бўйлаб сафар қилади. Ажойиб кутубхонаси бор.

— Мамлакатимизда нашр этилган китобларни бу ерда бемалол харид қилиш мумкинми?

— Илгари бемадол эди, Москвада бозори чаққон

бўлган китобларни бу ерда бемалол сотиб олиш мумкинлигини мутахассисларимиз тушуниб қолишган. Зотов санъатга оид, айниқса маҳаллий тасвирий санъатга доир китоблардан анча-мунча тўплаган.

— Айтганча, музей очилдими? Африка тасвирий санъатига оид китоблар керак эди...

— Музей йўқ. Африкалик рассомлар ижоди ҳақидаги китоблар Париж ва Лондонда нашр этилади. Зотов билан бир гаплашиб кўрасизми?

— Албатта, гаплашаман. Фақат ҳозир эмас, ҳар нарсанинг ўз мавриди бор.

— Яна ўзингиз биласиз, Виталий Всеволодович.

— Энди гап бундай, Игорь... Одамларимиздан бирортаси «Хилтон» меҳмонхонасида рус муҳожирини учратмаганми? Балки, битта-яримтаси ёрдам сўрагандир? Қандай тушунтирсам экан... пластинка, бирорта ёдгорлик, ароқ дегандек?!

— «Хилтон»да бор-йўғи олтига оқ танли хизмат қилади, Виталий Всеволодович. Қолганлари африкаликлар. Бир французни танийман. Майхона хўжайини. Исми Жакоб, айғоқчи, итвачча. Бу «ёқимтой» йигит ҳамманинг ҳожатини чиқаришни маъқул кўради. Кейин, у ерда яна бир оқ танли бор, метротель, Линдон Уильямс... Бошқа ҳеч кимни танимайман...

— Қабул маросимларида Глэбб билан қуюқ саломалик қилсангиз керак-а?

— Албатта.

— Навбатдаги қабул маросими ёки зиёфат қачонга белгиланган?

— Индинга.

— Глэббга таклиф қоғози жўнатишни ўз зиммангизга ололасизми? Яна, мени у билан таништирасиз.

— Кимлигимни беш қўлдек билади-ку.

— Нима қилибди? Жуда яхши.

— Яхшиликка яхшику-я, сизнинг асл касбингизни билиб қоладими, деган хавотирдаман. Матбуотни жилловлаш қийин, шов-шув кўтаришлари мумкин.

Славин кескин жавоб қилди:

— Хоҳ ўз уйларида, хоҳ бу ерда — одамларимизни холи қўйишсин. Унда бекорга келган эканман-да. Улар давлатимиз хавфсизлигига алоқадор муаммоларга очикдан-очиқ бурун суқишяпти. Яхшиси, бизни холи қўйишсин. Ушанда Москвада хотиржам ўтирамыз.

— Айнан шундай деб таништирайми?— деди Дулов кулимсираб,

— Нима? Яширишнинг фойдаси борми? Сир сақлашнинг ўз меъёри бор.

— Уриниб кўрамиз.

— Айтгандек, Парамонов ҳам қабул маросимларига иштирок этадими?

— Йўқ, Виталий Всеволодович, ахир у дипломат эмас-ку...

— Тасодифни инкор этасизми?

— Инкор этаман,— деди Дулов хўрсиниб.— Биласизми, сарф-харажатимиз ниҳоятда чекланган, ҳатто бир шиша ароқ ҳам ҳисобда.

...Славиннинг саволлари Дуловга ўтиришмади — бетакаллүф, тўғридан-тўғри берилган саволлар.

Бироқ Дуловнинг берган жавоблари Славинга маъқул бўлди. У суҳбатдошининг мансаб ва мавқеига қарамай талаффузида заррача расмийликсиз, ўз нуқтаназарини ҳимоя қилоладиган кишиларни ёқтирарди.

«Марказ.

Парамонов ҳақида қандай маълумотлар бор? Полиция томонидан жарима солингани ҳақида бирор яқин кишисига айтганми? Марказда Луисбургдаги рус муҳожирлари ҳақида қандай маълумотлар бор? Қўлимдаги маълумотларга қараганда, бу ерда қирққа яқин ватангадо истиқомат қилади.

Славин».

«Славинга.

Луисбургда ватангадолар уюшмаси йўқлиги сабабли рус муҳожирлари ҳақида деярли маълумот йўқ. Тасдиқланмаган маълумотга кўра, Луисбургда собиқ власовчи, Вроцлав (Бреславу) жангининг иштирокчиси Виктор Кузьмич Хренов (Кириллович) деган кимса яшайди. Муқим турар-жойи номаълум. Уч йил олдин олинган хабарга қараганда, у вокзал яқинидаги меҳмонхонада яшаган. Бир вақтлар Килда яшаган, бильярд ўйнаган, лақаби ҳам «икки бортдан марказга», шунинг орқасидан тирикчилик қилган. Власовчилар томонига ўз ихтиёри билан ўтганми ёки мажбурийми — бу ҳақда аниқ ашъвий далил йўқ.

Учрашувда ўта эҳтиёткорона муносабатда бўлиш керак. Унинг разведка хизмати билан алоқаси бизга қоронғу, аммо Килда ўғрилиқда қатнашгани маълум.

Марказ».

Константинов

Проскурин Нагонияга зарур техника ва хом-ашё жўнатиш билан билвосита ва бевосита шуғулланадиган министрлик ва идоралар рўйхати ёзилган ўн варақ қорозни ёнғоқ дарахтидан ишланган катта стол тўрида ўтирган Константиновга узатди. Константинов қогозга кўз югуртириб:

— Янада қисқароқ қилишнинг иложи йўқми?— деб сўради асабий ҳолда.

Проскурин елкасини қисди:

— Узимча чамалаб кўрдим. Доира қисқаряпти. Шубҳали шахслар бармоқ билан санарли...

— Неча киши махфий ҳужжатларга бевосита алоқадор?

— Ун икки киши.

— Бирор чора-тадбир кўришга арзигулик маълумотлар тўпландими?

— Ҳа.

— Эътиборни ўзига тортадиган бирор шубҳали кимса борми?

— Улардан бирортасига даъвоим йўқ.

— Даъво?— дея такрор сўради Константинов.— ЧКнинг совет кишиларига ҳеч қандай даъвоси бўлиши мумкин эмас. Фақат далил бундан истисно.

— Мен бугунги мезондан келиб чиқдим, ўртоқ генерал.

— Мезон ўзгармас нарса... Уша одамлар ҳақидаги ҳужжатлар қани?

— Трухин қайта кўчирыпти.

— Қачон тугатади?

— Менимча, тушгача.

Константинов саволини такрорлади:

— Қачон тайёр бўлади, деб сўраяпман?

— Ун тўрту ноль-нолга.

— Миннатдорман.

Етита телефондан бири жиринглади. Константинов жиринглаган аппаратнинг трубкасини сира иккиланмай кўтарди. Уни қулоғига тутди:

— Эшитаман. Ҳа, Салом. Хўш? Зудлик билан ҳузуримга кириг.

Константинов трубкага боққанча бир зум ўйга толди, кейин Проскуринга ўгирилди:

— Рўйхатингизда Парамонов ҳам борми?

— Виталий Всеволодович маълум қилган кишими?

— Худди ўша.
— Ҳа, бор.
— Аммо у тор доирага кирмаган, шундайми?
— Шундай! Сиз агентдан аввало сиёсий руҳдаги маълумот талаб қилишларини таъкидлаган эдингиз, шекилли...

— Тўғри. Аммо, Парамонов ахборотни жўнатганига одам бўлиши мумкин-ку. У қаерда ишлайди?

— «Межсудремонт»да.

— Ким бўлиб?

— Автобаза мудир.

— «Межсудремонт» нима билан шуғулланади?

— Ҳали аниқлаб улгурганим йўқ.

— Тахминий жавоб беролмайсизми?

Проскурин елкасини қисди:

— Бир нарса дейишим қийин, қолаверса, тахминий жавобларга бўлган муносабатингизни яхши биламан.

— Илтимос, буни тезроқ аниқласангиз, чунки Славин юборган ниҳоятда хунук хабардан кейинги зоҳирий кузатувлар Парамоновга нисбатан шубҳа туғдиряпти. Бу жумбоқни ечишингизга чорак соат етадимми?

— Ҳаракат қиламан. Ярим соатдан кейин ахборот берсам бўладими?

— Яхши. У ҳолда Парамоновнинг мутасадди кишилардан бирортасининг машинасини доим сошлаб турадими, шуни ҳам аниқласангиз? Кимларни назарда тутаетганимни фаҳмлаётгандирсиз? Хуллас, унинг юриштуришини ипидан игнасигача аниқланг. Кимнинг машинасидаги карбюраторини алмаштириб берган? Кимларга автомобиль ҳалқаларини қайта йиғиб берган... Гапимни тушундингизми? Славин ишни нимадан бошлашга урғу берган, шу хусусда бош қотириб кўринг. Келишганимиздек, ярим соатдан кейин кўришамиз.

...Кузатув ҳисоботи заррача ҳиссиётсиз, фақат далиллар асосида тузилган эди.

«Михаил Михайлович Парамонов 1929 йилда туғилган, рус, оилалик, чет элда қариндошлари йўқ. «Межсудремонт»дан соат 12.47 да чиқди. Автобус бекати ёнида гўё ботинкасининг боғичини боғлаётган киши бўлиб чор атрофга қараб олди. Ваҳолонки, боғичлар ечилмаганди. Автобусни кутди. Бекатда тўхтаган автобусга йўловчиларнинг чиқиб олишини кутди ва эшик ёпилиши олдидан сакраб чиқиб олди. Учинчи бекатда тушди. «Минерал сувлар» магазини витринаси ёнида

тўхтаб яна атрофга аланглаб қаради ва сотувчи «тушлик» деган лавҳачани осилиши олдидан ичкарига югуриб кирди. Сотувчидан бўлак ҳеч ким билан мулоқотда бўлмади. Фақат бир стакан минерал сув ичди. Бу сафар чор атрофга шубҳаланиб қарамади. Автобусга ўтириб, яна «Межсудремонт»га қайтди. Иш кунининг охиригача 72—21 давлат белгилли «Жигули»ни кумуш рангга бўяш билан машғул бўлди».

Константинов нигоҳини ҳисоботдан узиб, Коноваловга қаради. У эса гўё худди шу нигоҳни кутгандек қоғоз жилддан ҳошия қолдирилмай текст кўчирилган иккинчи бир саҳифа олиб, уни генералга узатди.

Константинов диққат билан ўқишга тутинди: «Свердлов райпишчеторгига қарашли «Минерал сувлар» магазинининг сотувчиси Григорий Григорьевич Цизин 1935 йилда туғилган, рус, партиясиз, оилалик, она уруғи томонидан чет элда қариндошлари бор. Ишига масъулиятсизлик билан қарагани учун судланган. Иш жойининг ўзида бир йил муддатга интизомни тузатиш ишига ҳукм қилинган».

— Қариндошлари қаерда яшашади? — қизиқди Константинов. «Коновалов жавоб беролмаса керак» деган ўй кўнглидан ўтди. Шу ўринли савол орқали ҳамкасбини синамоқчи бўлди.

Бироқ сочларига оқ оралаган, думалоқ юзли Коновалов сеҳрғарларга хос хатти-ҳаракат қилиб, гавдасини бир оз эгиб қўлидаги қоғоз жилддан яна бир варақ олди-да, ўқий бошлади:

— Амакиси — Марк Фёдорович Цизин Оттавада яшайди, кушхона ишчиси, холаси — Марта Генриховна Цизина меҳмонхонада фаррош бўлиб хизмат қилади.

— У ерга қандай бориб қолишган?

— Уруш туфайли, ўртоқ генерал. Немисга илашиб кетиб қолишган.

«Уруш қатнашчисининг ибораси,— деган ўй кечди Константиновнинг кўнглидан,— биз эса «фашистлар ҳайдаб кетишган», деймиз».

— Яна битта маълумот, танишинг, ўртоқ генерал.

— Қисқа вақт ичида буларни аниқлашга қандай улгурдингиз?

— Эҳ, Константин Иванович, шунинг учун ҳам тезроқ пенсияга чиқишимни хоҳлашяпти-да. Ёшларга сира тиним бермасмишман.

— Пенсияга бирга чиқамиз,— ваъда берди Константинов.

Маълумотдаги биринчи жумла унинг эътиборини тортди: «72—21 давлат белгиси бўлган «Жигули» гражданка Ольга Викторовна Винтерга қарашли, Винтер 1942 йилда туғилган, яҳудий, партиясиз, фарзанди йўқ; эри Андрей Андреевич Зотов айни вақтда Луисбургда ишлайди».

Константинов ўрнидан сакраб турди. Сейфни очиб Проскурин қолдирган қоғозлар орасидан бирини танлаб олди. Синчиклаб ўқишга тутинди. Учиб қолган тамакини қайта тутатди. Ҳатто чап қўлидаги саҳифанинг чап учи чақмоқтош алангаси таъсирида жигаранг тусга кирганини сезмади.

— Винтерга тааллуқли бошқа гапингиз борми?— деб сўради у.

— Бошқа ҳеч қандай маълумот йўқ,— деб жавоб қилди Коновалов.

— Раҳмат, Трофим Петрович.

— Кетишим мумкинми?

— Ҳа, албатта. Бутун эътиборни Винтерга қаратамиз.

... Константиновнинг бу гапида жон бор эди. Нуфузли институтлардан бирининг катта илмий ходими Ольга Викторовна Винтер ниҳоятда махфий, шу жумладан Нагониядаги вазиятга боғлиқ бўлган махфий ҳужжатлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга эди. Кандидатлик ишининг мавзуи кўп миллатли монополияларнинг Африка қитъасига суқилиб кириши муаммосига бағишланган эди.

— Агар сизга малол келмаса, Винтернинг илмий ишидан бир нусха топиб берсангиз,— деб илтимос қилди Константинов.

Ярим соатдан сўнг хонага Проскурин кириб келди.

Константинов кўзойнак устидан унга тикилди.

— «Межсудремонт» — чет элга қатновчи кемаларимизни созлаш борасида музокаралар олиб бориш билан шуғулланаркан, Константин Иванович. У ГДР, Буюкбритания, ГФР, Югославия ва Франция давлатлари билан доимий ҳамкорлик қилади. Идора директори Ерёхиннинг шахсий автомобили йўқ, лекин Африка мамлакатларига қатновчи кемаларга мутасадди ўринбосари, қирқ етти ёшдаги Евгений Николаевич Шаргиннинг «Волга»си бор экан. Парамонов унинг автомобилени доим техник назоратдан ўтказиб тура-

ди. Яқинда унга янги, тагчарм тишли покришка топиб берганмиш,— дея Проскурин ахборот берди.

— Бор гап шуми?

— Йўқ. Ҳаммаси эмас. Шаргин махфий ҳужжатларга алоқадор бўлмаса-да, ташқи савдо министрлигида тез-тез бўлиб туради. Унинг акаси — Леопольд Никифорович Шаргинга ҳам махфий ҳужжатлардан фойдаланишга рухсат берилган. У техника харид қилиш билан шуғулланади. Бир неча марта чет элга борган. Луисбургда уч марта бўлган. У музокара олиб борган шахслар орасида сизни қизиқтираётган Жон Глэбб ҳам бор.

— Глэбб ҳаммани қизиқтиради. Шу жумладан сизни ҳам,— деди Константинов.— Парамоновни кузатишни кучайтириш керак, деб ўйлайман. Цизинни эса яхшилаб текшириб кўриш керак. Бу вазифани ким бажара олади?

— Гречаев эплайди.

— Гречаев?

— Унинг номзодига эътирозингиз борми?

— Йўқ. Майли, бир уриниб кўрсин. Лекин, жуда эҳтиёт бўлсин.

— Яхши.

— Ольга Винтер «тор доирага» кирганми?

— Ҳа. Уни рўйхатдан ўчирмоқчиман, Константин Иванович. Таниш-билишларининг айтишича у заҳар, чўрткесар бўлса-да, тенги йўқ аёл экан.

— Унинг эри ҳақида қандай фикрдасиз?

— Одамларим эри ҳақида ҳозирча ҳеч нарса билишмайди.

— Унинг эри — Зотов Луисбургда... Нагонияга жўнатилаётган юкларга жавобгар, маъсулиятли шахс эканлигини биласизми?!

— Э-э, гап буёқда денг... Зотов — Винтер — Парамоновлардан иборат уюшма денг?

— Зотов тахминий маълумот юборади. Махфий ҳужжатлардан фойдаланишга рухсатномаси бўлган Винтер бу маълумотларни текширади. Парамонов эса ахборотни жўнатади. Бу уюшма фаолиятини шундай изоҳларкансиз-да.

— Назарий жиҳатдан олганда уюшма эканлигига ишончим комил. Бу уюшманинг тadbиркор ва пухта иш кўришига шубҳам йўқ. Стрельцов Винтерни таниган-билганларнинг ҳаммаси билан мулоқотда бўлди.

Барчанинг фикри бир жойдан чиқяпти. Тенги йўқ аёл иккиюзламачи, мунофиқ бўлса?! Ҳолбуки, ҳақиқатан ҳам уюшма мавжуд бўлса, унинг бу ишга алоқадорлигига шубҳам йўқ.

Константинов Проскуриннинг сўзларини тингларкан, ўйчан бир кайфиятда, қўлидаги қаламни бармоқлари орасида айлантиришдан тўхтамай:

— Винтер ҳали ҳам теннис ўйнайдими?— деб сўради.— Славиннинг маълум қилишича, Луисбургдаги кортларда теннис ўйнаган экан. Корт — турли мавқедаги кишилар билан мулоқотда бўлиш учун энг қулай жой...

— Теннис борасида бирор нарса аниқлаганимиз йўқ, Константин Иванович.

— Эринмасдан аниқлаб кўрсангиз, илтимос. У қайси спорт жамиятига: «Спартак», МАСК ёки «Динамо»га қатнайди? Кимлар билан теннис ўйнашини ҳам аниқланг.

Икки соатдан кейин Проскурин Ольга Винтер МАСК стадионидаги кортда теннис ўйнаши ҳақида Константиновга ахборот берди. Ташқи ишлар министрлиги бошқармаси бошлиғининг ўринбосари; инженерлик бошқармасида ишловчи генерал; Госпланнинг масъул ходими ва Ташқи савдо министрлигидан Леопольд Шаргин унинг доимий рақиблари экан.

«Славинга.

Зотовнинг хотини — Ольга Винтер ҳақида нималарни биласиз? Таниш-билишлари, дунёқараш ва туриш-турмуши ҳақида сизга нималар маълум? Кимлар билан ва қаерда теннис ўйнаганини аниқланг. Унинг доимий рақиблари бўлганми, модомки бўлса, кимлар? Илмий ишига маълумотларни тўплашда кимлар кўмаклашган?

Марказ».

«Марказ.

Винтерни таниган-билган одамларнинг таъкидлашича, Африка қитъасига америкаликларнинг суқкилиб кириши муаммоси уни кўпроқ қизиқтирган. Илмий ишига оид маълумотларни парламент кутубхонасидан ва АҚШ элчихонасининг матбуот марказидан олган. Матбуот марказида унга ким ёрдам берганини ҳозирча аниқлаб бўлмади. Теннис мусобақасида унинг доимий рақиб бўлмаган. 1949—51-йилларда МИ-6 ва МРБ ўртасида алоқачи бўлиб ишлаган генерал Гейм-

лорднинг қизи, Британия консулининг рафиқаси, тахминан ўттиз ёшлардаги Кэролайн Тизл ҳамда «Интернейшнл телефоник»нинг вакили Роберт Лоренслар билан «Хилтон»даги кортда бир неча марта теннис ўйнаган. Винтер бундан ярим йил муқаддам йўлланма муддати тугаган иқтисод фанлари кандидати Дубовга ошиқи-беқарор бўлган ва у билан Москвага қайтиб кетган.

Славин».

«Славинга.

Роберт Лоренснинг тўла исм-шарифини, ёшини аниқланг. Ташқи қиёфаси қандай? Кэролайн Тизл ҳақида қандай маълумот бор?

Марказ».

«Марказ.

Кэролайн Тизл сўл оқим тарафдори эканлиги билан ажралиб туради. Ғарбдаги вазият борасида ўз нуқтаи назарига эга. Сўл матбуотида африкаликлар ҳақида иккита мақоласи, Ян Смит тузуми тўғрисида иккита памфлети ҳамда МРБнинг Англиядаги махфий фаолиятлари ҳақида шарҳи босилган. Ғарб дипломатлари ундан узоқроқ юришади. Ишончли манбаларга кўра, разведкага алоқаси йўқ. Лоренснинг шахсиятини аниқлаяпман.

Славин».

«Марказ.

Ольга Винтер билан «Хилтон»даги кортда теннис ўйнаган Роберт Лоренс 1920 йилда туғилган. Нагониядаги мустамлака тузуми ағдарилганига бир ой бўлмасдан Луисбургга келган. Чилида ҳам «Интернейшнл телефоник»нинг вакили лавозимида ишлаган.

Славин».

«Славинга.

Биздаги маълумотларга кўра, Роберт Уильям Пол Лоренс 1920 йилда туғилган, оилали, икки фарзанди бор. Улар Нью-Йоркда яшашади. Тахминимизча, у МРБнинг Луисбургдаги резиденти. Қимлар билан доимий мулоқотда бўлишини аниқланг. Винтер билан неча марта теннис ўйнаган? Мусобақа пайти ўйинларини кишиларимиздан бирортаси томоша қилганми? Модомики бўлса, улар қайси мавзуларда суҳбатлашишган?

Гувоҳ ишончли одамми — йўқми, текшириб кўринг.
Яқин танишлари борми?

Марказ».

«Марказ.

Лоренс билан учрашишга рухсат беринг.

Славин».

«Славинга.

Лоренс билан учрашишга шошилманг.

Марказ».

«Марказ.

Лоренс билан учрашиш шарт, деб ўйлайман.

Славин».

«Славинга.

Такрор айтаман. Лоренс билан учрашишга шошилманг. Жон Глэбб билан Лоренснинг ўзаро муносабатлари қандайлигини аниқланг.

Марказ».

«Марказ.

Глэбб билан Лоренс ҳар куни «Хилтон»даги ҳовузда чўмилишади. Ораларидан қил ҳам ўтмайди. Портъе Лоренс яшайдиган хонанинг номерини айтишдан бош тортди. Аммо, официантларнинг айтишича унинг хонаси МРБ иш олиб борадиган ўн бешинчи қаватда жойлашган.

Славин».

Славин

Совет элчихонасининг боғбони Архипкиннинг Луисбургдаги сафари қариган эди. Бир неча ойдан кейин ватанига қайтади. Ёши ҳам пенсия ёшига етиб қолибди. Уйга қайтишни шу даражада орзиқиб кутардики, на ҳаловатида, на уйқусида кўним бор эди. Қачон тонг отаркин деб, саҳармардондан туриб оларди.

У боғдаги осудаликдан энтиқиб кетди... Атроф сув қуйгандек жимжит. Шу ерда истиқомат қилувчи элчи билан мухтор вакил ҳали тонг уйқусида, дипломатлар ишга келишмаган эди. Найзасимон, ғалати баргли дарахт орасидан тушаётган, камалакдек жилваланаётган офтоб нури фақат Африкада ўсувчи ғаройиб майсаларни зумрад бўёққа бўяган.

Элчихона дарвозасида постда турган полициячилар эрталаб соат олтида навбат алмашиши ва хайрлашиш олдидан узоқ суҳбатлашишлари Архипкин учун сир эмасди. Айниқса, ҳавонинг одатдагидек дим бўлмай, денгиз шабадаси эсиб туришини барометрдек билишар, бундай пайтларда бирорта қўшиқни баралла ҳиргойи қилишарди.

Полициячиларнинг «жиби» келиб тўхтади, Кузовдан учта йигит сакраб тушди. Автоматларини тўғрилашди. Алланималар деб кулишишди. Паст овозда суҳбатлаша бошлашди. Худди шу вақтда Архипкин жуда яқиндан эркак кишининг русча талаффуздаги синиқ шивирлашини эшитгандек бўлди:

— Ҳой биродар, ёрдам берсанг-чи!

Кутилмаган мурожаат, талаффузнинг аниқлиги Архипкинни чўчитиб юборди. Ҳатто, тўсиқ ёнига ўтириб қолди.

Испанлар қурган ғиштин устунли, учи найзасимон панжара ортида турган кишини кўрди — у ўнг қўли билан панжара учида оғирроқ бўлиши учун тош боғланган тугунни кўрсатарди.

— Ёрдам берсанг-чи! — деди кўча тарафдаги эркак баттар безовталаниб, полициячилар турган тарафга дам-бадам қараб қўяркан.

Чамаси, соқчилар уни пайқаб қолишганди.

Тўсиқ ортида турган кишига алланима деб бақирган полициячининг овозини Архипкин аниқ эшитди. Полициячилар шу томонга югуришаётганини кўрди. «Жип» ҳам ўрнидан қўзғалди. Архипкин қўлидаги паншаха билан тугунни илиб, уни совет территориясига туширди. Бегона киши бахтиёр жилмайди. Тор кўча томон югуриб кетди. «Жип» чийиллаб тўхтади. Чунки, бу жинкўчага иккита велосипедчи аранг сиғарди.

Отишма эшитилди. Архипкин тугунчани олиб элчихона биноси томон шошилди. Автоматнинг бир карра тириллаши эшитилди. Кейин атрофга яна осудалик чўмди.

Славин тугунча ичидаги мактубни ўқишга тутинди: «Сизга «Хилтон»да америкаликлар итэмган русни ўзларига оғдириб олганликлари ҳақида хат ёзиб, почта орқали жўнатгандим. Етиб бордими? «Хилтон»да яна ўша америкаликлар пайдо бўлишди. У итвачча эса йўқ. Қаридим, шартим кетиб, партим қолди. Уруш мени майиб қилди. Сарсон-саргардонликда не-не азоб-уқу-

батларни бошдан кечирмадим. Кўз ёшларимдан неча-неча готелларнинг ёстиқлари ҳўл бўлди. Афт-ангоридан турмуши фаровонга ўхшаган бу аблахнинг қўйми-чидан ел ўтмаган кўринади. Мабодо хатим етиб бормаган бўлса, билиб қўйинг: америкаликлар одами-мизни ўзларига оғдириб олишди».

— Ў қандай хат жўнатганди?— деб сўради Дулов.

— Урушдан кейин Германияда ишлагани кўриниб турибди,— деди Дуловнинг саволига жавоб бермай.— Германияда узоқ яшаганларгина «готель» деб ёзишади.

— Украинлар ҳам меҳмонхонани «готель» дейишади,— дея монелик билдирди Дулов.

— Тўғри. Лекин, Германияда яшаган руслар бу сўзни бир хилда талаффуз қилишади. Фашистлар томонидан олиб кетилган русларни Россияга жўнатишда иштирок этганман. Биламан. Боғбон қани?

Архипкин хонага ёни билан кирди. Остонада тўхтади. Унинг бу туриши Славинга товонларини ҳарбий-часига бирлаштирмоқчи бўлгандек туюлди.

«Сержант бўлса керак-ов,— деб ўйлади Славин.— Взвод командирининг ёрдамчиси бўлганлигига шубҳа йўқ?»

— Келинг, Олег Карпович,— деди Славин,— ўтиринг, бир чойхўрлик қиламиз.

— Раҳмат, чойдан қайтмайман.

— Олег Карпович, ивановолик,— дея изоҳ берди Дулов.— Ивановоликлар чойхўр бўлишади.

— Чойхўрликда шуйликларнинг олдига тушадигани йўқ деб эшитгандим,— деди Славин.— Тўғри айтдимми, Олег Карпович?

— Шуйликлар ивановоликдан ўн-ўн беш пиёла кўп чой ичишади.

— Ростдан-а?! Ўн беш пиёла дедингизми?

— Самоварни қайнатинг, исботлайман,— деди Архипкин ниҳоят жилмайиб. Архипкиннинг чеҳрасида яққол кўзга ташланган суҳбат бошидаги жиддийлик йўқолди.

— Шуйликлар билан ивановоликлар ўртасида тафовут бордир?— деб сўради Славин ўзиникини маъқуллагандек.— Юз тузилишлари бир хилми? Очигини айтганда, рязанликлар билан куриянликларни бир-бирдан дарров ажратаман.

— Буни ажабланидиган ери йўқ.— деди Архипкин уни маъқуллаб.— Куриянлик жанубда яшайди. Улар

нинг қорачиги қора. Рязанликлар эса бизга ўхшаш кўккўз, малла соч бўлишади...

— Тугунча ташлаган эркак, сизнингча қайси воҳадан?

— Унинг афти-ангорига тузукроқ қарай олмадим.

— Кўзлари қора эдими?

— Худо ҳаққи, ҳеч нарсани эслолмайман. Автоматнинг тириллашидан қўл-оёқларимга муз югурди. Эс-ҳушимни йўқотаёздим... Куппа-кундузи одамга ўқузишдан ҳайқишмасая!

— Автоматдан унга ўқ узишганини ўз кўзингиз билан кўрдингизми?

— Балки менга шундай туюлгандир.. Кўрмадим..

— Юринг боққа чиқамиз, тугунча осилиб қолган жойни кўрсатасиз. Балки бирор нарса ёдингизга тўшар...

— Бажонидил,— деб Архипкин розилик билдираркан Дуловга гуноҳкордек қараб қўйди.— Қўрққанамдан эс-ҳушимни йўқотгандим. Ҳеч нарсани эслолмайман.

Архипкин хиёбоннинг номаълум киши билан мулоқотда бўлган ерида тўхтади.

— Тугунча мана бу ерда осилиб қолганди.

Славин тўсиқ ёнига яқинлашганида тоққа олиб чиқувчи тор кўча кўринди.

— У жонҳолатда югураётганда отишни бошладими?— деб сўради Славин.

— Йўқ, у жинкўчага бурилмасидан илгарироқ, велосипедига ўтириши ҳамон отишди.

— Эҳ-ҳа, шундай денг! Велосипед қаерда турган эди?

— Аёллар сартарошхонасининг деворига суяб қўйилганди.

— Бу муюлиш катта кўчага олиб чиқадими? У қаёққа бурилди, ўнггами, чапгами?

— Унга бурилмай, яна қаёққа буриларди. Фақат тоққа олиб чиқувчи шу кўчада жон сақлаб қолиш мумкин-да.

— Анови кўча қаёққа олиб боради?

— Билмайман. Элчихонадан камдан-кам чиқаман. Уларнинг тилига тушунмайман...

— У кўча вокзалга олиб чиқади,— деди Дулов.— У катта кўча билан туташиб кетади. Трамвай, машиналар серқатнов кўчада унинг изига тушиши қийин.

— Унинг тирик қолганлигига ишончингиз комилми?— деб сўради Славин.

— Отишмани эшитиб, болконга югуриб чиққаним-да полициячилардан бошқа ҳеч кимни кўрмадим,— деди суҳбатга қўшилиб Дулов.— У ердан кўча яхши кўринаркан. Полициячиларнинг жиқкўча томон югуришаётганини кечагидек эслайман. «Қочоқ» аллақачон кўздан ғойиб бўлганди. Муюлишга етганда улар отишдан тўхтаб, изларига қайтишди. Чамаси «қочоқ» бирорта ҳовлининг ташқи эшиги орқали бошқа бир жинкўчага ўтиб олган. Бу ерда ички, ташқи эшикли ҳовлилар кўл.

— Текшириб кўрдингизми? — деб сўради яна Славин.

— Биздан бу сирни яширишлари мушкул, — деди Дулов ишонч билан. — У қочиб қолган.

— У малла сочли эдимизми? — деб сўради Славин, боғбондан.

— Бир нарса дейиш қийин, — деди Архипкин. — Балки малла сочлидир, балки қора...

— Қандай кийинган эди?

— Қандай кийим? — Архипкин саволни ажабланиб такрорлади. — Костюмда эди.

— Бу тушунарли... Костюми қандай рангда эди? Янгимиди ёки эскимизми? Галстук таққанмиди ёки йўқми?

— Ваҳима босганди-да... — дея Архипкин хўрсинди, — ўша вақтда менга нима жин урганига ҳайронман.

— Юзида тиртиғи бормиди?

— Тиртиғи йўқ эди. Бир қўли чўлтоқ эди. Нечта бармоғи йўқлигини аниқ айтолмайман-у, лекин чўлтоқлигини ўз кўзим билан кўрдим. Тугунчани ўша чўлтоқ қўли билан кўрсатди.

— Мана бу бошқа гап. Сизга яна бирор нарса дедими?

— «Ҳой ошна, ёрдам берсанг-чи!» деб шивирлади. Бошқа ҳеч нарса демади.

— Қизиқ... «Ҳой ошна?»

— «Ҳой ошна» дедими, «ҳой биродар» дедими... Анигини айтолмайман...

— «Ҳой биродар» деган бўлса демак, у украин, — деб таъкидлади Дулов.

— Фарқи йўқ, — деди Славин. — Тоза қонли рус, воронежлик дўстим, одатда оғайниларга «биродар» деб мурожаат қилади. Овози қандай эди? Ҳорғинмиди ёки дўрилдоқми?..

— Дўрилдоқ овоз, ҳа, ҳа, дўрилдоқ...

— Яна бирорта ташқи белгисини эслай оласизми?

— Худо ҳаққи, эслолмаяпман. Ёлгон гапириб сизларни ҳам гуноҳга ботиришни истамайман...

...Славин маълумотномаларни варақлашга тутинди. Вокзалга яқинроқ бўлган, бильярд ўйналадиган тўртта: «Қувноқ улоқчалар», «Неополь», «Қаса бланка» ва «Лас Вегас» қаҳвахоналари унинг эътиборини тортди. Кейин яна Архипкинни ҳузурига таклиф қилди.

— Олег Карпович,— деди Славин,— бильярд ўйнашни биласизми?

— Унда-бунда, эрмак учун шофёрлар билан ўйнаб тураман.

— Энди мен билан ўйнашингизга тўғри келади.

— Бильярд столимиз столми...

— Сиз билан элчихонада эмас, аксинча, шаҳарда...

— Шаҳардаги бильярдхоналар мараз жой, огоҳлан-тиришган.

Славин Дуловга қаради. У эса хиёл жилмайиб кўйди:

— Ҳақиқатан ҳам шундай.

— Икки киши бўлсак бежавотирроқ бўлади, — деди Славин Архипкинга кўз қисиб. — Нима дедингиз, Олег Карпович?

— Зарур бўлса на илож... — деди у ўта босиқлик билан.

— Гап бундай, — деб таклиф қилди Славин. — Чўлтоқни қидирамиз. Балки бошқа рус билан мулоқотда бўлармиз. Уша русни сизга кўрсатаман. У билан бир гаплашиб кўрасиз, хўпми?

— У ҳам қочоқларданми? — деб сўради Архипкин Дуловга бир қараб кўяркан.

— Муҳожир. Власовчи,— деб жавоб қилди Славин.

— Бундай итваччалар билан ҳатто рўбарў бўлишни истамайман... Уларга қарши Бреслауда жанг қилганман. Одам қиёфасидаги ваҳший ҳайвонлар...

— Чўлтоқни, албатта, топишимиз керак. Бундан ўзга чорамиз йўқ. Лозим бўлса, Вроцлавада бизга қарши урушган ўша власовчи билан гапласиз... Ватангадоларнинг барчасига бир хил кўз билан қараманг, Олег Карпович. Айрим виждонсизлар немисларга, Власов томонига ихтиёрий равишда ўтган бўлса-да, лекин юзлаб одамлар ёлгон тарғиботнинг қурбони бўлишган. Олег Карпович, сизни яхши тушуниб туриб-

ман. Уша итэмганларни оқламоқчи эмасман, лекин улар орасида яхши одамлар бўлган.

— Тушунаман, биламан, аммо юрагимда алам доғи қолган. Власовчилар Вроцлавада укамни ўлдиришган...

«Қувноқ улоқчалар» қаҳвахонаси гавжум ва сершовқин эди. Ўйин савияси паст, рақиблар сурбетлик қилишар ва қимор «қўра»си атиги уч доллар эди. Чўлтоқ келмади. Архипкин уч партияни Славинга бой берди. У шарларни мўлжалга олаётган вақтда қўллари бир оз титрар, кўпинча хато урар, ён-верига эҳтиёткорона кўз ташлаб қўярди.

Пиво қуйилган қадаҳлар терилган патнисни кафтида кўтарганча столлар атрофида пилдираб юрган чапдаст официант уларнинг ёнига яқинлашганда, Славин:

— Хренов қачон келади? — деб сўради.

— У анчадан бери бу ерда бильярд ўйнамайди, жаноб, — деб жавоб қилди официант. — Уни «Лас Вегас»дан ёки «Гонконг» қаҳвахонасидан топишингиз мумкин. У «Гонконг»да бўлса ажабмас, чунки хитойликлар яқинда янги, ажойиб бильярд столларини келтиришган, қимор ҳам катта — юз доллар...

... «Лас Вегас»даги бильярд столлари атрофидаги ўйинчилар олдига тушиш амримаҳол, залда осойишталик ҳукм сурарди. Славин Архипкинни баланд, юмшоқ айланма курсига таклиф қилди. Иккита шарбат буюрдилар. Архипкиннинг қўллари ҳамон хиёл титрарди. Шарбатни ижирганиб, кўнгли тортмай ичди. У синчков нигоҳини ён атрофидан узмасди.

— Қўлларингиз бақувват, тоғни урса талқон қиладди,— деди Славин жилмайиб.— Намунча чўчимасангиз?!

— Бу ерга кўниколмаяпман. Маразлиқни кўргани кўзим йўқ... Ахир мен қишлоқданман. Бундай нарсалардан узоқмиз...

— «Шарт» сўзининг маъносини тушунасизми?

— Тушунаман. Ҳар нарсанинг меъёр-миқдори бор.

Славин майхона хўжайинига мурожаат қилди:

— Яхши ўйинчилар қачон келишади?

— Қаҳвахонамизга фақат битта яхши ўйинчи ташриф буюрарди, сэр. Мистер Хрегов «икки бортдан марказ»ни нишонга олади, ҳақиқий бильярдчи. Афсуски кейинги пайтларда у «Гонконг»га боришни маъқул кўраяпти.

— Нима, столлари яхшими?

— Йўқ, сэр, у ерда таом арзон. Хитойликлар озиқ-овқатни арзон нархда сотишади. Ахир Пекиндан келтиришади-да. Бизни хонавайрон қилишмоқчи-да! Қандай чора-тадбир кўришга ҳам ҳайронмиз. Спиртли ичимликларни бельгияликлардан сотиб олишаётгани учун ҳам нархи бизники билан бир хил. Коктейлнинг баҳосини камайтирганмиз. Акс ҳолда бозоримиз касодга учрарди.

...«Гонгконг»да майхона хўжайини Славинга Хреновни дарров кўрсатди. Хренов энгларини шимариб, шошилмай, жуда усталик билан: ҳақиқий муғамбирлардек, инглиз тилини бузиб талаффуз қилганча рақибининг аччиғини чиқариб ўйнади.

— Мўлжалга олиб ур, мўлжалга олиб ур, Жон! Қўлларинг қалтирамасин, йўқса ютиб оламан! Пулни тайёрлаб қўйганмисан? Ёки хотинчангнинг олдига пул сўраб борасанми?

Славин майхонанинг баланд пештахта атрофидаги айланма, юмшоқ курсилардан бирига ўтириб, девордаги тошойнадан Хреновнинг хатти-ҳаракатини кузата бошлади.

— Уни кузатинг, — деб шивирлади Архипкинга. — Кейин бориб ўйинга таклиф қиласиз.

— Ё парвардигор. — Архипкин хўрсинди. — Бутун вужудим титраб кетяпти... Бардам бўлиш учун қиттак отиб олсамкин?

— «Хейбол» ичамизми? — деб сўради Славин.

— Ароққа етадигани йўқ.

— Бу ернинг ароғи сариқ чақага арзимаёди. «Смирноф»нинг юtimi яхши... Балки виски ичармиз?

— Майли, озгина ичсам ичай!

Славин икки юз грамм арақ буюрди. Архипкин ичди, ёнғоқ мағизидан искаб олди. Томоқ қириб қўйди. Баланд курсидан тушиб «икки бортдан марказга» ўйнаётган бильярд столи томон юрди.

— Менга қара... — деди Архипкин, — ўйнаймизми, а? Беш сўм... долларга...

Хренов кескин ўгирилди, тисарилди, беихтиёр сигарета олиш учун чўнтагига қўл солди:

— Кимсан? — деб сўради дўрилдоқ овозда.

— Боғбонман.

— Қаерда?

— Элчихонада.

— Демак, қизилсан?

— Қанақа яна... Албатта, қизил...

— Мени қаердан биласан?

— Сени умуман танимайман... Майхона хўжайини сени рус эканлигингни айтди. Ёнингга келдим, уларнинг тилини мутлақо билмайман, тушунмайман ҳам...

— Шошма, буни бир ёқлик қилиб олай.

Хренов бильярд столи ёнига қайтиб борди ва беш зарба билан ўйинни тугатди — бетакаллуф, моҳирона ўйнади. Хренов бундан бир неча дақиқа илгари шунчаки кўнгилхушлик, эрмак учун рақибини қизиқтириб ўйнаётганини Славин дарров сездди. Акс ҳолда ўйинни бунча тез тамомламасди. Ингирма беш долларни олиб, кўйлагининг кўкрак чўнтагига солди:

— Яхши ўйнасанми?.. Ёки... Балки гаплашиб ўтирармиз. Урушдан кейин биринчи марта қизил билан юзма-юз туришим,— деди у Архипкиннинг ёнига келиб.

— Қилғиликни қилиб, энди заҳматини тортаётган бўлсанг керак?

— Ўтган ишга саловот, — деб жавоб қилди Хренов Архипкинга ўткир, қаҳрли нигоҳини қадаркан. — Юр, дастурхонга ўтирайлик, сени бир меҳмон қилай...

Улар дераза ёнидаги овлоқроқ столга бориб ўтиришди. Славин муҳожирнинг ҳар битта ҳаракатини назардан қочирмаслик учун кузатишга қулайроқ бўлган курсига ўтиб ўтирди.

Хренов «иккита ароқ» буюрди. Архипкин икки-уч хўпламли қадаҳлардаги ароққа ғалати қараб қўйди. Хренов унинг дилидагини уқди:

— Деҳқончасига ичмоқчимисан? Шошилма, яна буюраман. Буларнинг бир хўпламини ҳам аяшади. «Бирваракайига» кўтарсанг гап қилишади...

— Менга қара, анави... қаерда?

— Қим?

— Ҳалиги, нимайди, унинг...

— Қолька ғилайми?

— Эй, йўқ. Унинг... — Архипкин кўрсаткич бармоғини иккинчиси билан чўрт кесди.

— Ваньками? «Чўлтоқ»?

— Ҳа.

— Қаерда бўларди, меҳмонхонада-да. У ерда ўн икки соат навбатчилик қилади. Уни нимага сўраб-суриштиряпсан?

— Керак. Радиода унинг тўғрисида эшитиб қолдим...

- Босқинчи. Яна, власовчи эмишми?
- Йўқ, синглиси излаяпти...
- Ҳазилингни қўй! Ростдан ҳам синглиси излаётган эканми? Унинг тириклигини қаёқдан билибди?!
- Укасини, акасини излаётганлар одатда радиога хат ёзишади. Унинг фамилияси нимаиди?
- Менга қара, — деди Хренов унинг саволига жавоб бермай. — Айбини бўйнига олганларга қанча илишади?
- Гуноҳига қараб...
- Хренов хўрсиниб қўйди.
- У ҳам, мен ҳам чўқинганларданмиз, боғбон, чўқинтирилганлардан...
- Бу нима деганинг?
- Шундай. Лагерда очликдан силламиз қуриб, қимирлашга ҳам ҳолимиз йўқ бир аҳволда қишлоққа олиб боришди. Ҳар биримизнинг қўлимизга милтиқ бериб, рўпарамизга комиссарларни саф тиздириб қўйишди. Офицербачча Ганс ҳар биттамининг ёнимизга келиб, қўлидаги «парабеллум»и билан пешонамизга ниқтади ва «от» деди. Ёки сен, ёки сени. Комиссарларни отиб ўлдирганларнинг қўлларидан милтиқларни тортиб олиб: «Озодсан, тўрт томонинг қибла» дейишди. Қаерга ҳам борардик?! Қон билан чўқинтиришди. Ҳа, ҳа, қон билан чўқинганларданмиз... Шунақа гаплар, қизил...
- Сен менга анави, «чўлтоқ»ни қандай топишни айт. Қаерда яшашини биласанми?
- Мен ҳаммасини биламан, боғбон. Ҳаммасини биламан. Сенга ҳеч нарсани айтмайман. Мулла бўлиб қолганмиз. Балки унинг ҳеч қандай синглиси йўқдир. Сени НКВД юборгандир...
- НКВД уни бошига урадимми...
- НКВДга ҳамма керак, боғбон, сен телба-тескари гаплар билан бошимни қотирма. Ўзинг қаердан бўласан?
- Ивановоликман.
- Қўшни эканмиз. Мен эса Вологдаданман.
- Шаҳарданми?
- Йўқ. Пряники қишлоғидан. Атрофи катта жарлик, билсанг агар. Қўм-кўк, чексиз, кимсасиз ер. Жилгалар ҳам оқади. Эрта тонгда атроф бирам осойишта бўладики... Гоҳида қизилиштон «так-тук»ни чалиб қолади... Бу ерда эса какадудан бўлак ҳеч қандай қуш учмайди... Исминг нима?

— Олег Карпович. Сеники-чи?

— Виктор Хрисанфович... Пул қўлимнинг кири, уйим ҳам бор, аммо Карпич, дилим вайрон, бўм-бўш, юртимни соғиндим... У ерда гарданимга йигирма бешни илишади, ҳозир эллик уч ёшдаман... Хўш, кейин қачон қутуламан? Ҳамма гап ана шунда...

— Бизда ҳозир йигирма беш йил беришмайди. Наридан борса ўн беш йил...

— Ўн беш йил бир ой эмас-ку. Батамом қутулиб чиққанымда олтмиш саккизга кирар эканман. Қарилликдан ёмони йўқ, шундай эмасми? Яна оиланинг шаънига ҳам доғ тушади. Ахир, ака-сингилларим ҳали ҳам Пряникида истиқомат қилишса, ажаб эмас. Шундай — дом-дараксиз йўқолганларданман. Агар қайтиб борсам, нима бўлади? Уларни Сибирга сургун қилинишларига сабабчи бўламан. Уларда нима айб? Ҳамма гуноҳ ўзимда. Аламимдан ўғрилар билан бильярд ўйнайман.

— Менга қара, «чўлтоқ»нинг фамилияси нима?

— Қистама. У билан маслаҳатлашмай туриб, сенга ҳеч нарса айтмайман. Вологдада Пряники қишлоғи бор деб ўйлайсанми? Сенга бир қишлоқнинг номини айтдим, қўйдим-да... Эсимни йўқотганим йўқ, Карпич. Ҳаётнинг ўзи ўқитиб қўйган. Ҳатто ўзингга ҳам ишонмайсан, киши... Бу ерга бир ҳафтадан кейин кел, балки у розилик берар. Унгача унинг исм-шарифини айтмайман. Бу ерда бармоқ билан санарлимиз... Қарға қарганинг кўзини чўқимайди. «Чўлтоқ» қўнимни йўқотган, дили яримта банда. Ҳатто ўз соясидан қўрқади... «Оч қорним, тинч қулоғим»лар тоифасидан... Қани олдикми?

Криминал полициясининг директори, генерал Стау «Гонконг» майхонаси хўжайинидан чет элликлар суҳбати ёзилган магнитофон ленталарини олиб турарди. Шайтон қандай васвасага солмайди, кишини. Шу боисдан ҳам қаҳвахонани яширинча овоз ёзиб олиши радио ускуналари билан жиҳозлашга тўғри келарди.

Стау Жон Глэббга сим қоқди:

— Жон, меҳмонхонада ишлайдиган рус сени қизиқтирмайдими?

— Агар у ташқи ишлар министрлигида ишлаганда эди...— деб жавоб қилди Глэбб.— Малай-ку, малайдан қандай наф чиқарди? Фамилияси нима экан?

— Сен билан маслаҳатлашмай туриб аниқлашга иккиландим. «Чўлтоқ» эканлиги, «Хилтон» меҳмонхонасида ишлаши маълум, холос.

— Майли, эртага учрашиб, маслаҳатлашамиз...

— Уни рус элчихонасининг боғбони сўраб-суриштиряпти.

— Шундай де?! Буниси қизиқ-ку. Нимага сўраб-суриштирибди?

— «Чўлтоқ»ни синглиси қидираётганмиш. Боғбоннинг айтишича, радиода бу ҳақда эълон қилишибди.

— Ҳа, бўлиши мумкин, уларда шундай эшиттириш бор...

— Боғбон Славин деган кимса билан хитойликлар меҳмони бўлишди. Ҳар эҳтимолга қарши, унинг «Хилтон» меҳмонхонасида яшашини аниқладим.

— «Хилтон»да? — бир нафаслик жимликдан сўнг сўради Глэбб. — Жуда яхши, раҳмат Стау. Менга бир кун муҳлат бер, сенга сим қоқаман.

... Славин «Хилтон»нинг салқин вестибюлига кириши ҳамон енгил тин олди. Эғнидаги кўйлаги жиққа ҳўл бўлган, жазирама пляжнинг тафти ҳамон юзларидан уфуриб турарди, иссиққа қарши суриладиган саримойнинг нафи тегмаганди.

У портъе ёнига бориб, хонасининг калитини олди. Маҳаллий газеталардан харид қилиб, лифт томон йўналди. Худди шу пайтда кимдир уни чақиргандек бўлди. Орқасига ўгирилди. Майхона эшигида семиз, бесўнақай, одми кийинган киши ва унинг ёнида эса чехрасидан кулгу, самимият балқийётган, қотмадан келган, сочларига оқ оралаган, хушсурат Жон Глэбб турарди.

— Хелло, Иван, — деб яна чақирди семиз киши ҳозиргина ҳўплаган пивосини мошранг кўйлагига сачратиб. — Наҳотки мени танимаган бўлсангиз, қария?!

Константинов

«Мутлақо махфий.»

Генерал-майор Қ. И. Константиновга.

Илтмосингизга биноан, қуйидагиларни маълум қиламиз: МРБнинг Африкадаги радиомаркази соат 21.00 дан 21.30 га қадар СССР учун махсус эшиттириш берди. Бизнинг назоратимиз остида бўлган шахслардан фақат О. В. Винтер шу вақтда уйида бўлган. Демак, у

хуфиёна эшиттиришни қабул қилиб олган, дейишга тўла асосимиз бор.

Майор Суханов».

«Мутлақо махфий.

Генерал-майор К. И. Константиновга.

Хатингизга жавобан қуйидагиларни маълум қиламан: МРБнинг Афинадаги разведка маркази эшиттиришларини ниҳоятда кучли «Филипс», «Панасоник», «Сони» типидagi радиоприёмникларда қабул қилиши мумкин. Лекин, у ёки бу аппаратнинг схемаси билан танишиб чиқилгандан кейингина мукамал жавоб бериш лозим, деб ўйлайман.

Капитан Шарипов».

«Мутлақо махфий.

Генерал-майор К. И. Константиновга.

Винтер ва Шаргинларнинг яқин танишларидан олинган маълумотларга кўра, иккисининг уйида 1976 йилда ишлаб чиқарилган, ўта кучли «Панасоник де люкс» радиоприёмниги бор.

Капитан Гречаев».

... Контрразведкачилар томонидан фош этилган МРБ разведкачиларини кузатаётган Коновалов бўлинмаси элчихонанинг иккинчи секретари Лунс ўтган тунда уйдан Ленин проспектига чиққани ва уни изма-из кузатаётган чекистларни чалгитиб, соат 23.40 да Можайский шоссесидан Ғалаба хиёбони томон бурилиб, кўздан ғойиб бўлганини аниқлади.

— Лунс хиёбонда йўлак бўйлаб йўлида давом этди, — деб ахборот берди Коновалов. — Йўл ўртасида бир нафас тўхтади. Машинадан тушди, гилдиракларни оёғи билан тепиб кўрди. Икки марта эгилди. Чекди ва яна йўлида давом этди. Ҳеч ким билан мулоқотда бўлмади. Ғалаба хиёбонидан катта тезликда элчихонага қайтиб учга қадар ўша ерда бўлди. Уйига қайтишда яна Ғалаба хиёбони ёнидан, бу сафар эса тўхтамай ўтди. Тинмай ёмғир ёғаётганига қарамай, Лунснинг машинаси ўтган бир вақтда йўл ёқасидаги скамейкада ўтирган бир киши хиёбондан чиқди. Автобус ва троллейбуслар қатнови тўхтаганлиги сабабли бу кимса уйига пиёда қайтди. Аниқлашимизча, бу киши «1912 йил» кўчасидаги уйда истиқомат қилувчи, истеъфодаги генерал-лейтенант Роман Григорьевич Шебеко экан,

«Марказ.

Чамаси эллик ёшда. Чўлтоқ (чап қўлида иккита бармоғи йўқ) бугдойранг, тахминимча узоқ вақт Германияда яшаган муҳожир ҳақида бирор-бир маълумот борми? Чўлтоқнинг миллати украин бўлиши ҳам эҳтимолдан холи эмас. Хренов муҳожирликда яшаган жойларида кимлар билан доимий мулоқотда бўлган. Улар орасида Чўлтоқ бўлганми?

Африка қитъасидаги бу шўъбада хизмат қилувчи барча рус муҳожирларининг исми шарифини «Хилтон» меҳмонхонаси маъмуриятидан сўраб билиш мумкинми?

Славин».

«Славинга.

Хренов Қилда истиқомат қилган пайтда «Чўлтоқ» билан мулоқотда бўлган-бўлмаганлигини аниқлай олмадик. Техник-анжомларни харид қилиш учун Қилга келган, лекин СССРга қайтмаган Михаил Исаевич Портнов билан танишган, дўстлашган. Охир-оқибат Портнов ўзини-ўзи осган. Улими олдидан ёзган хатида хорижда қолишга ундаганларни лаънатлаган. Дўстининг фожиали ўлимини кўтаролмаган Хренов дарбадарликда Африкага келиб қолган. Имконият туғилиши ҳаманоқ «Хилтон» шўъбасида ишловчи рус муҳожирларининг исм-шарифини аниқлаймиз. Хренов билан яна учрашинг. Лекин, ниҳоятда эҳтиёт бўлинг.

Марказ».

Бошқарма бошлиғи генерал Фёдоров Константиновнинг ахборотини тинглаб бўлгач:

— Операциянинг бошланиши одатда менга ремонтга тайёрланган квартирани эслатяпти, — деди. — У ерибу ери ёрилган деворнинг айрим жойларини суваш, бошқатдан бўйаш лозим бўлади. Қурувчилар қурилиш материалларини келтиришади, полга эски газеталарни тўшашади. Ораста-осойишта уйингизда тақир-туқир бошланади. Ҳаловатингиз бузилади. Шунда, беихтиёр, алвидо хотиржамлик, дейсиз.

— Полингизга эски газета солишган бўлса яхшику, — деб таъкидлади Константинов. — Ориятли қурувчилар экан. Меникида эса ҳаммаёқни алғов-далғов қилиб ташлашди, қўйиб берсанг паркетда таги чарм тишли бутсилари билан юришса?!

— Бунинг нимасига ажабланасиз, — деди Фёдоров, — Бу қасб-ҳунарни қадрига етмасликдан нишона.

Урушнинг бутун заҳмати шўрлик аёлларимиз бошига тушди. Станокларни бошқаришди. Яна ўн уч яшарли болаларни айтмайсизми... Ҳамма касофат ана шунда-да.

— Станоклар орасида ухлардик, — деди Константин мийиғида кулиб. — Уйга боришга ҳам ҳолимиз келмасди. Бу ҳам етмагандек тинимсиз бомбардимон қилишарди. Тўрдан ясалган қўлбола беланчақда мизғиб олардик. Ускуналарнинг шовқинига кўникиб қолгандик. Уша вақтда кўпроқ сукунатдан қўрқардик.

— Ҳақ гапни айтдингиз, — деди Пётр Григорьевич бир нафаслик жимликдан сўнг, — ўша даҳшатли осойишталик қанчадан-қанча одамларнинг бошини еди... Иигирма миллионнинг бошини еди. Қанчадан-қанча касб-хунар қора тупроққа кўмилди! Касб-корнинг ўзи нима? Бу — авваламбор ўз касбини севиш, пухталиқ, юксак ва ораста пухталиқ демак. Агар бу муаммонинг мағзини чақадиган бўлсак, паркетда тагчарм тишли бутсиларда юришларига ўрганиб қолганмиз. Минг афсуски, бу ҳеч қандай қолишга сизмайди. Фожиямиз ҳам ана шунда. Чой ичасизми ёки қаҳва?

— Қаҳва.

— Юракка жабр қилмайсизми?

— Менимча, масалага руҳий чарчаш нуқтан назаридан қарайдиган бўлсак, иш фаолиятимизда рўй берадиган қандайдир арзимас фавқулодда ҳодиса бир тонна қаҳвадан ҳам даҳшатлироқ, Пётр Григорьевич.

— Бу ҳам тўғри, — маъқуллади Фёдоров. — Аммо бундай нуқтан назар жанговарлик ҳолатини сусайтирмайди, деб ўйлайсизми?

— Ахир, жанговар ҳолатда доимо бўлиш ҳам руҳан толиқтиради, бу эса жанговарликнинг сусайиши — заифлашиши билан баб-баробар!

— Сизга қироатхонлик бўлса. Айёрликда сизнинг олдингизга тушадигани йўқ. Славин билан тупроғингизни бир ердан олган.

— Славиндек айёри ҳали дунёга келмаган, — дея комил-ишонч билан монеълик билдирди Константин.

... Котиба иккита дастакли пиёлада қаҳва ва «кусер-кусер» нон келтиргандан сўнг Пётр Григорьевич катта оқ қоғоз олди. Алланималарни аниқ, чаққонлик билан чизаркан:

— Сизга кўриняптими?— деб сўради.

— Кўриняпти.

— Хато қилгудек бўлсам, тўғрилайсиз,

— Хато қилмайсиз.

— Менга кўп ҳам хушомад қилманг. Ҳожати йўқ. Демак, Славин юборган телеграммадан кейин, Парамоновга бўлган шубҳангиз янада ортган, шундайми?

— Шундай.

— Кузатиш натижасида унинг ёнига Зотовнинг хотини — Ольга Винтер ҳам қўшилди?

— Худди шундай.

— Ҳа, айтганча, Славиндан Зотовни Луисбургдан чақиртириб олишга бўлган муносабатини сўрагандим. Индамаяпти. Уйлашимча, бундай режани амалга оширишга асоси йўққа ўхшайди. Агар биз худди шу талаб билан чиқсак, бизни тушунмасликлари мумкин. Чунки қўлимизда етарли далиллар йўқ.

— Зотовнинг Глэбб билан дўстлиги-чи?

— Нима қилибди? Ҳатто элчи ҳам у билан қабул маросимларида қўл беришиб кўришади. Глэббни МРБнинг ходими сифатида фош этганингиз йўқ. Қолаверса, у биз билан дўстона муносабатда бўлган савдогар... Давом этайлик. Полицияда ўтирган вақтида Парамоновни бир йўл билан ўзларига оғдириб олишган. Қандай йўл билан? Славин муқим бир фикрга келгани йўқ. Далил-ашёни қаҳва қуйқуми орасидан излайми? Бироқ, Парамоновнинг оғдириб олиниши «ҳамкасбларимиз» учун нима беради? Ахир у сиёсий мавқедаги махфий маълумотлардан бутунлай узоқ-ку? Уни нима қилишади? МРБга бунақалардан фойда йўқ.

— Узатувчи босқич бўлса-чи?!

— Шундай дейлик ҳам. Қимлар ўртасида?

— Менимча, Зотов Луисбургдан муаммоли маълумотларни тўплайдди; махфий ҳужжатлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган Винтер уларни текширади; Парамонов эса — маълумотни жўнатувчи...

— Шу фикрингизга бир оз тузатиш киритсак-чи? Зотов — ҳақиқатан ҳам маълумот тўловчи, Шаргин — жанговар ахборотнинг асосий манбаи, Винтер — Шаргин ахборотларини қайта текширувчи. Ахир, у ишлайдиган институтдан деярли барча министрликларнинг махфий ҳужжатлари ўтади; Парамонов эса — узатувчи босқич. Шундай бўлиши мумкинми?

— Ҳа. Учинчи бир тахминнинг ҳам бўлиши мумкин: Винтер теннис кортида кўпгина таниш орттирган. Унинг рақиблари — юқори даражада маълумотга эга бўлган одамлар. Уйин давомида мураккаб сиёсий муаммолар тилга олинади, Шаргин Винтер томонидан

кўндаланг қилиб қўйилган масалалар устида ишлайди; Парамонов эса ахборотни жўнатади.

— Қандай жўнатади? Қаерда ва кимга? Генерал Шебекога эмасдир, ахир?

— Шебеко уруш хотираларини ёзиш билан машғул экан,— деди Константинов мийиғида кулиб.— Кўпчилик ёзувчилик осон иш деб нотўғри ўйлайди. Текшириб кўрдик. Чолни уйқусизлик безовта қилаётган экан... Ҳар кун тунда Ғалаба хиёбонини сайр қиларкан...

— Лунс у ерга борганида Парамонов қаерда эди?

— Уйида.

— Винтер-чи?

— Аниқланмаган.

— Шаргин-чи?

— Акаси билан ресторанда ўтирган.

— Разведка маркази охириги маротаба эшиттириш берган вақтда улар қаерларда бўлишган?

— Шаргин ишда бўлган. Ўз-ўзидан аёнки у эшиттиришларни қабул қилолмаган. Парамонов уйда бўлган. Гмирянинг аниқлашича, Парамонов бундан бир ой муқаддам «Панасоник» приёмнигини Садовое кольцодаги комиссион магазинга топширган. Бу вақтда Винтер ҳам уйда бўлган.

— МРБнинг радио маркази эшиттириш бераётган вақтда ким қаерда бўлгани ҳақида жадвал тузилса маъқул бўларди. Буни Қанарис ва «Мюллер ота» билан бўлган олишув вақтида синовдан ўтказганман. Яхши натижа берган... Винтернинг приёмниги қанақа?

— «Панасоник».

— Ҳа айтганча, Славиндан ким кимдан, қачон ва қаердан мана шу «Панасоник»ни қандай нархда сотиб олинганини сўранг. Чамаси, улар битта дўкондан харид қилишган. Бошқа-бошқа жойдан бўлса, ундан ҳам яхши.

— Бу иш билан ҳозирданоқ шуғулланамиз.

— «Тор уюшма»га алоқадор кишилар қанча экан?— деб сўради Фёдоров.

— Кеча яна беш кишини рўйхатдан ўчирдик. Биттаси ҳозир сафарда, иккитаси докторантурага кетган. Қолганлари оқкўнгил, том маънода оқкўнгил шахслар экан.

— Э, қўйсанг-чи, енгил-елпи гапларни.

— Йўқ, бу текшириш натижаларидан олинган.

Пётр Георгиевич қаҳвадан бўшаган дастакли пиё-

лани суриб қўйди. Константинов генералнинг асабий-лашганини сизди.

У хато қилмаган эди.

— Славин муқим бир фикр айтишни нега бунчалик пайсалга солмаса? Нимага у ҳеч қандай хабар бермаяпти?

— Унга осон тутиб бўлмайди. Ҳаёти таҳлика остида. Ахир, у шошмашошарликни ёмон кўради. Мактуб ёзган одамга фотосуратларни кўрсатса, бас, бизни ташвишга солаётган муаммо ечилади. Худди шу руҳдаги маълумотни кутаётганимизни ўзи жуда яхши тушунади, Пётр Георгиевич.

Эшикда бошлиқнинг ёрдамчиси кўринди.

— Ўртоқ генерал, дешифровка бўлимидаги Панов шошилини хабар билан...

— Телефондами?

— Безовта қилмасликни тайинлаганингиз учун ўзи келибди.

— Кира қолсин.

Панов стол устига олти варақ қоғоз қўйди.

— Бирваракайига учта, ўртоқ генерал. Бунақаси ҳали бўлмаган¹.

— Нималар деяпсиз?— деб сўради Пётр Георгиевич. — Соппа-соғ одамни чўзилтириб қўйишларинг ҳеч гап эмас! Бундай ташаббускорлик бирор ҳодиса олдидан рўй беради...

...Генерал-лейтенант Фёдоров йигирма бир ёшига тўлганда чекист бўлган эди. Ёш радиоинженер кўнгиллилар сафида Испанияга жўнаб кетди. У ерда афсонавий дзержиновчи — контрразведкачилар билан бирга ишлади. Григорий Сироежкиндан касб сирларини ўрганди, уруш бошланганда эса абвер ва гестапога

¹ Уқиб бўлмаётган бу радиограмма ҳам МРБнинг Европадаги разведка марказидан юборилган эди. Текста қўйидагилар баён қилинганди: «Азиз дўстим, сиз юборган маълумот ишимизга салмоқли ҳисса қўшди. Энг катта раҳбаримиз сизнинг нуқтаи назарингиз ва юборган ҳужжатларингиз билан танишиб чиқди. Илтимосингизни бажарамиз. Олдинги хуфиёна хабар алмашув вақтида сўраган нарсаларни зудлик билан жўнатамиз. Учрашув жойи — ўша. Нагонияда юз беражак, инқирозга сабабчи бўладиган воқеалар бошланса, бу давлатга руслар берадиган ёрдами кучаядими? У ҳолда бунга тасдиқловчи ҳужжатлардан нусха кўчиришни тезлаштиришингизни қатъиян илтимос қиламиз. Сизнинг талабга жавоб берадиган даражадаги мавқега эга бўлган танишларингизнинг бу ҳақдаги фикрларини билиш жуда қимматлидир. Дўстларингиз «Д» ва «Л», (Автор изоҳи.)».

қарши радио ўйинларда ўз касбининг устасига айланди. Фёдоров раҳбарлик қилган бўлим олиб борган иш натижасида юзлаб гитлерчи айғоқчилар қўлга туширилди ва бартараф этилди. Кейин буржуазия миллатчилари билан бўлган кураш; бандеровчиларни тор-мор қилиш; яшириниб олган гитлерчи қолдиқларни қидириб топиш; иттифоқчилар билан океан ортида янги хўжайин орттиришга уринган гитлерчи жаллодларни қайтариб бериш борасида Даллес билан олишув... қирқинчи йилларнинг охирида америка разведка органларига ёлланган айғоқчиларга қарши иш бошлади.

Кескин фикр юритувчи, ғайрат-шижоатли, айни вақтда босиқ Фёдоров ўйчан оҳангда Қонстантиновдан:

— Ҳали ҳам теннис ўйнаб турасизми?— деб сўради.

— Ҳа, бекорчиликда...

— Вақт ажратинг-а? Винтер билан ўзингиз учрашганингиз маъқул. Ҳарҳолда, қоғоз-қоғоз-да, амалда бошқа гап. Уни зимдан кузатинг, Константин Иванович. Бу иш мураккаб, диққинафас. Шунинг учун ҳам,— пухталигингиздан қатъи назар — майда, тўғрироғи, майда бўлиб туюлган нарсалар билан шуғулланишингизга тўғри келади. Айғоқчилик — ташқи сиёсий тажовузнинг бир кўриниши, шундай экан, бу муаммони синчковлик билан, миридан-сиригача ўрганиш лозим...

Славин

Меҳмонхонага кираверишда Славинни чақирган, мошранг кўйлактаги семиз киши:

— Йўқ, Иван, юз карра ноҳақсиз,— деди ичкиликка берилган одамларга хос ўжарлик билан.— Ҳаммасини ўз қўлингиз билан жувонмарг қилдингиз. Сиз, сизнинг Сталинингиз доим Европага дўқ-пўписа қилган. Сизнингча, биз қўл қовуштириб ўтиришимиз керакмиди?

— Сиз барчага ёд бўлиб қолган фалсафани такрор-лаяпсиз,— деди Славин пиводан ҳўплаб, гўё сўзларини қувватлашини кутгандек Глэббга қараб қўяркан.

— Мистер Славин ҳақ,— деди сира иккиланмай Глэбб.— Трумэн ёмон йигит эди, Пол. Ҳақиқатан ҳам у қизилларни ёқтирмасди. Нега энди бундан кўз юмиш керак?

Пол Глэббнинг сўзларига эътибор қилмай яна бир

бокал пиво келтиришларини сўради. У қўлини Славининг елкасига ташлади; гўё бир вақтнинг ўзида икки киши билан мулоқотда бўлиб, иккаласини ҳам лақиллатаётгандек иккала кўзини қисиб қўйди.

— Иван, Иван... Эсингдами, қирқ бешинчи йилнинг апрелида тунги Дрезден бўйлаб сайр қилганимиз, келажак ҳақидаги орзуларимиз... Кейин Нюрнбергдаги шоду-хуррамликлар, тўнғизларни қора курсига ўтқазганлари... Ёдингдами?

— Эсимда. У пайтда кўз қисишдан ташқари бошингни тебратиб ҳам қўярдинг. Бошқаларга кулгу бўлмаслик учун энг аввал ўз устингдан ўзинг кулардинг. Умуман, ичиш у ёқда турсин, ҳатто пивога қиёбоқмасдинг, мозийда нацистларга алоқадор бўлган немис қизини севиб қолганинг-чи?!

— Контузия асорати қолмади. Менинг устимдан, омадсизлигимдан ҳамма куларди. Фақат дилим сиёҳ бўлади. Барча ногирон кишилар каби арзимаган нарсага ранжийман. Иван, юрагимнинг қат-қатигача сиёҳ бўлади. Ўз устимдан кулишни ҳам унутдим. Бу эса иродалиларга хос хислат. Энди тонг саҳарлаб ичман — бу, менимча энг олий бахт. Сизларнинг асосли нафратингизни қўзгатган ва мозийда нацистларга алоқадор бўлган немис қизи менга ўғил туғиб берди. Кейин ташлаб кетди. Даҳау асирига турмушга чиқди. Ўзини гитлеризм қурбони қилиб кўрсатди. Айни кунда нафақа олиш бараварида Дюссельдорфда ҳайвонларга инсонпарвар муносабатда бўлиш комитетига раҳбарлик қилади. У бу комитетни Лайкангиз космосга учирилгандан сўнг тузди. Ўз ҳақимда айтадиганларим шу. Сен-чи? Нюрнбергдан сўнг нима иш қилдинг?

— Яшадим, Пол, яшадим. Меҳмоним бўлишни истайсизларми? Рус ароғи, қора нон, вобла¹ бор.

— Бажонидил, — деди Глэбб хайрхоҳлигини яширмай, — рус ароғига тенг келадигани йўқ. Бизнинг вискамиз унинг олдида — оқава.

— Маъмуриятимиздаги барча тўралар ўзлариникини ёмонлашади, — деб минғирлади, Пол.

Ўттиз уч йил муқаддам хушбичим, келишган қаддиқоматли, ўтюррак суперрепортер, Пулитцер мукофотининг соҳиби бўлган Пол Дик айни вақтда қартайиб, шашти сусайиб қолганлигига қарамай, ўттиз икки воҳа газетасининг мухбири бўлиб ишларди.

¹ Вобла — балиқдан пиширилган таом.

Лифтга чиқишганида Глэбб Славинга Луисбургдаги машмашалар, мамлакатни талон-торож қилаётган сурбет монополиялар тўғрисида ҳикоя қилиб бераётган бир пайтда Пол қовоғини уйиб, ўзиникини маъқуллашга тушди:

— Маъмуриятни эгаллаб олган барча мансабпарастлар агар кимдир яширинча қулоқ солмаётганини билишса, бас, чет элликларга ёқиш учун ватанларини ёмонотлиқ қилишдан ҳам тойишмайди. Қошки бу миннат арзонга тушса...

— Ҳозир у компартиянинг яширин аъзоси эканлигини айтади, — дея хўрсинди Глэбб, — яна МРБнинг айғоқчиси, бу ердаги нашавозликнинг сардори дейишдан ҳам тап тортмайди.

— Бу ерда авж олган нашабозлик ҳақида бирор нарса деёлмайман, чунки бунга асосим йўқ. Эшитишимча, Гонконгда ишлагансан; МРБга ҳам хизмат қилмайсан — Даллес Маркуз сингари собиқ сўлчи, ақлли йигитларни териб олган; партияга ҳам аъзо эмассан, ҳатто хайрхоҳ эмассан, чунки Вьетнамда жанг қилгансан.

Глэбб лифтнинг эшиги қарсиллаб ёпилмаслиги учун митти шуълани кафти билан тўсиб, Славин ва Полга йўл берди. Осойишта, салқин, яшил гулли гилам тўшалган йўлак бўйлаб боришаркан, у:

— Очиғи, бетгачопарлигимиз, жангарилигимиз менга ёқади, бу эркнинг олий имтиёзи,— деди мақтаниб.

— Тўғри,— деб уни тасдиқлади Славин,— қўшилишаман.

— Сўз — эрк эмас,— деди Пол.— Ҳаммасини сизлар жувонмарг қилдинглар, Иван. Самимий учрашувлар анқонинг уруғи бўлиб қолди. Айни вақтда бунинг тамоман акси бўлиши лозим эди. Бундан жуда ҳафаман. Тушуняпсанми?

Славин хона эшигини очаркан:

— Сизлар жувонмарг қилдинглар дегин. Черчиллнинг Фултондаги Фарбни бирлашиб Россияга қарши қўзғалишга ундовчи нутқига нима дейсан? Ахир, ўшанда урушда жароҳат кўрган ерларда ақалли майсалар ўсмаган эди...— деди жаҳли чиқиб.

— У нима қилсин? Черчиллнинг Фултондаги маърузасидан мақсад сиз билан бизни уруштириб, Британия империясининг тожини бошида сақлаб қолиш эди. У, ахир, Англия учун хос йўлни — ҳакамликни жуда

орзу қилганди-да. Сизлар эса ундан ўпкаланиб ўтириб-сизлар. Бизнинг тентақларимиз кўпгина аҳмоқона ишлар қилишди. Дунёни порох иси тутиши хавфи туғилган пайтда яна Черчилль собиқ иттифоқчиларни келишишга чақирди — яна ҳакамлик, яна тож йўлидаги ғалаба!..

— Нима, сизлар Черчиллни англашимизга қўйдингларми? Уша пайтда сиёсат бобида гўдак эдик, Пол,— деб жавоб қилди Славин холодильникдан ароқ, вобла ва икра банкасини оларкан.— Қирқ еттинчи йилда, Черчилль Фултонда маъруза қилган вақтда советлар мамлақати эндигина ўттиз баҳорни кўрганди. Сизлар Черчиллни тўғри тушунишимизни истамадинглар. Аксинча, «Бос, қизиллар!» деб талвасага тушдинглар-ку!

Пол Дик елкасини қисди:

— Сизлар Потсдам битимини буза бошладинглар.

— Нима?!— деб сўради, кутилмаганда кескин оҳангда Славин.— Марҳамат қилиб, асослаб бер-чи.

— Бу ерда ҳеч қандай асос ва далилнинг ҳожати йўқ, Иван. Бу навбатдаги ғаразгўйлик эди! Ушанда Парижга, Римга бостириб киришингиз мумкин эди! Сизларни эса Торез ва Тольятти кутарди.

— Бостириб кирдикми ёки кирармидик?.. Сизлар Пол, Польша, Венгрия ва Чехияга кўз олайтирдинглар... Рус тажовузи деган бўҳтон билан одамларни кўрқита бошладинглар... Сабр-тоқат қилдик. Биз узоқ вақт сабр-тоқат қилдик, Пол, ярим оч, ярим яланғоч эдик, Вайронага айланган мамлақатни тиклаш билан банд эдик. Ертўлалардаги одамларни биринчи навбатда уй-жой билан таъминлашдек ягона ўй билан яшаётган халқни тажовузкорликда айблаш инсофдан эмас. Сўнг бизни қуролланиш пойгасига тортиб, ҳиқилдоғимиздан олмоқчи бўлдинглар. Биз ҳам зарур чора-тадбир кўришга мажбур бўлдик. Ҳа, ҳа, қабиҳ чорага қўл уришга мажбур бўлдик. Хўш, Катта учлик — шу жумладан ҳам Трумэн, ҳам Эттли имзо қўйган Потсдам битимини ким бузди? Ким бу битимни қайта кўриб чиқишни таклиф қилди? Хўш, ким?

— Юртдошларингиз «қабиҳ чора» тушунчасини инкор этишади-ку?!— деб таъкидлади Глэбб, музхонадан олинган, қадаҳларга қуйилаётган ароққа дам-бадам қараб қўяркан.— Улар тажовузни қабоҳат деб билишади.

— Кимлар?

— Элчихонангиздагилар, савдо ваколатхонасидаги инженерларингиз..

— Уларни қаердан танийсиз?— деб сўради Славин.

— Ахир, у савдо вакили-ю,— деди энсаси қотиб Пол. — Ватанфурушлик қилади. Радиоаппаратура у учун ниқоб, холос.

— Рус йигитлари орасида кўпгина дўстларим борлигидан фахрланаман,— деди Глэбб,— ёқимтой йигитлар-ку, аммо мубоҳасага келганда «Правда» қандай ёзса, шундай гапиршади.

— Тўғри қилишади. Полнинг соғлиги учун кўтарамиз. Сиз билан учрашганимдан гоётда хурсандман, Пол. Бу ерга келибсиз, демак, бирор воқеанинг шоҳиди бўласиз.

— Яқинда Нагонияга, Грисонинг қулаганини тантана қилгани учамиз,— деб жавоб қилди Пол ва қадаҳдаги ароқни бир ҳўплашда тугатди. Ҳатто ютинмади ҳам. Полнинг оғзи худди ўтда тобланган тандирдек кип-қизиллиги Славинни ҳайратга солди.

— Хоҳиш-истакни айни ҳақиқатга йўйиш яхшимас,— деди Глэбб.— Грисони ағдариш учун пуллар ва одамлар керак. Унинг душманида эса бу нарсалар йўқ.

— Ёлгон гапирма,— деди қўл силтаб Пол.— Пуллар ҳам бор, одамлар ҳам...

— Демак, мендан кўпроқ нарса билар экансан-да,— деди Глэбб елка қисиб, кўз қирини ароқ шишасига ташлаб қўяркан.

«У Полнинг тезроқ маст бўлиб, оғзидан боди кириб, шоди чиқишини истаяпти. Шундагина унинг ҳамма айтганлари суҳбатдошига уйдирмадек бўлиб туюлади»,— деб ўйлади Славин ва яна қадаҳларга ароқ кўйди.

— Ёқимтой рус йигитлари учун!— деб Глэбб қадаҳ кўтарди.— Бир-биримизни тушунишимиз ва ўзаро ишончининг йўқолмаслиги учун ичайлик! Пировардида бир куррада яшаймиз, осмонимиз ҳам бир, фақат бир-биримиздан океан ажратиб турибди, холос. Океаннинг устига ҳам кўприк солишимиз керак.

— Мен рози,— Славин уни қувватлади. Глэбб билан қадаҳ уриштиришди. Ичишгандан кейин телефон ёнига яқинлашди.— Бу ернинг беминнат хизматига қандай қўнғироқ қилса бўлади?

— «Ўн бешни» теринг,— деб жавоб қилди Глэбб.— Улар ерёнгоқни туз билан қовуришади, жуда мазали ва арзон, қисқаси, ажойиб газак...

— Агар меҳмонларимни кўнгилдагидек меҳмон қилмоқчи бўлсам-чи?

— У ҳолда «йигирма икки»ни теринг. Бу — ресторанинг телефон номери, уларнинг ошхоналари жуда яхши, бироқ таомлари қимматроқ.

— Алло, сизни олти юз еттинчи номердан безовта қиляпмиз. Салом. Кечки овқатга қандай таомларни тавсия қилишингиз мумкин? Уч кишимиз. Икра? Раҳмат, бизда рус икраси бор. Балиқ? Қанақаси? Асау?

Глэбб Славинга афтини бужмайтириб қаради ва бошини тебратиб қўйди:

— Жуда қиммат, керакмас, мерлуза сўранг, мазаси ҳам, баҳоси ҳам кўнгилдагидек.

— Илтимос, мерлуза, шакароб ва қаҳва келтирсангиз. Ҳа, раҳмат. Музқаймоқ? — Славин кафти билан трубкани тўсди.— Музқаймоқлари жуда қиммат бўлса керак?

— Сизлардагидек, жуда арзон,— дея Глэбб кулиб юборди,— аммо маза-матраси йўқ.

— Ва учта музқаймоқ. Ҳа, мевалигидан. Раҳмат, Кутамиз.

Пол яна қадаҳига ароқ қуйиб, уни бир сипқоришда тугатди ва ҳушёрлик билан Глэббга қаради:

— Нимани орзу қилишимни биласизларми, йигитлар? Рак касалига чалинишни. Тиббий текширишлар менда рак борлигини тасдиқласа керак. Аммо, оғриғи ҳали хуружга киргани йўқ. Энг муҳими, оғриқнинг йўқлиги. Шундай кайфу-сафо қилардимки... Думалаб қолгунча ичардим, мана шу ярамас иш туфайли ичолмаганим учун ичардим, ҳамманинг ҳавасини келтириб к а й ф у - с а ф о қилардим. Эрталабки бош оғриғидан сира қўрқмасдан ичардим. Бутунлай озодликка чиқиш — ҳақиқий байрам.

— Шайтонга ҳай беринг,— деди Славин ва қадаҳларга ароқ қўйди.— Бу ажабтовур сўзларингизни ел учуриши учун ичишни истайман. Мистер Глэбб, нима учун ичмаяпсиз?

— Ичяпман! Отдек ичяпман.

«Ўзингни отга ўхшатма, муғамбир. От ақлли жонивор... У ичишимни бахиллик билан кузатмаган, мендаги мастлик аломатларини орзумандлик билан кутмаган бўларди. Ҳозир ўзимни мастликка соламан. Эй сен, томоша кўрсатишга ундама, бунчалик шошилиш керакмас, ҳар бир дақиқанинг ўз қиммати бор. Бу шошма-шошарлигинг билан барчасини бой берасан. Қани энди сен, Глэбб, аввалроқ маст бўлсангу, креслода мизғиб қолсанг — иш бошқача бўларди. Ана шундагина чин-

дан ҳам бу ерда радиоаппаратуралар сотаётганини, яна, Пол айтганидек, ватанфурушлик қилаётганини билиб олардим. Афтидан, қорадори савдоси билан ҳам шуғулланаётган бўлсанг керак...»

Пол гўё қўрғошин қуйилгандек оғирлашиб қолган қовоқларини базўр очиб, сузилиб Славин томон чўзилди.

— Ва айни вақтда ҳам сизлар айбдорсизлар, Иван. Бу ерда, Африкада рўй бераётган ҳодисаларда айбларинг бор. Биз сизларга тўғаноқ бўлиш учунгина суқил-япмиз.

— Агар Нагонияга Маонинг одамлари суқилиб киришса, кўнглингиз ўрнига тушармиди?— дея Славин ўзига ва Глэббга ароқ қуйди. Полнинг қадаҳини тўлдираётганда эса бехосдан унинг шимига ароқ томизиб юборди. Бироқ узр сўрамади, «ҳақиқатан» ҳам маст эди, бундай иссиқда ароқ тез таъсир қилади, — ёки бечора Европанинг ҳиқилдогидан олишларини истайсизми? Бу ажойиб кампир шундай тилга кирардики... Ёки, бу дўқ-лўписанинг замирига тушуниб Европага ёрдам бермоқчи бўлдингизми?

— Хитойликлар — ҳашарот, Иван! Чигиртка! Улар шу даражада кучсизки, на бизни, на сизларни бўйсиндиришга қуввати етади.

— Буюк халқ ҳақида бундай қалтис гапириш одобдан эмас, Пол,— деб уни чўрт кесди Славин,— яхши эмас. Хитойликлар — ажойиб, ақлли ва яхши одамлар...

— Келинлар, аёллар учун ичайлик,— деди Глэбб,— сиёсатларингиз ош-нон бўлармиди?

«Ҳозир у бирорта аёлни даврага таклиф қилишни айтади, — кўнглидан ўтказди Славин. — У виски келтиришларини буюради ва таниш аёлига кўнғироқ қилади. Ёки, бу ерда яхши стриптиз¹ борлигини айтади».

— Қувватлайман,— деди Славин. — Мозийда аёл умид, гўзаллик рамзи бўлган, ҳозир ҳам шундай, келажакда ҳам шундай бўлиб қолади.

— Чаккимас,— деди Пол кулимсраб.— Уша гапингизни сотинг, Иван. «Гўзаллик — умид рамзидир». Ун доллар. Йўқ, ўн беш... Чўчқабоқарларимиз учун ёзадиган репортажимни шундай бошлайман: «Гўзаллик — умид рамзидир. Вертолёт мени чакалакзорга, океан

¹ Устидаги кийимини аста-секин ечиб, яланғоч ҳолда ўйин тушадиган раққоса.

соҳилига, олий қўмондон, оташин курашчи ва жангчи, Кремлнинг марионеткаси — Гресо томонидан оёқости қилинган Нагония халқига озодлик қайтаришни ваъда қилган мистер Огано қароргоҳига олиб борганида шу тўғрида ўйладим». Чакки эмас, а?

— Чаккимас, Ун беш долларни чўзинг ёки мени ҳам ўзингиз билан Оганонинг қароргоҳига олиб борасизми?

— КГВ сизни авахтага ташлайди,— деб жавоб қилди Пол,— Огано сизнинг душманингиз, у билан гаплашишга ҳуқуқингиз йўқ, мен сиз ҳақингизда ҳаммасини биламан, Иван, кўпни кўрганман. Оқу-қорани сиздан кўра яхшироқ ажратаман.

— Шунча кесатиқ қилганларинг етар, йигитлар,— деди Глэбб,— менимча орзиқиб кутган таомларимизни келтиришяпти, эшитяпсизларми, йўлакда алланима тақир-туқур қияпти.

— У ерда ҳеч нарса тақилламаяпти,— дея монельлик билдирди Славин,— қулоқгирлик дардингиз бор экан.

Шу пайт эшик тақиллади.

Учови бараварига — иккиси инглиз тилида, бири эса рус тилида:

— Ҳа,— деб жавоб қилишди.

Славиннинг хаёлидан ўтган, «оқ танли официант албатта, рус бўлади» деган ўй хато бўлиб чиқди — остонадан балиқ солинган ликопчалар терилган арава-чани итариб қора танли официант кирди.

Пол ликопчадаги мерлузани вилка билан бўлиб, бир бўлагини оғзига солди, афтини бужмайтирди.

— Африкаликлар таом пиширишни билишмайди. Мазахўрликда донг таратган француз ва бельгиялик ошпазлар хизматидан воз кечишди-ю, «макдоналдс»ларимизга қарам бўлиб қолишди. Кунлари чўнтак кўтарадиган даражада арзон-гаров ва жуда қулай ҳасиллар, қаҳва ва пишлоқли нонларга қолди.

«Пишлоқли нонлар,— деди ичида Славин,— жуда арзон. Чўлтоқ «Хилтон»да нима иш қилади? Ресторанда ишлайдими? Бу ер Россия эмас, официантларни овқатлантиришмайди. Шундай экан, нима учун у «Макдоналдс»да тановул қилмасин?»

— Айтгандек, «макдоналдс»чилар бу ерга ҳам ўрнашиб олишганми?— деб сўради Славин Глэббнинг

олдига шакаробни суриб қўяркан.— Бу ердаги ресторанинг овқати тўйимсиз экан, очиқиб қолганингда убу нарса тамадди қилиб олсанг чакки бўлмайди.

— Урнашиб олмасликларининг ўзи ақлга сигмайди,— деб жавоб қиларкан Глэбб ароқдан бўшаган шишага ўкинч билан қараб қўйди.— Аммо уларни марказга йўлатишмайди. Улар шаҳарнинг энг хароб чеккасидан ҳатто президент саройига ҳам йўл топа оладилар. Қаддиларини урсинлар. Майхоналарига бильярд столларини ўрнатишди. Қора танлилар шу ерга келмай, қаерга боришсин — бильярд ўйинларини томоша қилиш кино, театрға киришдан ўн карра арзон-да.

— Телевизор-чи?

— Ақлдан оздингми? Телевизор сотиб олишга қайси бирининг қурби етарди?!— Глэбб яна бўшаган шишага қараб қўйди. Ниҳоят Пол унинг боқишидаги ниятини англаб ўрнидан қўзғалди. Телефон ёнига яқинлашди, «ўн беш» рақамини терди:

(«Маст, маст, бироқ хотираси жуда зўр,— дилидан ўтказди Славин,— айниқса ароққа қолганда хотираси панд бермайди»).

— Икки шиша виски беринг, номерга...

— Олти юз еттинчи хона...— деб шивирлади Глэбб.

— Олти юз еттинчи хонага... Шу икки шиша вискини тўққиз юз бешинчи хонада истиқомат қилувчи Пол Дик ҳисобига ёзиб қўйинг. Тезроқ келтиринг!

«Хотираси зўрлигини бунча пеш қилмаса?— деб қўнглидан ўтказди Славин. «Нестле» филиали билан битим тузган «макдоналдс»чиларнинг қаҳва борасида ҳийла ишлатаётгани ҳақидаги ҳикоясини эшитган кишидек бошини тебратиб қўяркан.— Ақли расо одам бир вақтнинг ўзида бараварига икки кишининг — мен ва Полнинг сўзларини тинглаётганида хона ҳамда телефон номерини яхши эслаб қолиши сира мумкин эмас. Хреновнинг айтишича, Чўлтоқ ўн икки соат навбатчилик қилади. Официантларнинг неча соат ишлашини аниқлаш керак. Нега бунча официантға ёпишиб қолмасам? Нега Глэбб менга бунча тикиляпти? Ҳа, у тикиляпти? Наҳотки Хренов билан боғбон ўртасидаги суҳбатдан хабардор бўлса?! Йўқ, йўқ, ҳали эрта. Балки у МРБнинг агенти, маҳаллий полицияси билан апоқчапоқдир. Йўқ, ҳали хабар бериб улгуришмаган, ортиқча хавотирға бериляпман».

— Мистер Славин, Луисбургдаги вазият ҳақида ёзиш ниятидамисиз?— деб сўради Глэбб.

— Очигини айтсам, мени кўпроқ Нагония қизиқтиряпти.

— Унда нима учун ўша ерга бормадингиз? Еки ҳукуматингизнинг «Луисбургда суиқасдчилар маркази жойлашган» деган расмий фикрини қувватлайсизми?

— Албатта, қувватлайман. Москва билан бир тан, бир жонман. Нагонияда эса ҳамкасбим ўтирибди...

— Мистер Степановми? Биз бу ёзувчининг нафақат газеталарда босилган мақолаларини, ҳатто китобларини ҳам ўқиймиз. Бу ерда кўпчилик унинг ҳаддан ташқари чўрткесарлигидан хафа.

— Нима, унинг ноҳақлигига ишора қиляпсизми? Агар бўҳтон қилса, айбини бўйнига қўйинг, фақат манманларгина бундан хафа бўлишлари мумкин.

— Степанов ҳатто ёлғонни ҳам дўндириб ёзади,— деди Пол бўш шишадаги ароқ томчиларини қадаҳга силқиркан. (Славин ўттиз битта томчилигини эринмай санаб билди.)— Журналистика ҳам, адабиёт ҳам — бўҳтон; у қанчалик иқтидорли ёзилган бўлса, шунчалик ҳақиқатга ўхшаб туюлади. Ишонарли қилиб алдаш керак, ўшандагина у санъат асари бўлади. Бутун умр одамларнинг зерикарли турмушини аксинча қилиб тўқиб ёзгандагина Толстой ёки Хемингуэй бўлишингиз мумкин.

— Ким? — деб сўради Глэбб.— Хемингуэй? Ахир, у ўлган-ку...

— Толстой эса Миннесотидан Майамига кўчиб ўтган; айна пайтда у ердаги бўғозда балиқ овляпти,— деди зардаси қайнаб Пол.— Ваҳолонки,— у Славинга қаради.— Бизда Хемингуэйни бутунлай унутишган. Агар у ўтган асрда туғилганда эди... У бизга замондош, уни кўрганлар, у билан бирга ичганлар суҳбатида бўлганмиз. Ойимчалардан нимжонлигини, ҳатто дўнгликдан кўтариб ўтказиб қўйишларини, хизматкорлари интервью беришни ва яна ўта хасислигини бизга айтиб беришган... Йигирманчи аср классиклари умуман йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Сабаби ахборот воситалари оммани ўзига ипсиз боғлаб олган. Толстой даврида ёлғоняшиқ гаплар оғиздан-оғизга кўчиб юрарди. Ҳозир эса ҳаммаси газета саҳифаларида, катта-катта ҳарфлар билан тавсиф этилади. Бундай шароитда обрў-эътибор қозониб кўринг-чи?! Зикр этилган гапларга ишонмасликнинг ўзи амримаҳол... Боз устига телефон... Одамлар ўртасидаги мулоқот ҳаддан зиёд тубанлашиб кетган. Илгари Ясная Полянага сим қоқиб, ёзувчининг

суҳбатда бўлиш эртақдаги гап эди. Толстой ҳузурига ундан рухсат олиб, кейин бориларди. Бу эса кишига алоҳида масъулият юкларди. У билан бизнинг ўртамизда еру осмонча тафовут бор эди. Ҳозир эса; телефон рақамларини теришнинг ўзи кифоя: «Граф, «Уруш ва тинчлик»ни шарҳлаб берсангиз...»

— Ҳақ гап,— деди Славин уни тасдиқлаб.— Ҳақ гапни айтдингиз, Пол. Жуда аянчли, аммо, тўғри. Демак, бундан чиқдики, ўзимиз-ўзимизни классиклардан маҳрум этаётган эканмиз-да! Йигирманчи аср фанога классикларсиз кетар экан-да?! Нима ижод қилаётганимиздан беҳабар эканмиз-да?!

— Нима учун? Хабардормиз.

— Маънавий онг ўсганлигини, ҳамма ўқимишлилигини, шу сабабдан ўқувчи ўз дидига ёқадиганидан бошқасини тан олмаслигини, ниҳоят шахсий майл кучлилигини назарда тутяпсизми? Ёки...

— Ёқтирмаслик кучлироқ. Онг тўғрисида қисман ҳақсиз, сиз Россия маданиятини бутун оламга ошириб кўрсатяпсиз, бу эса хато.

— Дўстлар, аёллар ҳақида гаплашишга фурсат етмадимикин? — деди Глэбб.— Заковатдан, маданиятдан мен ҳам хабардорман, албатта. Бироқ бу нарса бирдай ёқади, деган умиддаман. Ёки мистер Славин бунинг оқибатидан қўрқадиларми? Билишимча, одамларнингизга «бу» хилдаги мулоқотда бўлиш таъқиқланади.

«Мана сенга биринчи тугун,— дея кўнглидан ўтказди Славин.— Ҳаммаси кўнгилдагидек кетяпти. Эҳ, кўҳна дунё, кўҳна бўлса ҳам қартаймаган, ёшлардек эпчил... Илож қанча, унинг мижозини бир кўрайлик-чи».

— Сизларга ҳам «бемалол дон олишаверинглар, болаларим» деб оқ фотиҳа беришмагандир? — деди Славин.

Глэбб Славиннинг кўзларига тикилди. Славин ҳам суҳбатдошининг алланечук қабоқларига термилди. Унинг чеҳраси бир сонияга тундлашиб, ранг-қути ўчганди. Глэбб сир бой бермай телефон ёнига борди. Қреслога оғиргина чўкди. Шимининг орқа чўнтагидан ён дафтарчасини олиб, одатдагидек керакли саҳифани қийналмай очди. Славинга бир қараб қўйгач, саҳифани ёпди ва қувноқ ўйин бошлаган, интиҳоси совға ҳадя қиладиган қорбобога тақлид қилиб, к о в л а ш т и р и ш н и бошлади.

— Қанақасини ёқтирасиз? Олтин сочлигимни ёки қорамағиздан келганимни?

— Мен дальтоникман¹,— деб жавоб берди Славин. Пол баралла кулиб юборди.

— О, мистер Славин, жуда айёр экансиз-ку! — деди Глэбб.— Ҳар сафар аниқ жавобдан қочяпсиз...

— Аниқ жавоб фақат ҳакамга керак.

— Ҳакамлар ҳайъатининг иш фаолиятидан хабар-дормисиз дейман.

— Албатта.

— Сендан кўпроқ хабардор, Жон,— деди Пол.— Мен билан Нюренбергдаги ҳакамликнинг бошидан-охиригача иштирок этган.

— Бу сиёсат бобидаги ҳакамлик, Пол, ҳозир эса мистер Славин менга аёллар борасида ажойиб амалиётчидек на ҳа деб, на йўқ деб жавоб беряпти. Ҳарҳолда қўлланма олдида виждони пок.

— Қандай қўлланма? — деб сўради Славин.— Қандай қўлланмани назарда тутяпсиз?

Ногаҳон эшик очилиб, икки шиша виски ва мороженое кўтариб олган майхона официантининг кириб келиши Глэббнинг жонига ора кирди. Глэббнинг саволга чап беролмаслигини Славин сездди — ҳақиқатдан ҳам коммерсант қўлланма билан таниш-нотанишлигини қандай тушунтирсин?!

Пол гўё ютоққан кишидек бетакаллуфлик билан вискидан ичиб олди, кейин эса Славин билан Глэббларнинг қадаҳларига ичимлик қўйди.

— Ҳозир,— деди телефонда номер тераётган Глэбб,— бир дақиқа сабр қил, Пол.

— Уйнашларинг аллақачон бошқа хоналарнинг ванналарига тушиб улгуришган,— деди Пол,— жин урсин ўша фоҳишаларни.

— Фу, қандай бетамизлик,— деди Глэбб.— Бунчалик беҳаё бўлиш яхши эмас, Пол. Фақат бузуқ аёллар билан илакишиб юрганинг учун ҳам жафокаш аёлнинг фарқига бормайсан.

— Беҳаё, бузуқ ҳам, билсанг агар, ўша жафокашларингдан ўн чандон яхши. Чунки улар билан Брамс ёки Старавинскийни тушунадигандек баҳслашиб, бошингни қотирмайсан.

— Алло, Пилар,— дея Глэбб Славинга кўз қисиб қўйди.— Мен икки ақли расо кишилар даврасида ўтирибман. Бизга ҳамсуҳбат бўлиш истагинг йўқми? Нима учун? Мени ранжитяпсан, Пилар... Илтимос, хўп де...

¹ Баъзида ранг-тусларни фарқига бормайдиган одам.

Утиниб сўрайман! Яша, мана бу бошқа гап! Бизлар олти юз еттинчи хонадамиз, Пилар. Кутамиз!

Пилар ҳақиқатдан ҳам гўзал эди. Баланд бўй, хипча бел испан қизининг кўзлари чарос, табассумининг ўзи жозибали эди. У назокат билан Пол ва Славин билан саломлашди, Глэббининг чеккасидан дўстона, иффат-ла бўса олди. Худди бекалардек радионинг мурватини буради; радиотўлқинидан эшиттирилаётган жаз музика хона бўйлаб таралди.

Пилар Славин узатган қадаҳни қўлига олиб, хиёл лабларига теккизди-да, мезбоннинг нигоҳидаги ажабланиш ҳиссини сезиб:

— Кўнглингизга келмасин, ахир испан қизиман, одатда испанлар виски ичишмайди. Аксинча, май ичишади. Алқисса, май таъсиридан эмас, оқил дўстлар, билан ҳамсуҳбат бўлишдек бахтдан сармаст бўлишади,— деб хатти-ҳаракатидан ўнғайсизланиб, ўзини оқлаган бўлди.

«Қани, қандай ҳамсуҳбат экансан,— Славиннинг хаёлига келган фикр уни ҳаяжонга солди.— Ҳойнаҳой қаршингда суҳбати дилкаш одам ўтирганидан беҳабардирсан».

Мактуб йўллаган кимса — азоб-уқубат тортаётган ўша власовчи рус муҳожирлардан бири эканлиги ҳақидаги тахмин — Константиновнинг хонасида бўлган ўша илк суҳбатдан буён Славиннинг хаёлини бир дақиқа ҳам тарк этмаганди. Дарвоқе, яхши ҳақ тўлаши жиҳатидан «Хилтон» энг маъқул жой.

Миясига кутилмаганда келган фикр Славиннинг муҳим қарорга келишига туртки бўлди. Буни у ҳатто хаёлига ҳам келтирмаган эди. Чамаси, саноқнинг (мукамал қарорни излаш борасидаги ўй-фикрлар, тахминлар саноғи) сифатга айланишининг ўзгармас қонуни Славинни бир қарашда ғайритабиий, айни вақтда ягона, шу шароитда энг оқилона йўл тутишга ундаган эди.

— Бир дақиқага рухсат берасизлар,— деди Славин ўрнидан туриб,— тезда қайтаман.

— Тинчликми? — деб сўради Глэбб ўрнидан қўзғалиб қўяркан.

— Ҳозирча тинчлик,— деб жавоб қилди Славин.

У ресторанга тушди. Бир оз гандираклаб, меҳмонхона маъмурининг ёнига келаркан:

— Менга қаранг, мабодо англиялик ёки германиялик официантлар ишлашмайдами? — деб сўради.— Рос-

сиялик бўлса айни муддао бўларди, албатта, бу ақлга сиғмайди, лекин, сўраганинг айби йўқ.

— Тинчликми, сэр? Француз сизнинг ҳожатингизни чиқаролмайдими?

— Мен виски ичмайдиган аёлни фақат коктейль — рус коктейли билан меҳмоғ қилмоқчиман... Агар иложи бўлмаса...

— Шошманг, шошманг-чи, подвалимизда Белью ишлайди. Адашмасам у Шарқий европалик... Қора малайларимиз иш ташлашган вақтда меҳмонларимизга ҳизмат қилганди. Ажойиб пазанда, аммо, бир бармоғи бўлмагани учун унинг хизматидан воз кечгандик. Бир дақиқа сабр қиласиз, жаноб...

Маъмур телефон трубкасини кўтарди, «уч» рақамини терди.

— Луиш, айтинг-чи, Белью ишини тамомладими? — деб сўради.— Уни... — у қаршисида турган жанобни танимагани сабабли каловланиб қолди.

— Олти юз еттинчи хонаданман,— деб шивирлади Славин, вужудини қамраб олган ҳаяжонни яшириш учун ўзини босишга уриниб.

— Уни олти юз еттинчи хонада истиқомат қилувчи жаноб сўраяпти. Ҳа, ҳа, тушунарли, Луиш. Энди қачон ишга келади? Саккизда. Раҳмат!

Маъмур трубкани жойига қўйди:

— Белью эрталаб соат саккизда иш бошлар экан, жаноб, минг афсуски...

— У ҳолда хонамга икки шиша шампан виноси чиқартирсангиз...

— Қайсинисидан бўлсин? Шириниданми, нордониданми?

— Ширинми, нордонми, рус виноси бўлса, бас...

— Бор, лекин америка тамғаси босилган. Қизиллар Кўшма Штатлар учун фақат нордон вино тайёрлашади. Жаноб, агар монеълик қилмасангиз...

— Америка тамғаси денг... Афсус?!

— Омборимизни қараб кўраман, жаноб. Руслар французлар билан ихтилофга бормаслик учун шиша тамғасини ўзгартиришган. Шампан виносини ҳам бошқача аташади. Ўзим омборни қараб кўраман, жаноб...

— Бу яхшишигингизни унутмайман. Илтимос, юқорига икки шиша ароқ, рус ароғидан чиқартирсангиз.

— Хўп бўлади, жаноб. «Смирноф»данми?

— Йўқ. Фақат рус ароғидан...

— «Столичная» ёки «Казачок»ми?

— «Казачок?» Бундай ароқни биринчи марта эшитшим, Балки, «Кубаньская»дир?

— Рус ароқларини яхши ажратар экансиз, жаноб. Ҳа-ҳа «Кубаньская». Ун минутдан кейин ароқни малай-баччадан чиқартириб юбораман.

«Мана энди сафар анжомларини йиғиштирсам ҳам бўлади, — хонасига қайтаётган Славиннинг хаёлидан шу фикр ўтди.— Пиларга хушомад қилиб, уни бир «ййдираман»у, уйига кузатиб қўяман. Кейин эса элчи-хонага кириб, фотосуратларни оламан. Соат саккизда Белью билан учрашаман. Худо ҳаққи, хатни ўша ёзган. Шу бугуноқ Москвадан Белью ҳақида маълумот сўрайман. Илойим у ердагилар Белью ҳақида оз бўлса-да, билишсин-да. Агар шу, Белью рус тилида гапирса; чиндан ҳам хат ёзган бўлса; америкаликларга ёлланган кимсани суратидан таниса; эртагаёқ Москвага жўнайман. Уқубатлардан қутуламан».

Константинов

Ташқи ишлар министрлигининг бўлим мудирини билан бўладиган учрашув тушга, Новоарбатдаги ресторанга тайинланган эди.

Бир вақтлар Константинов «Африка қитъасидаги миллий озодлик ҳаракатлари ва НАТО давлатларининг тажовузкорлиғи» мавзусида кандидатлик диссертациясини ёқлаган Иван Яковлевичга оппонентлик қилганди. Бир нарсанинг тагига миридан-сиригача етмагунча тинчимаслик халқаро аҳвол бўйича юрист — Константиновнинг табиатига хос хислат эди. Шу боисдан ҳам у Ерёминнинг илмий ишидан ечилмаган қирқ етгита муаммони топди. У ўзидан ва бошқалардан аниқликни, мукамалликни талаб қилишга одатланган эди. Шушу иккисининг ораларидан қил ўтмайдиган бўлди. Ерёмин диссертацияни ёқлашни бир ой орқага сурди, кейин бирорта камчиликсиз қойилмақом қилиб кандидатлик унвони олди.

...Константинов ресторанга ўн дақиқа илгари келди, икки кишилик шўрва буюрди, яна, «киевча котлет»нинг қандайлигини сўрагач, қаҳвани аччиқроқ қилиб дамлаш-дарини илтимос қилди.

— Ичимликлардан қандайини келтирай? — деб сўради официант.— Коньякми? Ёки ароқ ичасизларми? «Посольский» ароғимиз бор.

— Чанқов босдига фақат боржомини ичамиз,— деб жавоб қилди Константинов.

Константиновнинг жавоби официантга ўтиришмади. Ранжиганнамо елка учирди. Зарда билан дастурхонни тузатаётганида стол устидаги фужерларни тушириб юборишига сал қолди. Агар Константинов икки қўллаб уларни ушлаб қолмаганда, ерга тушиб чил-парчин бўлиши аниқ эди.

Ерёмин беш дақиқага кечикди.

— Кечирасан, Константин Иванович, соғлиқ учун фойдали деб пиёда йўлга чиққандим, вақтни белгилашда адашибман.

— Дипломатик ҳукмга кўра беш минут кечикишга рухсат берилган,— деди Константинов хиёл жилмайиб.— Овқатланишимизга, суҳбатлашиб олишимизга қирқ беш минут етади, деб ўйлайман. Шўрва буюрдим.

— Доҳийсан,— деди Ерёмин,— меҳрибон доҳийсан. Қани гапир, тинчликми?

— Айтарли тинчлик. Телефон ўз йўлига, лекин сен билан бафуржа, дил ёзиб суҳбатлашишни истаб қолдим. Яна дилингдагини кўзларингдан билиб оламан, негаки Славин билан тоифанг бир — ўта устомонсан.

— Бу нима, мақтовми?!

— Сўзсиз! Одатда ақли расо кишилар устомон, айни вақтда қаллоблик ва маккорликдан узоқ бўлишади. Утган асрда ёзилган «Ҳарбий устомонлик санъати ҳақида» деган китобнинг бир бобини атайлаб, қайта-қайта ўқиб чиқдим.

Ерёмин мийиғида кулиб қўйди.

— Саккиз юз ўттиз тўққизинчи йилда Парижда чоп этилган, шунга ўхшаш, «Дипломатик устомонлик нафосати» номли китоб ҳам бор.

— Демак, бу мақтов экан-да?

— Ҳақиқатдан ҳам шундай. Хўш, нега мени кўрдинг келиб қолди?

— Биласанми, Иван Яковлевич, сени бу ерга чақиршимдан мақсад, биздаги сўнгги маълумотлар Нагония қонли хунрезлик арафасида турганидан далолат берапти.

— Сендаги маълумотлар том маънода кучлар ўртасида зиддият кескинлашганини тасдиқлаяптими?

— Мендаги маълумотларга кўра ҳақиқатдан ҳам у ерда хунрезликка тайёргарлик кўришяпти. Сенда қандай янгиликлар бор?

— Фикри ожизимча улар очикдан-очиқ тажовуз қилишмаса керак. Маъмурият янги жанг майдони сифатида Африкани танлаганини эътироф этмайман. Аммо,

жиддий олишувга тайёр эмаслар деб ўйлайман, чунки Вьетнам хотираси ҳали унут бўлганича йўқ. Чамаси, улар ўзаро ҳамкорлик илдизига болта уриш, қуролла-ниш бўйича музокараларда олди-сотди қилиш учун оламшумул шов-шув кўтариш, бу билан бизни инқироз ёқасига, ҳа, инқироз жарига итаришмоқчи.

— Менимча, сен ноҳақсан.

— Бу сенинг шахсий фикрингми?

— Ҳа, менинг фикрим ишонарли далилларга асосланган.

Ерёмин шўрва татиб кўрди, вақтичоғлик билан кўзларини қисди:

— Хуштаъм шўрва экан. Фақат тузи пастроқ бўлибди.

— Шўрни хуш кўрувчилар одатда қуюққон бўлишади...

— Рост, қуюққонман,— деб жавоб қилди: Ерёмин,— қон босимим баъзида ошиб кетади. Шўрва мазали бўлибди, қандиларини уришсин... Умуман, тажовуз ҳақидаги гапларинг менга ғалати туюляпти. Кел, фикрингни сиёсат тарозисига солиб кўрайлик. Огано билан дўстона муносабатда эканлиги билан мақтанаётган Луисбургнинг собит фикрлиги сохта. У ерда Қўшма Штатларга бўлган хайрхоҳлик кучли, бироқ, ҳукумат аъзолари ўртасида бу хайрхоҳлик яқдил эмас. Бундан очиқ-ойдин кўриниб турибдики, ҳукуматнинг барча аъзолари Оганони бирдек қўллаб-қувватлаш фикрида эмаслар. Миллий ғурурнинг янги поғонага кўтарилганини унутмаслигимиз лозим. Одамлар ҳаддан ташқари эзмалик қилиб, ҳаммаёқни алғов-далғов қилаётган сиёсатдонлар қўлида дастак бўлишни сира ишташмаяпти. Дунё янги паллага қадам қўйди, энди инсоний ғурур тушунчаси билан ҳисоблашмай бирор иш кўриш мумкин бўлмаган бир даврда яшаямиз.

— Бироқ, Луисбургнинг мудофаа министри Оганога хайрхоҳ эканлигини маълум қилди...

— Ҳа, Исроилдан сотиб олган қурол-яроғларини ҳам унга беришдан воз кечди.

— Янги туркум қурол-яроғ Оганога нимага керак? Ахир, уни Қўшма Штатлар ва Пекин зарур ашё билан таъминлаб турибди-ку.

— Э л-ю р т ч и л и к нима бўлади? Огано қўшничилик муносабатларига панд етмаслиги учун ҳам Луисбургдан қурол-аслаҳа сўраяпти. Улар эса эътироз билдиришяпти. Бу ўзига хос ошкоралик аломати. Меним-

ча, Луисбург президенти шарт-шароитнинг қалтислигини сезиб турибди. Шунинг учун ҳам Гресо билан Оганога мурожаат қилиб, ўзаро келишишни таклиф қилди.

— Хўш?

— Ҳозирча Огано музокарадан бош тортяпти. Бироқ, менимча унинг бундан ўзга чораси йўқ.

— Ҳеч қандай программаси бўлмаса, музокарага икки қўлини бурнига тиқиб келадими? Ахир, у қонсираган бўрининг ўзи-ку...

— Қонхўрлиги бошига етади, Константин Иванович. Ҳа, бошига етади...

— Хўжайинлар мадади-чи?

— Пекин очиқдан-очиқ тўқнашув тарафдори. Шу босдан ҳам Гресо билан музокара олиб боришга мутлақо қарши. Вашингтон эса, менимча аросатда. Еб турган ошидан маҳрум бўлаёзган монополиянинг Оганони сиқувга олиши табиий. Аммо очиқдан-очиқ уруш эълон қилишлари мушкул. Биз ҳам қараб турмаймиз, Нагонияга ҳар томонлама кўмак берамиз, ўзаро ҳамкорлик ҳақида ягона битимга келишганмиз.

— Эрталаб Қўшма Штатларнинг махсус топшириқлар бўйича элчисининг маърузаси билан танишиб чиқдим...

— Ундан бирорта маънили гап чиқади деб ўйлагандирсан-да, Константин Иванович?! У Нелсон Гриннинг гумаштаси-ку, униси нимани ўйласа, буниси ўшани сўзлашга мажбур! Лекин уларга мутасадди бўлган ҳукумат ва маъмуриятнинг сўзи билан иши бир жойдан чиқиши гумон.

— Мен ҳам масалага худди шу нуқтаи-назар билан ёндашдим. Ҳакамлик йўлини тутган Британия ҳукуматини назарда тутяпман. Вьетнамдаги урушнинг бошланиши арафасида америкалик дипломатларнинг маърузалари худди шундай руҳда эди. Зиддиятни кескинлаштириш саҳнасини аниқ ишлаб чиқишган. Маромига етган саҳна десам муболаға бўлмайди. Африка муаммоси билан Европани ҳиқилдоғидан олган «қирғийлар» НАТОлик шерикларини ҳам бу можарога тортишларига қаттиқ ишонаётганини эътибордан қочирма, Иван Яковлевич.

— Беҳуда уриниш Константин Иванович, Европа ақлини таниб олган. Бу ерлик сиёсатдонлар ўз уйларида ёқалашолмайдилар, чунки уруш оловини Янцзи суви билан ўчириш мушкуллигини яхши билишади. Боз устига Миссисипи ҳам узоқлик қилади.

— Лунсбургда иш кўраётган эгри ниятли бизнесменлар борми? Мен ғарблик коммерсантларни назарда тутялман. Бу борада ҳамкасбларингизнинг фикри қандай?

— Немислар абжирлик қилишяпти, қандиларини уришсин. Темир йўллар ҳукмрони Ханзеннинг таги бақувват. Тўқимачилик, автомобиллар, цемент — Кирхгоф ва Больцлар измида. Америкаликлар орасида эътиборга молик бизнесменлардан — Чиккерс, Лендом ва Саусерлар иқтисодий қудратга эга бўлган Рокфеллернинг оқ фотиҳасини олишган. Қўллари узун.

— Лоренс-чи?

— Бу номни эслолмаялман.

— «Интернейшнл телефоник»,— деб эслатди Константин.

— Э, ҳа, эсладим! Нима учундир одамларимиз унинг номини лоқайдлик билан тилга олишяпти. Аммо зимдан иш кўраётгани аниқ. Этагини ҳали йиғиштириб олмаган.

— Глэбб? Бу фамилия сенга ҳеч нарса демаяптими?

— Менимча уни МРБ билан алоқадор деб гумон қилишяпти... Савдогар ниқобидаги разведкачи.

— Балки аксинчадир? — деди Константин кулимсираб.

— Тўғри, ундай бўлиши ҳам мумкин.

— Менга айт-чи, Иван Яковлевич, хусусан Нагония тармоғи бўйича бирорта махфий ҳужжатнинг мазмунидан душман огоҳ бўлса, ишимизга панд етадими?

— Бу ҳақда ҳатто ўйлашни ҳам истамайман.

— Йлож қанча, бош қотиришга мажбурмиз.

— Нима, тушунтириброқ гапирсанг-чи?

— Ишонарли ашёлар бор.

— Бунга ишончинг комилми?

— Текширялпмиз.

— Чатоқ-ку.

— Ҳа, нимасини айтасан.

— Жуда чатоқ, мен сенга айтсам, Константин Иванович, чатоқ.

— Душманнинг муқобил чора-тадбир кўришига имконият берялпмиз, шундайми?

— Худди шундай.

— Сенингча, олишувга жазм қилишолмайдими?

— Менимча, шундай. Уйлаганда нима, бари бир «қирғийлар»нинг қўли баланд келади.

— МРБ дагилар қонли тўқнашувдан манфаатдорлар.

Тўсқинлик қилмасак, улар бу ишга маъмуриятни жалб қилишдан ҳам қайтмайдилар. Илмий-текшириш институтлари сизлардан махфий ҳужжатлар ҳам олишса керак-а?!

— Албатта. Иложимиз қанча... Ахир фанни қуруқ, фактсиз ахборот гирдобида тутишнинг фойдадан кўра, зарари кўпроқ. Балки бу ифвогарликдир? Хато қилма-япсизлармикин?

— Эътироф этмайман. Худди шу хусусда бош қотиряпмиз...

Ерёминни Ташқи ишлар министрлигига элтиб қўй-гач, Константинов тўғри ишхонасига қайтди. Сўнгги телеграммалар мазмуни билан танишиб чиқди. Кейин теннис кортига отланди — Трухин генералнинг Винтер билан мусобақалашшига «қулай имконият» яратганди.

— Рақибларингиз моҳир теннисчи бўлишса керак-а?— деб сўради Константинов. Кейин ўзини оқлаган бўлди.— Теннис ўйнашни энди-энди ўрганяпман. Илтимос, нўноқлигимдан кулмайсиз...

— Зарари йўқ,— деди Ольга мафтункор жилмайиб.— Сартарош устарасини етимнинг бошида қайраркан.

— Нима, нима?! «Етимнинг бошида»? Бу гапни қардан олдингиз?

— Мақол, аффон мақоли... Ўйинни бошлаймизми? Ё шар оширишни машқ қилиб оласизми?

— Сиз нима десангиз шу-да... Фақат устимдан кул-масангиз, бас.

— Ҳақиқатдан ҳам мени моҳир теннисчи деб ўйла-сангиз хато қиласиз. Ақлий меҳнат асабни толиқтира-ди. Худди шу чарчоқдан фориф бўлиш учун ҳафтада бир кун теннис ўйнайман.

— Фориф бўлиш учун?

— «Мен қўшиқ куйларман, дилни фориф қилиш учун...»

— Мандельштамданми?

— Қасби-корингиз нима?

— Юристман.

— У ҳолда сизни англашим мушкул экан. Ҳозирги пайтда фақат физикларгина поэзияни тушунишади. Гуманитарлар кўпроқ оғзаки тилда сўзлашишни маъқул кўришади. Қани, бошладикми?

— Худо ёр бўлсин!

...Фёдоров Винтернинг шахсиятини зимдан кузатиш-ни Константиновга юклашдан фақат битта мақсадни

кўзлаганди: ошкор бўла бошлаган жумбоқнинг бутун тафсилоти изчиллик масъулиятни ҳис қилган киши учунгина беш қўлдек маълум бўлади.

У ёки бу жанговар топшириқни бажариш жараёнида маъмуриятнинг тутган мавқеи тўғрисида бошқармада турлича фикрлар юриши Фёдоров учун сир эмасди. Айримлар малакали ходимлар касбнинг ҳадисини олган, ишга чанқоқ ёш чекистлар турган жойда генералнинг ўзи икир-чикирлар билан шуғулланиши ғайритабиий деб ҳисоблашарди. Чамаси, Константинов кортда бажараётган юмушни улар ҳам уйдлашлари мумкин эди.

Лекин, Фёдоровнинг фикрича маъмурият ва унинг жанговар вазифани бажаришда бевосита иштирок этиши ўртасидаги тушунча у ёки бу ҳолларда ўзгариб туради. Айни вақтда бу тафовутни тўғри англай олиш коллектив билан маъмурият ўртасидаги муносабат мезонини белгилайди.

«Пётр ҳам қўлида болта билан кема қурган,— дерди Фёдоров икки гапнинг бирида,— шундай бўлгандан кейин генералнинг, унинг эгаллаб турган мансабидан ва мавқеидан қатъи назар, жанговар вазифани бажаришда шахсан иштирок этиши нимага энди ғайритабиий бўлсин. Ёшлар уни иш жараёнида кўриб, маҳоратларини оширишади. Тургенев «уқиган бошқа» деб жуда ўринли айтган, нима учун бу сўзлардан воз кечайлик?»

Ольга Винтер ҳақиқатан ҳам моҳир теннисчилардек ўйнади. Омилкор кишини устаси фаранг дейишади. Лекин, айрим пайтларда бу тоифадаги одамлар орасида олий иқтидорга эга эканлигини кўз-кўз қилишга уринадиганлар кўп учрайди. Бу билан улар бошқаларни камситадилар, нафсониятига тегадилар. Носамимийлик, бир сўз билан айтганда, мунофиқлик шундан келиб чиқади. Иқтидорли, аммо камтарин, билганларини бошқалар билан бажонидил ўртоқлашадиган, маслаҳатларининг самарасини кўриб боши кўкка етадиган кишилар камдан-кам учрайди. Бундай кишилар билан мулоқотда бўлишнинг ўзи одамга, олам-олам лаззат бағишлайди, дунёқарашингни бойитади. Бу хилдаги саҳийликнинг яна бир хислати бор: бировнинг иқтидорини камол топтириш билан бирга ўзингни ҳам билим савиянг юз чандон ортади, чунки фикр алмашинув жараёнида иқтидорнинг янги-янги қирралари намоён бўлади. Агар иқтидор тўғри йўлни танлаган бўлса, яратилажак кашфиёт инсоният мулкига айланади. Бу серқирраликнинг моҳияти ҳам шунда.

Ольга Винтер фақат ҳақиқий ва ҳаваскор теннисчиларга хос шиддатни бирор марта ҳам қўлламай, баъзи пайтларда Константиновга тўла имконият бериб ўйнарди.

— Сизни ортиқча югуртириб қўймадимми?— деб сўради Ольга биринчи партия тугагандан сўнг.— Узингиз тўпни бир хилда оширмаяпсиз.

— Йўқ, аксинча, ўта кўнгилчанлик билан ўйнадингиз.

— Кўнгилчанлик қўлимдан келмайди,— деб жавоб қилди аёл,— севгида, спортда, фанда кўнгилчанлик кетмайди. Чунки, оқибати ёмон бўлади.

— Илмий ишингиздаги бу хислат диққатимни ўзига тортди...

— Илмий иш — ўтмиш,— деб жавоб қилди Ольга ва унинг чеҳрасида ёшлик шурури балқиди.— Йўқ, мен мақтанмоқчи эмасман, тамомлаган ишингни зимдан, қайта кузатсанг нуқсонлари кўзга яққол ташланар экан.

— Мен бирорта нуқсонни учратмадим, жуда яхши ёзибсиз.

— Урганилаётган мамлакатда икки йил ишлаб келганингдан кейин яхши ёзишинг ҳам керак-да. Институтни тамомлаётган ёш олимларимизни лоақал икки ҳафтага чет элга юбориш керак. Урганилажак мамлакатнинг ички шароитини ўз кўзи билан кўрмай туриб, унинг иқтисоди ва тараққиёти ҳақида илмий иш ёзиш ғўрадан ҳолва пишириш билан баробар.

— Чамаси, давлат учун ортиқча чиқим бўлса керак-да. Мен валютани назарда тутяман.

— Бемаъни гап. У ерга машина ёки магнитофон харид қилгани боришмайди-ку, ахир. Маош қаҳва билан бир бўлак пишлоққа етса бас-да. У ердаги хусусий кутубхоналарда мутолаа қилиш ҳам мумкин. Фарбий дунёнинг фаройиботларини ташқаридан эмас, бевосита унинг замирида ҳис қилиш лозим. «Овозлар»¹ жуда яхши ишляпти, илгари ўзларини ўзлари мақташ билан овора эдилар. Ҳозир эса, анча ақллари кириб қолган, хатоларини ошкора тан олишни ўрганишди. Рўйи рост гапиряпти. Тилимни қичитманг. Бир жаҳлим чиқмасин. Йўқса сизни уринтириб қўяман. Қани, нафасингизни ростлаб олдингизми?..

Константинов яхши суҳбатдошгина бўлиб қолмай,

¹ «Америка овози», «Озод Европа» радиостанциялари.

ҳамсуҳбатининг сўзларини бўлмасдан, диққат билан тинглай оларди. Боз устига, у суҳбатдошини тинглабгина қолмай, унинг фикр-ёди билан нафас олишга ҳаракат қилар, кўзларида қизиқиш ҳисси бир дақиқа ҳам сўнмасди. Бундай хислат (баъзи бир гап билан узиб оладиганлар тоифасига зид ўлароқ) суҳбатга самимийлик, илиқлик бахш этарди.

— Нима учун энди кўп миллатли монополияларнинг Луисбургдаги фаолиятига оид мавзунини танладингиз? — деб сўради Константинов «Жигули»сига ўтиришганида.— Менимча у ерга америкаликлар кўпроқ суқилиб киришяпти, шундайми?

— Нима учун бу мавзунини танлаганим илмий ишнинг биринчи сатрларидаёқ баён этилган,— деб жавоб қилди Ольга.— Улар аввал қулай жой излашади. Кейин ўша ерга яхшилаб ўрнашиб олишади, илдиз ёйишади. Сем амаки пухталикини яхши кўради. Ҳужжатсиз ёки векселсиз ёнидан бир цент ҳам сарф қилмайди. Мўмай даромадни санашни маъқул кўради. Илдиз ёйган монополиялар, албатта, ўз сояи-давлатларига гангстерларни оладилар... Бизлар эса... андиша қиламиз. Иш бошладан аввал талабчанлик қилсак, шерикларимиз ранжишади деб ўйлаймиз. Уларга ишонамиз...

— Луисбургга йўлим тушиб қолса ажаб эмас... Сафар пайтида эътиборни нималарга қаратишни маслаҳат берасиз. Қимлар билан мулоқотда бўлганим маъқул?

— У ерга қандай мақсадда бормоқчисиз?

— Нагонияга жўнатилаётган юкларнинг бир қисми Луисбург портларида сабабсиз туриб қоляпти.

— Вазиятни ўзгартира олишингизга шубҳам бор. Чунки, у ердаги портларга америкаликлар канадек ёпишиб олишган.— Ольганинг талаффузида жонланиш пайдо бўлди. — Улар кўкнорини дастуриламал қилиб олишган. Порт, вокзал ва аэродромлар атрофида ўргимчак инидек қад кўтарган қаҳвахоналар —«Макдоналдс»чилар, бевосита америкаликлар измида. Қорадорининг қудрати тўғрисида, ҳатто у Сицилиядаги бутун порт ва аэропортлар устидан ҳукм юритиши ҳақида Зотов сўзлаб берганди.

— Зотов?! Қим у?

— Бир пайтлар уни жуда севардим... У менинг... Хуллас, жуда ақлли ва ёқимтой одам. Зотовдек меҳрибон ва саховатли кишилар камдан-кам учрайди. У билан, албатта, учрашинг!

— Луисбургга илмий йўлданма билан борган бўлсангиз керак?

— Йўқ, эрим... Зотов билан, Узр, агар малол келмаса, марказга элтиб қўйсангиз.

— Бажонидил, Докторликни ёқлаш арафасида турганлар ичида энг ёши сиз бўлсангиз керак?

— Балки. Одам фақат нон билан тирик эмас-ку.

— Нонкўрлик қилманг.

— Тўғри айтдингиз, беодоблик қилдим.

— Сиз билан танишганим яхши бўлди. Ольга, сафар олдидан яна кимлар билан мулоқотда бўлишни маслаҳат берасиз? — деб сўради Константинов. — Москвада Зотовнинг ўрнини босадиган бирор киши борми?

— Зотов билан мусобақа қилоладиган киши йўқ,— деб жавоб қилди Ольга. — Йўқ, бўлмайди ҳам.

— Зотовнинг илмий унвони борми?

— Йўқ. У амалиётчи. Суяги меҳнатда қотган. У ҳар қандай фан докторидан юз карра билимли. Африка борасида билимдонликда унинг олдига тушадиган киши йўқ! Жангарилиги учун ҳам уни кўпчилик ёқтирмайди.

— Шартта-шартта гапиришида жон бордир?!

— Биладики, галиради,— деди Ольга энсаси қотиб.

— Гап нимани билишу, нимани билмасликда эмас.

— Гап кўп, сиз ахир Луисбургда бўлмагансиз.

— Чет элда кимлар билан мулоқотда бўлишни маслаҳат қиласиз?

— Уларнинг ташқи ишлар министрлигидаги хизматчиларидан маънили гап чиқиши қийин. Башарти, таълим министрлигидаги йигитларнинг дунёқараши кенг...

— Коммерсантлардан кимларни танийсиз? У ерданчадан бери ишлаётган, тажрибали немис, америкалик коммерсантлар бор, шундайми? Мен албатта, ишбилармон, фақат қобилиятли ҳуқуқшунослар маслаҳати билан жиддий иш кўрадиган йирик бизнесменларни назарда тутяпман.

— Немислар?! — деб қайта сўради Винтер.— Мен, ахир, немис тилини билмайман.

— Эшитишимча, у ерда Крихгоф, Больц, Ханзен каби...

— Ҳа, эшитганман. Лекин, улар билан деярли мулоқотда бўлмаганман.

— Америкаликлардан Саусер, Лоренс, Чиккерс, Глэбб, Лендомларни танийсизми?

Винтер Константиновга ҳайратли нигоҳ ташлади:

— Ҳақиқий америкаликларнинг номини тилга ол-

дингиз. Уларни яхши танийман. Чиккерс ва Глэбб. Иккови ҳам жуда уддабурон. Бироқ, одамларимиз нима учундир уларни марказий разведкага алоқадор деб ўйлашади. Менимча бу гумонсираш васвасасидан бўлак нарсамас. Сафарга пухта тайёргарлик кўрибсиз-у, яна мендан маслаҳат сўраяпсиз?!

— Одам ўзини сабаб-бесабаб шубҳа остига қўймайди. Асос бордирки...

— Қизиқ...— Винтер елкасини учирди.— Менимча, айғоқчи ўта ақлли; омилкор бўлиши керак. Глэбб эса бунинг бутунлай акси. Икки гапнинг бирида: «У, Совет Иттифоқи гўзал мамлакат, сизларга ҳавасимиз келади», деб хушомад қилади. Сафсата. Сийқа мақтовларга ўч одамларга умуман ишонмайман.

— Болохонадор қилиб сўккандан ёмони йўқ.

— Нимасини айтасиз! Бақрайиб туриб тилёғламалик қиладиган одам олдида ўзингни қандай тутишни билмай гаранг бўласан, киши.

— Ҳақ гапни айтдингиз. Одам оласи ичида бўлади. Айниқса, танимаган, синалмаган нусха билан мулоқотда бўлган ҳар қандай одам ҳам ўзини эркин тутолмайди. Демак, сизнингча Глэбб ғирт аҳмоқ экан-да?

— Келинг, Глэббни ўз ҳолига қўяйлик... Телефон номеримни ёзиб олинг. Дўстим билан гаплашиб кўраман. Балки маънили маслаҳат беришга рози бўлар...

Иш кабинетига кеч қайтган Константинов шошилинич ахборотлар солинадиган жилдини олди. Ҳошиясига «Ниҳоятда шошилинич» деб қайд қилинган телеграмма Славиндан бўлиб, унда қуйидагилар баён этилган эди:

«Тахминларга кўра миллати рус, ёши олтмишларда, «Хилтон» меҳмонхонасининг электр тармоғида юк ташувчи бўлиб ишловчи — Белью ҳақида маълумот борми? Цинцинэттида туғилган, Вьетнам урушида қатнашган. Луисбургга келгунга қадар Гонгконгда ишлаган, кўкнори можаросига алоқадорлиги учун у ердан бадарға қилинган Жон Грегори Глэбб ҳақида маълумот жўнатилинг.

Константинов котибдан:

— Луисбургга жавоб жўнатилдимми? — деб сўради.

— Биринчи саволга инкор жавобини бердик, Константин Иванович.

— Ҳеч қандай маълумот йўқми?

— Мутлақо.

— Белью, Белью... Агар уни Германияда қолиб кетган рус деб фараз қилсак, у ҳолда картотекадан Беллоу, Белоф фамилияларини қидириш керак. Келиб чиқиши украин десак, Белов бўлиши ҳам эътибордан холи эмас. Масалага шу нуқтан назардан ёндашилдимиз?

— Йўқ.

— Зудлик билан текшириб кўришсин. Иккинчи шахс ҳақида нималарни аниқладингиз?

— Марказий Разведка Бошқармасига бевосита алоқадор бўлган тўртта Глэббни аниқладик. Ричард Пол ўттиз еттинчи йилда туғилган, аммо Гонгконгда ишлаган, кейин...

— Славинни Гонгконгда ишлаган Глэбблар қизиқтиряпти.

— Жон ва Питерлар Гонгконгда ишлаганлар. Бироқ Питер Вьетнам урушида қатнашмаган. Демак, Жон Глэбб... Жон алоқадор бўлган можаронинг тўла тафсилоти «Чайша анализ» ва «Фар истери икономик ревью» газеталарида босилган. 1966 йилда, Британия полицияси авиапортда бир миллион долларга баҳоланган бир чамадон кўкнори билан қўлга тушган. Лао одамлари орасида «аллақандай» Глэбб ҳам бўлган.

— Бир чамадон кўкнори ками билан уч миллион бўлади... Кейин-чи?

— Бу биринчи ахборотда қайд қилинган. Кейинги хабарларда Глэббнинг номи бирор марта ҳам тилга олинмаган.

— У Вьетнамга қачон бориб қолган?

— Олтмиш еттинчи йилнинг бошларида.

— Таъқибга учраган немисларни Шарқий фронтга жўнатганлари каби Глэббни ҳам Вьетнамга юборишган экан-да. Маълумотларни Луисбургга жўнатдингизми?

— Сизни кутаётгандик, Константин Иванович.

— Бекор қилибсизлар. Зудлик билан жўнатишсин,— Константинов соатига қаради.— Бизнинг минтақа Луисбург билан неча соатга фарқ қилади? Уч соатми? Демак, у ерда ҳозир соат етти бўлибди-да?!

Константинов адашди. Луисбург бутунлай бошқа вақт минтақасида жойлашган эди.

Глэбб

Глэбб тўсатдан, биров туртгандек, чўчиб уйғонди. Манглайида совуқ тер пайдо бўлди. У вужудидаги даҳшатли қўрқувнинг сабабини билолмай мудроқ ҳолда,

шифтга бир зум термилиб ётди. Кейин яна кўзларини юмди. Бундай иссиқда қайси жазмани тушига кириши мумкин?! Ногаҳон кўз олдида «олти», «ноль», «етти» рақамлари аниқ кўринди. Ҳатто, киприкларини пайпаслаганини ўзи ҳам сезмай қолди. Кўзларини очди. Бошини хиёл кўтариб, соатга қаради. Ун минути кам олти. Урнидан сапчиб турди. Терлаган товонларини муздек чинни кошинга босди. Телефон трубкасини кўтарди, номер тераётганида бармоқлари титраётганини сездди. Телефоннинг трубкасини кўтаришларини бетоқатлик билан кутди, ниҳоят паст овозда шивирлади:

— Роберт, зарур иш чиқиб қолди. Зудлик билан ҳовузчага келинг... Йўқ. Иложи йўқ, ҳозир чўмилгим келаяпти. Мени тушунгандирсиз?! Тезроқ келинг!

Глэбб трубкани жойига қўйди. Соатга қаради — олтидан етти дақиқа ўтганди. Глэбб энгил-елпи ювиниб, тезда кийинди. Ташқарига шошилди. Ун минутда «Хилтон» меҳмонхонасига етиб келди.

«Хилтон» меҳмонхонасидаги ҳовузча лабида, жигар касаллигига мубтало бўлганлар каби оғир, кўкаринқираган қобоқларида мудроқ, ланж бир кайфиятда, чўмилиш кийимида ўтирган МРБ нинг шу ўлкадаги резидент — Роберт Лоренс Глэббни совуқ қарши олди.

— Тинчликми? — деб сўради у ҳорғин оҳангда. — Бунча ҳовлиқмасанг? Бирор фалокат юз бердимми?

— Билмадим. Ҳозирча ҳеч қандай фалокат рўй бермагандир, аммо... Пол иккимиз кеча Стау маълум қилган руснинг меҳмони бўлдик. Унинг меҳмоннавозлигига қойил қолдим. Аммо, нима учун у айнан шу — олти юз еттинчи хонага қўнгани мени ташвишга соляпти.

— Бўш хона бўлмагандир-да. Мавсум бошланди. Денгиз ҳавосини қўмсаган сайёҳларнинг кети узилмаяпти.

Глэбб Лоренс томон хиёл энгашди, унинг сўзларини бегона одам эшитиб қоладигандек:

— Очигини айтганда, унинг «Доно» «тузоққа» илинган хонага қўнганлигидан кўнглим хижил... — деб шивирлади.

— Чунки бу хона алоҳида, фақат руслар учун жиҳозланган. Тун бўйи ишлаган эдим. Арзимаган нарсага уйқумни ҳаром қилдингизми?

— Фақат ранжиманг, босс¹. Қораялоқлар иш ташлаган вақтда бизни ким овқатлантиргани, ким емак

¹ Узбекчасига хўжайин дегани.

келтиргани ёдингиздами? Насли-насаби номаълум оқ танли бир официант бизга хизмат қилганди. У чўлтоқ эди! Руслар «Хилтон»да ишлайдиган худди ўша чўлтоқни излашяпти.

— Ақлдан озибсиз!

— Йўқ, ақл-хушим жойида. Фақат дилим ғаш, босс. Славин деганлари анойилардан эмас. Кўзлари худди шайтонники дейсиз. Ақли эса тошни кесади!

— Сизнингча, бошқа руслар тентак экан-да?

— Мен нима гамдаман-у, сиз...

— Хўп, ўша рус контрразведкадан, дейлик. Шундай деб фараз қилайлик. Хўш?! Агар улар «Доно»ни фош этганларида эди, марказ беҳабар қолмасди. Москвадаги одамларимиз ундан доим кўз-қулоқ бўлиб туришибди. Агар Славин сиз ўйлагандек, ҚГБдан бўлса, «Доно» бизни асосий манбадан олинган ишончли маълумотлар билан таъминлай олмасди.

— Босс, агар монелик қилмасангиз олти юз еттинчи хонада бизга хизмат қилган кимсанинг насл-насабини аниқлайман! Сиз ўйлаганчалик ландовур эмасман. Француз тилини билмаслигимни ҳам рўкач қилманг. Бироқ юрагим ғаш. Нохуш нарсани аниқ сезиб турибман, ўлай агар, босс, сезиб турибман.

— Бизга дастурхон ёзган кимсанинг насабини қандай аниқлайсиз?

— Аниқлайман. Бундан осони борми?! Ёдингизда бўлса, иш ташловчиларнинг раҳнаمولари ҳақида алоҳида маълумот тўплашларини сўрагандик.

— Бир камии шуни эслаб қолишим қолувди.

— Мен эса эсдан чиқарганим йўқ!

Глэбб маълум ёнига шошилди. Ундан ресторан хўжайинининг телефон номерини сўради. Ресторан хўжайини уни ертўла назоратчисига рўбарў қилди. Ун минут ўтар-ўтмас Глэбб яна ҳовузчага қайтиб келди. Лоренс шаффоф сувда алланечук зарофат билан сузарди.

— Бу ёққа чиқинг, босс! — деди Глэбб ҳовузча лабига келиб. — Тезроқ бўлинг. Дастурхонни чап қўлида икки бармоғи йўқ, львовлик келгинди — Айван Белью тузаганини аниқладим. Славин худди ўша кимсани излаяпти.

Лоренс гавдасига ярашмаган чаққонлик билан ҳовузчадан чиқди. Елкасига халатини ташлади ва ташвишланиб:

— Келгиндилар ҳақидаги маълумот кимнинг қўлида

сақланади? Француз паспортли келгинди... Бу қандайдир англашмовчилик бўлмасин тагин? — деб сўради.

— Қани энди шундай бўлса эди, босс.

Улар қкки йил муқаддам МРБ ижарага олган минг беш юзинчи апартаментга кўтарилишди. Маълумотлар сақланадиган пункт ишларига мутасадди — Ульцни уйротишди. Ульц юз-қўлини ювиб олгач, картотекани титкилашга тутинди.

— Айван Белью, яъни Иван Белий, 1925 йилда туғилган. Житомирлик, украин, чекинаётган немислар билан бирга ГАРбий Германияга келиб қолган. Урушдан сўнг Бельгияда қўним топган. Инфляция вақтида Тунисга келиб у ерда юк ташувчи бўлиб ишлаган. Луисбургга ўша ердан келган. Житомирда қариндош-уруғлари бор. Аммо хат ёзишмайди. Уларга ортиқча кўнгилисизлик келтиришни истамайди. Муомаласи ниҳоятда қўпол. Россияга қайтмоқчи бўлганда «йўлдан» урганликлари учун америкаликларга рўйхуш бермайди. Уларга рўбарў келгудек бўлса, «Ҳаётимга сенлар зомин бўлгансанлар» деб, ёвқараш қилади. Рус элчихонаси билан алоқадорликда шубҳа остига олинмаган. Ичади.

— Хўш? — деб сўради Лоренс. — Нима қилиш керак? Лэнглига мурожаат қиламизми?

Глэбб индамай телефонда «607» рақамини терди. Телефон трубкасини ҳеч ким кўтармади. Славин меҳмонхонада йўқ эди. Глэбб Лоренсга маънодор қараб олгач, бошқа телефон номерини терди:

— Стау, салом, — гўё унинг суҳбатига айғоқчи қулоқ тутаётгандек Глэбб овозини пасайтирди. — Бир ҳожатимни чиқармайсанми? Тепакал, келишган, қоракўз, тиниб-тинчимас, исми-шарифи Славин бўлмиш руснинг Совет элчихонасига қачон келганини билиб бер! Менимча, у элчихонага эрталаб соат тўртларда борган бўлиши керак?! Тўхта, сенга бир нафасдан сўнг қўнғироқ қиламан.

Глэбб Лоренс борлигини батамом унутиб, Пиларга қўнғироқ қилди:

— Гвапенья, узр, сени саҳарлаб безовта қилишга мажбур бўлдим. Ҳамроҳимиз билан қачон, қай вақтда хайрлашдинг?

— У мени уйгача кузатиб қўйди. Беш минутча машинада суҳбатлашиб ўтирдик. Меҳмоним бўлишни

истамади. Бугун соат саккизда учрашишни таклиф қилди. Тинчликми, Жон?

— У билан қачон хайрлашдинг, деб сўраяпман?

— Чамаси соат учда, балки...

Глэбб Пиларнинг сўзини охиригача эшитмай, трубкани жойига қўйди. Яна генерал Стауга қўнғироқ қилди.

— Жон, — деди Стау. — Славиннинг қиёфасига ўхшаш киши элчихонага келганлигини маълум қилишди.

— Қачон қайтди? — сўради Глэбб.

— Бу ҳақда сўрамагандинг-ку.

— Ҳозироқ аниқла. Кейин рус элчихонасини қўриқлаётган полициячилардан панжара атрофида ўралашган кимсанинг ташқи белгисини сўра. Мени фақат бир белги — қўлида бармоғи бор-йўқлиги қизиқтиради.

Лоренс қаҳва қайнатгични мўъжазгина барга ўрнатилган электр ўчоқ устига қўйди. Сўнгра Глэббдан сўради:

— Нима қилиш керак?

— Октавио Оганонинг қароргоҳига кетган, Перейра эса Нагонияга қурол-аслаҳа жўнатиш билан банд. Террорчилар, яъниким тажовуз гуруҳимда бу ишни эплайдиган бирорта одам қолмади, босс!

— Нега энди бу ишга тажовуз гуруҳини аралаштириш керак деб ўйлайсан?

— Сизнингча Белью муштумзўрлик жамиятимиз учун тамоман ёт эканлиги ҳақида гап сотишим керакми? Ҳозир бундан ҳам зарурроқ иш бор. Славиннинг қаердалиги мени қизиқтиради.

— Ҳовлиқманг, Жон. Тушунмай қолдим. Бунча талвасага тушмасанг. Одамни хуноб қилмасанг-чи. Мана шу Бельюдан қандай маънили гап чиқарди?

— У ҳеч нарса демайди, босс. Аммо, «Доно»нинг суратига кўрсатгич бармоғини ниқтаб: «ўша» дейишнинг ўзи кифоя. Директор бошимизга ит кунни солиб тўғри қилади, чунки қимматли агентнинг фош этилишига ўзимиз сабабчи бўламиз!

Телефоннинг жиринглашидан Лоренс чўчиб тушди. Унинг бу хатти-ҳаракати Глэббнинг синчков назаридан четда қолмади.

— Эшитаман, Стау, — деди Глэбб сира иккиланмай. Чунки у криминал полиция директори қўнғироқ қилаётганига шубҳа қилмаганди.

— Жон, Славин ҳозиргина элчихонадан чиқди.

— Уни кузатяпсанми?

— Овимиз бароридан келадиган қулай кунни куттишдан бўлак ҳеч қандай топшириқ бермагандинг-ку?!

— Раҳмат, Стау, ҳожатимни чиқардинг. Айван Белью деган кимсанинг қаерда яшашини биласанми? Фаҳмлашимча, Славин унинг ёнига кетган.

— Туғилган йили, туғилган жойи?

— Бу ерга ўн йил муқаддам шимолдан келган. Ҳозир «Хилтон»да ишлайди. У ўшаларнинг одами, тушунапсанми? Славин унинг ёнига кетган бўлса ажаб эмас. Буни аниқлашимиз керак.

— Турар жойини аниқласам одамларимни ўша ёққа юборайми?

— Ишорамни кут! Тушунарлими? Йўқса ишнинг пачавасини чиқарасан. Фақат ишорамни кут! Трубкани илмайман, Стау, менга адрес зарур...

— Қандай ишни назарда тутяпсан, Жон? — деб сўради Лоренс.

— Қизиқ иш, босс. Славинни рус жосуси ва террорчиси сифатида ҳибсга олиш борасида бир иш қилмоқчиман, босс... Бу бизга жуда-жуда асқотади. Айниқса «Факел» операциясининг бошланиши олдидан бунинг фойдасини ҳатто тасаввур ҳам қилолмайсан.

...Ярим соатдан кейин саккизу ноль-нолда Глэбб меҳмонхона ертўласига тушди. Белью ишлайдиган устахонанинг қулфлик эшиги ёнида, қўлида ракетка ўйнаб турган Славинни кўриб довдираб қолди. Ҳаяжонини яшириш учун базўр жилмайди:

— Салом Вит, — унинг овози титраб чиқди. — Сени учратганимдан гоят хурсандман... Бу ерда нима қилиб юрибсан?

— Руҳан чарчадим. Теннис ўйнаб бир хумордан чиқмоқчиман, — деди Славин бамайлихотир. — Ҳа, айтганча, теннис ўйнаймизми?

— Теннис аристократларнинг ўйини, Вит. Мен, ахир ишчи оиласиданман. Отам юк ташувчи бўлиб ишлаган. Бокс — жони дилим. Ростмана олишишни яхши кўраман. Албатта, муносиб рақиб топилса...

— Мен ҳам... Бокс қўлқоплари ижарага бериладими? Сиз билан рингга чиқиш олий бахт бўлса керак. Мўмай пул ишлаб олишдан қандай воз кечиб бўлади. Бу ерда қўли гул уста ишлайди дейишганди... Ракеткамни созлаб олмоқчиман...

— Ким у?

— Ким биледи, дейсан?

— У қаерда экан?

— Ёлғиз худога маълум. Билишимча, бу ерда вақтнинг қадрига етишмас экан. Ҳақ гапни айтган экансан.

— Сенингча, биз вақтнинг қадрига етар эканмизда, Вит? Бу қуруқ гап. Ҳар ернинг ўз пасти-баланди бўлади. Биз эса... Хўп, ракеткангни созлаб олгандан кейин юқорига чиқ. Муносиб рақиб излашга киришингиздан аввал бир қаҳвахўрлик қиламиз.

— Рақибни Зотов олиб келади.

— Ким?

— Инженеримиз.

— Мутахассисларингиздан кўпини яхши танийман... Исми шарифини нима дединг?

— Андрей Зотов.

— Йўқ, — деди Глэбб бошини тебратиб. — Зотовни танимайман. Балки танирман, лекин исми шарифини эслолмаяпман...

Биринчи тафтиш

Трухин, Гречаев

Мунтазам кузатувлар натижасида Парамонов ҳар куни бир вақтда «Минерал сувлар» магазинига қатнаши аниқланди. Магазин сотувчиси Цизин билан — «суҳбатлаш»гани келган Гречаев аввалига гапини нимадан бошлашни билолмай каловланиб қолди. Гречаевнинг бўзрайиб турганидан ажабланган жиккак гавдали, терлаб-пишиб кетган Цизин тўсатдан:

— Ҳа, ҳа, ҳа, — дея ўшқирди. — «Котлонадзор» ёки «Вторсырьё»нинг мўмин-қобил ходимидек менга бунча тикилиб қолдинг. Кел, ўғил болачасига гаплашайлик. Бирортаси гап етказдим и? Қимдан? Приходька яна «бўш шишаларни мельхиор¹га жўнатяпти» деб юма-лоқ хат ёзгандир-да?! Ёки Дринов гап етказдим и? Шарудинов билан келишиб, «Боржоми»нинг қопқоқларини «чапга» юбораётганимни ёзгандир-да, ярамас... Ҳужжатларни текширасанми? «Есентуки»га оддий сув қўшиб сотмаяпман. Ҳозирги одамларни алдаш

¹ Айнан: чакана мол олиш учун (тарж.).

қийин. Оқу қоранинг фарқига боришади. Сотувчи халқи ҳам ҳақини ташлаб қўймайди.

— Мени «дўнғлардан» деб ўйлаяпсиз, чоғи, — деди Гречаев, суҳбатнинг бундай тус олишини аввалдан билгандек босиқлик билан. — Мен ОБХССдан эмасман.

— Қаердансиз? Гинекологик клиникаданмисиз? Ёки «Мосфильм»данми?

— Иккинчи ижодий уюшмаданман, — деб жавоб қилди Гречаев. У мактабдош дўсти, режиссёр асистенти, плехановчиларга қўшилиб ичкиликка берилган ва ҳирсий тўполонга (бу тўполоннинг оқибати жуда оғир бўлса-да, йигитнинг ҳаётига зомин бўлмастик учун комсомол йиғилишининг қарорида содда баён этилган эди) аралашгани учун ишдан бўшатишган Хариннинг исмини бу танишувга дастак қилмоқчи бўлди.

Цизинда барча савдо ходимларига хос — санъат кишиларига нисбатан бўладиган ғайритабиий қизиқиш намоён бўла бошлади.

— Ростданми? Буни далилловчи бирор ҳужжатнинг борми?

— ОБХСС ходимидан ҳужжат сўрасанг ўринли бўларди. Уни менга нима зарурати бор? Режиссёр Бобровскийнинг номини эшитгандирсан? Мен унинг асисентиман.

— Толя? — Цизин елка учирди. — Эшитганмисан деганинг нимаси? У ҳар ҳафтада мендан «Славяновский» сотиб олади. Тўғри, бу ичимликни дуч келган харидорга сотавермайман, чунки бош оғриғини қолдириш учунгина минерал сув ичгани келган қора ишчининг ҳожатини чиқаришдан кўра ошқозон касалига чалинган ижодкорнинг шифо толиши мен учун афзалроқ.

Бобровский ҳафтада икки марта ундан сув сотиб оларди. Бир-икки оғиз суҳбатлашишарди. Олғирлар тоифасидан бўлган Цизин бу учрашувларни эски дўстликка йўйиб, бундан лаззат оладиган одати бор эди.

— Сизга арзимаган бир илтимосим бор.

— Бажонидил.

— Магазинингда кинодан бир кўринишни суратга олмоқчимиз. Албатта, рози бўлсанг.

— Магазинимда?

— Ҳа, жуда қизиқарли саҳна... Истасанг сценария билан танишиб чиқишинг мумкин.

- Мени ҳам кинога оласизларми?
- Албатта.
- Йўқ, ростини айт.

(Инсон бунчалар шуҳратпараст бўлмаса! Бунча кинематограф билан танишувни истамаса? Рухсорини умрбод тасвирда қолдирмоқчидир-да?)

— Рост. Бобровский ҳам ҳарҳолда шу ниятда.

— Нега ўзи кела қолмади? Яқинда «Нафтуси» оламан. Ажойиб минерал сув-да, ичган саринг ичгинг келади. Бобровскийга айтишни унутма. Ҳар қандай бош оғриғини қолдиради. Ошқозон-у, буйракни совуқ толқони каби чиннидай тозалайди.

— Исминг нима?

— Григорий Григорьевич, Гриша.

— Ҳа, ҳа-я, шеф айтганди... Гап бундай, Григорий Григорьевич, биз пинҳона суратга олмоқчи эдик.

— Пинҳона? Гриша ишлагандекми?

— Қайси Гриша?

— Чухрай. Матаҳини қушларни суратга олаётган сураткашдек қўйиб, йигит қизни қандай авраётганини тасвирга туширарди.

— Биз ҳам худди шундай ниятда...

— Бундан осони борми. Омбор эшигини тешиб, аппаратни ўша ерга ўрнатасиз. Мен эса харидорларни лақиллатаман... Шошма, аслида юзимга объектив тушмайди, елкамдан кинога оласизлар-у, ҳеч ким мени танймайди, шундайми?

— Биз иккита камера ўрнатамиз. Харидорлар сени кинога оляпти деб ўйлашади, аслида икки нуқтада ишлаймиз.

— Биринчи кўринишни кинога кўчириб, иккинчи кўринишдаги аҳмоқона қилиқларимни ахлат саватига ташлаб юборасан. Бу найрангинг ўтмайди.

— Ол-а, агар менга ишонмасанг Бобровский билан ўзинг гаплаш.

— Ҳозир бундай нарсаларни бошлиқлар эмас, иж-рочилар ҳал қилишини билмайди, деб ўйлайсанми, мени! Қинода қандай мавқени эгаллашинг, ассистент ким-у, ёрдамчи кимлиги менга қоронғу! Аслида унинг столига нима қўйсанг шу кинога кетади. Бизда шундай-да, ахир. Биринчидан, райпродторг бошлиғи мени ҳеч қачон қабул қилмайди. У биз учун — рим руҳонийси. Қотибани қўлга олсанг, сен учун бошлиқ хузурига

йўл очиқ! Бахтга қарши унга — «Нафтуси!»нинг зарурати йўқ. Чунки, ошқозонию буйраги космик системадан ҳам зўр ишлайди. Лекин унинг ҳам орзу-ҳаваси ўзига етгунча. Майин тўр лозимлар жони-дили. Секция мудирининг куйдиргиси бор, шу боис унга «Ўн еттинчи»² ва «Витаустас»³ олиб қўяман. Мана сизга мулозамат, мана сизга бўш идишга ҳужжат⁴. Аслида бу идишларга муҳтожлигим йўқ. Қабзиятдан изтироб чекаётганларга зарур! Озми-кўпми чойчақа оламан. Бу билан осмон узилиб ерга тушадими! Цизин куйдиргиларга яхши хизмат кўрсатгани учун чойчақа олди, десалар дейишаверсин. Агар уларни «Смирновский»дан маҳрум қилгудек бўлсам, меҳнаткаш халқнинг қонини халқумидан келтиришдан сира тойишмайди. Хўш, ўз жигдонимни ўйлаяпманми. Ўзимнинг картмонимни ёки жамият манфаатиними?! Жуда зўр келса, барчасига тупуриб, «Ессентуки» йўқ, истаган жойингга арз қилабер, менга нима?!» деб туравераман-да. Ортиқча бош оғриғига кимнинг тоқати бор. Қўй, тилимни қичитма, йўқса ўзимни дийдиёдан тўхтатолмайман.

— Григорий Григорьевич, съёмка учун бирор кишидан рухсат олишинг керакми?

— Агар съёмкани чиппака чиқармоқчи бўлсанг, рухсат олабер. Қўшнисининг сигирини ҳаром ўлдиришини сўраб худонинг ҳузурига борган Иван ҳақидаги латифани эшитганмисан? Сотувчи тонфасини билмас экансан. Совет экранда афт-ангорларини кўрсатиш учун аввалига котибани совға-саломга кўмиб ташлашди. Чунки бошлиқнинг қабулига ёзилиш гурбат. Кейин эса «Бизнинг магазинимизда кинога олишсин» деб унинг миясини қоқиб, қўлига беришади.

— Биз фақат кундузи кинога оламиз. Тушлик вақтида магазин гавжум бўлса керак-а?..

— Нима қилибди? Қизилдан қуйиб сотишни пенсионер Вера холадан илтимос қиламан! Бироқ, битта лекини бор...

Гречаев ортидан қарсиллаб ёпилган эшик томон ўгирилганида остонада Цизиндан нигоҳини узмай турган Парамоновни кўрди. У жилмайиб, қўлини юқорига енгил кўтариб, аллақандай имо-ишора қилди.

— Сенга нима керак?— деб сўради Цизин.

1, 2, 3 Минерал сувларнинг номи.

4 Бу ерда камёб ичимликлар ундириш назарда тутиляпти.

— Э... ҳа... йўқ... Шундай, «Саирме» келтиришганми, йўқми, билмоқчи эдим,— деди Парамонов каловланиб.

— Иложи бўлса соат бешларда кирсанг. Ҳали «Саирме» келтиришмади.

Гречаев витринага қаради. У ерда бир эмас, еттита шишада «Саирме» турарди.

— Хуллас,— деди сўзида давом этаркан Цизин,— райпишчеторгга боришни хаёлингга ҳам келтирма. Бошингни балога қўйма. Еки бошлиқнинг ўзига учраш. Ишни кўзини биладиган, ёш раҳбарлардан Цизинда ишламоқчиман десанг бас, кўнади.

— Нима, у ҳам куйдиргими?

Цизин тушунмади:

— Нега энди? Соғ-саломат, отдек...

— Цизиннинг сўзини икки қилмас экан-да?

— Чунки, илтимос қиласан. Аслида ақл-ҳушли кишилар санъаткорнинг сўзини ерда қолдиришмайди...

— Балки витринада турган шишалардаги минерал сув — оддий сувдир?— деб сўради Константинов Гречаевнинг ахборотини ўқишдан тўхтаб. — Бутафория?!

— Балки «қўлболадир»?! Парамонов Цизиннинг олдига фақат «Саирме» учун боргани қизиқ? Текшириб кўрдим. Парамонов ишлайдиган корхона буфетида худди шу «Саирме» минерал сув сотилади,— деб жавоб қилди группа раҳбари полковник Трухин.

— Кейинги кузатувлар қандай натижа берди?

— Парамонов дам-бадам соатига нигоҳ ташлаб, ўн етти дақиқа кўчада ўралашиб юрди. Кейин телефон автоматдан етти минг уч юз ўн тўққиз рақамини терди. Икки юз қирқ тўрт индексли телефонга, чамаси Шаргин Леопольд Никифоровичга қўнғироқ қилди.

— Чамаси?!

— У телефон дискини елкаси билан тўсиб тургани учун ҳам ходимлар қолган рақамларни илғаб олишолмади. Парамоновнинг Садово-Сеннийда Шаргиндан бўлак таниши йўқ.

— Биринчи тахминга қўшиламан. Ҳақиқатдан ҳам у Шаргинга қўнғироқ қилган. Иккинчини эса рад этаман. Номаълум кимсага қўнғироқ қилган бўлса-чи? Унда нима дейсиз?

— Бўлиши мумкин...

— Асос?!

— МРБ йўллаётган радиогаммаларни қабул қи-

либ олаётган айғоқчи ва «уюшма»да ўзига хос узатувчи вазифасини бажараётган кимса — Парамонов бўлса, иккинчи гумон тўғри чиқади.

— Кузатув тафсилотини охиригача гапириб беринг.

— Парамонов яна Цизиннинг магазинига кирди. Бир стакан ароқ ичиб олгач, хайр-маъзурни насия қилиб магазиндан чиқди. Бекатга югуриб бориб, тўхтаб турган автобусга минди. Етти минутда гаражга қайтиб келди.

— Кейин-чи?..

— Иш кунининг охиригача Ольга Винтернинг машинасини созлаш билан банд бўлди.

— Шаргинни кузатишни давом эттиринг. Ниҳоятда махфий ҳужжатлар унинг қўлидан ўтиш-ўтмаслигини текшириб кўрдингизми?

— Ҳа, Лэнглини қизиқтираётган ҳужжатлар унинг қўлидан ўтаркан.

Айни шу паллада Шаргин Арбат ва Смоленск кўчалари кесишган чорраҳада, гастроном рўпарасида кимнидир бетоқатлик билан кутарди. Дипломатик номерли машинага нигоҳи тушиши ҳамон, олдинга юрди. Автомобилни бошқараётган киши билан саломлашгандек қўлини юқорига кўтарди. Шофёр машинани йўл четида тўхтатди. Уларнинг суҳбатини эшитишнинг иложи бўлмади. Чунки Шаргин хиёл эгилган, тирсагини эшикка тираган кўйи бошини автомобиль ичига суқиб олганди.

Кейин эса, Ольга Винтернинг машинасида Парамонов келди. У «Жигули»ни муҳожирнинг машинаси ёнида тўхтатди. Шаргин дипломат билан хайр-хўш қилгач, Парамонов бошқараётган машинага ўтирди. Улар Преображенский кўчасидаги еттинчи уйга боришди. У ердан иккита қиз билан чиқишди ва «Русь» ресторанига жўнашди. Сўнг «бўйдоқ» — Шаргиннинг уйига келишди. Шу ерда тонг оттиришди.

Константинов

— Шаргинга келсак, у ҳамкасабаси «Трэйд корпорейшн» вакили Ван Зэгар билан суҳбатлашган, — деди Проскурин.

— Бу ҳамкасаба хусусида бирорта шубҳали маълумот олинмаганми?

— Ҳақиқий савдогар. Билишимизча, хуфиёна хизматга унинг мутлақо алоқаси йўқ.

— Парамонов билан Шаргиннинг кўнглини чор қилган ҳуриликлар кимлар экан?

— Гўлоҳлар.

Константинов кўзойнагини бурни устига қўндириб, Проскуринга таажжубланиб қаради.

— Ҳа, гўлоҳлар,— деб такрорлади у.— Бири тўқимачилик, бири озиқ-овқат техникумини тамомлаган. Иккаласи ҳам ростовлик. Узингизга маълум, пойтахтда ишчи етишмайди. Ишлайман деса, ҳатто шайтонни ҳам рўйхатга қўйишади. Уй-жой билан таъминлашади. Ҳуриликларимиз — шунақалардан. Бир кун навбатчилик, эртасига таралло-ялло...

— Уларнинг юриш-туришидан аввалдан хабардор эдингизми?

— Қармоғимизга энди илинишди, Константин Иванович. Кузатувни энди бошладик.

— Қишда кўп қор ёғса, баҳорги тошқиндан чўчи, дейишади...

— Табиий офат саркаш бўлса-да, уни жиловлаш мумкин.

— Мулоҳазангиз чаккимас,— деди Константинов хиёл жилмайиб.— Ҳар қандай офатнинг ўзига яраша ташвиши бор. Бироқ «Одам боласи»дан даҳшатлиси йўқ.

...Проскурин ахборот бериб, зарур йўл-йўриқларни олгандан сўнг, Константиновдан кетишга рухсат сўради.

Холи қолган Константинов телефон трубкасини кўтарди, Ольга Винтернинг телефон номерини терди.

— Салом, чемпион,— деди у.— Шогирдингизнинг салому эҳтиромини қабул этгайсиз. Эртага кортга кечикиб бораманми, деган хавотирдаман. «Жигули» панд беряпти. «Сервис»га боргудек бўлсам, тузатишга бир кун кетиши турган гап. Таниш устангиз йўқми?

— Бор. Лекин нақдига ўрганиб қолган. Унга «Пшенничной», йўқ-яхшиси «Жин» олиб бординг. Қўлингизда қалам-қоғоз борми?

— Ёзаяпман.

— Парамонов Михаил Михайлович, Фақат телефонда машинани тузатиш ҳақида оғиз оча кўрманг.

— Бечора Парамонов, юрак олдириб қўйибди-да,— деди Константинов кулиб.

— Юрак олдириб қўйгани рост. Ҳатто ўз соясидан қўрқади.

— Африкашунос танишингиз билан учрашдингизми?

— Ҳа, ҳозирча ҳеч гап йўқ. Сиз билан суҳбатлашишни исташмаяпти. Ғояларини мақолалари учун асраяпти. Бунақалар хасисликда шайтонга ҳам дарс беришади. «Душман»¹ овозини эшитиб турасизми?

— Вақт бўлганда.

— Кеча Лондон Нагония ҳақида қизиқарли шарҳ эшиттирди. Бош қотиришга арзигулик шарҳ... У ерга Конгодагидек десант ташлашга тайёрланишяпти экан.

— Десант ташлашга қўйиб қўймасмиз. Узаро ҳамкорлик ҳақида низом бор. Лозим бўлса зарур чоратадбир кўрармиз.— Константинов гўё МРБ агентига йўллаган охириги радиошифровкасида қайд этилган худди шу саволига мос жавоб қилди.

Ольга Винтер бир лаҳза жимиб қолди.

— Нега индамайсиз, Ольга?

— Ҳеч нарса, тамаки тутатиб олдим.

— Чекмасдингиз, шекилли?

— Чекишни бошладим.

— Қачон...

— Бугундан!.. Хўп, Парамошага қўнғироқ қилинг, мен уни огоҳлантириб қўяман. Эртага албатта кортга келинг. Сиз билан танишганимдан жуда хурсандман.

— Мен ҳам.

— Ортиқча мақтаманг. Қалтис фикр юритар экансиз. Мен ҳам «улар десант ташлашса, биз ҳам қараб турмаймиз» деб ёзгудек бўлсам, «тийиб» қўйишлари аниқ.

— Кимлар?!

— Бошлиқлар.

— Нега?

— «Бундай кескирлик ноўрин, сиз ҳукумат эмассиз, душман фақат шундай чиқишни кутяпти...» дейишади.

— Низом газеталарда босилган бўлса, кутишга эҳтиёж борми?

— Агар бирор ишқал чиқса, низомни икки бўлак қилиш қийинмас, деб оғзимга уришлари турган гап. Халқаро ҳуқуқ поймол бўлади. Биз эса ҳеч нарса қилолмаймиз...

— Нотўғри,— шу паллада Константиновнинг кўнг-

¹ «Озод Европа», «Озодлик» радиостанциялари (тарж.).

лидан «дилимдагини ҳозир айтсаммикин ёки эртага — кортда бўладиган суҳбатга қолдирсам маъқулмикин», деган ўй ўтди.— Нотўғри,— дея такрорлади у,— Нагониядаги қонуний ҳукуматни фақат ташқи аралашув натижасида қулатиш мумкин. Бу эса халқаро ҳуқуқни очиқдан-очиқ поймол қилиш демак. Хўп, Парамоша учун раҳмат. Олдиндан унга бир қўнғироқ қилганингиз маъқулмикин, а?

Парамонов Константинов билан самимий саломлашди. Бирга гараждан чиқишди. Парамонов кўчада, йўл четида турган «Жигули»нинг у ёқ-бу ёғини кўздан кечирди. Капот қопқоғини кўтариб, узатгичларни текширди.

— Оля машинангизда мураккаб носозлик борлигини айтганди... Унчалик эмас экан-ку. Фақат узатгичлар сийқаланиб кетибди, холос. Шунинг учун ҳам мотор ўчиб қоляпти. Чет элга чиқсангиз «бошев набори»дан олинг. Буржуйлар усталарнинг мушкулани енгил қилишни жуда яхши билишади.

— Гапингиз тўғри,— деб тасдиқлади Константинов.— Кўзойнагингиз борми?... Нима бўлганини кўрмоқчи эдим. Кўзим сал... Кўзойнагимни ишхонада қолдирибман.

— Кўзойнагим идорада,— деб жавоб қилди Парамонов,— бари бир нафи тегмаяпти, линзадан фойдаланяпман..

— Нима?

— Қўшалоқ линза. Чет элда ярим ойлигимга қўйиб беришди. Шунча пайтгача жонимни жабборга бериб юрган эканман.

Баҳузур кулган Парамоновнинг оғзидан яқиндагина ичилган ароқнинг ҳиди анқиди.

— Буфетингизда ичамизми ёки бирорта қаҳвахонага борамизми?— деб сўради Константинов.

— Ичишга арзигулик иш ҳам қилганим йўқ-ку, биродар. Қолаверса, бизда тартиб қаттиқ — директори миз гипертоник. Узи ичмаганига яраша, эркимизни чеклаб қўйган. У одаммас, зиндонбон... Агар бирор мураккаброк ишкалик чиқса, бемалол, Ольга ҳаққи-ҳурмати, бир зумда машинангизни тузатиб бераман. Унинг айтишича Луисбургга отланган эмишсиз?

— Рост. Бирор бир нарса бериб юбормоқчимисиз? Ёки олиб келайми?

— Қандай юмуш билан кетяпсиз?

— Ҳуқуқшуносман.
— Тушунмадим?
— Шаргиннинг юкларини қонунлаштирмақчи-ман.

— Леопольдни танийсизми?

— Фақат фамилиясини...

— Доно одам. Мцири¹. Сафарингиз ҳақида сўраб-суриштириб қолганимга ажаблангандирсиз?.. «Жигули»-нинг ярим соққасини йиғиб қўйгандим. Қолган ярмини ҳам топиш керак. Шунинг учун ҳам яна икки йил «ёғлироқ» ерда ишлаб келиш ниятидаман. Леопольд кичкина одам, бор-йўғи иқтисодчи, холос. Берган ваъдасининг устидан чиқиши гумон. Сиз эса... Торни ҳам қайи-ролишингиз кўзингиздан билиниб турибди.

— Қанақасига?

— Буни тушунтириш мушкул... Фақат ҳис қила олиш керак.

— Сафардан қайтганингизга кўп бўлдимми?

— Йўқ. Унча кўп вақт бўлгани йўқ.

— Луисбург сизга ёқдимми?

— Нима десам экан? Дуруст. Гонконгни ишқалсиз тута оладиган радиоаппаратурани улгуржи нархда сотиб олиш мумкин. Тўқимачилиги чакки эмас. Пойабзал, гапнинг очиги, сариқ чақага арзимаёди. Айтишларича, Испанияда пойабзал арзонмиш ўн бак²ка пишиқ баретка олиш мумкин экан, — Парамонов капотни ёпди. — Мана, энди хотиржам юраберишингиз мумкин. Жон койитмай десангиз бошев узатгичларини сотиб олинг.

— Маслаҳат учун раҳмат. Сизларда муздек сув йўқми?

— Буфетимизда минерал сув бор.

— Қанақаси?

— Уларда қанақаси борлигидан мутлақо беҳабарман. Қанақасини келтиришган бўлишса, ўшани сотишади-да. Оленкага салом айтинг. Машинасини кўп қувмасин. Жуда тез ҳайдайди-да.

— Айтаман. Машина ҳайдашни унга сиз ўргатганмисиз?

— Йўқ, Дубов.

¹ Сут (грузин). Бу ўринда сутдек покиза одам демоқчи (гарж.).

² Бак — доллар (америкача жаргон).

— Ким?! Эри-чи?

— Зотов бунга монельлик қилган. Тасодифан йўл фалокатига учрашидан жуда-жуда қўрқарди. Ольга автомобилни шу қадар тез ҳайдайдики, унинг олдида иккимиз ҳам ип эшолмаймиз.

Константинов портфелидан бир шиша «Жин» олиб, Парамоновга узатди:

— Раҳмат, Михаил Михалич.

— Овора бўлиб нима қилардингиз,— деб жавоб қилди у, ammo чор аτροφга кўз ташлаб олгач, шишани ички чўнтагига яширди.

— Назаримда Зотов билан учрашганман,— деди Константинов рулга ўтираркан, — у бир оз оқсай-дими?

— Ҳа.

— Ўзи қанақа одам?

— Ландовур. Ольга билан ажрашиб жуда тўғри иш қилди.

— Тушунмадим?

— Инжиқ. На иссиққа кўнади, на совуққа. Кейинги пайтда машинасини созлаб беришдан воз кечгандим. Гўё моторнинг ичига кириб чиққандек билафонлик қилади. Ундай эмас бундай деб ҳар нарсага бурнини суқаберади. Ҳатто бу найрангбоз ёқангдан кириб қўлтиғингдан чиқиб, ишини битириб олганини ўзинг ҳам сезмай қоласан.

— Менимча, у кўп ичса керак-а?

— Йўқ, бу гапингиз ноўрин. У ичмайди. Ичган тақдирда ҳам, бир қадаҳ билан чекланади, холос. Балки ҳақиқатан ичар. Ҳатто бир литрни кўрмадим демас. Ammo дўстлари олдида обрўсини тўкиб қўйишдан қўрқарди. Хорижда дўст дўстидан сир яширмайди.

— Ростдан-а? — дея ҳайратланиб сўради Константинов моторга ўт олдиаркан.— Ҳатто ўзинг ҳақингда кўп нарсани билмаслигинг мумкин-ку, дўстнинг дилидагини билишга йўл бўлсин. Яна бир бор ташаккур, кўришгунча...

«Славинга.

Парамоновни ҳибс этган йўл полицияси бўлимига киришга имконият топинг. Нима сабабдан ва қандай жазо олганлигини аниқлашга уриниб кўринг.

Марказ».

Славин

Белью билан учрашишдан умидини узган Славин изига қайтмоқчи бўлди. Аммо ёнидан уч полициячи кузатувида устахона томон ўтган портъени кўриб тўхтади. Орқасига ўгирилди. Портъе устахона эшигини очди. Хона деразасиз бўлгани учун ҳаддан ташқари дим эди. Шифтнинг пастлиги етмагандек кондиционер трубалари ўтказилган эди. Йўлакда турган Славиннинг нигоҳи дастгоҳга тушди. Сандон ўрнатилган темир дастгоҳдаги чарм фартук устида асбоб-анжомлар бепартиб сочилиб ётарди. Славин қадрдон бир туйғудан сархуш бўлди. Бу хонада рус киши меҳнат қилганига тўла ишонч ҳосил қилди. Одатда инглиз ёки немис ишчиси иш вақтини мияларига қўрғошиндек қўйиб олишадди, ғарблик ҳар бир дақиқани долларга чақади. Фақат рус ишчисигина ишга берилганидан вақт қандай ўтганини сезмай қолади.

— Қўли гул устангиз қани?— деб сўради Славин ичкаридаги портъедан.— Ракеталарни тузатишга устаси фаранг, дейишганди.

— Қўли гулни ўлдиришди,— жавоб берди портъе, лекин полициячилардан бирининг еб қўйгудек қараётганидан ўринсиз жавоб қилганини сезди. Лабини қимтиди, муштини тугиб йўталиб қўйди. Хона бурчагидаги курсини суриб, ўтирмоқчи бўлганди:

— Ўрингиздан туринг,— дея ўшқирди ўша полициячи,— ҳеч нарсага қўлингизни теккизманг!

...Славин хонасига қайтди. Пешайвон эшигини очди. Шезлогга ўтириб, кескин керишди.

«Сени назар-писанд қилмабман, Глэбб,— деб ўйлади у.— Зарба бердинг. Қаттиқ зарба бердинг. Тўғри, бу зарба билан шу хонада одамларимиздан бирини «оғдириб» олганингни сўзсиз тасдиқладинг. Демак, Белью ҳақиқатни ёзган. Ўша сотқин ким? Ким энди чўнтагимдаги суратларидан бирини ажратиб, «мана бу» деб кўрсатиб беради?! Бельюнинг уйига бормай тўғри қилибман. Акс ҳолда Глэбб қотилликни менинг гарданимга қўярди. Кўнглимдагиларни у қандай уқиб олди? Хатом нимада?»

Славин ваннага кириб, кеча кечқурун Дуловдан олган суратларни ёқди. Кулини эзғилаб, сувга оқизди. Куйинди ҳиди келмаслиги учун хушбўй атир сепди. Кейин яна балконга қайтди. Кафтлари билан пешонасидаги терни артди.

Ҳали уйғониб улгурмаган Пол Дикка қўнғироқ қилиб, нонуштага чақирди.

«Аниқ, ишонарли, сохта хабар керак,— деб ўйлади Славин вазиятни тушуниб.— Глэббни ҳовуридан туширишим шарт. Йўқса вазифани удалай олмайман. Шунча тоат-ибодат бир пул бўлади. Айғоқчини тополмаймиз. Бу борада менга фақат бир киши кўмаклашиши мумкин — Дик! Унинг кўмагида маст ҳолда ресторанга бориб бемаъни иш қилганимга Глэббни ишонтиришим керак. Бельюни кўрмадим. Афсус, суҳбатлашолмадим. Ярим ҳақиқатни айтиш билангина Полнинг ишончини қозонишим мумкин. Глэббнинг МРБдан эканлиги унга сир эмасга ўхшайди. Бу ҳам менинг фойдамга».

Майхона кимсасиз эди. Пол Дик бўшашган, кайфиятсиз, қўллари бир оз титраётган ҳолда келди.

— Алкоголизм — социал касаллик, Иван,— деб хўрсинди у.— Шундай бўлгандан кейин эрталаб ичишдан бўлак чора йўқ. Сен қайси биридан отмоқчисан?

— Қаҳва ичаман. Қортда бир теннис ўйнаш ниятим бор. Мени Иван деб чақиришингга сира кўниколмайман.

— Руслар мен учун Иван. Миллатингни исмингдан билиб олишлари қандай яхши. Айтайлик, Жон деганда хаёлингизга ялт этиб инглиз миллати келмайди...

— Нега?

— Чунки қовушмаган подамиз, ҳар ким ўзи учун яшайди. Миллий ҳамжиҳатлик хислати етишмайди.

— Пол, миллатни чизган чизигингдан чиқмайдиган подага ўхшатиш яхши эмас. Толстойни, Достоевскийни ўқи...

— Адабиёт уйдирма,— деди Пол Дик энсаси қоғиб,— у одамни боши берк кўчага киритиб қўяди. Агар Диккенсни ўқигудек бўлсанг, британияликни энг покиза миллат эканлигига шубҳа қилмайсан. Қолаверса, улар ўтмишда сип¹ларни тўпга тутишган. Мопассан французлар ҳақида рўйи рост ёзган. Единодами, тўрни, балиқ овлаш анжомларини сақлаб қолиш учун ака ўз укасининг қўлини чопганди. Биз эса: французча енгилтаклик, французча енгилтаклик, деймиз! Ер юзидаги энг нокас халқ — шу французлар.

— Миллатни бунчалар ерга уриш ўта маданиятсизлик...

Пол қошида мулозамат билан турган официантга ўғирилди:

— Менга «Блади мэри», жентельменга — қаҳва.

— Пол, нега ўзингга бунча жабр қиласан?— деб сўради Славин.

— Мен аллақачон мурдага айланганман, Иван.

— Улишга шошилма. Ҳаётнинг қизиғи энди бошланяпти...

— Стейнбекка нима бўлганини билмасанг керак-а? Уни ахир Хемингуэй ўлдирган. Ҳа, ҳа. У Эрнининг асарларига эмас, аксинча, умрига ҳаддан зиёд ҳасад қилган эди. Эрнининг бошидаги ҳарбий мухбирлик тожига ҳасад қилгани учунгина Вьетнамга жўнаганди. Испанияда республикачилар орасида эришолмаган шавкатга Осиёда, отишма кетаётган жойда, ҳалокат ёқасида эришиш мумкин-да, ахир. Менинг ҳам бошимга ҳасад етди. Ҳаммага ҳасад қилардим. Ҳасад ёндириб, кул қилади...

— Истасанг ажойиб сюжет таклиф қиламан,— деди ўйчан оҳангда Славин.

— Майли.

— Мени ошкор қилмасликка сўз бер.

Официант бир стакан виски билан томат шарбати, қаҳва келтирди. Пол Дик виски тўла қадаҳни бир кўтаришда бўшатди. Лаҳза ўтмай унинг пешонасида тер маржонлари кўринди.

— Мана энди сен билан гаплашаман. Уғлим, яна бир қадаҳ келтир, айт, муздан кўпроқ солишсин... Хўш, сўз бераман. Нима демоқчи эдинг?!

— Бугун бир одамнинг ўлимига давонгир бўлдим.

— Обқоч-а.

— Узоқроққами?

— Тушунтир, нима бўлди?

— Ёдингда бўлса, кеча сизларни рус коктейли билан меҳмон қилиш ниятида ресторанга тушган эдим.

— Ёдимда йўқ, қолаверса, бунинг аҳамияти йўқ. Хўш?

— Ертўлада инглиз, французча фамилияли славян ишлашини аниқладим. Рус таомларини тайёрлашдан хабардор бўлса ажаб эмас, деган умидда ундан кўмак сўрамоқчи эдим. Бу одамни сўраб-суриштиришимни айғоқчиларингиз эгрига йўйишибди. Бугун уни ўлдиришибди.

— Бекорчи гапларни қўйсанг-чи!

— Рост!

— Балки бу айғоқчиларингизнинг ишидир.

— Қани энди шундай бўлсайди, — деди энсаси қотиб Славин. — Агар у бизнинг одамимиз бўлганда зўр иш бўларди — «Хилтон»даги барча сир-асрорларни билиб олардик. Айниқса, у кондиционер ускуналарингиз тузилишини яхши билган бўлса керак?!

— Уша славяннинг фамилияси нима?

— Белью, Айвен Белью. Агар бу гапни Глэббга етказгудек бўлсанг, мендан эшитганингни айта кўрма.

— Нима учун? Руслар ҳаммаёққа айғоқчилар қўйишган деб хавфсирайдими?

— Руслар ҳақида кўп нарса билар экансан. Глэббдан Белью ҳақида бирор нарса билмоқчи бўлсанг, у сендан «Славин буни қаердан, қачон билибди?» деб сўрайди. Дарров эмас, бирор ярим соатдан кейин, албатта сўрайди.

— Гаров ўйнайсанми?

— Бир шиша ароқдан.

— Розиман. Сенга телефон қиламан.

— Хонамга кирганинг маъқул. Бугун қаерда тушлик қилмоқчисан?

— Ҳозир бирор нарса дейишим қийин.

— «Макдоналдс»чилар меҳмони бўлмаймизми? Ажойиб кишилар билан танишардик.

— Яхши. Соат иккида холлда учрашайлик. Нима дейсан?!

Славин фақат «Фиат» автомобилени бошқаришни маъқул кўрарди. Чунки бу машина бир жиҳатдан «Жигули»нинг ўрнини босар, ҳайдашга қулай эди. «Ягуар» ёки «Мерседес»нинг ушовидан тушови қимматлиги, ёқилғи кўп сарф қилишини Славин яхши биларди. Славиннинг қатъиятли илтимоси автопрокат бюросининг маъмурасини ўрнидан «қўзғатди». Анчадан кейин «Фиат» топилганини маълум қилди...

Шаҳарга чиқишдан олдин Славин гараж механигини саволга тутди:

— Африкада сира машина бошқармаганман. «Фараонлар» қўлига тушмасликнинг йўл-йўриғини ўргатинг.

— Фараонларимиз беозор халқ, сэр. Фақат ҳаддигиздан ошсангизгина ушлашади. Сизларга, оқ танлиларга юз доллар жарима солишади. Полициячиларимиз порахўрликда пир бўлиб кетишган. Порани олгунча, жонингизни ҳиқилдоғингизга келтиришади.

— Оқ танли шофёр яна нималардан хабардор бўлиши керак?

— Шу, холос... Агар тунда кўнгилхушлик учун ёнингизга жононни ўтказсангиз, уни машинада ечи-нишга асло йўл қўйманг. Қизларимиз бало, эсингизни йиғиб олгунингизча қип-яланғоч бўлиб олишади. Кейин, «Ёрдам беринглар, тунашяпти» деб, айюҳаннос солишади. Жанжални босди-босди қилиш учун уларга уч юз бак бериб қутуласиз.

— Раҳмат, ёдда тутаман, — деб ваъда қилди Славин, — бошқа ҳеч нарсадан хавотирланмасам бўлади-ми?

— Йўқ, сэр. Кузойнак тақасизми?

— Ҳа.

— Кўзойнаксиз рулга ўтира кўрманг! Сизган бўлсангиз туб аҳоли кўзойнак тақади. Айтишларича, отабоболаримиз қийиқ кўз, яъни авитаминоз бўлишган. Шундай. Хуллас, бу полицияга қўл келади. Кўп эмас, йигирма доллар жарима солишади. Сизлар учун пул сариқ чақадур, аммо бизлар учун бундан мушкулроқ жарима йўқ.

«Мен учун ҳам, — дея кўнгилдан ўтказди Славин. — Раҳмат сенга, механик. Шу йўлни тутушим керак, акс ҳолда ёмон бўлади. Бахтиқаро Белью туфайли виждон азобида қоламан. Фақат Полнинг кайфи ошиб қолмаса, бас. Мени Глэббга ошкор қилмайди. Ошкор қилмаса керак. Ошкор қилса-чи?! Илож қанча, ўйинимиз яна жиддий тус олади. Ўзга чора йўқ. Ўйин, шубҳасиз, ўйин унинг ҳамласи билан бошланади. У мени ертўлада кўрмаслиги ва илк галаба на шъ а сини сурмаслиги керак эди».

Славин океан қирғоғи ёқалаб ястанган кенг авенидуга чиқиб олгач, машинанинг тезлигини синаб кўрди. «Фиатик» газ педалига оёқ тегди дегунча елдек учар, тормози кескин, қаттиқ эди.

Славин автомобилнинг олди кўзгусида машинаси ортидан изма-из келаётган «Мерседес»ни кўрди... «Бу Глэббнинг найранги...» — ўйлади Славин. — Қани йигитлар, бир пойга ўйнаб кўрайлик-чи. Фақат, бекорга овора бўляпсизлар. Беҳуда уриниш. Бундан кўра, Глэббни кулбасига қўшиб қўшмозор қилганларинг, келган жойингга жўна деб орқасига тепганларинг минг марта афзал эмасми; ўшанда бу ерга учиб келмаган, Айвен Бельюни изламаган, сизлар билан қувлашмачоқ ўйнамаган ва муаммони тагига етишда бунчалик ово-

ра бўлмаган бўлардим. Излаган нарсамнинг тагига етмасдан қўймайман. Излаган нарсамни албатта, топаман».

Бензоколоннага яқинлашгач, Славин машина тезлигини камайтирди. Шаҳд билан ўнгга бурилган автомобилнинг филдираклари чийиллаб кетди. «Фиат»нинг ортидан келаётган «Мерседес» бурилишга улгуролмай, олдинда, газета дўкони рўпарасида тўхтади. Славин автомобилнинг олд кўзгусидан айғоқчиларни кузата бошлади. «Мерседес»дагилар анча вақтгача автомобилдан тушишмади.

«Орқага қайтишимни кутишаётган бўлишса керак, — деб ўйлади Славин... — Хато қилишади».

Славин колонна хизматчисини ёнига чақириб, бензин қуйиб беришни илтимос қилди. Колонна хизматчиси новни «Фиат»нинг ёқилғи бакига тўғрилаб, счётчикни ёққандан сўнгина «Мерседес»дан бир киши тушди. У дўкондан газета харид қилди.

— Илтимос, филдиракларга қандай дам берилганини текшириб кўрсангиз, — деди Славин колонна хизматчисига. Узи эҳтиёт камарини тақди.

— Ҳаммаси жойида, сэр,— деди хизматчи филдиракларга кўз ташлаб.

— Мен сиздан ҳар бир филдиракни синчиклаб кўздан кечириб, болтлари бўшамаганлигини текшириб беринг, деб илтимос қиляпман.— Славин хизматчига бир доллар узатди. Хизматчи худди «кўпни кўрган» кўзбўямачилардек чаптастлик билан пулни олди.

— Ҳой!— дея кулди Славин, «фиат»нинг лопиллашидан ажабланиб,— мен сиздан машинани ағдар-тўнтар қилишни сўрамадим-ку!

— Филдираклардан хотирингиз жам бўлсин, сэр. Чидамлилигига юз фоиз гувоҳлик бераман,— жавоб қилди хизматчи. — Олд филдиракка ортиқча дам берилган. Қирқ биру тўқсонга тушираман...

Славин чорраҳадаги светофорнинг яшил чироғи ёнишини мўлжаллаб, автомобилни секинлаштирди. Машиналар ўрнидан қўзғалиши ҳамоноқ, автомобилни шаҳд билан қарама-қарши томонга бурди. «Мерседес»дагилар доғда қолишди. Автомобилни орқага буришнинг иложи йўқ — машиналар яқинлашиб қолганди. Славин автомобилни жинкўчага буриб, мўъжаз меҳмонхонанинг ҳовлисида тўхтади. У қаҳвахонага кирди-да, қаҳва буюрди. Ярим соатдан кейин яна рулга ўтирди. Орқада «дум» йўқ эди, «Ўзингиздан кўринг, йигитлар, —

деди Славин ичида айғоқчиларнинг ҳолига ачиниб, ўзингиздан кўринг. Мендан ўпкаламанг, сурбетлик қилганим йўқ. Машинани орқага бурдим, холос... Кейинги сафар орқароқда юринг, олдинда нима бор? Кузатаётган кишингизни ландовур деб ўйлаш яхшимас...»

...Кун ниҳоятда иссиқ эди. Қуёш еру кўкни ёндирар, асфальт йўл шу даражада қизиган эдики, Славин йўлни баҳорги пилчиллаган музга ўхшатди. Худди охириги марта балиқ овига бораётгандексан. Бундай вақтда Завидов кўлида лаққа балиқ жуда яхши илинади-да. У ернинг ҳавоси ҳам ўзгача; салқин, янги ювилган кийим ҳиди анқиб туради. Бу ерда эса дим, устига-устак, қуёш вужудингни, айниқса, товонларингни ўтдек куйдиради. Экваторни елканинг чуқури кўрсин.

Славин бешинчи марта йўл ҳаракати қондасини бузгандан кейин, «ниҳоят» полициячи уни тўхтатди.

— Қандай тезликда келаётган эдингиз, сэр?— деб сўради у қўлини базўр шапкасининг соябонига яқинлаштириб.

— Катта тезликда, — деб жавоб қилди Славин.

— Уз айбингизга дарров иқроор бўлганингиз яхши. Марҳамат қилиб шофёрлик лицензиянгизни кўрсатсангиз.

Славин чўнтақларини кавлаган бўлди.

— Жазоингизга тайёрман, ёдимдан чиқибди...

— Республикада жазо бекор қилинган,— деб жавоб қилди полициячи «Бундай муомала милиционерларимизга жуда асқотади, — деб ўйлади Славин. — Гун оҳдан ўтиш фақат миллатга хос хислат. Фёдор Михайлович ҳақ экан, юз карра ҳақ экан».

— Энди нима қилдик?— деб сўради Славин.

— Участкага бориш керак, сэр. Кимлигингизни аниқлашим лозим.

Славиннинг нияти ҳам шу эди.

У полиция участкасининг тор, ним қоронғи кондиционерни бўлмаган дим йўлагида, қовоқларини тошдек босаётган мудроқни базўр енгиб турган кекса навбатчи-полициячининг рўпарасида ярим соатча ўтирди.

— Меҳмонларни доим шундай илҳақ қиласизларми?— деб сўради Славин.

— Дамингизни олибсиз-да...— деб жавоб қилди чол. — Ҳарқолда қуёшнинг жазирамаси остидамассиз.

— Бу ерда нафасингиз қайтмаяптими, ахир ҳаво йўқ-ку?!

— Ҳаво барча жойда бор,— дея чол монелик билдирди.— Набирам ҳатто денгизда ҳам ҳаво бор, дейди.

— Агар офицердан текширувни тезлаштиришни илтимос қилсам, хафа бўлмайдими? — деб сўради Славин.— Жаҳли чиқмас-ов?

— У сиздан хафа бўлишга бўлмайди-я, аммо врач тушликка кетган.

— Мен йўл фалокатига учрамаганман. Врачнинг зарурати йўқ.

— Участкамизга ташриф буюрганларнинг барчасига врач керак, сэр. У сизнинг ичган-ичмаганлигингизни; кўз касалига чалинмаганингизни, кечқурун ухлатадиган дори қабул қилмаганингизни аниқлайди.

Хушторининг олдида барваста қадди-қоматини намойиш қилгандек қора танли доктор аёл назокат билан Славиннинг рўпарасига келди. Унга қалин, қора дарпарда тортилган дераза ёнидаги стулни кўрсатди.

— Уткир ичимлик ичганмисиз?— деб қизиқди доктор.— Қанча? Қачон?

— Кеча виски ичгандим.

— Қайси вақтда.

— Кундузи.

Врач соатига қаради.

— Агар соат иккига қадар ичган бўлсангиз, анализ қон таркибида спирт борлигини рўйи рост кўрсатади. У ҳолда шофёрлик лицензиянгиздан маҳрум қилишга мажбур бўламан.

— Сизми ёки полиция офицерими?

— Иккаламиз бир хил мавқега эгамиз, сэр.

— Яна қандай сабаб лицензиямдан маҳрум қилишингизга баҳона бўлиши мумкин?

— Кўкнори ёки спиртли ичимликларга майлингиз кучли бўлса, биздан асло ўпкаланманг. Ҳозирча бармоғингизни беринг-чи.— Доктор шундай деб Славиннинг бармоғидан анализ учун қон олди. Сўнг лабораторияга кетди. У ердан бир зумда қайтди. Бошини хижолатомуз тебрлатди.

— Ҳақиқатдан ҳам тушга қадар виски ичибсиз. Қонингизда ичкилик аломатлари йўқ. Марҳамат, бу ерга ўтиринг, чап кўзингизни юминг. Қани, деворда турган лавҳадаги осифлиқ мана бу ҳарфнинг номини айтинг-чи?

— Кўзойнаксиз кўролмайман.

— Кўзойнак тақмай, рулга ўтиришга қандай ҳаддингиз сиғди?

— Жаҳлингиз тез экан.

— Гап жаҳлда эмас, қонунда,— дея доктор уни чўрт кесди. Яна Славинни ҳайратга солиб, қадди-қоматини назокат-ла, кўз-кўз қилгандек у ёқдан-бу ёққа юра бошлади.— Гарчи, хизматчиларимиз кўнгилчан бўлишса-да, қонун холисликни талаб қилади.

«Фаразим тўғрига ўхшайди,— деб ўйлади Славин. Парамоновга қанча жарима солишган экан? У гувоҳномасидан маҳрум бўлишдан чўчиб, тунда Луисбург бўйлаб зир югурган. Яқин танишларидан қарз сўраган. Умуман, шунақага ўхшаяпти. Илойим шундай бўлсин-да. Уша кеча у Никитиндан эллик доллар, Прокловдан эса етмиш беш доллар олган. Енидаги йигирма беш долларни қўшиб — юз эллик доллар билан инсоний кўнгилчанликка холис бўлмаган хизматчиларнинг қўйнига қўл солган».

«Марказ.

Парамоновнинг кўриш қобилияти қандайлигини аниқлаш лозим. Астигматизм касаллигига чалинганми? Кўзойнак тақадими? Кўриш қобилияти ёмон ва ичкиликка муккасидан кетганларни шофёрлик гувоҳномасидан маҳрум қилишаркан. Парамоновнинг ичкиликка майли қандай?

Славин».

«Славинга.

Тахминингиз тўғри чиқди. Парамонов эътироф этилди.

Марказ».

«Азизим!

Қисқа муддатли айрилиқ севги-садоқатни синайди. Бу сўзларингнинг маъзини энди чақаяпман. Ростдан ҳам, олам-олам севинч, қайта жон ато қилувчи, оромбахш учрашув дилиннга умид соларкан. Бардошинг тугаса ҳам, учрашув дақиқаларини илҳақ бўлиб кутаркансан. Айрилиқ — севгининг, меҳр-оқибатнинг барқарорлигини имтиҳон қилишда ўзига хос ва айни вақтда, зарурий эҳтиёж, деб жуда тўғри айтган экансан. Меҳр-оқибатнинг кўтарилишини тошойнадаги дарзга ўхшатгим келади. Мана шу дарзни қурум босгани сари тошойна хиралашади. Меҳр-оқибатсиз ҳаёт ўз қадрқимматини йўқотади. Даҳшат.

Бу гапларимдан, мени ташлаб кетаркан деган хаёл.

га борма. Асло! Зотан, маслаҳатларингга риоя қилиб сени ташлаб кетишим ҳам мумкин... Севги билан никоҳ ўртасида еру осмонча фарқ бор. Никоҳни бузиб бўлмайди. У муҳаббатнинг муқаддас муҳри. Севги чинакам бўлмаса, кишини алдовчи омонат, ҳис-туйғуларга суянса пойдеворсиз бинодек нурайди.

Гапларимга ҳайрон бўлма.

Бундай хат ёзиш қабиҳлик эканини ўзим ҳам яхши тушуниб турибман. Бироқ ўзимни оқлашга асосим, наинки асосим — ҳаққим бор. Чунки ўзинг ростми-ёлғонми дилимдагини рўйи рост айтишимни хоҳлайсан-ку.

Кеча Москва-река соҳилида сайр қилдим. Соҳилнинг одамлар билан гавжумлигидан ёқамни ушлаб қолдим. Ҳаммаси навқирон ёш-яланглар... Ильф ёзганидек узун оёқлилар... Адашмадимми? «Ёш бўлишни ва велосипедда сайр қилишни хоҳлайман». Умуман, бу сўзларни ўлими олдидан ёзган бўлса-да, тўғри ёзган. мен эса чўмилишдан кейин ёзипман. Аммо ўша вақтда кўл бўйида туриб умрнинг оқар сувлигидан даҳшатга тушдим. Эндигина йигирма баҳорни қаршилаган гўзал ва хушчибим йигит-қизлар орасида ўттиз ёшга кирган бўлсам-да, ўзимни бир қадар қаригандек ҳис қилдим. Бунга айтарли эътибор қилмаган бўлсам-да, бари бир дилимни ўқинч қамраб олди. Болалари — иккита кизи, бир ўғли билан сайрга чиққан қирқ ёшли аёл ёнимдаги бўш жойга ўтирганида бу ўқинч мени баттар исканжага олди. Тўладан келган, юзларига ажин тушган бу аёлнинг ёшлар орасида ўзини хотиржам тутиши, қарилигини ҳис қилмаётгани мени ажаблантирди. Ёнида болалари борлиги унга далда берса керак-да!

Шунақа гаплар.

Ҳозирги ёшларга ҳайронсан, ҳеч нарсадан «тап тортмай», «хозу»га, куй тинглашга таклиф қилишади. Монелик билдирсанг номигагина ҳам ранжишмайди. Рост, бири Гумилевнинг шеърларини ўқий бошлади. Яхши қироат қиларкан. Унинг бармоқлари, қуруқ суяк бармоқлари нимжон. Бундай бармоқларни рентгенда кўраверганимдан, хаёлимга «суяк сили бунча кўп бўлмаса» деган фикр келди.

Ҳар куни эрталаб хиёбонга югуришга чиқиб кетгансан, деган хаёл билан уйғонаман, нонушта ҳозирлаш керак деган ҳис мени чулғаб олади. Йўқ, балки бу тасаввур эмасдир деган ўй зарбига учрайман...

Эс-хушим жойида эмас, деб ўйлайман... Енимда йўқлигингни ўйласам айрилиқ мени ўз исканжасига олади. Ўзимни хотиржам тутишга уринаман. Тамаки чекаман. Алексей Толстойнинг «Наҳорги очликка чидаш — фақат русларга хос хислат» деган сўзларини эслайман. Фақат буюк табиб ва ёзувчиларгина бир жумла билан бутун дардларга таъриф беришлари мумкин.

Сендан жуда тез безиб қоляпман. «Хислат — иккинчи даражали хулқ-атвор». Нега энди иккинчи даражали? Хулқ-атвор — хислатлар йиғиндиси эмасми? Ҳақиқатан ҳам хулқ-атвор иккинчи даражали бўлса, интизом-чи...

Кеча ажойиб ансамбли кўрдим. Замоनावий, қора барқутдан тикилган костюм кийган йигитлар қадимги рус халқ қўшиқларини ижро этишди. Қаттиқ таъсирландим. Кошинсиз безак бўлмайди. Кошин безак эмас, балки музей анжомидир. Хуллас, гап замонавий, бежирим костюмда ёки миллий кийимда ҳам эмас, аксинча унут бўлаёзган рус халқ қўшиқларини келажак авлодга сақлаб қолишдадир.

Кеча Константин Иванович қўнғироқ қилди, ишларинг жойидалигини, тез орада қайтишингни айтди. Тез кунда қайтиб келмайди, овозингиздан сезиб турибман, десам, у кулиб юборди. Ўзимни-ўзим бекорга овинтираётганимга иқрор бўлдим. Аёл зоти шунақа ўзи. Шайтон васвасага солган. Бундай сўзлар битилган мактубимни ўқиб, мендан воз кечишни хаёлингга келтира кўрма, бошқа аёллардан фарқим йўқ, аммо уларнинг айримлари муғамбирлик қилишни яхши кўришади.

Шундай.

Эркаклар тоифаси турли бўлади. Шунчаки турличагина эмас. Ҳар бирингизнинг ўзгача қаҳрингиз, ўзгача меҳрингиз ва ўзгача ғаразингиз бор. Бизлар эса бундай туйғулардан мустасномиз.

Надя Степановани учратдим. Эридан ажралганидан хабаринг борми? Ғалати аёл. Степановнинг таърифига сўз йўқ. Қитоблари тез-тез чоп этиляпти. Ижод кишисига ҳукм ўтказиб бўлмайди. Биз аёллар бунинг фарқига борармидик, шундай эмасми.

Биласанми, биринчи учрашувимизни тез-тез эслайман. Ҳузуримга киролмай, гаранг бўлганинг менга жуда хуш ёққанди. Дам олаётган эркаклар мен билан танишишга баҳона излаб «соатингиз неча»? деб гап

отганларидаги важоҳатинг ҳамон кўз ўнгимда. «Ҳозир бир...» Жуда ярамас жумлами-а? Тилимиздан илинганимизни ўзимиз ҳам билмай қоламиз. «Ахири, гургурт керак бўлибди-да?» деб сўраганимда кулиб юборганинг-чи! Қизларнинг қандай севишини биласанми? Наҳотки? Қизлар йигитлардан ўн чандон кучлироқ севишади. Ваҳолонки, Пушкиннинг «аёлни қанчалик кам севsak, унга шунчалик кўп ёқамиз» деган сўзларини яхши билсанг керак? Пляжда бирорта аёл билан гаплашаётганингизни кўрдик дегунча юрагимизга гулгула тушади. Лекин сир бой бермаймиз. Учакишиш учун биз ҳам бирорта аҳмоқнинг атрофида гирдикапалак бўламиз. Шунда сизлар — ақлли, кучлиларни назарда тутяпман — бизларга эътибор қилмай қўясизлар. Бизлар буни ҳам биламиз, аммо бари бир лақиллатамиз.

Шунақа гаплар.

Биласанми, шу дамда нимани ўйладим — сен билан турмуш қурганимдан гоят бахтиёрман! Ҳаётим лаззатли! Бир-биримизни севишдан ўзга ташвишимиз йўқ. Ҳурматли ўртоқ Славин, рафиқангиз Ирина сизни қанчалик севишини биласизми? Унинг қанчалар севишини билмайсиз, муҳтарам ўртоқ Славин. Шунинг учун ҳам у бу мактубни бурда-бурда қилиб ташлайди ва бошқача, бошдан-оёқ «оҳ-воҳ»дан иборат бўлган мактубни ёзади. Ёки ундай қилмайми?

Сени ўламан, жонгинам! Мендан йигирма икки ёш катта эканингни саккиз йилдан сўнг пенсияга (ёки сизларда истеъфо дейиладими? Бунинг нима фарқи бор, фақат атамаси ўзгача) чиққанингда ёнингдан бир қадам ҳам нари жилмайман. Аксинча, йўқ. Сенга рентген кабинетигадек термилиб ўтирмайман. Бунинг нима қизиғи бор. Аммо эрталаб ва кечқурун, албатта, қошингда парвона бўламан.

Шундай.

Сен ҳам мени тарк этмайсан. Беш ойдан сўнг. Чунки, айрилиқда яшай олмаслигинг рост, шунинг учун ҳам менга бахт ҳадея этгувчи дақиқани — қайтишингни интизорлик билан кутаман.

*Виталий Всеволодович Славинни
севиб қолувчи Ирина Прохорова».*

«Марказ.

Бельюнинг фожиали ўлимидан кейин Хренов Луисбургда кўринмай қолди. Унинг турар жойини аниқладик. Меҳмонхона бекаси у сафар анжомларини йиғиштирганини, самолётга билет сотиб олганини маълум қилди. Қаяққа кетгани номаълум. У МРБнинг қабоҳатидан жон сақламоқчи бўлган бўлиши мумкин.

Славин».

«Славинга.

Луисбургдан қуруқлик йўл бўйлаб Нагонияга жўнатилган 642 рақамли транспортнинг жўнаганига анча бўлди. Аммо транспорт кўрсатилган муддатда белгиланган жойга етиб бормаган. Буни аниқланг.

Марказ».

«Марказ.

Оганонинг матбуот хизматига алоқадор кишиларидан олинган маълумотга қараганда, 642 рақамли транспорт ўтган ҳафтада унинг қўшинлари томонидан қўлга олинган.

Нагония учун юк ортилган машиналар Луисбург орқали келишини аввалдан билганини ва карвон унинг «яшил қирғийлари» томонидан талон-торож қилинганини Огано очиқдан-очиқ маълум қилди. Юк машиналарининг қачон, қайси йўл орқали ўтиши ҳақидаги аниқ маълумот кимдан олинганлиги номаълум, бироқ карвоннинг маршрути Луисбург ҳукумати маъмуриятига маълум бўлган. Юк машиналарининг жўнаш вақти ва маршрути транспорт бўйича мутасадди вакилларимиз ҳамда маҳаллий транспорт министрлиги билан аввалдан келишиб олинган.

Славин».

«Славинга.

Нагонияга юборилаётган юкларнинг жўнаш вақти ва маршрути билан қайси мутахассисимиз шуғулланади?

Марказ».

«Марказ.

Юкларни жўнатиш муддатини Зотов назорат қиладди. Маршрутни эса шу йилнинг апрель ойида Луисбургга командировкага келган, ташқи савдо бирлашмаси ходими Шаргин билан маслаҳатлашиб олинган.

Славин».

«Славинга.

Шаргин назоратимиз остида. У ҳақида бирор маълумот бероласизми?

Марказ».

«Марказ.

Бу ерда Шаргинни ижобий баҳолашяпти. Шу билан бирга уни ичкиликка берилганини айтишади. Аёллар билан алоқа қилишдан ўзини ниҳоятда тийиши аниқланган. Ута кучли моделдаги «Панасоник» радиоприёмнигига келсак, Шаргин уни бевосита фирмачи — Грегорио Амаралдан 512 долларга сотиб олган. Бироқ, у Луисбургдан жўнаб кетаётганда, аэропортнинг божхонаси текширувидан ўтаётган вақтда сўнгги нусхадаги «Минокс» маркадаги микрофотоаппарат ва 125 долларли «Гертон» диктофони сотиб олганлиги қайд қилинган. Савдо ваколатхонасининг бухгалтериясидан олинган маълумотларга кўра, унга харажатлар учун 650 доллар беришган. Ижара ҳақини эса бирлашма тўлаган.

Славин».

«Славинга.

Шаргин билан бир вақтда Луисбургга «Трейд корпорэйшн»лик коммерсант Ван Зэгернинг келган-келмаганлигини аниқланг.

Марказ».

«Марказ.

Коммерсант Ван Зэгер Луисбургга келмаган.

Славин».

«Славинга.

Луисбургда «Трейд корпорэйшн» ваколатхонаси бор-йўқлигини аниқланг.

Марказ».

«Марказ.

Луисбургда «Трейд корпорэйшн» ваколатхонаси йўқ.

Славин».

Иккинчи тафтиш

Жванов, Г миря

Қичик лейтенант Жванов Парамоновни магазинда «кутиб» олди. Парамонов озиқ-овқат магазинининг витринасини кузатган киши бўлиб, орқасидан «бирорта-

си» изма-из келмаётганига ишонч ҳосил қилгач, Цизин ҳузурига, «Минерал сувлар»га «шўнғиди».

Аввалги кунлар тажрибасидан Парамонов пештахта олдида узоқ турмаслигини билган Жванов, унинг ортидан ичкарига кирди. Цизин «Витаустас» тамғали шишадан стаканга минерал сув қуйиб, харидорга узатди. Шишани эса пештахта остидаги музхонага қўйди.

Парамонов бир сипқоришда стаканни бўшатди. Башарасини бужмайтирганча бир зум тош туриб қолди. Сўнг ранг-рўйи бирданига қизарди ва ликопчага беш тийин ташлаб, магазиндан чиқди.

Жванов стаканни Цизиндан аввалроқ ушлаб олишга улгурди. Уни бурнига яқинлаштирди — ундан ароқ нси анқиди.

— Шишани бер! — деди Жванов, — лақиллатишни хаёлингга келтирма.

Цизин чўнтагидан эллик сўмлик чиқариб, Жвановга узатди:

— Зуғум қилма, газанда.

— Менга нима суқяпсан? Нима суқяпсан?! — деди Жванов жиғибийрон бўлиб — қуй деяпман, мени ким деб ўйлаяпсан, ярамас товламачи?

— Шошма, шошма, нега бақирасан. — Цизин нафаси ичига тушиб шивирлади, — аслида сени у ердан деб ўйладим... Ҳозир қуяман... бажонидил қуяман...

У музхонадан шишани олди. Аммо қопқоғини очаётган вақтида идиш қўлидан тушиб кетди; чил-парчин бўлди. У иккинчи шишани олиб уни ҳам очаётган вақтда атайин уни ҳам синдирди ва Жвановга ўшқирди:

— Сенга нима керак? Нима қуяй?! Ароқ билан савдо қиляпти деб ўйладингми-а! Қани исбот қил-чи! Тухмат учун абжағингни чиқаришимни биласанми?!

Магазинга учта кампир кириб келганда Цизин гўё улар олдида ўзини оқлагандек йиғламоқдан бери бўлиб, баландроқ бақира бошлади.

— Пора олмоқчи! Ароқ қуй эмиш, йўқ нарсани қаердан олай, ахир! Ҳақорат қилишларига йўл қўймайман! Тухмат учун янги конституция бўйича жазолашади! Мана бу олифтанинг соч-соқол ўстириб олганини қаранг, беҳаё!

Хонадонига ташриф буюрган полковник Гмирянинг сўзларини диққат билан эшитган Парамоновнинг рафиқаси паст, синиқ овозда:

— Гапларингизни тушунолмадим. Бирор кор-ҳол рўй бердимми? — деб сўради.

— Йўқ, ҳеч қандай воқеа рўй бергани йўқ. Эрингиз ҳақидаги бор ҳақиқатни билмоқчи эдим. Балки мушкулнингиз осон бўлар.

— Нимасини айтай. Авваллари унда-бунда, — аёлнинг чеҳрасини аллақандай хазинлик қамраб олди, — байрамларда... ёки туғилган кунда ичарди...

Гмиря стул суянчиғига суянди, хонага кўз югуртирди; ҳаммаёқ саранжом-саришта, ўртада ялтиллагудек қилиб артилган стол, диван-каравотга оппоқ чиннидай чойшаб ёпилган. Дераза тоқчасидаги туваклардаги ёввойи ёронгуллар қийғос очилган. У беихтиёр хўрсинди ва гапнинг индаллосига ўтди:

— Мени кечиринг-у, лекин, сиз ниманидир яшир-япсиз? Бундан наф бормикин?! Маст-алас, дуч келган жойда чўзилиб қоладиган, пиянистадан фарқли ўлароқ, ҳар куни тушлик ва кечки овқат олдидан бир стаканни лўққа ютадиган кишилар оилавий бахтнинг кушандаси бўлишади. Тушликда, кечки овқат олдидан қиттак олган одам нонуштага ҳам қиттак олишга одатланади. Чет элда ишлаб келган аёлнинг жанжал кўтарилишидан қўрқиб, ич-ичини кемираётган аламни бошқалардан яшириши, ўз ёғида ўзи қовурилиши, қозонини сувга ташлаб қўйиши ўта бахтсизлик эмасми? Чет элдан олиб келган «Сони» радио системаларинг қани? Ароққа пули етмагани учунгина уни икки мингга пуллаган. Киноаппарат қани? У ҳам комисион магазинга қиялаб кетган. Ароқ учун! Шундай эмасми? «Жигули» учун жамғарилган пул қаерга кетди? Жанжал-тўполонсиз тежаб-тергаб ичиб тамом-лаяпти. Кунига ярим литр — ўн сўм, шанба, якшанба эса йигирма сўм... Ойлик эса — юз саксон... Хотин касалманд. Юраги чатоқ, ҳеч қаерда ишламайди. Устига-устак, якка-ягона қизга кирим ҳақи тўлаб туриш лозим. Ёки гапларим ёлғонми?

Аёл йиғлаб юборди. У унсиз, армон билан йиғларди. У ёшига ярашмаган бир ҳолатда, болаларча кўзёш қилар ва шу билан аламини тўкиб соларди.

— Қора ерда чиригур, гўрсўхта, — деб шивирлади у. — Бўйнинг қирқилгур, пияниста. Илойим ароқ-пароғинг билан қўшмозор бўлгин. Худонинг берган

куни... Ун сўм бўлса майли эди-я! Бир вақтлар машина сотиб олишни, жанубга дам олишга боришни қандай орзу қилгандик. У пайтда Мариночка бағримизда эди. Отасининг зуғумидан қутулиш учунгина эрга тегди-да, бечора. Уйин-кулги нималигини билмай бегона оиланинг оғир ишига тутилди. Беш сўмни у тушгача ичади. Кечки овқатга яна яримта ароқни кўрмадим дейди. Шанба, якшанба кунлари қўлига ортиқча пул тушиб қолса тонг саҳардан йигирма сўмлик ароқ ичади. Гапирсам оғзимга уради. Унга неча марта, бу яхшиликка олиб бормади, бир кунмас бир кун ўз бошингга етасан, зулмкор, дедим. Қошки, сўзларимни сариқ чақага олсайди. Бирор ҳодиса рўй бердими?

— Хотирингиз жам бўлсин. Ташвишли хабар олиб келганим йўқ. У полицияга тушганидан хабардорминдигиз?

Аёл кафтларини туташтирди.

— Қаерда? Қанақа полиция?!

— Луисбургдан қайтишларинг олдидан...

— Уйда тунамаган кечасими? Кейин яна қарз-ҳавола қилганди. Шундайми?

— У кимлардан қарз олди?

— Совға-салом олиш керак, деб Евсюковлардан қарз олганди. Ёдгорликлар харид қилиш керак деб магнитофонни ҳам пуллади. Иссиқ, тансиқ таом пиширишни таъқиқлаб, макарон бўтқаси билан боққанди, ер ютгур...

— Шаргин билан Луисбургда танишгандими?

— Жингалак сочлими? Мурдага ўхшаганми? Уша ерда. Савдогарлар ҳузурига ҳам, пляжга ҳам машинасида олиб борарди. Сиркасига сув юқтирмайди, гўрсўхта, апоқ-чапоқ бўлиб юради. Бошингга мушкул иш тушганда эса, устингдан мағзава қуйишдан ҳам тоймайдиганлар хилидан эди.

— Клавдия Никитична, фотоаппаратингизни кўрсатолмайсизми?

— Ахир, уни ҳам арзон дўконга обориб ташлаган. Қандай аппарат эди-я! Рангли оларди. Суратларни кўриб кўзингиз қувонарди...

— Қичкина аппарат бормиди?

— «Минокс»ми? Йўқ, унга тушадиган плёнка бизда йўқ. Шунинг учун ҳам сотиб олмаганмиз...

— Тинмай ичаётганига анча бўлдимиз?

— Йўқ. Гараж мудури бўлдию айниди, — аёл комил-ишонч билан жавоб қилди. — Механиклиги вақ-

тида ичмасди. Маоши у ойдан бу ойгача зўрға етарди. Қора коржомасини кўк халатга алмаштиргандан кейин бошланди бу машмаша. Мижозларининг қанақалигини мендан яхши биласиз. Бугун буниси билан ичса, эртага униси билан. Хаёлингизга яна беҳуда ўй қелмасин, виждони пок. Кўнглида кири йўқ.

— Кўзлари қачон хиралашди?

— Ичкиликнинг оқибати. Ахир, газаксиз ичавергандан кейин ўтдек куйдирмайдими, куйдирги. Ҳамма касаллик шундан-да — кимнидир ошқозонини ишдан чиқаради, кимни юрагини. Аҳмоғимнинг кўзидан олган. Буни ошкор қилишдан қўрққанини айтмайсизми? Агар кўзи ногиронлигини билиб қолишгудек бўлса, чет элга бориш чиппакка чиқади, дейишди. Медицина назоратига ғоз юриш қилиб боради. Линза қўйдириб олгани учун ҳам қўрқмайди-да. Ҳамма бало ана шунда...

— Врачга мурожаат қилиб кўрдингизми?

— Қаердан ҳам врачга мурожаат қилай, — аёл тўсатдан аччиғланди. — Элчихонага арз қилиб киришим лозимиди?! Эрим пияниста деб айтаманми, қайси бет билан? Биринчи самолёт билан қайтариб юборишади. Кошки эди мушкулот шу билан тугаса, у ердан ишхонага ёзишади, икки дунёда ҳам ўзингни оқлолмайсан, бундан ортиқ таҳқир борми? Шунинг учун ҳам алаям ичимда.

— Нега энди? Токайгача?!

— Бир кунмас бир кун ошқозони ишдан чиқади ёки жигари панд беради. Узоққа бормайлик, Сидоров, ичиб бўладигани бўлди, буйрагини кесиб ташлашди-ю, ақли кирди, оила аввалги, бахтиёр турмушга қайтди! Бир қултум ҳам ичмайди, боғ ҳовли олди. Хотинига снай! пўстин олиб берди. Чертановдан уч хонали уй сотиб олишяпти. Эй, нимасини гапирай, баъзилар ҳеч нарсадан ҳайиқишмайди, шунинг учун ҳам ичишади. Қанча ишламагин, бари бир юз элликдан кам тўлашмайди, оиланг ҳам бут... Бизнинг давримизда бунақа ташвишлар йўқ эди?!

— Ҳа, нимасини айтасиз, бошқача эди, — деб тасдиқлади Гмиря. — Приёмник кўринмайди? Гонконгни бемалол тутарди, шекилли...

— Ярим нархига сотди. Истаган радиостанциянгизни тутарди. Аллақайси фирмачига бензин иқтисод қи-

ладиган карбюратор қўйиб берганди, бунақа ишларга устаси фаранг. Фирмачи эса приёмнигини текинга берди. Қандай приёмник эди-я. О, қандай приёмник эди-я...

— У яна кимларга карбюратор қўйиб берган, Клавдия Никитична? Америкалик фирмачи Глэбб эрингизга бу борада мурожаат қилмаганмиди?

— Америкаликларни кўргудек бўлса, ярим чақиримдан нари қочарди. Ахир, вақт зиддиятли эканини, қадамингда фитна ўралашиб юришини айтишган-да. Бунинг ароқдан ҳам даҳшатлироқ экани беш қўлдек маълум-ку...

— Айни паллада ароқ хавфлироқ... — деб Гмиря кетишга отланди, — домига илина кўрма...

— Салом, фамилиям Проскурин, исмим Михаил Иванович, унвоним — подполковник. Луисбургга қилган сафарингиз ҳақида бафуржа суҳбатлашмоқчи эдим.

— Бош устига, Иван Михайлович, — энсаси қотиб жавоб қилди Парамонов.

— Тўғрироғи, Михаил Иванович, агар мени шундай деб аташ сизга маъқул бўлса, майли, хафа бўлмайман.

— Уэр. Исmlарни адаштирадиган касалим бор.

— Буни асло зарари йўқ... Айтинг-чи, у ерда америкалик бизнесмен Глэбб билан учрашиб турармидингиз?

— Мени бир нарсада шубҳа қилиясизми? Бу сўроқми?

— Йўқ. Сўроқ қилишга ҳуқуқим йўқ. Сиздан нега ҳам шубҳаланайлик, бу бирламчи, сиздан гувоҳлик беринг деб сўраяпмиз, бу иккиламчи, Саволларимга эса жавоб беришингиз шарт...

— Глэббни эслолмайман, худо ҳаққи, эслолмайман!

— Мана унинг сурати.

— Парамонов кичкина фотосуратни олиб, кўзларига яқинлаштирди, унга қаттиқ тикилди.

— Кўз зўрға илғаяпти, танимаяпман.

— Унда рулни қандай бошқарасиз?

Парамонов бошини эгди, рангида ранг қолмади:

— Рулга ўтирганда линза тақиб оламан, Фёдор Иванович.

— Шоҳ Фёдор Иванович, — Проскуриннинг энсаси қотди. — Жойи жаннатда бўлсин. Мени фақат бир

нарса ажаблантиради: полиция участкасига келтиришганда, сизни ҳимоя қилиш учун элчихонадан ҳеч ким бормадики?

— Йўқ! Менинг ҳеч қандай гуноҳим йўқ эди! Ҳушим жойида эди! Ҳимоя қилишнинг зарурати йўқ эди!

— Уша кунни ростдан ҳам ичмовдингизми?

— Бир томчи ҳам!

— Бир кун аввал-чи?

— Бир томчи ҳам ичмагандим.

— Ол-ла?

— Қасам ичаман, оғзимга олмагандим! Унда-мунда ичаман!

Парамонов кўрққанидан ёлғон сўзлаётганини Проскурин тушунди. Бахтиқаро пиёниста, оддий кишининг МРБга қандай алоқаси бўлиши мумкин, ҳа, рост-да...

— Мен уларга пул тўладим, — оҳиста, ички дард билан жавоб қилди Парамонов.— Уларнинг ҳаммаси порахўр, жиғилдонларингга... тиқилгурлар, кўзойнак-сиз рулга ўтириш мумкин эмасмиш...

— Қанча жарима тўладингиз?

— Бир юз етмиш беш... Ёнимда бор-йўғи эллик сўм бор эди, оғайниларимдан қарз кўтардим. Пулни олгандан сўнг полициячи медицина назоратининг ҳукмини йиртиб ташлади...

— Врачнинг исми ёдингиздами?

— Бошқа ташвишим йўқми? Қелишган, ваҳолонки, у ҳам кўзойнакли аёл эди...

— Чет элликлардан ҳеч ким сизга кўмаклашиш истагини билдирмадики?

— Бу ҳақда ўз фикримни айтдим, Василий Иванович...

— Менга қаранг, шундай Петька деб чақираверинг, а? — Проскуриннинг астойдил жаҳли чиқди. — Василий Иванович Чапаев. Сиз эса мени Петька деб чақирасиз.

— Аҳволимни тушунинг, ахир! — ҳаяжонланди Парамонов. — Африкада гувоҳномадан айрилсам, ўз оёғимга ўзим болта урган бўлардим.

— Нега энди?

— Ишхонада нима деган одам бўлардим. Коллектив ишончини оқлолмадинг, сендан шуни кутганмидик, дейишмайдими? Яна, Саҳрои-Қабирнинг иссиғида бир қадам пиёда юролмайсан! Бажариладиган юмушларининг боши-кети йўқ. Бу ёққа чоп-чоп, у ёққа чоп-

чоп! Машинасиз қўл-оёқсиз бўлиб қолишинг турган гап.

— Ҳамкасбларингиз сизнинг софдиллигингизга, самимийлигингизга ишонишган, бу ҳақ гап. Полиция нима учун сизга жарима солгани бизга маълум. Луисбургда рўйи ростини айтишингиз лозим эди. Халқаро конвенцияда эътиборли мавқега эга бўлган медицина назоратимиз автомобиль бошқаришингизга кафиллик берган. Шундай бўлгандан кейин сизни қўллаб-қувватлашарди...

Славин

— Салом, Андрей Андреевич.

— Салом.

— Славин, Виталий Всеволодович, — Славин Зотов билан қўл беришиб кўришаркан ўзини танитди. — Ҳузурингизга илтимос билан келдим. — Бандаргоҳдаги вазиятни тушунишимга ёрдамлашсангиз.

— Нима учун энди мен ёрдам беришим керак?

— Кўпчилик сизга мурожаат қилишни маслаҳат берди. Бандаргоҳдаги шарт-шароитни яхши биларкансиз. Қолаверса, Нагонияга жўнатилаётган юкларга маълум маънода жавобгар экансиз.

— Ҳа. Сизга аниқ тафсилотлар зарур бўлса, марҳамат, ҳисоботлар билан танишиб чиқишингиз мумкин. Қошки, қоғоздаги рақамлар ҳақиқатга мос келса!

— Бу нима деганингиз?

— Пала-партиш иш қилияпмиз.

— Бўлса бордир... — деб уни маъқуллади Славин. — Айни вақтда, бу бемаъниликнинг илдизини топиш, кейин унга болта уриш керак. Нагониядаги вазият шуни тақозо этапти.

— Бунинг ҳеч қандай мушкул жойи йўқ. Бандаргоҳ маъмурияти беш миллион доллар қарз. Шамолга учаётган пуллар олдида бу сариқ чақадек гап. Шароит маблағнинг ҳар бир тийинидан тежамкорлик билан фойдаланишни тақозо этмоқда. Биз эса ўз ҳақимизни талаб қилишдан чўчиймиз. «Қамомадни қайтариб беролмас экансиз, марҳамат қилиб, Нагонияга юбориладиган юкларни биринчи навбатда жўнатиинг! Кемаларимизни уч кунлаб туриб қолишига чек қўйинг!» деб дангал айтолмаймиз, андиша қиламиз. Талабларимизни нотўғри тушунишади, маҳаллий матбуотда

ортиқча шов-шув кўтаришади, деган хаёлга борамизда.

— Андиша қилиш заковатли кишиларга хос хислат. Шундай эмасми, Андрей Андреевич?

— Гапингиз тўғри. Кўз олдимизда Нагонияни бўғизлашса-ю, томошабиндек кузатиб туриш инсофданми, ахир? Очигини айтганда, юкларнинг кечикишига ўзимиз айбдор. Бандаргоҳ ҳаммолларини ялқовликда айблаб бўлмайди. Улар ишнинг кўзини билишади. «Русларнинг субутсизлиги ҳамёнимизга уряпти» деган гапга нима дейсиз? Рост-да, кемаларнинг қатнов графигига риоя қилмаймиз.

— Ёмон, ҳа, ёмон... Бундан баттари бўлмайди.

— Ҳаммолларнинг мени кўргани кўзи йўқ, отгани ўқи... Сурбет, шилқим лақабларини орттириб олганман. Сабаби, бандаргоҳга бошқаларга қараганда кўпроқ боришим, турли тоифадаги одамлар билан кўпроқ мулоқотда бўлишим. Мени ҳар кўрганда «қўйиб берсанг, елканга миниб, бўйнингдан тушов ўтқазиб олади» деб тўнғиллаб қўйишади.

— Уша олчоқларнинг кирдикорини мақоламда фош этишга уриниб кўраман. Сиз менга кўмаклашасиз, келишдикми? Соат тўртларда учрашиб, бафуржа гаплашсак. Америкалик ҳамкасбим билан бирга тушлик қилишга ваъдалашиб қўйгандик... Салкам қирқ йил деганда, энди учрашдик. Нюрнбергда бирга бўлгандик.

— Дикми?

— Уни танийсизми?

— Бир танишимнинг ошнаси. Эс-ҳушли газетчию лекин кўп ичади.

— Соат тўртда сизни олиб кетгани келаман, хўпми?

— Тўртда зарур ишим бор. Яхшиси, тўққизда учраша қолайлик.

— Меҳмонхонада.

— Қаерга қўнгансиз?

— «Хилтон»га. Олти юз еттинчи хона.

— Олтинчи қават.

— Ҳа, йўлакнинг ўнг тарафида.

— Биламан. Хўп. Соат тўққизда меҳмонингиз бўламан.

Славиннинг ёнидаги курсига беҳол ўтирган Пол Дик сўкинди. Тўнғиллаб:

— Мени даҳмазали ишга аралаштирдинг, Иван. Хўш, қайси «макдоналдс»га борамиз?— деди.

— Бельюнинг уйига яқин ердаги «макдоналдс»га...
— Белью бидонивилледа яшарди. У ердаги «макдоналдс» ювғиндидек бадбўй. Бориб таъзимимни еганман.

— Мен ҳам бир кўрмоқчиман.

— Тилёғламалик қилма, Иван. Белью ҳақида нималарни биласан?— Пол Дик Славинга саккиз доллар узатди.— Ол, қандай ичимлик олиш ўзингга ҳавола. Мен ўзимни-ўзим идора қилолмайман. Қиттак отдим.

— Бу нима?

— Ўзингни гўлликка солма. Мен ютқаздим. Жоннинг кимлигини мендан яхши билар экансан. Уйлаганимдек, у сен ҳақингда сўради. Белью ҳақида нималарни биласан? Илтимос, очиқроқ айтсанг.

— Ҳеч нарса билмайман. Тахминлардан бўлак ҳеч нарса билмайман. Белью вокзал яқинидаги уйлардан бирини ижарага олган бўлса керак-а?!

— Ҳа. Бандаргоҳ яқинида. Деразасидан эртаю-кеч сершовқин порт шундоқ кўриниб туради.

— Уйда рус тилидаги китоблар бор эканми?

— Аксинча, украин тилида... Откриткалар, эски откриткалар...

— Дастурхон устида қотирилган пишлоқ билан ярим бўлак оширма нон бўлган, шундайми?

— Пишлоқ жуда қотган экан. Оширма нон эмас, креклар бор экан. Нима, унинг хонасида бўлгандингми?

— Унинг уйига борганимда эди, мени аллақачон ҳибсга олиб, терговни бошлаб юборишган бўлишарди. Овоз чиқармайдиган тўппончада отиб ўлдиришибдими?

— Йўқ. Дераза ёнида турганида порт кранидан, снайпер милтиғидан нариги дунёга қиялатишибди. У тикувчилик билан ҳам шуғулланаркан. Хонасида хўроз ва товуқлар акси туширилган сочиқлари, дастурхонлар ва пойандозлар жуда кўп экан. Менга қара, у ҳақда нима биласан? Иван, уни бесабаб изламагандирсан, ахир...

— Хонасида қандай китоблар бор экан, Пол?

— Ёдимдан кўтарилди... Йўқ, ён дафтаримга қайд қилганман, уни хонамда қолдирибман... Шеърый китоблар. Ҳа, асосан шеърлар.

— Кулба, дераза рўпарасидаги кўтарма кранлар, хўрозча ва товуқчалар акси туширилган сочиқлар, шеърлар...

— Фактларни туркумларга ажратишга уста экансан, қария. Нюрнбергда қуруқ ахборотдан нари ўтмасдинг, ҳозир эса бунинг тамоман акси. Ёшинг улғайиб

ақлинг тиниқлашибди. Тарқоқ фактларни хаёлан бўлса-да, жамлаяпсан.

— Миннатдорман. Полициячилар кўп бўлгандир? Журналистлар-чи?

— Текширув тугагандан кейингина журналистларни ичкарига қўйишди.

— Нима қидиришибди?

— Ким билади дейсан. Уни сизларнинг айғоқчингиз, деб ўйлашяпти.

— Эркак киши шубҳа қилмайди. Қотилликни соқит қилиш учун жиддий жиноий далил керак.

— Важ-карсондан кўпи борми?

— Тушунмадим.

— Бельюнинг Нагонияга юк олиб келган совет кемалари тўхтайдиган бандаргоҳ яқинида яшаши сизни ажаблантирмайдими? Менимча, манзилга етмасданоқ талон-торож бўлаётган юклар ҳақида сизларга Белью маълумот бериб турган.

Славин ўзини кулгудан тутолмади.

— Нега куласан?— деди Пол.— Сув келтирган хору, кўза синдирган азиз... Тухмат ботқоғига ботган одам қандай бўлмасин ўзини оқлаши керак-ку!

Учинчи даражали меҳмонхонадан икки блок берида, Белью яшаган уй рўпарасида, бандаргоҳ яқинида жойлашган «макдоналдс» жуда дим эди. Оғир юк ортган «юнкерс»лардай учаётган семиз, кўм-кўк пашшаларнинг гужғон ўйнаши Славинни ҳайратга солди:

— Қаҳва ичамиз,— дея таклиф қилди у,— тушлик қилгани эса баҳаво жойга борамиз, майлими?

— Йўқ, Иван! Бельюни аввалдан биласан, у сизларнинг айғоқчингиз.

— Бу ерга айғоқчи қўйишдан маъни борми? Қария, гапимга ишон. Нагонияга тажовуз қилинса, қўл қовуштириб турмаслигим табиий. Грисога, албатта, ёрдам берамиз. Яширадиган сиримиз йўқ. Бир оз бош қотирсанг, бас, дунёда рўй бераётган воқеаларнинг замирига етишинг мумкин. Барча сир-асрорнинг тагига етиш мумкин.

— У ҳолда президентимизнинг «замир»ига етиб кўр-чи.

— У ҳақда сиз қандай фикрдасиз?

— Жуда очиққўнгил киши. Софдиллик лидер учун номуносиб хислат. Раҳбар яқдил, қатъиятли бўлиши лозим, Иван.

— Қани энди, шундай бўлса. Лекин, ўз фикримни билдиришим мумкинми? Бизнесменларнинг унга сайлов олди ташвиқоти учун пул берган. Тождор одам қарзларини ўз вақтида узиши лозим. Фақат ҳарбий саноатгина уни бу мушкулотдан қутқариши мумкин. Нейтрон бомбасини ишлаб чиқаришга оқ фотиҳа беру миллионларни чўнтакка уравер. Қарздан ҳам қутуласан. Аммо соғлом фикр юритувчи америкалик сиёсатдонлар нейтрон бомбага йўл беришмади — оқибатидан қўрқиди. Улар халқларимиз ўртасидаги дўстликка раҳна солиб бўлмаслигини тушунишади. Тарихий синовдан ўтган дўстликка биз ҳам ишонамиз. Нейтрон бомбалардан иш чиқмагач, раҳбарингиз саноатнинг бошқа соҳаларига орқа қилди. Ҳарбий-саноат комплексидан олган қарздан қутулиш учун ўзаро тинчлик музокаралари олиб боришга рози бўлди. Сиз ҳам куймайди, кабоб ҳам. Лекин, ОСВга қарши чиқиб, конгресс билан муросасиз эканлигини ошкор қилиб қўйди. Икки ўт орасида қолди. Муқим қарорга келиш керак. У бунга мажбур — ҳаётнинг ўзи шунини талаб қиляпти. Қолаверса, америкаликларнинг талаби ҳам шу.

— Шунақага ўхшайди.

Стаканга қаҳва қуяётган негр Полга мурожаат қилди:

— Сэр, бугун сизни кўрдим.

— Мен сени кўрдим.

— Сиз ҳам мени кўрдингиз, сэр. Иванни ўлдиришган уйдан чиқаётган вақтингизда...

— Кимни?— дея Пол ажабланди.— Қанақа Иван?!

— Белью. Унинг ҳақиқий исми Иван эди. Бу ерда Айвен деб чақирарди. У рус эди.

— Мен ҳам русман,— деди Славин.

— Узр, сэр, сизни англиялик деб ўйлабман. Руслигингиз сира ҳаёлимга келмабди...

Славин киссасидан «Ява» сигаретдонини олди, лекин чекмади. Чунки, умуман чекмасди. Айрим ҳолларда номигагина тамаки тутатарди.

— Нима учун бу ерда яшарди, билмайсизми? Луисбургда рус нима қилиб юрибди? Бу ҳақда сизга ҳеч нарса демаганмиди?

— Йўқ. Қайфияти яхши бўлганда, куйларди, холос.

— Доим кайфи тарақ бўлармиди?

— Йўқ. Рус кемалари кела бошлагандан кейин ичкиликка муккаси билан кетди. Матросларингиз бу ерда пиво ичишарди, Белью эса ҳув анави бурчакда ўти-

риб олиб, улардан кўзини узмасди. Денгизчилар жўнаб кетишаётганида Иван ичар ва ашуласини бошларди. Уни койишмасди, йўқ, аксинча, куйлаб олишга қўйиб беришарди, айниб, сўкишга ўтганда эса ҳайдашарди.

— Куйлашга рухсат беришарди?— деб ажабланди Пол Дик.— Жуда олижаноблик-ку. Бу билан фахрлансангиз арзийди. Менга муз солинган виски келтир!

— Сэр, испан вискиси бор, «Дик» вискисини одамларингиз ичишмайди.

— Одамларим бетайин, бунга ортиқча эътибор берма. Уларга «Дик» вискиси деб айтиб ўтирмай, дангал қўйиб, тумшукларига тутавер, шундай зарда билан тутгинки, виски сачраб кетсин.

— Маслаҳатингиз учун раҳмат, сэр, шундай қилиб кўраман. Бильярд ўйнашга тобингиз қандай, ажойиб столимиз бор, зўлдирларимиз ҳам вазли.

— Айтинг-чи, Белью фақат бир марта денгизчилар ҳузурда ашула айтганмиди?— деб сўради Славин.

— Бир марта куйлаганди, сэр, ҳа, ҳасрат билан куйлаганди, денгизчилар унга гул суратли конвертлар, откриткалар совға қилишди.

— Анча бўлдимиди?

— Агар хотирам панд бермаса, декабрь ойида эди, сэр. Кейин назаримда анча бўшашгандек туюлганди. Гўё ниманидир орзиқиб кутаётгандек эди.

Славин майхона хўжайинига откриткалар узатди.

— Эсдалик учун олиб қўйинг. Яна ўзингизни снайпер милтиғига тута кўрманг-а.

— Совға учун ташаккур, сэр, улардан воз кечганим маъқул. Полиция Бельюни билганларнинг ҳаммасини сўроққа тутяпти. Почта ходимларини барча китоб ва телеграммаларни текширишга олиб кетишди. Улардан ҳар нарса кутиш мумкин. Узр, сизга малол келмасин. Ҳатто ўз соямиздан кўрқамиз...

«Декабрь ойида биринчи юк кемалари келган. Иванимиз илк бор рус кишиларини кўрган. Мактубни ёзишга ёзгану, аммо уни жўнатишга келганда узоқ вақт иккиланган. Ҳаммаси аниқ ва равшан: полициячилар Чўлтоқни элчихона ёнида кўришганини айтишган. Глэбб уни кўз остига олиб қўйган-у бугун «орадан» йўқотган. Фақат бир нарса муаммо бўлиб турибди, Глэбб ўзига ёллаб олган кишисини фотосуратдан кўрсатиб беролармикин».

Славин «Фиат»ни қирғоқда, кенг соя ташлаган, тўқилган соябонлар остида жойлашган чоғгина полинез-

ликлар ресторани ёнида тўхтатганда ҳамон терлаб-пишиб кетган Пол Дик машинадан тушишга шошилди.

— Шошма,— деди Славин ҳамроҳини тўхтатиб,— орқага бир назар ташла. Изимдан келаётган қора «мерседес»га бир боқ. Номерни ҳам эслаб қол, бу машина Луисбург автоинспекциясининг катологида қайд этилмаган.

— Бас қил, Вит,— ниҳоят Пол Дик Славинни асл исмини айтиб мурожаат қилди.— Бунчалик гумонсираш яхши эмас.

— Шаҳарга бизни яшил «форд» кузатиб боради. Мен билан баҳслашишга уриниб кўрма. Эрталабкидан икки чандон қимматга тушасан.

— Демак, Жон ҳам у ёқдан экан-да?— дея Пол оғир хўрсинди.

— Сенга ундай демадим, шекилли?

— Мени эси паст чол деб ўйлама, хўпми?

Константинов

Генерал Фёдоров узатган қоғоз жилд¹ни олган Константинов ўйчан оҳангда:

— Зим-зиё тилсим. Наҳотки, бу рақамлар тилсимотини толиб бўлмаса. Винтернинг тўсатдан Пицундага жўнаши ҳам ажабланарли,— деди.— Неча кунга кетяпти? Балки навбатдаги меҳнат отпусканин олгандир.

— Йўқ. Бир ҳафтага ўз ҳисобидан отпускаи олибди.

— Институтда кўпчилик шундай қилар эканми?

¹ Ханузгача расшифровка қилинмаган, МРБ нинг ўз агентига йўллаган радиограмма текстида қуйидагилар баён этилганди: «Хўрматли ўртоқ! Ғоят қизиқарли ва қимматли ахборотингиз учун катта раҳмат. У билан нафақат раҳбаримиз, ҳатто ҳукуматимиз ҳам танишиб чиқди. Фавқулодда ҳодиса рўй берган Нагонияга ҳарбий кўмак беришимизга Москва қандай муқобил чора-тадбир кўриши бизни қизиқтиряпти. Сизни ёки танишларингиздан бирортасининг изига айғоқчи тушган-тушмаганлигидан шубҳаланишингиз ўринсиз, бу толиқишнинг оқибати. Бир неча кун денгиз бўйида дам олишингизни маслаҳат берамиз. Кейинги алоқага чиққанимизда анализларингизни юборинг, етук мутахассислар билан маслаҳатлашиб кўрамиз, зарур дори-дармонларни жўнатамиз. Операцияни ниқоблаш ҳақидаги ташаббусингиз борасида ўйлаб кўрамиз. Балки режангизни кейинроққа сурармиз? Ёки сиз ўйинни тезроқ амалга оширишни истаяпсизми? Дўстингиз П.нинг саломини қабул қилгайсиз. Гонорарнинг бир қисми «Юнайтед Фрут» ва «Трэйд корпорэйшн» акциясининг П.сига қирим қилинган. Саломатлигингизни тилаб, дўстларингиз Д ва Л».

[Автор изоҳи.]

— Аниқлаш керак.

— Буни ҳозир билиш мумкинми?

— Проскуринга қўнғироқ қилишга рухсат берсангиз.

— Мен қўнғироқ қилсам-чи?— деб сўради Пётр Георгиевич.— Ёки у бевосита бўлим бошлигининг буйруғини бажарадими?

Ун дақиқа ўтар-ўтмас Проскурин Винтер ишлаётган институтда ходимларга тез-тез ўз ҳисобидан отпуск беришларини аниқлади. Шунингдек, Шаргин Одессага дам олиш учун эмас, аксинча бирлашма топшириғи билан учиб кетганини маълум қилди. Унга Нагонияга жўнатилаётган кемаларни юклаш жараёнини текшириш топширилган.

— На чора,— деди Фёдоров.— Келинг, хулоса чиқариб кўрайлик. Бирламчи: Парамонов пок-покиза, бу ишдан мустасно... Бечора пиёниста...

— Мен учун, Пётр Георгиевич, Белов — Айвён Белью шахсияти муҳим касб этади. Парамонов бу уюшмада иккинчи даражали тоифа. Новороссийск бошқармасидаги ходимларимиз декабрь ойида Луисбургда тўхтаган денгизчилар билан мулоқотда бўлишди,— дея изоҳ берди Константинов.— Суҳбатлашганлар орасида икки денгизчи декабрь ойида «макдоналдс»да бўлиб, «Рушничок» ва «Полюшко — поле»¹ қўшиғини куйлаган кимса — Бельюни кўрганликларини маълум қилишди. Белью ватандош денгизчилардан «Кемаларингиз ёнига сузиб бориб, пўртана нарвонни кўзларимга суртсам, майлими» деб сўраган ва яна «Бўлганча бўлар, қамаб, бошимда ёнғоқ чақишларига ҳам розиман» деган...

— Уруш вақтида неча ёшда экан?

— Ун саккизда. Немислар билан бирга кетган. Славиннинг маълум қилишича, «чўқинганлар»дан экан.

— Демак, агент Москвада иш кўряпти. Радиограмма, тажовуз ҳақида беҳуда хаёлларга борган эканмиз-да?!

— Афсуски шундай.

— Айғоқчи ким? Шаргинми ёки Винтерми?

— Шубҳа остига олинган уюшма аъзоларининг бу феврга алоқаси йўққа ўхшайди. Қимлардан гумонингиз бор.

— Нагония тугунига алоқадор бўлганларнинг ҳаммаси олти киши.

¹ Украин ва рус халқ кўшиқлари.

— Уларни текшириб кўришга кафолат сўрамоқчимисиз?

— Бундай рухсатнома сўрашга ҳеч қандай асосим йўқ. Биринчи навбатда сиз мени тушунмайсиз.

— «Мени тушунмайсиз» деган кесатиғингизни қандай англаш керак?

— Винтер билан Шаргинни доимий кузатув остига олишга рухсат беришингизни сўрамоқчи эдим. Славин бугун Зотов ҳақида узил-кесил телеграмма юбориши керак. Кутяпман. Балки, бугун тунда келар.

— Уйда кутинг.

— Ишхонада кутганим маъқул, Пётр Георгиевич. Бир оз ишламоқчиман. Глэбб алоқадор бўлган можаро борасида ҳужжатлар тўплаб беришди. Чигалнинг бир учи топилди, деяверинг. Уни тортсам, бас...

— Маъқул. Соат биргача уйғоқ бўламан. Зарурат бўлса, қўнғироқ қиларсиз.

— Гмиряни Шаргин билан бирга Одессага жўнатсак. Уни «чиғириқдан ўтказса». Рухсат берсангиз индин Пицундага, Винтер ёнига учиш ниятим бор.

— Пицундага дейсизми?— деди Пётр Георгиевич қовоғини уйиб. У бир фурсат жим қолди. Сўнг стол устига саришта тахлаб қўйилган қоғоз жилдлардан бирини ажратиб, қоғозларни титкилади. Бир саҳифани танлаб олди-да, уни Константиновга узатди.— Ёдимга солганингиз яхши бўлди!

Бу ҳужжатда Америка элчихонасининг матбуот бўйича нозири — контрразведка томонидан МРБга алоқадорликда аниқланган Лунс Ольга Винтер билан бир самолётда Пицундага учаётгани маълум қилинган эди..

Ҳақиқатдан ҳам Ольга Винтернинг билети Лунс билан бир рейсга олинганди. Бироқ Пицундага учган йўловчилар рўйхатида Ольга Винтернинг фамилияси йўқ эди. Унинг Пицундага келмаганлиги маълум бўлди. Худди шу рейсга олинган билет ҳам кассага топширилмаганди. Ольга Винтер уйдаги телефон трубкасини ҳеч ким кўтармади. Узлуксиз, ҳар икки соатда қилинган қўнғироқлар ҳеч қандай натижа бермади.

Константинов Проскуриндан:

— Ишхонасига қўнғироқ қилдингизми?— деб сўради.

— Ортиқча шов-шув кўтаришни лозим кўрмадим. Дилкаш, институт ходимларининг ҳурматини бирдек қозонган аёлни сўраб-суриштиришимиз қандай бўларкин?!

— Отасиникига телефон қилдингизми?

— У ерда ҳам йўқ,— деди Проскурин ўнғайсиз аҳволга тушиб.— Ерда ҳам, кўкда ҳам йўқ.

— Уйини бориб кўрдингизми?

— Ҳа, ходимларни юбордим, қўшнилари билан гаплашишди. Ҳеч ким ҳеч нарса билмайди. Квартираси қулф.

— Демак, Винтерни йўқотдим денг.

— Ҳа. Шунақага ўхшайди.

— Вошқачасига қанақа бўлади.

— Умуман, унақасига ҳам йўқ.

— Винтерни ернинг тагидан бўлса ҳам топинг! Гапингиз мутлақо тўғри, кишиларнинг тинчлигини бўлар-бўлмасга бузиш беодоблик — бунга ҳаққимиз йўқ. Бироқ, уни топишимиз шарт! Одамларингизни оёққа турғазинг, яхшилаб текширишсин. Қандай бўлмасин топиш керак! Винтер дилкаш аёл экан, демак унинг яқин танишлари кўп. Яқин, қадрдон танишларидан кимга ишониш мумкин?

— Қайси маънода сўраяпсиз?

— Саволингиз ўринли,— қониқиш билан таъкидлади Константинов.— Биз барчага ишонишимиз лозим. Мен оғзида гап турмайдиган кимсаларни назарда тутмаяпман.

— Унинг сирдош дугонаси Раиса Исмаиловна Ниёзматова ҳозир касал экан. Уйда эса телефони йўқ.

Учинчи тафтиш

Константинов тез ва дона-дона ёзишга одатланган эди. Лекин кейинги йилларда кўпроқ ёзув машинкасида ёзишни маъқул кўрарди, негаки машинкада ёзилган хат ҳуснихатдагидан тамоман фарқ қилади. Константинов диссертациясини (мавзунинг ўзи ҳам кашфиёт эди: «Франко исёни арафасидаги гитлерчилар Германиясининг сиёсий найранглари») нашрга тайёрлаётган вақтда машинкада кўчирилган хат билан босма усулда ёзилган ҳадис бир-биридан тубдан фарқ қилишини кўриб, ажабланганди. Бу тафовутни у инсон тафаккурига бўлган масъулият мезонига йўйганди. Босмахонада, қандай ҳарфда терилиши, ҳатто қандай қоғозга босилиши ҳам тафаккур инъикоси учун муҳим аҳамият касб этишидан ҳайратланди. Фикр — шубҳасиз, шаклан эмас, мазмунига қараб баҳоланади. Отасининг бир дўсти бўларди — чиройли ҳарфда терилган ва сифатли қоғозга босилган китобни кўрган чолнинг ҳая-

жонланишидан Константинов таажжубланганди. Бу ҳаяжон қариянинг ниҳоятда дидли эканидан далолат берарди.

...Константинов котибдан телефон қўнғироқларига рўбарў қилмаслигини, қабулига келганларни эса фавқулодда зарур юмуши бўлмаса, ҳузурига киритмаслигини илтимос қилди. Фақат дешифровка бўлимидан Панов ёки Винтерни қидираётган Трухин йўқласа, ҳеч қандай огоҳлантиришсиз хонасига киритавериши мумкинлигини айтди. Константинов котибга Зотовнинг насл-насабини ўрганаётган Славиндан шифротелеграмма, шунингдек Луисбургдан Глэббга оид тўлиқ маълумот келса унга маълум қилишни сўради.

Ун йил мобайнида бирга ишлаш жараёнида Константинов Славиннинг феъл-атворини билиб олганди. Славиннинг муаммоли саволларга шошилишча жавоб талаб қилиши беҳуда эмаслигини у яхши тушунарди. Унинг ўрнида бўлганда Константинов ҳам шундай йўл тутарди. Чунки Глэбб Москвада иш кўраётган агентни танийдиган ягона гувоҳни орадан «олиб ташлаганди». Шунинг учун ҳам асосий зарба — Глэббга қаратилиши, ундан сотқиннинг кимлигини билиб олиш лозим эди.

Пол Дикнинг «гонконг можароси»га боғлиқ тўполон ҳақида оғиз очгани ҳамон Глэбб оғзига уриб, суҳбат мавзуини бошқа ёққа бурганидаёқ, бирор сир борлигини Славин сезган. Бу сирнинг тагига етиш учун ҳам Глэббнинг шахсияти билан шуғулланарди.

Константинов тун ярмидан оғунгача бўлимлар тайёрлаган, йиғилиб қолган бешта қоғоз жилд ҳужжатлар ва газетадан қирқиб олинган мақола билан танишди.

Вазият қуйидагича содир бўлганди.

«1966 йил 12 декабрь Гонконг аэропортида божхона офицери Бэнш Сан-Франциско рейси билан учаётган «Лим-лимитед» корпорациясининг банк ходими мистер Лао ва мисс Кармен Фернадесларнинг чамадонларини қайта, синчиклаб текширишни буюради.

Мистер Лао ва миссис Фернадесларни кузатгани чиққан ЮСИАнинг Гонконгдаги филиали вице-президенти м-р Ж. Г. Глэбб Бэншдан буйруғини бекор қилишни талаб қилади. У «мистер Лао яқин дўсти эканлигини, Штатларда унга астойдил ишонишларини, мисс Фернадес эса Американинг «Кук и сыновья»

заргарлик фирмаси назорат кенгашининг ходимаси эканлигини маълум қилади.

Бэнш м-р Глэббнинг м-р Лао ва мисс Фернадесга бўлган ҳурматига доғ туширмоқчи эмаслигини, шу билан бирга ўз буйруғини бекор қилмаслигини айтади.

Кейин Бэнш Глэббнинг хизмат хонасига таклиф қилинади, ЮСИД вице-президенти ички назорат офицерига ўзини МРБ резиденти деб таништиради. Шунда Бэнш «ўламан саттор, ёлғон гапирдим» дея ҳалиги даввосини ошқора рад этади. Беш дақиқа олдин можаро тафсилотини диктофонига ёзиб олган «Кроникл» репортёри Дональд Ги ўзининг шов-шувга сабаб бўлган мақоласини эълон қилади.

Қаршиликларга қарамай, чамадон яна текширилади ва унинг иккинчи, остки ғаладонидан ўша вақтдаги контрабанданинг чўққиси — уч миллион долларга баҳоланган қорадори чиқади.

Текширувдан сўнг ўн дақиқа ўтар-ўтмас мистер Лаонинг адвокати До Цили аэропортга етиб келиб, қорадори солинган чамадонга Лаонинг ҳеч қандай алоқаси йўқлигини баён қилади.

Мистер Лаонинг уч котибларидан бири — йигирма саккиз ёшли мистер Жуи чамадон унга тааллуқли эканини айтади. Уни ҳибсга олишади.

Кишанланган м-р Жуини полиция автомобилга ўтқазишаётган вақтда мистер Лаонинг иккинчи котиби, ҳибсга олинган шеригига «Агар ўзингни тута олсанг, эртагаёқ гаровга қутқариб оламиз» деб айтади. Унинг бу сўзларини м-р Дональд Ги ўз қулоқлари билан эшитилади.

Аммо турма йўлида полиция автомобили ўққа тутилиб, илма-тешик қилинади, м-р Жуининг жони касалхонага етмасданоқ узилади.

Мақола «Кроникл» ва «Истерн ревю»да эълон қилингандан сўнг репортёр Дональд Гини ифвогарликда ва тухматда айбланилади. Айни чоғда, Америка консулининг расмий ахборотида м-р Глэбб жанжал вақтида Ироқ керамикаси кўргазмаси очилишига бағишланган маросимида бўлганлиги баён этилади. М-р Бэнш ҳам Глэббнинг жанжалда иштирок этганлигини маълум қилишдан бош тортади.

Шунда м-р Ги экспертиза томонидан м-р Глэббнинг овози аниқ эътироф этилган плёнкани ва бунга қўшимча равишда «Интерпол» излаётган «қорадори» бизнесига алоқадор уч аёлнинг суратини судга топ-

ширади. Хужжатларда, «Интерпол» рўйхатида Мария, Росита, Лонес, Пилар ва Кармен Гарсия исмлари билан қайд этилган аёллар — Кармен Фернадесга бир томчи сувдек, қуйиб қўйгандек ўхшаши қайд этилади.

М-р Глэбб даъвогар сифатида биринчи босқичдаги суд мажлисига келмайди. У Гонконгни тарк этганди.

Дональд Ги Гонконгдан чақиртириб олиниб, Таиландга жўнатилади. У ерда Гига тажовуз уюштирилади. Етти ойлик муолажадан сўнг Ги Нью-Йоркка қайтади. Аммо газеталар у билан ўзаро битим тузишдан бош тортадилар.

М-р Ги МРБ одамларини ҳаётига қасд қилганликда айблаб судга мурожаат қилади. Бирорта ҳам ашёвий далил йўқлиги учун суд ҳайъати унинг даъвосини тан олмайди.

М-р Ги бор топган-тутган пулларини сарфлаб, яккаҳолда тафтиш ўтказишини ва ашёвий дадилларни топажагини маълум қилади.

«Дональд Ги иши» илк бор ва сўнгги марта 1970 йил январь ойида тилга олинади.

1976 йилдан эса ашаддий сўл «Стар» газетаси ўз саҳифаларида Дональд Ги деган кимсанинг Нагониядан юборган мақолаларини боса бошлайди.

«Марказ.

Глэбб, Фернадес ва Ги ҳақидаги ахборотингиз учун ташаккур. Бу фактлар билан ёзувчи ва журналист Дмитрий Степановни таништириш мумкинми? У Гонконг, қорадори, МРБ ва даромаднинг кетига тушган Мао одамлари фаолияти билан яхши таниш.

Славин».

— Узоғи билан икки кунга Нагонияга бориб келмайсизми? — деди Фёдоров эрталаб Константиновнинг ахборотини тинглаб бўлгач. — Лекин, мақсадни бир қадар ўзгартираман: бирламчи, мустамлақачилик вақтида НАТОнинг баллистик ракеталар учун бунёд этилган майдонларга қай даражада шикаст етказилганини ва бу майдонларни демонтаж¹ қилиш мумкин-мумкин эмаслигини муфассал ўргансангиз; иккиламчи Степанов билан бир гаплашиб кўринг — Глэбб борасида бирорта янги гап айтар. «Гонконг тугуни»ни ечишда кўмак берсин.

¹ Тиклаш.

Константинов Нагонияга кечки рейсда учиб, у ерга эрта тонгда етиб келди. Степанов билан кундузи, НАТОнинг бир вақтлар Совет Иттифоқига қаратилган, ядро қуроли билан жиҳозланган қитъалараро ракеталари жойлашган объектларини бориб кўриш олдидан учрашди. Чунки вақти зиқ, кечки соат тўққизда Москвага қайтиш учун билет олганди.

... Константинов Степановга масаланинг моҳиятини аниқ ва лўнда тушунтирди:

— Глэбб, Лао, Гонгконг тугуни. Қорадорилар, МРБ. Хитой махфий хизмати. Буларни англаб олишимизда бизга кўмак беролмайсизми? — деб сўради жиддий оҳангда.

— Лао Пекиннинг Гонгконгдаги резидентими?

— Чамаси шундай.

— Бу жавоб эмас, Константин Иванович. Ёки «ҳа» ёки «йўқ».

— Билмаймиз. Шунинг учун ҳам ҳузуриңизга учиб келдим, Дмитрий Юрьевич. Лекин, биринчи навбатда Глэбб билан қизиқаяпмиз.

— Нагонияда уя қуриб олган бу қарға давлатимиз манфаатларига жиддий хавф соляпти денг?!

— Жуда жиддий. МРБни Москвадаги агенти билан боғлаб турган занжирнинг асосий ҳалқаси.

— Москвадаги айғоқчи?! Русми?

— Буниси бизга қоронги. Ҳозирча, ҳарҳолда қоронги.

— Сотқинлик мавзуи мени қизиқтиради, — деди Степанов. — Сотқинлик сизнингча нима ўзи?

— Ҳаддидан ошиш, — дея комил-ишонч билан жавоб берди Константинов. — Қолаверса, фикри ожизимча, сотқинлик умуман эс-ҳушли одам учун нолайиқ патологик ҳодиса.

— Масалага аниқлик киритишга уриняпсизми, Константин Иванович?

— Аксинча. Мураккаблаштиряпман, Дмитрий Юрьевич. Аммо мен кўнглимдаги гапларни очиқ-ойдин айт-япман. Яна бошқача хаёлга борманг. Хўлаас, бирга кўмаклашишга розимисиз?

— Сўзсиз, Константин Иванович. Фақат яширин камерада суратга олиш, томма-том сакраш қўлимдан келмайди, — деди Степанов жилмайиб.

— Контрразведка ҳақида хаёлий тушунчада экансиз, — деди Константинов ҳам жилмайиб. — Давлат Хавфсизлиги Қомитети мамлакат миқёсидаги масала-

лар билан шуғулланади. Шу боисдан бош қурол — каллани ишлатишда, оёққа куч бериш эмас, қаддани ишлатишда.

— Қандай кўмагим керак?

— Дмитрий Юрьевич, бу қалтио юмуш, аммо, ҳаётингизни таҳлика остига қўйишга ҳаққимиз йўқ. Ҳали кўп китоблар ёзишингиз, фильмлар яратишингиз зарур. Бу муболага эмас, мени тўғри тушунинг. Шунинг учун ҳам эҳтиёт бўласиз, хўпми? Бу ерда, Нагонияда ишлаётган америкалик журналист Дональд Гидан кўп нарсани аниқлаб олиш мумкин.

Суръат

«Марказий Разведка Бошқармаси.

Ниҳоятда махфий.

«Факел» операцияси сўнгги босқичга кирди. Барча тайёргарлик тугади. Оганю группаси учун яқин кунлар ичида вертолётлар отказиб бериш масаласини Пентагон билан келишиш зарур.

План босқичлари

X кунда (шанба ёки якшанбада, чунки бу БМТга мурожаат қилишни мушкуллаштиради) Оганю группасининг учта десант ротаси Нагония халқ милицияси либосида вертолётлар ёрдамида Савейро шаҳри яқинига туширилади. Бу ерда уларни йигирмата бронетранспортёр ва ўн беш енгил танк кутиб туради (чакалакзорда, ҳарбий машиналар яширинган В пунктида ёқилғи сақлаш иншооти қурилган).

Танклар ва бронетранспортёрлар ёрдамида десантчилар президент саройини эгаллайди. Грисо кўнгилли равишда ҳокимиятни топширишдан бош тортса, ҳарбий шароитга мувофиқ қатъий чора кўрилади.

Нагония телевидениеси иш бошлашидан ўттиз дақиқа аввал, соат 8.30 да сарой батамом эгалланади.

Соат 9.00 да парашютчилар группаси телерадиомарказга ташланади. Генерал Оганонинг плёнкага ёзиб олинган мурожаати эфирга ҳамда экранга чиқади.

Оганонинг халққа мурожаати текстини илова қиламан.

Резидент Роберт Лоренс.

«Ниҳоятда махфий.

Оганонинг резидент ўринбосари Глэбб томонидан тайёрланган Нагония халқига мурожаати тексти:

«Азиз ватандошлар! Укалар ва сингиллар! Болалар ва қариялар!

Ушбу дақиқаларда сизларга аҳтиром, гурур ва муҳаббат билан мурожаат қилмоқдаман.

Чет эл зулмидан озод бўлганингиз, зўрлик занжири-ни узишга, халқни лақиллатиб, шоҳона саройни эгаллаб олган сотқин, авантюрист Жорж Гресо тўдалари томонидан жорий этилган янги қулликка барҳам беришга жазм қилганингизни қизгин қутлайман.

Иқтисодий танглик, вайронгарчилик ва қашшоқлик тугатилиши ҳамон мамлакатда жорий этилган ҳарбий тартиб бекор қилинадн. Инқилобий қатъийлик билан миллий озодликка ва мустақилликка, кўпчиликнинг хоҳиш иродасига қарши чиққанларга беаёв бўламиз.

Миллат озодлигига раҳна солганларни судсиз қатл этиш масъулиятини ўз зиммамга оламан.

Кунн кеча тузилган ва ағдарилган ҳукуматнинг барча вазифаларини ўз зиммасига олган фавқулодда миллий Ассамблея номидан Гресо галалари ишлаб чиққан ахборот ва ўзаро битимларни шу дақиқадан бошлаб бекор этилганини маълум қиламан.

Фавқулодда Миллий Ассамблея номидан тинчлик, мустақиллик ва озодлик ғояларини қадрловчи софдил кишиларни ҳарбий ва иқтисодий кўмак беришларига чақираман.

Эътиборингиз учун катта раҳмат».

«МРБ резиденти Роберт Лоренсга.

Материалларингиз билан директор танишди. Юқори лавозимдаги раҳбарларнинг тасдиқлаши учун тайёрланадиган мукамал планни ишлаб чиқиш вақтида ҳисобга олишингиз зарур бўлган бир қатор танқидий мулоҳазалар билдирди.

Директор зарурий тузатишларни яқин икки-уч кун ичида киритилишини, иложи бўлса «Факел» операцияси-ни шу ойнинг иккинчи якшанбасида бошлашни уқтирди.

Бу мулоҳазалар билан танишгач, зудликда ёқиб ташланиши лозим.

*МРБ нинг директор ўринбосари
Майкл Вэлш».*

«МРБ резиденти Роберт Лоренсга (нусхалари Мудо-фаа министрлигига, Пентагонга).

Мутлақо махфий, танишиб чиқилгач, ёқиб ташлан-син.

Москвадаги манбадан олинган ахборотни юбор-
япмиз.

Одесса портига қарашли олти кемани июнь — июль
ойида жўнатиш мўлжалланган. Кемалар Мурманскдан
кун оралаб, тўртта-тўртта — карвон бўлиб жўнайди.
Кемалар ҳарбий қўриқчисиз йўлга чиқади.

*МРБ директори ўринбосари
Майкл Вэлш.*

Константинов

Нагониядан учиб келган самолёт пиллапояси ёнида
Константиновни полковник Коновалов кутиб олди.

— Винтерни топдик, Константин Иванович,— деди
у. — Фақат мурдасини. Бугун кўмишади.

Константинов аввалига тушунмади.

— Кимни кўмишади дедингиз? Винтерни? Нима бўл-
ди?..

...— Қаттиқ шамоллабди,— дея тушунтирди Прос-
курин Константиновнинг кабинетига киришгач.—
Кейинги вақтда йўталишига қарамай кортга қатнай
берган. Иситмалаган, ўтиб кетади деб ўйлаган. Аспи-
ринни ҳаддан кўп ичган. Дубовникида ҳушидан кетган.
Уни ўша ердан олиб кетишган.

— Қасалхонада жон берибдими?

— Ҳа, Гречаев касалхонага бориб келди. Врачлар
қўлдан келганча муолажа қилишибди.

— Мана сенга жумбоқ?! Гулдек, ўттиз ёшдаги аёл
тўсатдан ўлса-ю, ишхонасидагилар ҳеч нарса билишма-
са... Ахир, кеча институтга телефон қилганингизда бу
гап йўқ эди-ку?

— Институтга кеча кечки пайт Дубов хабар берган.
Ольганинг дўстларини дафн маросимига таклиф қил-
ган...

— Марҳумникига бирор ходимингизни юбороласиз-
ми?

— Нимага?

— Бу тасодикий ўлим сизни ажаблантирмаяптими?

— Йўқ. Капитан Стрельцов врачлар малакасини
ошириш институтидан сўраб-суриштирди. Шу кунлар-
да нафас йўлини заҳарлайдиган аллақандай эпидемия
тарқалганмиш.

Кечга яқин Проскурин ахборот берди:

— Глэбб Гречаев билан бирга ўқиган, Винтерни

яхши танийдиган ходимимиз дафн маросимида қатнашди. Бу мушкулликни Гречаевнинг ўзи ечди. Аввал Дубовга телефон қилди. Дубов «Олечка билан видолашишни истаган барча ўртоқларга эшигимиз очиқ» деб жавоб берибди. Гречаев ходимимизни Винтерникига «таклиф қилди...»

— Хўш, у ерда нималар бўлибди? — деб сўради Константинов.

— Отасининг бир оёғи ерда, бир оёғи гўрда экан. Қизининг ёнида ярим соат ҳам турулмабди. Дубов «тез ёрдам»ни чақирибди. Қарияни касалхонага олиб кетишибди. Чолга жабр-да, яккаю ягона қизи тўсатдан... Ольга ҳақида яхши гаплар айтишибди. Самимий гапиришибди. Дубов ҳам кўзёш қилибди. «Мен энг қадрдон, энг яқин кишимни қабрга қўяяпман, бундан ҳам оғирроқ жудолик борми ахир?» деб такрор-такрор ўксинибди. Никоҳ узугини унга қабр тепасида тақиб қўйибди...

— Зотовга телеграмма юборишдими?

— Менимча йўқ.

— Нима учун?

— Улар ажралишган. Бўлак-бўлак яшашгандан кейин...

— Касаллик қачон бошланган?

— Дубовнинг қўшниси аввалги кун тўсатдан кўрпатўшак қилиб олганини айтибди. Дубов горчичник қўйибди. Горчичникли ваннада оёғини тоблабди. Кутилмаган касаллик уни ҳам довдиратиб қўйибди. Қария қизининг омон қолиши учун барча чора-тадбирларни кўрибди. Иложи бўлмагандан кейин эрталаб, «тез ёрдам» чақирибди. Аммо, вақт бой берилган экан.

— Ҳеч нарсага тушунмаяпман,— дея такрорлади Константинов. — Ҳеч ақлим бовар қилмаяпти.

Константинов дешифровкачиларга кўнғироқ қилди.

Панов сўнги уч кунда, аниқроғи Винтер ўлиmidан кейин МРБнинг разведка марказидан радиogramма олинмаганини айтди.

— Демак, радиogramмаларни Винтер қабул қилиб олаётган экан-да? — дея ўйчан оҳангда сўради Константинов Проскуриндан кўз узмай.

— Яна ким бўлиши мумкин?

— Эҳ, эҳ? — деди Константинов бош силкиб, сўнг тамакидонни олиб, аста целлофан ғилофни йиртди. — Одамларни йиғинг, вазиятни муҳокама қиламиз.

... Бироқ эрта тонгда, одатдагидек соат 7.15 да,

МРБнинг Африкадаги разведка маркази Москвадаги ўз агентига қисқагина радиограмма жўнатди¹.

— Демак, Винтер эмас экан-да? — деб сўради Қонстантинов ҳузурига кирган Проскурин билан Пановдан.

— Балки Ольганинг ўлганлигидан беҳабардирлар, — дея эътироз билдирди Проскурин.

— Бўлиши мумкин. Кейинги кунларда Винтер нима иш қилган; кимлар билан учрашган, нима ҳақда суҳбатлашган?

— Раиса Ниёзматованинг айтишича Винтер ўлимидан бир кун олдин уникига келган. Қадрдон дугоналар у ёқ-бу ёқдан валақлашиб ўтиришган.

— Винтер Ниёзматованикига бекорга бормагандир, ахир? — Қонстантинов Пановга қаради. — Ҳеч нарсага тушунмаяпман. Нима дейсизлар, — у Проскуринга ўғирилди. — Ниёзматованикига ўзим бориб келсам-кикин. Винтер билан шахсан таниш эдим. Бу аёлдан бирор маънили гап чиқар. Уникига боришимни ётказинглар, қанча тез бўлса, шунча яхши.

Бироқ Ниёзматованикига белгиланган ташриф қолдирилди. Генерал-лейтенант Фёдоров кутилмаганда Қонстантинов, Проскурин ва Коноваловни ҳузурига чақириб қолди. Унинг рангида-ранг қолмаган эди. Стол устида бир даста рангли қалам ётар, генералнинг бармоқлари ҳатто тирноқларигача совуққотган каби кўкариб кетганди.

— Разведка бир йил давомида радиомонитор олиб бормаслиги, — деди у, — сизларга беш қўлдек маълум. Биз тасаввур қилмаган, билмаган одам билан муқобил алоқа бўлиб турибди. Сезган бўлсангиз, бу диалог Африка қитъасида, хусусан — Нагонияда танглик кескинлашган вақтда авжига чиқаяпти. Хулоса битта: манба — хўжайинларини кенг доирадаги маълумотлардан огоҳ этиб турган шахс барча сир-асроримиздан хабардор. Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, бўлиб ўтган ҳар бир диалог — бизга берилган моддий зарар. Бу зарарнинг тафсилотига сўз йўқ. Бари бир, эртамикечми бу тафсилотнинг тагига етишимиз керак, емоқниқусмоғи ҳам бор. Шундай, энди ҳозиргина раҳбарликдан юборилган махсус ахборот билан танишинг...

¹ МРБнинг телеграммасида қуйидагилар баён этилганди: «Бугун сизнинг контроль сигналингизни ўқиб чиқдик. Учрашув белгиланган одатдаги вақтда ўтади. Дўстларингиз Д ва Л». (Муаллиф изоҳи).

Фёдоров қизил папкани очди, йўталиб олди-да, сўнг оҳиста, паст овозда ўқишга тутинди:

— «Бугун ерталаб соат бешда Луисбург яқинида «Глеб Успенский» юк кемаси портлаган, Одесса портига тегишли бўлган, бортида Нагония учун қишлоқ хўжалик техникаси, юк машиналари ва дори-дармонлар ортилган бу кема Мурманскдан йўлга чиққан. Экипажнинг уч аъзоси ҳалок бўлган».

Фёдоров чекистларга бир-бир кўз ташлади. Унинг муштлари тугилган эди.

— Менимча, бу тажовуз МРВнинг найранги. Ҳукумат бундай беҳаёликка қўл уролмайди. Сир фош бўлса, оқибати яхшилик билан тугамаслигини яхши билишади. Давр ўзи шунақа.

Фёдоров анча вақт жимиб қолди. Кейин ўзини ирода қилолмай:

— Кемамизнинг ҳалокатга учрагани ҳақидаги хабарни эшйтибоқ, Феликс Эдмундович истеъфога чиққан бўларди, тушунарлидир?!— деди зарда билан.— Славин Луисбургга бориболиб ўзбилармонлик қилаётир. Сизлар режа тузишдан нарига ўтмаяпсизлар. Айғоқчи эса одамларни, техникани бошига етяпти! Агар уни тополмасангиз айтинг, бошқаларга топширайлик, бу ишни!

— Славин бурчини астойдил бажаряпти, — деди оҳиста Константинов.— Мен эса, ҳозироқ истеъфога чиқишга тайёрман.

Фёдоров стол устига ёзилган қўлларини йиғиштирди:

— Истеъфога чиқишга шошилманг. Ишни охирига етказинг, генерал. Бор гап шу. Сизларга рухсат.

Славин

Совет элчихонаси уюштирган зиёфатда иштирок этаётган Глэб Зотовни даврадан четга чақирди-да, қўлига қалин муқовали кичкина китоб тутқазди:

— Бу китобни топиш ўлимдан ҳам қийин экан. Вашингтондан сўраб олишга тўғри келди. Камкиннинг рус нашриёти кўмаклашди.

— Ташаккур. Қанча вақтга беряпсиз?

— Умрбод.

— Ҳазиллашманг. Бир ҳафтада қайтариб бераман.

— Бемалол. Қсероксга кўчириб олмақчимсиз?

— Ксероксларимиз сариқ чақага арзймайди. Яхши-си фотонусха кўчириб оламан.

Китобсевар Зотов 1897 йилда чоп этилган африка фольклори ҳақидаги китобни варақлашдан ўзини тиёлмади.

— Раҳмат, Жон, — такрорлади у. — Бу яхшилигингизни қандай қайтаришга ҳам ҳайронман.

— Аксинча, мен сиздан миннатдорман, Эндрю.

— Мендан? Нима учун?

— Дўстлик учун.

— Дўстлик миннатли эмас, Жон, қолаверса, биз руслар шундай деб ўйлаймиз. Бизнесменлар миннат қилса арзийди.

— Айтгандек, бизнес ҳақида. Сиз менга ёрдам беролмайсизми?

— Қандай ёрдам?..

— Савдо бўйича вакилингиз билан танишишни истайман.

— Бажонидил таништираман. У билан нима ҳақда гаплашмоқчисиз?

— Нагония тўғрисида...

— Нагонияга қандай алоқангиз бор?

— Наинки сизларни, мени ҳам бу давлатнинг келажаги ташвишга соляпти. Бу ерга техника етказиб бераётганингиз ҳукуматимни ташвишга соляпти.

— Нега бундай деяписиз?

— Ажабланманг. Фирмам сизларнинг асбоб-ускуналарингизни ишдан чиқариш устида бош қотиряпти.

— Жон, бу фойдасиз уриниш. Наҳотки, Вьетнам сабоғини унутган бўлсангиз.

— Йўқ. Сизлар шуни истаяписиз, Эндрю. Яна хаёлингизга ўз ҳукуматини қўллаб-қувватлаяпти деган ўй келмасин. У ерда калтафаҳм хумкаллалар ишлашади. Нагонияга киришимизга сизлар мажбур қиляписизлар. Грисо билан битим тузиб, зарур иқтисодий, ҳатто ҳарбий ёрдам беряписиз. Шундай эмасми?

— Менимча шундай!

— «Менимча». Сиз ҳукумат эмассиз. Одамларингиз бундай ёрдамни қўллаб-қувватлашадими?

— Сўзсиз.

— Эркак кишининг жавоби бу... Хўжайинингиз билан қачон таништирасиз?

— Эртага соат учларда қўнғироқ қилинг, о'кей?

— Келишдик. Маликаи дилоромингизга саломимни етказинг, Эндрю.

— Раҳмат.

— У қачон қайтади?

— Москвадаги ишларини битириши ҳамон.

Улар қўл олишиб хайрлашишди. Совет оркестрининг Луисбургга келиши шарафига ўтказилаётган одатдаги зиёфат дипломатик ишнинг бир тури бўлиб, унда учрашувлар белгиланар, долзарб муаммолар ҳақида салмоқли, айна вақтда ақл тарозисига солинган фикрлар алмашинарди.

Зотов билан хайрлашгач, Глэбб маданият бўйича маслаҳатчига хушмуомалалик билан оркестр дирижёридан ҳайратланганини изҳор этди. Славиннинг ёнига келиб, дўстона қучоқлашди:

— Будда қўшилмаслик¹ сиёсатини тутувчилар конференциясини чақирмаса, тоғ Муҳаммад ҳузурига келмас экан-да?! — дея ҳазиллашди. — Салом азизим Вит, қаерларда йўқолиб кетдингиз?

— Ўзингиз кўринмайсиз-ку? Мен эса иш билан бандман.

— Бунча ишга муккасидан кетмасангиз!

— Сиз айтганчалик эмас.

— Мен мақсадни эмас, мушкулликни назарда тутяпман, Вит.

— Мен ҳам айнан шуни айтяпман-да. Ишнинг оғиренгили бўлмайди, кўникиб кетганман. Синчков нигоҳини узмаётганларнинг кўплиги «Фиат»имга ортиқча юк бўляпти, холос. Бу мамлакатда ҳар нарсага бурнини суқадиганлар кўп экан, шундай эмасми?

— Тинмай кузатишяптими? — деб сўради Глэбб хўрсиниб. — Иложингиз қанча, кўникинг. Қўйиб берсанг, ҳожатхонага боришимни ҳам назарларидан қочиришмайди. Бугун бизни Пилар спагетти билан меҳмон қилади. Спагеттини севасизми?

— Агар сергўшт бўлса, севаман. Москва дастурхони билан ғарб дастурхони ўртасидаги фарқ ҳақида бир француз актрисаси: «Москва магазинларининг витринаси куп-қуруқ, кўнглинг тусаган нарсани тополмайсан. Аммо бирорта русникига меҳмонга борсанг балиқдан тортиб ветчино, пишлоққача топганини дастурхонга қўяди. Бизларда эса витриналар тўлиб-тошган, меҳмондорчиликка борсанг олдингга печенье билан бир стакан чой қўйишади», деганди. Ёмон эмас, а?

Глэбб кулиб юборди:

¹ Ҳарбий-сиёсий блокларга қўшилмаган давлатлар.

— Чакки эмас. Аччиқ бўлса-да ҳақиқат. Спагетти фақат пишлоқ билан бўлмас, Пиларга айтаман, озмоз гўштга ҳам чиқим қилсин... Бир ўзингиз келасизми? Эки бу ернинг пинкертон'лари таъқибидан сизни ўзим олиб қочайми?

— Олиб қочолармикинсиз-а? Агар шундай қилсангиз қойилмақом иш бўларди.

— Яхши, аввал сизнинг сирдошингизни оламан, кейин эса хонангизга кўтариламан.

— Менинг сирдошим Москвада қолган, Жон.

— Мен Полни назарда тутяпман.

— Эҳ-ҳа, у менинг сирдошимми, ҳали? Пол Дикдек сирдошга эга бўлиш мен учун бахт-ку.

— У бечора рус ҳақида гапиравериб, мени эзиб юборди...

— Қайси рус?

— Сиз ракеткангизни созлатмоқчи бўлган рус ҳақида-да.

— Эҳ-ҳа, Белью. У ростдан ҳам рус эканми?

— Ҳа. Унинг исми Иван Айвен экан. Ахир, Пол ҳам сизни шундай чақиради-ку.

— Иваннинг ўлими ҳақидаги хабар босилдими?

— Йўқ. Газеталар хабар босмаса керак-ов. ФБР²-да хизмат қилувчи дўстларимнинг фикрича, бу ўлим шов-шув кўтаришга арзигулик-ку, аммо изоҳталаб далил-ашёлар кўп экан.

— Бирор янгилик бўлса мени беҳабар қолдирмасиз-а?

— Бахтиқаро келгинди ҳақида бирор нарса ёзмоқчимисиз?

— Тақдири кўпчилик учун қизиқарли бўлса, нима учун ёзмай ахир?! Албатта, ёзаман.

— Айтгандек жаноби Оганонинг баёнотини ўқидингизми?

— У баёнот беришдан нарига ўтмаяпти. Қайси баёнотини айтяпсиз?

— Бугунгисини. Журналистларимизни империализм матбуотининг малайлари ва яна алланималар деб ёнига яқинлаштирмасди. Ниҳоят, йигитларимиз ундан интервью олишнинг улдасидан чиқишибди...

Славиннинг энсаси қотди.

— У шунчаки «пинг-пинг» ўйнамаяптимизкин?

1 Кўршапалакнинг тури.

2 Федерал текширув уюшмаси.

Глэбб суҳбатдошини аввалига тушунмади, ҳатто сир бой бериб қўйишига оз қолди.

— «Пинг-пинг»? Нима учун? Нимани назарда тутяпсиз?

— Мен дипломатияни назарда тутяпман, — жавоб қилди Славин. — Шунақа ўйин борлиги ёдингиздан чиқдимми?

— Эҳ-ҳа, бу доктор Киссинжернинг ўйини-ку?! Сиз билан гаплашиш оғир, Вит, журналистга хос ўта омилкорсиз.

— Омилкор бўлмаган журналист — ғирт аҳмоқ. Хўш, Огано нималарни баён қилибди?

— У «на маслаҳатчиларингиз, на Нагонияга юбораётган юкларингиз Грисони ҳалокатдан асрай олади. Шу уч-тўрт ой ичида масала узил-кесил ҳал бўлади», дебди.

— У аввал ҳам шундай деганди, менимча.

— Гапирганди, фақат муддатини аниқ айтмаганди.

«Демак уларда аниқ муддат белгиланган, — деб тушунди Славин. — Тўнтаришни уч-тўрт ойга кечиктира олишмайди. Улар тажовузни бирмунча эртароқ бошлашади».

Глэбб уйига қайтиши ҳамон ўз иш хонасига ўтди. Чий дарпардани тушириб, музикани қўйди, чўнтагидан қўл соатига ўрнатилган, жуда қулай бўлган микрофонни олди ва уни махсус аппаратурага ўрнатиб, ёзиб олинган суҳбатни эшита бошлади. У Зотовнинг «Қсероксимиз сариқ чақага арзимайди, фотонусха кўчириб олганим маъқул», «Раҳмат Жон, сиздан миннатдорман...», «Бажонидил, таништираман», «Менга қолса, кўмаклашардим», «Сўзсиз», «Эртага соат ўнларда кўнғироқ қилинг, о'кей» деган гаплари қайта кўчирилган ўта сезгир плёнкани сейфга яшириб қўйди.

Кейин кийимини алмаштирди, йўл-йўлакай, Пиларникига кирди. Унга иккинчи микродиктофонни бераркан:

— Гвапенья. Сен Зотовни ўпишинг, «азизим, жонгинам» деб бағрингга босишинг керак, — деди. — Токи «чарчадим», «тоқатим-тоқ бўлди», «ҳаммасини жин олсин» деб тан олишигача мажбур қилишинг шарт. Бу саҳна устида ишлашинг учун уч соат вақт бор. Улгурасанми? Ҳаммасини обдон ўйлаб ол. Чунки диктофондаги плёнка қирқ минутга мўлжалланган, тушунарлими? Элисага айт, спагетти учун кўпроқ ғўшт

пиширсин. Славин истагини қондирмасдан қўймайди. Майли, ҳозирча бир яйраб олсин, хўпми?

Тўртинчи тафтиш

Гмиря Одесса бошқармасининг ВЧсидан Константин билан телефонда гаплашгач, аэрофлот кассасига кириб самолётнинг кечки рейсига билет олди.

«Тўнғиздан тук», деганлардек Одессага келиб, чўмилмасдан кетиш аҳмоқлик — деб ўйлади Гмиря пляжга отланиб. — Шаргин ўйиндан чиқди деб ўйлашяпти. Агар фавқулодда топшириқ бўлмаса, бир ҳордиқ чиқариб оламан».

Французча «Ваканс» сўзини у жуда ёқтирарди. Овга чиқишига имконият бўлган вақтни шундай атарди. «Ваканс» сўзига унинг жамики нияти жо бўлганди. Ваҳолонки, қирқ еттига кирган Гмиря йигирма беш йилини контрразведкага бағишлаган бўлса-да, ҳақиқий «ваканс»нинг лаззатини тотиб кўрмаганди. Ёз мавсумида қўли-қўлига тегмас. Ўрдак ови мавсуми бошланишида август охирида бир ҳафта, ноябрь ойида тўнғиз овлаш учун икки ҳафта дам олишга чиқарди ва агар рухсат беришса шимол ўрдаги келган вақтда, апрель охирларида Ахтирига овга жўнардди.

Гмиря вақтни беҳуда ўтказмайдиганлар тоифасидан эди. «Вақт бирлиги»нинг азалий эканлигига овга чиққанларида тўла ишонч ҳосил қилганди.

Бошқармадаги йигитларни овора қилмади. Такаллуфнинг ҳам меъери бор. Қолаверса, эркин ўз қўлинда бўлса, қандай яхши. У буфетга кирди. Товус пишлоғи, қаҳва, сутли коктейль тамадди қилиб олгач, пляжга қатнайдиган автостанцияга ўтди. У ердан тўғри аэропортга қатнайдиган маршрутни сўраб билгач, портфелини омонат хонага топширди. Мацца қилиб чўмилишдан, Москвага жануб офтобида қорайиб қайтишдан ортиқ бахт борми?!

Гмиря қаҳвахонага кираверишда Шаргин билан тўқнашаман деб сира ўйламаган эди. Узини йўқотиб қўйди. Беихтиёр унга йўл берди. «Трэйд корпорэйшн»лик Ван Зегернинг кетидан ичкарига кирди.

Меҳмонхона қўноқлари тўрт тарафга тарқалиб кетишган, дам олувчилар айни пайтда пляжда тобланишарди. Майхонада одам кам эди. Шаргин билан Ван Зегер дераза олдидан, хурмо дарахти ёнидан жой олишди.

«Ван Зегер бу ерда қандай пайдо бўлиб қолди?—

деб ўйлади Гмиря. — Ахир, Шаргиннинг бир ўзи учганди-ку».

Суҳбатдошлар дастурхон атрофида инглиз тилида оҳиста сўзлашишарди.

— Бу жентльменчасига эмас,— шивирлади Шаргин. — Бунақада мени тириклайин гўрга тиқасиз, Шарль...

— «Тириклайин гўрга тиқасиз»ингиз нимаси? — ҳайрон бўлди Зегер тушунмай. Шаргин тил қонунқондаларига шу даражада амал қилиб сўзлардики, унинг академикларга хос инглизча талаффузини ҳақиқатда тушуниш мушкул эди.

— Бу деганим, мен сизга аввалгидек кўмаклашолмайман.

— Жуда ёмон, Лео. Бу сиз учун ҳам, биз учун ҳам ёмон.

— У ҳолда ваъдаларингизни бажаринг.

— Тизгин менинг измимда, деб ўйлаяпсизми?

— Лекин, конторангизнинг манфаатларига дахлдор ваколатчисиз, шундай эмасми?

— Ҳа, шундай Лео. Аммо қани ихтиёрим ўзимда бўлса?! Сиз ўйлагандек қудратли эмасман. Кеккайиш ёлгон, иккиюзламачилиқдан ҳам баттар хислат. Бу ерга қанча кўп машина юборишса, шунча харажат қилиш керак. Оффис¹да контрагентларим²ни едиришим-ичиришим керак.

— Қанча одамни едириб-ичириш сизнинг ишингиз, аммо мен хўжайинларингизнинг бир оз бўлса-да, омилқор бўлишларини истардим. Агарда улар ўз баёнотларини оғзиларидан гуллаб қўйишса, бошим балоларга грифтор бўлиши хаёлингизга ҳам келмаса керак?! Мен нима деяётганимни яхши биламан, Шарль.

Шаргин ўрнидан турди, ҳаменидан пул олди. Буфетчининг ёнига борди-да, ҳисоб-китоб қилди.

Бироқ Ван Зегер ўрнидан қўзғалмади.

— Туринг,— деди Шаргин унинг ёнига қайтиб,— юринг, бирор нарса қилиш керак...

Гмиря такси олиб, КГБнинг Область Бошқармасига шошилди. Константин билан телефон орқали боғланиб, фавқулдда кўрган-эшитганларини ипидан игнасигача битта қолдирмай, сўзма-сўз айтиб берди. Бирор тадбир кўришга рухсатнома сўради.

¹ Буржуа гуруҳининг атамаси.

² Душман ичида иш олиб борувчи айғоқчи.

«Марказ»

Шаргин ва Ван Зегер туни билан Шаргиннинг хонасидан чиқишмади, «ёзма маъруза» битиш билан банд бўлишди. Уч марта Лондон, Марсель ва Гагани улаб беришларини сўрашди. Алоқа линияси бандлиги туфайли абонентлар жавоб бермади.

Гмиря»,

«Гмиряга»

Москвага қайтинг. Шаргин масаласи равшан.

Марказ»,

Шаргин Одессада, ўз номерини ичидан қулфлаб олиб тайёрлаган «ёзма маъруза»сидан маълум бўлишча, нефть хом-ашёсини сотиб олиш борасида норасмий, росмана дўстона келишувга асосан Ван Зегер фирма директориятига телекс жўнатган, улар эса гўё нарх-наво совет савдо бирлашмасини қондирмаётгани ҳақида матбуотда шов-шув кўтаришган. Шаргин нарх-навога жавобгар эди. Гмиря гувоҳ бўлган майхонадаги суҳбат вақтида Шаргин Ван Зегерга нарх-наво борасида келишиб олганлигини маълум қилганди. Шаргин лоқайдлик қилаётган директор — савдо мусобақадошининг хотиржамлигидан кўпроқ хавотирда эди...

Константинов

— Раиса Исмоиловна, — дея сўз бошлади Константинов улар гиламлар тўшалган, шинам хонага киришганда — ҳузурингизга бир илтимос билан келдим.

— Бажонидил, — Ниёзматова монелик билдирмади. — Фақат кимлигингиз менга қоронғи. Қўнғироқ қилиб генерал боради дейишди, нимагалигини тушунтиришмади.

— Гапларимиз ташқарига чиқмаслигига ишонсам бўладими? Суҳбатимиздан яқин дўстларингиз, қариндош-уруғларингиз огоҳ бўлишмайди. Шундайми?

— Сиз чин сўзга ишонасизми? — дея аёл хўрсинди ва беихтиёр девордаги суратларга бир-бир кўз ташлади. Собиқ эри билан бирга тушган суратга узоқ термилди. Константинов «аввалдан» бу фотосурат билан таниш эди. Ниёзматова бачадондан ташқари ҳомила кўрганлиги ва шу боис бефарзандлиги сабабли эри билан турмушлари бузилганига уч йил бўлганлигини Прокурин маълум қилганди.

— Чин сўзга астойдил ишонаман, — деб жавоб қилди Константинов. — Билмадим, бир воқеа сизга танишми, ё... Кропоткин қазо қилганда унинг беваси Ленинга мактуб йўллабди. Барча анархистлар қамоққа олинган бўлиб, исёнкор — князни сўнгги йўлга кузатиб қўядиган бирорта инсон топилмабди. Бева анархистларнинг мотам маросимида қатнашишларига рухсат беришини илтимос қилибди. Ленин ҳузурига Дзержинскийни чақирибди. У Ильич билан бўлган суҳбатдан кейин тўғри Бутиркага бориб, ҳибсга олинган анархистларни сафга тизишларини буюрибди. Ҳар бир анархист билан яккама-якка гаплашиб, Кропоткиннинг мотам маросимидан сўнг тўғри қамоқхонага қайтишлари ҳақида чин сўз олибди. Анархистлар сўзларининг устидан чиқишибди. Шундай. Қолаверса, ЧКданман, аниқроғи КГБданман. Чин сўзга ишонишга одатланганман.

— Наҳотки ҳаммалари қайтишган бўлишса, — деб оҳиста сўради аёл. — Қаранг-а. Аммо нима учун бу ҳақда китобларда ёзишмаган.

— Ёзишган. Буни мен китобдан ўқиганман, — деб жавоб қилди Константинов.

— Чин сўз бераман, — деди Ниёзматова. — Ваҳлонки амаким Шариф Шокирович ЧКда ишлаган, уни Моабитда, Мусо билан бирга отиб ўлдиришган.

— Биламан. Хабарим бор, Раиса Исмоиловна. Ольга Винтер ҳақида нималарни биласиз?

— Ольга ҳақида?.. — Ниёзматова жунбишга келди, киприкларига ёш томчилари кўринди. — Тинчликми, яна нима гап? Бундан ортиқ фалокат, ғам-ташвиш бўлмаса керак?! Нега энди Ольга сизларни бунчалик қизиқтириб қолди.

— У охириги марта сизникига қачон келганди?

— Ёдимда йўқ... Беш кун бўлди-ёв. Нимага сўра-япсиз?

— Бир ўзи келдими?

— Йўқ. Серёжа билан.

— Қайси Серёжа билан?

— Дубов билан-да. Улар меникига соат еттиларда келишди. Серёжа қаердандир «брют», «Абрау Дюрсо» шампан виносини топибди. Бир оз чақчақлашдик, кейин кетишди...

— Ольга ўзини қандай ҳис қилганди?

— Яхши. Ҳамма бало ана шунда-да! Соппа-соғ юрган одам тўсатдан...

— Уша оқшом хотирангизда қолдимиз?

— Элас-элас ёдимда, ўша оқшом айтарли ҳеч гап бўлгани ҳам йўқ. Узр, исмингиз...

— Константин Иванович.

— Кўнглингизга келмасин Константин Иванович, чунки дугоналар ўртасидаги суҳбат тафсилотини учинчи бир кишига сўзлаб бериш... Оля магнитофоннинг ёнига борди...— Ниёзматова кўзёш қилди,— у қайси кассетага қандай кўшиқ ёзилганини яхши биларди. Ҳар гал Луисбургдан қайтишда, албатта, туҳфа билан меникига кириб келарди. Жавондан Денис Руссов кўшиғи ёзилган кассетани олиб магнитофонга қўйди. Серёжанинг ёнига бориб ўтирди. Ундан «бу кўшиқ эсингдами» деб сўради. У эса «йўқ» деб жавоб қилди. Оля эса «Аҳмоғим, ахир, бу бизнинг кўшиғимиз-ку» деди. Дубов Ольгага ажабланиб қаради. Елка учирди. Ольга эса қиқирлаб кулди. Шундай чиройли кулди. Унинг бу кулгуси ўлик одамни тирилтиришга қодир эди. Аммо Серёжа кесакдек қилт этмасди. Оля яна: «Ёдингдами, бу кўшиқ бизнинг «люкс»имизда доим янграрди» деди. У эса пинагини бузмади. «Қанақа люксда?» Оля янада ҳаяжонланди. «Хилтон»да, «Хилтон»да!» Серёжа ўрнидан кескин турди, ҳатто унинг қўлидаги бакалдан Ольганинг ёзғи, бежирим кўйлагига шампан виноси тўкилиб кетди. Дубов ўзини йўқотиб қўйди. Ольганинг қўлидан тортиб ваннахона томон бошлади. Бир оздан сўнг улар қайтиб жойларига ўтиришди. Мум ютган кишидек лом-мим дейишмади. Бир зумда ўзгаришди қолишди... «Оля, ўша номерларингиз ҳақида сўзлаб бер» деб сўраганимда, у зўрма-зўраки кулиб, «Бошқа сафар» деб жавоб қилди. Жимиб қолди, бошқа ҳеч нарса демади.

— Олтмиш минут ичида бўлган гап шу холосми?— деб сўради Константинов. — Алломалардан бири «Истеъдод — мукамаллик» деган эди.

— Менимча, Чехов.

— Йўқ, Чехов бошқача айтганди, у «қисқалик истеъдоднинг индаллоси» деб ёзганди, — Константинов оғир тин олди. — Бизнинг ёзувчиларимиз Чеховнинг бу фикрига амал қилсалар ёмон бўлмасди... «Мукамаллик» ҳақида Тургенев ёзганди.

— Аммо у ўзини Чеховнинг ҳаммаслаги деб ҳисобласа арзийди. Романлари жуда мукамал ва жуда қисқа ёзилган.

— Тўғри,— деб тасдиқлади Константинов (у орадаги

ноқулайликни кўтариш, мулоқотга самимий тус бериш ва аёлни бир оз хотиржам қилиш мақсадида суҳбат мавзуини бошқа ёққа бурди. Чунки қадрдон, завол топган яқин дугонаси ҳақида гапириш аёл учун мушкул. Чекист билан бўлиб ўтган гап бошқаларга етмаслиги ҳақида ичилган қасам унинг асабларини ниҳоятда таранглаштирганди). — Бу, албатта, тушунарли. Тургеневнинг романларини, айниқса мактубларини яна бир бор ўқинг, булбулларнинг хониши ҳақида нақадар гўзал ёзган. Эсласангиз керак-а? Буни насрий назмнинг энг яхши намунаси сифатида чоп этиш мумкин. У Курск губерниясининг ҳар бир вилоятида, булбулнинг тонгги кўшигини бандма-банд сўз билан ифода этолганидан ҳайратланасан, киши.

— Биласизми, Ольга тонгдек бегубор аёл эди, — деди хаёлчан оҳангда Ниёзматова ва яна ўз сўзини тўғрилаган бўлди. — Тонгдек бегубор!

— Тушунмадим...

— Мен булбулларга қиёсан айтяпман, — деб тушунтирди Ниёзматова. — Кўнгли тоза одамларни тонгга қиёсласа арзийди. Уларнинг чехрасидан доим табассум ёғилиб туради. Энг оғир шароитда, кўнгли хижил пайтда ҳам лабидан кулги аримайди. Чор-атрофдаги кишилар дилига озор етказишдан қўрқишади. Айримларга ўхшаб ўз кайфиятларини кўзгудек ошкор қилиб қўйишмайди. Ольга ҳақида бунчалик сўраб-суриштиришингизнинг сабабини сира англолмаяпман. ЧК бирор киши билан бекорга қизиқсинмайди.

— Мана сиз, Дубов ўрнидан шу даражада кескин турдики, ҳатто қўлидаги вино тўкилиб кетди, дедингиз. Ольганинг қайси сўзларидан сўнг бу воқеа рўй берганини эслай оласизми?

— Ольга «бизнинг люксимиз» деди. У эса ўзини ҳеч нарсага тушунмаганликка солди. Ольга «Хилтон» ҳақида гапиришга оғиз жуфтлаган ҳам эдики, Серёжа ўрнидан кескин кўзғалди ва... — Ниёзматова тўсатдан жимиб қолди, пешонасида майда ажинчалар пайдо бўлди — одатда қуёшни севадиган, тез қораядиган кишиларгина пешоналарини шундай тириштиришади.

— Раиса Исмоиловна, ўринсиз савол берганим учун, узр. Лекин, сўрашим шарт. Улар ўртасидаги яқин муносабат Луисбургдаёқ бошланганми? Хабарингиз бордир?

— Яқин муносабат деб тўғри айтдингиз, Бу муносабатни ўйнашга йўувчилар ҳам бор? Беадаблик,

шундай эмасми? Бу ҳақда сўрамаганман, Константин Иванович... Ольга ҳам гапирмаган. Қўнгли очик, камсухан, ўзи тўғрисида гапиришни сира ёқтирмасди. Менимча, уларнинг дўстлиги ўша ерда бошланган.

— Ольганинг Дубовга турмушга чиқиш нияти йўқмиди?

— Бир нарса дейиш қийин. Билмадим. Ольга кунларнинг бирида «Серёжа болаларин севмайди» дегани эсимда. Ушанда у уч ҳафта учрашувдан қочиб юрди. Меникида яшади. Телефоним йўқ, шунинг учун ҳам меникида паноҳ топарди...

— У яна кимларникида яшириниши мумкин эди?

— Дугонамиз Галя Потапенконикида... У ҳақида билганларим шу...

— Институтда Винтернинг аспирантлари бормиди, Раиса Исмоиловна?

— «Винтернинг» деб бешафқатсизлик қилдингиз. У мен учун Ольга эди ва шундайлигича қолади... Аспирантларга келсак, докторликни ёқлашга тайёрланаётган ҳар бир илм кишисининг шогирдлари бўлиши лозим.

— Албатта...

— Нима, аспирантурани тамомлаганмисиз?

— Йўқ, менинг аспирантларим бор. Халқаро ҳуқуқ бўйича докторман...

— Қаранг-а, сира ақл бовар қилмайди!

— Нима учун?

— Жуда ёшсиз?

— Қирқ еттига кирдим! Уттиз етти ёшида хазон бўлган Пушкин ҳақида нима дейсиз? Байрон ҳақида-чи? Лермонтов ҳақида-чи? Писарев-чи? Ақл ёшда эмас, бошда дейишади...

... Галина Ивановна Потапенко «Росавтотехобслуживания»да катта иқтисодчи бўлиб ишларди. Иш столидаги телефонлар тинимсиз жиринглайди. Константинов бир неча бор суҳбат бошлашга оғиз жуфтлади-ю, аммо уринишлари зое кетди. У беихтиёр қўл соатига кўз ташлади: бу ерга ташриф буюрганга беш минут бўлибди ҳамки, Потапенко ҳамон Бронницадаги базанинг қурилишини Олимпиадагача тамомлаш, ўн минглаб чет эл машиналарига намунали техник хизмат кўрсатиш учун пухта ҳозирлик кўриш ҳақидаги масалаларни ҳал этишда давом этарди...

— Галина Ивановна, — деб шивирлади Константин, — вақтим зиқ.

Аёл бош силкиди, кафти билан телефон мембрана-сини тўсди.

— Бир дақиқа сабр қилинг, ҳозир йўлакка чиқамиз...

Константинов Потапенкони ҚГБга чақиритишни лозим кўрмади. Иш кабинетида учрашиш суҳбатга мутлақо ўзгача руҳ бағишлайди, аёл довдираб ўзини йўқотиб қўйиши мумкин. Яхши врач одатда беморни-кига т а ш р и ф буюради. Қадрдон уй дарднинг ярим давоси, деб бежиз айтишмаган. У ҳам соҳиб, ҳам дардман. Аёлни сўроқ қилиш учун етарли асос йўқлиги, бу унинг вазифасига кирмаслиги, аксинча назорат қилиши лозимлигини Константиновнинг ўзи ҳам биларди.

— Қани, юринг чекамиз, — деди Потапенко трубкани жойига қўяркан, — бу ерда бир нафас ҳам тинч қўйишмайди.

Улар йўлакда, дераза ёнидаги диванга ўтиришди. Потапенко совет «Мальборо» тамакисидан олиб чекди. Чап қўли билан тиззаларини кучди (одатда сузишни яхши билган аёлларгина пляжда шундай ястанди). Кейин Константиновга ўтирилди:

— Рая, менга қўнғироқ қилди, Константин Иванович. Сизга кўмаклашишимни илтимос қилди. Хуллас, сизга чин сўз бераман.

— Раҳмат. Мени нималар қизиқтираётганидан хабардор бўлсангиз керак?

— Ҳа. Жуда ғалати...

— Нимани назарда тутяпсиз? Нима учун ғалати?

— Биласизми, Оля меникига эрталаб келди. Ўзини олдирган, кўзлари киртайган. Уни ҳеч қачон бундай аҳволда кўрмагандим... Бу ҳақда гапиришга ҳам уяласан киши... Хуллас, у мендан зирагини баҳолаб беришимни сўради. Жуда чиройли зумрад бриллиант кўзли зирак...

— Нима учун заргарга ўзи бормабди?

— Бир ой муқаддам синглимнинг тўйига зирак олгандим. Уни софлигини текшириш учун Григорий Марковичникига бордим. Бир заргар чол бор. Подшо даврида ҳам ишлаган.

— Унинг адресини сўраб билса ҳам бўларди-ку.

— Заргар бегоналардан узоқроқ юради. Пенсияда, кексайиб қолган. Одати шу, ҳар кимга ишонаверишмайди... Энг қизиғи шундаки, қутича устига «Бу зираклар Серёжкадан» деган зарҳал ёзув бор эди. Демак уни Дубов совға қилган.

— Қачон бўлганди бу...
— Улар Раяниқидан кетишгандан уч соатдан кейин. Ольга зирақларни қолдириб, Пицундага кетиш олдидан келишини айтди. Бор гап шу...

— Қани ўша зирақлар?

— Менда... Отасиникига бормоқчи эдим..., Айтишла-рича, чол оғирлашиб қолибди, зўрға нафас олаётган-миш...

— Ольга, сизга ҳеч нарса тушунтирмадимми?

— Нимани назарда тутяпсиз?

— Нимага ўзини олдирганини айтмадимми? Совған баҳолаш нега зарур бўлиб қолибди?

— Айрим нарсалар, Константин Иванович, ҳатто яқин дугонадан ҳам сир тutilади.

— Биз эркақлар юрагимиздаги бор гапни дўстимизга, албатта, ҳақиқий дўстимизга айтишдан тап тортмаймиз.

— Шунинг учун ҳам сизларни севаимизда. Хуллас, Григорий Маркович бу зирақларни етти мингга баҳолади. Сира ақл бовар қилмайди?! Унинг фикрича, бу зирақлар чет элда тайёрланган.

— Қайси давлатда?

— Чол бу зийнат Бельгияда ишланган деб тахмин қиляпти, бриллиант эса африканики, авваллари бельгияликлар олмос зарраларига эга эдилар...

— Дубов билан ҳам дўстмисиз?

— Нима десам экан... Очигини айтсам, у ақлли бўлса-да, нима учундир жиним ёқтирмайди. Олянинг айтишича ичмайди, билимдон, иқтидорли, бари бир уни кўргани кўзим йўқ.

— Нима учун?

— Ким билади, дейсиз. Кўргани кўзим йўқ. Шунинг учун ҳам таъзияга бормадим. Томоша бўлишимни билдим. Ортиқча ғалвага тобим йўқ, ҳар нарсанинг ўз вақти-соати бўлади...

— Оля сизниқидан қаерга кетди?

— Бехабарман. У қаергадир қўнғироқ қилиб, проспектлар, маълумотномалар ҳақида сўраб суриштирди. Хотирамда йўқ, чамамда у, Лёва исмини тилга олди.

Константиновнинг ахборотини диққат билан тинглагандан сўнг, Проскурин жилдни очиб, қоғозларни варақлади:

— У билан мулоқотда бўлган танишларидан фақат бирининг исми Лёва.

Константинов жилмайиб кўйди.

— Ғалати иборани тилга олдингиз. Худди инглиз тилидан ағдарилгандек. Лёванинг фамилияси нима экан?

— Лукин. Лев Васильевич Лукин.

— У билан учрашишингизни илтимос қиламан. Ҳозирроқ. Келишдикми. Яна, сизга айтсам... Дубов кўзга яққол ташланяпти... Юриш-туриши ғалати. У ҳозир қаерда?

— Уни излашяпти, Константин Иванович, лекин ерда ҳам, кўкда ҳам йўқ.

— У ҳам ўлибдими? — деди Константинов энсаси қотиб. — Кечгача толинг.

— Салом ўртоқ Лукин, фамилиям Проскурин, КГБданман.

— Салом.

Лукин Проскуринни уйига таклиф қилди. Катта хонанинг тўрт томонидаги китоб жавонлари китоблар, лугатлар, маълумотномалар билан тўлганди. Лукин техникавий маълумотлар Бюросининг халқаро бўлимида ишларди.

— Бетартибликка эътибор берманг, — деди у, — бу бесаранжомлик сизни таажжубга солмасин. Хизматингизга тайёрман, ўртоқ Проскурин.

— Авваламбор сизга суҳбатимиз сирлигича қолиши лозимлигини айтмоқчиман, тушунарлими?

— Албатта, хотирингиз жам бўлсин.

— Ўртоқ Лукин, Ольга Викторовна Винтер охириги марта сизникига нима учун келганини билмоқчиман.

— Оля мендан «Хилтон» меҳмонхоналарининг проспектини сўради. Тинчликми?

— Ўртоқ Лукин, саволни мен бераман.

— Бажонидил.

— Қандай проспектлар?

— Меҳмонхоналар, ресторанлар, майхоналарнинг рўйхати, ижара ҳақлари, адреслари, телефонлари, телекслари.

— Бу проспектни қаердан келтиришган?

— Менимча Италиядан? Еки Буюк Британиядан. Чамаси Лондондан, ҳа, ҳа, аниқ, Лондондан келтиришган.

— Уша проспектта Луисбургдаги «Хилтон» меҳмонхонасининг ҳам тавсифи борми?

— Албатта. Менимча, Ольга худди шу меҳмонхона ҳақида сўради.

— Нима учун?

— Билолмадим. У маълумотномани варақлаб, Луисбургдаги «Хилтон» меҳмонхонаси ҳақида ёзилган саҳифани оҳиста буклади. Кейин менга қараб қўйди. Ахир, китобларни авайлаб асрашимни яхши биларди-да.

— Уша маълумотнома қаерда?

— Ольга ўзи билан бирга олиб кетган.

— Қайтариб беришини айтгандир?

— Ҳа. Таъзияга борганимда бу маълумотномани Сергейнинг хонасида кўрдим.

— Ольга билан бирор мавзуда суҳбатлашгандир-сиз? Ёки маълумотномани олдию кетдимми?

— У остона ҳатламай, «Лёва, «Хилтон» ҳақидаги проспектни бер» деди. Бирор ҳодиса рўй бердимми, ўртоқ Проскурин?

— Сиз Винтернинг юриш-туришида бирор ўзгариш сезмадингизми?

— Қимнинг? Эҳ-ҳа, Ольганими? Йўқ. Кўринишидан кечаси ухламаган киши каби карахт, тунд эди. Бошқа ҳеч қандай ўзгариш сезмадим...

Коноваловнинг рўпарасида ўтирган, эксперт сифатида таклиф қилинган заргар Абрамов туксиз, ялтироқ бошини хиёл эгиб олганча ҳар бир ҳарфни диққат билан ажратиб, қуйидагиларни ёзарди:

«Мен, Абрамов Игнатий Васильевич, заргарлик ва тилла иши бўйича мутахассис сифатида бу ерга таклиф қилинган эканман, берилган саволлар хусусида қуйидагиларни маълум қилишни лозим деб ўйлайман. Заргарлик санъатининг ноёб нусхаси ҳисобланган зираклар бриллиант, тилла, платиндан чет элда ишлаб чиқарилган. Зираклар Бельгияда ёки Голландияда тайёрлангани аниқ. Гилофининг ялтироқ тасмаси ва барқут қопламасига қараганда Нью-Йоркдаги «Кук и сыновья» корхонасида тайёрланганини ҳам эътироф этиш мумкин. Зираклар Францияда, «Кук и сыновья»нинг ҳозирда «Тулуз Луар» деб ном олган шўъба корхонасида ишлаб чиқарилганлиги ҳам эҳтимолдан холи эмас. Зиракларнинг тахминий баҳоси беш минг сўм. Конвертар валютага чақилганда, бу зираклар уч мингдан етти минг долларгача баҳоланиши мумкин».

— Нима учун энди «Кук и сыновья», Игнатий Васильевич? — Абрамовнинг хулосасини ўқиб чиққан полковник Коновалов унга савол берди. — Адашмаяп-сизми?

— Заргарлар мерганлар каби ҳаётда бир марта хато қилишлари мумкин. Зумрад серқирра, тешиги чуқур, қирралари қўлда силлиқланиб, машинада салпал ишлов берилган «Кук»дан ўзга ким ҳам шундай қилоларди? Харидорнинг қадрига етмаймиз. Кўнгилянлик бизга ота мерос. Улар Политпросветнинг йиғишлари билан эмас, бозор билан тирик, илтимос, менинг қўполлигимни кўнглингизга олманг, дилимда неки бўлса шунни айтишга одатланганман, айниқса большевикларнинг тарихий йигирманчи съезидан кейин...

— «Кук и сыновья»нинг филиаллари қаерларда мавжуд, аниқ айта оласизми?

— Қаерларда деганингиз нимаси?! «Кук»лар дунёни қамраб олган. Ҳар бир мамлакатда бошқармаси бор. Ахир бу писта бозори эмас, бу бриллиант! Бриллиант — бебаҳо, одамлар бебаҳо нарсанинг қийматини аниқлай олганми?

— Аниқлай олишмаган, — деб тасдиқлади Коновалов. — Илтимос, менга айтинг-чи, бу зиракларни арзигулик совғалар қаторига қўйиш мумкинми?

— Олла! Арзигулик совға. «Паркер» ручкаси арзигулик совға бўлиши мумкин! Чет элни билмас экансиз. Мен эса хабардорман. Арзигулик совға... Ён дафтар, бир даста гугурт апофеоздек¹ гап. Яна Полипозия архитектураси ҳақидаги китоб... Буржуйни саҳий деб ўйлайсизми! У хасис, Фининспекторларимиздан ҳам хасисроқ! «Кук» арзигулик совға учун маҳсулот ишлаб чиқармайди. «Кук» маҳсулоти ҳаётда бир марта: тўйда, ўйнашга ёки балоғат ёшига етган қизга совға қилинади. «Кук» борасида гап кетганда арзигулик ҳақида оғиз очманг!

Коновалов жилмайди:

— Раҳмат сизга, ўртоқ Абрамов.

«Славинга».

Имкониятига қараб Дубов «Хилтон» меҳмонхонасида турган-турмаганлигини, турган бўлса, қайси хонада қанча муддат ва ижара қийматини аниқланг? Қандай ҳисоб-китоб қилган? Чек биланми ёки нақд пул биланми? Яна «Кук и сыновья» фирмасининг ваколатхонаси қаерда жойлашганини аниқланг? Бош директори ким? Бельгияда ишланган заргарлик буюмларининг рўйхати борми? У ердан бир йил илгари уч минг ёки етти минг

¹ Қутлашга арзигудек совға.

долларли бриллиант кўзли зирак сотиб олган кишининг фамилиясини аниқлаш мумкинми?».

Марказ».

Коноваловнинг бўлинмаси Дубов ҳақидаги маълумотларни умумлаштирди. Константин Дубов Луисбургдан қайтганидан кейин докторликни ҳимоя қилиш ҳақидаги таклифга рад жавоби берганининг сабабини аниқлаш лозимлигини алоҳида таъкидлади.

— У нафақат докторлик ҳимоясидан воз кечган, ўртоқ генерал, — деди Коновалов ярим тунда умумлаштирилган материаллар ҳақида ахборот бераркан. — Жуда ғалати манзара намоён бўляпти. Унга бошқармада ойлик маоши уч юз сўм бўлган бўлим бошлиғи вазифасини таклиф қилишган. Рози бўлмаган. Ажабланарли ери шундаки, атрофдагиларга кўр-кўрона, очиқдан-очиқ пулга номуҳтожлигини кўрсатишга ҳаркат қилган. Академияда ўқишдан ҳам воз кечган. Координацион институтнинг «Африка тармоғи» бўйича мутлақо махфий ҳужжатлар тўпланадиган бўлимида катта референт ўрнини уч ой кутган. Маоши — икки юз сўм, мукофот йўқ.

— Координацион институтида қандай манфаатни кўзлаган? Ута қизиқарли сафарларними, шахсий истиқболиними?

— Мутлақо йўқ. Бўлим мудирлигига таклиф қилишганда дунёнинг қайси мамлакатига бориш зарур бўлса, ўша ерга юборишга кафолат беришган. Докторлик иши ёзгудек бўлса, шарт-шароит яратиб беришни айтишган. Истиқбол хусусига келсак, фақат докторликни ҳимоя қилишдан бўлак силжиш бўлмайди...

— Илмий иш қиляптими?

— Йўқ. Биздаги маълумотларга кўра, ҳатто бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмаган.

— Қандай таърифлашяпти?

— Ижобий. Интизомли, камтар, махфий ҳужжатлар борасида ишига пухта.

— Айтгандек, уйдаги приёмник қанақа?

— У Москвада эмас, Константин Иванович... Унинг квартирасига киришга ҳуқуқимиз йўқ, ҳозирча, албатта.

— Уйда қандай приёмник борлигини аниқлаш керак.

... Эрталаб соат тўртда Проскурин келди.

— Дубов қаерда? — деб сўради Константинов.

— Уни топишга қўлдан келганча ҳаракат қиламан.
— У ҳолда, қонун доирасидан четга чиқадиган чора-тадбирни кўришингизга рухсат беролмайман.

Константинов ниҳоятда шошилишч телеграммалар солинадиган жилдни олди.

— Менга айтинг-чи, доирага кирган кишилар орасида Нагонияга жўнатилаётган юклар ҳақида кимлар кўпроқ хабардор?

— Фигурантлар ҳақидаги маълумотлар билан яна бир карра танишиб, кейин аниқ жавоб беришим мумкин.

— Кимлар, кимлар? — Константинов бужмайди, — «Фигурант» — Барҳударовнинг изоҳи бўйича «балет артисти» дегани.

— Шундай деб аташга одатланганмиз, ўртоқ генерал. «Фигурант» том маънода айтилмоқчи бўлган фикрни ифодалайди.

Константинов ўйчан оҳангда монелик билдирди.

— Суқротнинг таърифи бўйича сўз ўз ҳолича на ёлғонни, на ҳақиқатни ажратиб беради. Онгимизда «нуқтаи назар» шаклида намоён бўлган сўзлар бирикмасигина ҳақиқат ёки ёлғоннинг асл моҳиятини очиб беради...

(Константинов эллик тўртинчи йилнинг кузида Запорожьёда токарь бўлиб ишлаб юрган кезларида комсомол тавсияси билан КГБга келди. Ҳуқуқшунослик институтини сирдан тамомлади. Диссертацияга тайёрланиш билан бир вақтда филология факультетига ўзи, мустақил тайёрланиб имтиҳонлар топширди. XIX аср инглиз адабиётини ўрганди. Брест қалъаси ҳимояси учун жон фидо қилган отаси аввал чегарачи, кейин рус тили ўқитувчиси бўлганди. Шунинг учун бўлса керак, у фикрни тўғри баён қилишга алоҳида маъсулият билан қарарди. Ленинградлик ёзувчи Лев Успенскийнинг илмий китобларини севиб ўқирди. Кекса тилшуноснинг тил софлиги учун изчил курашиши Константиновни ҳайратга соларди.)

— Мен фигу... — Проскурин генералнинг танбеҳидан сўнг жумлаларни тўғри талаффуз қилмоқчи бўлди. — Бизни қизиқтираётган кишиларнинг таржимаи ҳолларини яна бир бор кўздан кечиришим лозим. Жўнатилаётган юклар ҳақидаги масаланинг бунга қандай алоқаси бор? — деб таажжубланиб сўради у.

— Славининг телеграммаси. Мушкулнингизни осон

қилай: жўнатилаётган юклар ҳақида Луисбургда фақат бир киши — Зотов батафсил билади.

— Агар эр-хотин ўртасидаги дўстона ва осойишта турмушни инобатга олсак, — Проскурин кулиб қўйди, — бу ердаги маълумотлар билан Винтер хабардор бўлиши мумкин.

— Айтайлик шундай. Яна ким?

Бир ярим соатдан сўнг Проскурин, махфий маълумот (бевосита хизмат вазифаси юзасидан) фақат бир киши — Сергей Дмитриевич Дубовнинг қўлидан ўтиши ҳақида ахборот берди.

«Мутлақо махфий.

Генерал-майор Константиновга.

Сўровингизга мувофиқ қуйидагиларни маълум қиламан: Сергей Дмитриевич Дубов номига олинган «Москва — Адлер» авиабилети Аэрофлотнинг «Метрополь» меҳмонхонасида жойлашган агентлигига тўрт кун илгари топширилган.

Подполковник Зиков».

Бешинчи тафтиш

Дональд Ги баланд бўйли, ўрта ёшлардаги, сочлари бутунлай оқариб кетган ва манглайда қизғиш чандиги бўлгани учун бўлса керак, журналистлар Муссолинини олиб қочган киши билан Кеннеди қотили фамилиясини қўшиб, «Ги Харви Скорцени» деб аташарди.

У хонасида кондиционер бўлмагани сабабли Степановни меҳмонхона холлига таклиф қилди.

Бошқа номерларда ҳам кондиционер йўқ. Ускуналарни фақат мустамлакачиларнинг ўзлари созлашар, мураккаб система фаолиятини маҳаллий ходимларга ўргатишдан бош тортишарди. Ҳукумат фарбликларга катта пул ваъда қилганди. Атрофи эртаю-кеч очиқ, океандан мунтазам енгил шабада эсиб тургани учун меҳмонхона айвони энг қулай жой эди.

— Дмитрий Степановман, Москвадан. Қимматли вақтингизни ажратганингиз учун миннатдорман.

— Сиз билан учрашишдан ғоятда хурсандман. Очиғи руслар билан тез-тез учрашиб тураман. Менда бирор юмушингиз бор эдими?

— Ҳа.

— Бажонидил мистер Степанов.

— Мени Глэбб ҳақидаги солномангиз қизиқтиради.

Дональд Гининг чеҳраси тундлашди. Узини ирода қилолмай киссасидан ғижимланган «Гистерфильд» тамакидонни олиб, титилиб кетган сигаретадан Степановга ҳам узатди, ташналик билан тутатди-да, кейин бошини суяклари бўртиб турган елкалари орасига қисиб:

— Бу мавзуда суҳбатлашишга тоқатим йўқ,— деди.

— Мағлуб бўлдингизми?

— Шунчаки мағлуб бўлмадим. Сўзсиз сулҳга имзо чекдим.

— Етарли далилингиз бўлмагани учунми?

— Нафақат...

— Биласизми, Осие бўйлаб бир неча бор сафарда бўлганман... Менда мистер Лао банкига оид маълумотлар бор.

— Уни ўзингиз ошкора тўпладингизми ёки разведка кўмаклашдими?

— Агар менга бу маълумотларни разведка берганида мистер Лао ҳақидаги китобни нашр эттиришим мушкул эди. Қайси разведкачи махфий маълумотларни матбуотда эълон қилишни хоҳлайди. Сиз чигални тамоман бошқача ечмоқчи бўлдингиз. Аслида ишни мистер Лаонинг котиби кимнинг буйруғига биноан ўлдирилганидан бошлашингиз керак эди.

— Қотилларни топиб бўлмади.

— Сиз уларни ахтаришганига ишонасизми?

— Расман, ҳа. Гонконгда бу ҳақда ўйлаш хаёлимга келибдими.. Сиз у ерда бўлганмисиз?

— Йўқ.

— Агар умумжаҳон кўкнорилиги сизни қизиқтирса, у ерга боришни маслаҳат қиламан.

— Уриниб кўрдим. Менга рухсатнома беришмаяпти. Эркин сафар қилиш, биз қизиллар учун нотабий. Сизларнинг одамларингиз шов-шув кўтариб бўлса ҳам, ўз манфаатларига эришадилар. Шанц фамилияси сизга танишми?

— Вильгельм Шанц, Мюнхенлик немис.

— Тўғри.

— У Глэбб билан ишлаган.

— Унинг ҳаёт фаолиятидан хабардормисиз?

— Йўқ. Немислиги, инглиз тилини яхши талаффуз қилиши ва Америка нашрларини тарқатиш билан шуғулланишидан бўлак ҳеч нарса билмайман.

— Унинг СС гауптштурмфюрери бўлганлигини биласизми?

— Бу тарғибот ҳазилларидан бири эмасми?

— Газеталарда унинг қотилликлари ҳақидаги буйруқлар факсимелини эълон қилдик, мистер Ги. У ҳарбий жиноятчилар руйхатига киритилган.

— Унинг таъқиб этишларини талаб қилинг.

— Бир эмас, уч марта шундай қилдик. Бир сўз билан айтганда, у Гонконгдаги террорчилар тўдасига бошчилик қилган. Уйлашимча, сизга уюштирилган тажовузга Шанц бош-қош бўлган. У бунақа ишларнинг устаси-фаранги, Скорцени билан бирга ишлаган.

— Буларни сиз қаердан биласиз?

— Бу ҳақда менга Скорцени сўзлаб берди.

— Менинг шахсиятимга янги кишининг киритилишидан қандай наф бор, мистер Степанов?

— Нафи бор, албатта. Америкаликларнинг кўпчилиги нацизмни ёмон кўришади. Агар сиз Глэбб Шанцни яширганлигини исботласангиз, шахсий хулқ-атворингизга мутлақо бошқача қарашларига мажбур қилган бўласиз. Шанц ҳақидаги жамики маълумотларни беришим мумкин. Фақат бир шарт билан. Сўзсиз битимнинг имзоланиш тафсилотини гапириб берасиз.

— Бу ҳақда ёзмоқчимисиз?

— Буниси сизга боғлиқ.

— Бу ҳақда ошкора ёзишингизни истамайман.

— Ишсиз бўлиб қолишдан қўрқасизми?

— Ишсизлик ҳам гапми, ҳаётдан маҳрум бўлишдан қўрқаман. Глэббни фош этиш йўлида, ҳатто идиш-товоқ юувчи касбини ҳам ўзлаштириб олдим. Мени қўққисдан отиб ўлдиришлари ҳеч гап эмас.

— Агар мен исми шарифингизни ўзгартириб ёзсам-чи? Воқеа юз берган жой номини ҳам?

— Бу эллик минг доллар деган гап.

— Бу ерда кунига ўн икки доллар оламан, мистер Ги. Агар бир ой туришимни назарда тутсак, сиз айтган қийматнинг ярмини беришим мумкин.

— Яхшигина даромад,— Гининг чеҳрасидаги жиддийлик бир оз йўқолди.— Биласизми, ҳамкасб, Глэбб ҳақидаги барча маълумотларни сотганман. Бирорта сатри ҳам қолмаган. Ўн мингга. Улар менга йўллаган мактубларида акамни ўлдиришларини, синглимни ўғирлашларини маълум қилишди. Ниятларидан қайтишмайди, Улар шундай қилишлари аниқ, тушунарсиз.

ми? Нима қилишим керак эди? Онам билан синглимни юртингизга олиб кетишим керакмиди? Пул йўқ, йўлқира йўқ. Кейин, қолаверса, Американи севаман. Тузумингизни ёмон кўраман.

— Худди мен каби.

— Биладан. Ҳамкасбларим асарларингизни ўқиб туришади.

— Сиз-чи?

— Йўқ. Мен умуман ҳеч нарса ўқимайман, мистер Степанов. Мен босилган бирорта сўзга ишонмайман. Чунки ипидан игнасигача уйдирма. Нимани сўрашса шуни ёзиб бераман, хизмат бурчимни бажараман, мистер Степанов. Уша Глэббнинг илтимоси буйича мени «Стар» сотиб олган. Бунга имоним комил.

— Йўқ. Глэббнинг қўли калта, бу боссларининг иши. Ги бош силкитиб, кулиб қўйди:

— Сизнингча, Глэбб қорадори операциясидан келган фойданинг қанча қисмини босслари номига жўнатган? Учдан бирини юбориб турган, холос. У ердаги кишилар эҳтиёткор, қанча пора олишларини яхши билишади. Бир карра кўтара пул олиб, хонавайрон бўлгандан кўра, ора-чора ва оз-моз олган маъқулроқ.

— Бу «бир карра» қандай бўлишига боғлиқ.

— Нарх-наво содда, амалга оширилган ҳар бир операциясини «ёпди-ёпди» қилгани учун даромаднинг беш фоизи Глэббнинг чўнтагига, шундан уч фоизи эса боссларнинг киссасига тушиб турган.

— Шундай экан, нима учун Майямида айш-ишрат сурмай, Луисбургда иккинчи даражали шахс бўлиб юрибди?

— Чунки у бор топган-тутган пулини Нагонияда сарфлаган, мистер Степанов. У ердаги барча меҳмонхоналардан олинадиган даромаднинг ўн фоизи уники эди. У миллионларини икки ҳисса қилиб кўпайтириб олишга улгуролмади. Иш чаппасидан кетди. Пулларни қандай бўлмасин, қайтариб олиши керак-ку, ахир.

— Далилларингиз борми?

— Далиллар Лиссабон ва Парижда бор. Бернда ҳам бор. Пул асрамоқчи бўлган кишилар учун алоҳида нашр бор. Глэбб маблағини омонат дафтарчада асролмасди. Чунки давлатимизда молия министрлигининг фискаль системаси ФБР дан ўн чандон яхши ишлайди,

— Нагонияни қайтариб олишлари ҳақиқатдан йироқлигини у тушунмайдими?

— Буни айни ҳақиқат, деб биламан.

— Бундай бўлмайди.

Ги бош тебратди:

— Бўлади.

— Наҳотки, Глэббинг пулларини қайтариб олишни жуда хоҳлаётган бўлсангиз, Дональд?— деб аста сўради Степанов.— Наҳотки, унинг бу ерда иш бошлашини хоҳлайсиз? Унинг киссасига ўз миллионларини қайтардиган ва Штатларга ғолибона қайтишига имкон берадиган иш ни назарда тутяпман.

— Мен буни асло истамайман. Алқисса, оиламни отиб ташлашини ҳам истамайман.

— Ҳа, бу ишнинг ўз ижрочилари бор...

— Йўқ. Глэбб ҳаммасини ўзи қилишга одатланган.

— Гувоҳлардан қўрқадими?

Ги яна елка қисди.

— Нега энди? Қўрқмайди. Уларни истаган вақтида «олиб ташлайди». Шунчаки бу иш унга ёқади. У ҳақиқий «яшил қирғий». Унинг ғояси куч. Шанц хусусида айтганларингиз Глэбб ҳақидаги тасаввурим билан уйғунлашиб кетади. Глэбб уйда Гитлернинг суратини осиб қўйишига сира ажабланмайман.

— Глэбб ҳақида суҳбатлашган кишиларингизнинг исмини менга айтиб бероласизми?

— Ахир айтяпман-ку, ҳамма ҳужжатларни сатр-сатригача сотганман. Хотиржам яшашни истайман. Шундай, Тушунарлими?

— Тушунарли. Бир неча ойдан кейин Штатларда бўламан. Сиз нацизмни ёмон кўрадиган икки кишининг исмини айтсангиз, бошқа ҳеч нарса керакмас. Китобимга олишим лозим бўлган гонорарни харжлаб, шахсиятингизга тегмаган ҳолда ўзим тафтиш ўтказмоқчиман.

— Сизга чет элда гонорар тўлашмайди. Газеталаримизда сизлардаги молимардумхўрлик ҳақида кўп ёзишди.

— Ахир, газеталарга ишонмайсиз-ку,— деб Степанов кулди.— Қолаверса, бу ҳақда кўпми-озми тўғри ёзишган.

— Сўл журналист билан очиқ гаплашяпсиз, мистер Степанов.

— Мен сўл газетага хизмат қилаётган журналист.

билан суҳбатлашяпман, мистер Ги. Бунинг орасида еру осмонча фарқ бор. Чет элда босилган нашрларим гонорарини нацистларнинг астар-аврасини ағдарिशга сарфлайман.

— Айтинг-чи, нима учун нацизмни бунчалик ёмон кўрасиз? Албата, тушунаман, ўн миллион қурбон бергансизлар.

— Йигирма миллион.

— А?

— Ҳа. Шахсан мен-чи... Хўш... Ҳали ўн ёшга тўлмаган етти ака-ука ва сингилларимни ўлдирган ўша шанцилар ҳозир Гонконгда демократия ва тенглик ҳақидаги жимжимадор нашрларни тарқатишяпти...

— Мен ичмайман, мистер Степанов, лекин, ашёвий далиллар билан Глэббни қулатсангиз, муваффақиятингиз учун мадер тўла қадаҳ кўтараман. Унинг биринчи хотини билан суҳбатлашишга уриниб кўринг. Аҳён-аҳёнда уйда, кўпроқ ақлдан озганлар клиникасида ётади. Айтишларича, у бутунлай соғлом экан. Унга ишонишмайди, албатта. Лекин у сизга фактлар беради. Унинг исми шарифи Эмма Шанц. Уша, сиз батафсил сўзлаб берган Вильгельмнинг қизи. Фақат ёдда тутишг: Эмма қирқ бешинчи йилнинг майида туғилган — бу сана унинг нималарни севиши-ю, нималарни ёмон кўришини билиб олишда катта аҳамиятга эга.

Славин

— Одамлар энди бир-бирига оқибатли бўлишди,— деди Славин костюмини стол суянчигига иларкан.— Меҳрибон тимсоҳ — Гена ҳақидаги қўшиқ ҳозир жуда машҳур. Авваллари болаларни тимсоҳ билан кўрқитишарди.

— Дарёларимизда бир чўмилиб кўринг-чи, сон-саноксиз меҳрибон Геналарнинг емиши бўласиз,— деди Зотовнинг энсаси қотиб.— Бу меҳрибонлик эмас, аксинча, фаннинг оммавийлашгани. Мен «Ҳайвонот оламида» телекўрсатувини назарда тутяпман. Сиз айтган тимсоҳлар экранда безоридек кўринишади. Одамлар сентименталь бўлиб кетишган десангиз, фикрингизга қўшиламан. Меҳр-оқибатга келсак, ўз фикримда қолишимга қаршилик қилманг. Одамзод хасислашиб кетган. Виталий Всеволодович... Сиздан қарз сўрашса, берасизми?

— Бераман.

— Қарзни ўз вақтида қайтариб беришадими?

— Ҳм.. Айримлар қайтариб беради.

— Айримлар. Утган асрларда қарздор бўлмаганини тасаввурингизга сиғдира оласизми? Масалан, Лермонтовнинг қаҳрамонлари андишага чидолмай, овлоқроқ жойда ўзларини-ўзлари отганлар. Ҳозирги одамларда худди шу жасорат йўқ. Ўз қарзингни сўрасанг, «Шайтоннинг малаги, бир оз кутсанг осмон узилиб ерга тушадими» деб жавоб беришади. Ёшлиқдаги хулқ-атворимиз муҳокама қилинган йиғинларни бир эсланг. Худога шукрки, илгариги аҳмоқгарчиликлар ортда қолди. Қир иштон-куйлақда юриш — шаккоклик. Йўқ-йўқ, одамзод ҳаддан ташқари асабий бўлиб қолган, Виталий Всеволодович. У ғам-аламни унутган. Худди коммунал ошхонада яшагандек умр кечиради.

— Уйни соғинибсиз-а?— сўради Славин.

— Ҳа, соғиндим. Қани энди, имконият бўлсаю...

— Менга бу ердаги қабоҳатларни айтиб беришди...

— Ана-ана... Яна, меҳр-оқибатли бўлиб боряпмиз, дейсиз. Ҳақиқат Каворий¹ билан ёнма-ён, аллақаерларда ётибди. «Яҳудийлар шуҳратпарастликни даъво қилишса, эллинлар доволикни маъқул кўришаркан». Шунга ўхшаб айримлар ажойиботни изласа, айримлар билимга интилади. Айримлар омадга ишонса, бошқалар ўз ақлига суянади. Аммо, ҳеч ким меҳр-оқибат қилишни хоҳламайди. Толстой ҳақиқатгўй бўлгани учун ҳам уни майна қилишган...

— Ичасизми?

— Бажонидил.

— Афсуски, ароқ тугаган.

— Ароқни кўрсам кўнглим озади. Виски ёғдек кетади.

— Глэбб сизнинг аксингиз экан. Вискини ёқтирмас экан. Рус ароғини яхши кўраркан.

«Қулоқ ос, Глэбб. Қулоқ ос!— деди ичида Славин. Бу хонадаги тик этган овозни ёзиб олишига унинг ишончи комил эди.— Гапларимни эшит! Қани энди, ичиб маст бўлганларингни яна бир бор кўрсам».

— Ейишга арзигулик бирон нарса борми?— сўради Зотов.

— Фақат сода бор. Печенье ҳам қолган. Истайсизми?

— Майли. Эрталабдан бери туз тотганим йўқ.

¹ Исо пайғамбарнинг ўн икки шогирдларидан бири, (Тарж.)

— Юринг, тамадди қилиб оламиз.

— Яхшиси, меникига борайлик-а? Қайнонам дудланган қази, яна сулгуни ҳам юборибди. Сулгунини яхши кўрасизми?

— Бўлмасам-чи. Бажонидил. Бир танишим кўнғироқ қилмоқчи эди. Бир оз кутайлик. Пиларникига судраяпти, боргим йўқ...

— Ғалати аёл. Гулдек нозик аёлнинг эркакча фикр юритиши... Ҳаддан ташқари сермулоҳаза.

— Бинобарин, «сермулоҳазалик» тарафдориман. Уз билгимиз билан мулоҳаза юритишимиз лозим. Мулоҳаза юритишгина фикрий тарқоқликни умумлаштиради,— деб такрорлади Славин.— Фикр ўз атамаси билан фикр, бир неча фикрни ҳеч қачон тушунчага жамлай олмайсан. Тушунча — хотира, тасаввур ва дунёқарашни ўзига қамраб олган ақлий мушоҳадалар йиғиндиси, билим чўққисига олиб чиқувчи пиллапоя. Пиларнинг хотираси жуда яхши, сезгандирсиз?

— Пиларни кўпам пешлайверманг... Мантиқ кишига ёрдам беради, деб хато ўйламанг. Уз ҳолича инсон табиятан ўта мантиқсиз бўлади.

— Хотинингизни назарда тутиб шундай деяпсизми?— деб сўради Славин.

Зотов виски ичди, печенъени ҳидлади, бир тишлаб синдириб оғзига солди-да, сўнг ўйчан оҳангда:

— Йўқ. Аксинча, у дилкаш аёл. Ҳамма бало ёшда, майлда, муомаладаги фарқ ва ниҳоят, ўзимнинг тентаклигимда, деб ўйлайман.

— Бўйнингизга тавқи-лаънат сиртмоғини тортманг, кераги йўқ!

— Ҳа, кераги йўқ. Аммо тавқи-лаънат бошқа, бор гапни рўй-рост айтиш бошқа. Демак, сизни ҳам менга қарши чархлашибди. Ольгани ёмон кўришади. Диёнатсизлик бу. Ольга мендан ақллироқ, иқтидорлироқ, ўз номи билан ижодкор, яъни файласуф. Ниҳоятда гўзал. Уни йўриғимга солмоқчи бўлдим. Узим айбдорман. Ҳозир ҳам хаёлим унда. «Қандай экан?», «Ким билан экан?» «Ранжитишмаётганмикин?» деб хавотирланаман, бунақада ақлдан озишинг ҳеч гап эмас. Ё шахсиятпарастликка бериласан ёки баридан воз кечасан. Учинчи йўл йўқ, хом-хаёлга берилиб яшашнинг нима кераги бор.

— Сиз ўзингизни чақириб олишларини сўрадингизми?

— Йўқ. Кооператив уйга ёзилганман, Яна бир йил

кутишим керак. Кутубхонамиз бор. Иккаламиз китоб-сиз ишлаш у ёқда турсин, ҳатто яшай олмаймиз. Африка тасвирий санъатига оид альбомларни кўтариб, қаёққа ҳам бордим? Ярим тонна юк. Ольга учун юрагим ачишади. У буни билади. Лекин унга ҳам осон тутиб бўлмайди.

— У бошқа кишига турмушга чиқмадимиз?

— Чиқмайди ҳам.

— Нима учун?

— Бу сиз билан бизнинг ишимиз эмас.

— Кечирасиз.

— Зарари йўқ. Бу савол билан юрагимга қўл солмоқчи бўлдингиз-а? Илгарилари бу ҳақдаги гапирганларнинг оғзига урардим. Ҳозир эса... Фойдаси йўқ...— Зотов нотабий хўмрайди, қадаҳни суриб қўйди.— Яна қуймайсизми? Баъзида бош оғриғига «қиттак» олишдан ўзга ҳеч бир қайғуси йўқ ароқхўрларга ҳавасим келади.

— Ичганларни ёқтирмайсизми?

— Отамнинг бошига ичкилик етган. Ғоятда билимдон киши эди. Лекин ўзини-ўзи идора қилолмади... Худди грек...

— Нимага?— дея тушунмай сўради Славин.

— Грекдан фарқи йўқ эди. Ақлли-фаросатли қариндошларимизнинг билимига шубҳа билан қараган. Греклар ҳам фақат чет эл маданиятини тан олишган. Ҳатто ўз Пифагорларини ҳам «Олла, денгиз ортидан келган муаллимлар туфайли доҳий бўлгансан» деб сарик чақага олишмаганди. Менинг отам файласуф бўлган. Қимки табиатни ўрганса, ўша — файласуф, қолганларнинг ҳаммаси — пиёз пўчоқ. Шу боисдан ҳам ичкиликка муккасидан кетди. Худо ҳаққи ўта билимдон бўлиш ҳам даҳшат экан. Шундай даҳшатки... Пифагордан, «Нима билан машғулсиз?» деб сўрашганда қандай жавоб қилганини биласизми?

— «Ҳеч нарса билан машғул эмасман, мен файласуфман», деган шундайми?

— Ана, отам ҳам шундай эди... Аввалига дунёнинг гўзаллигидан лаззатланди, кейин эса, барча нарсадан кўнгли совуди. Ўзига ҳам, атрофдагиларга ҳам ишонмайдиган бўлиб қолди. У ишончсизлик қурбони бўлди. Жони жаннатда бўлсин, илоҳим... Танишингиз кўнғироқ қилмаяпти-ку?

— Яна беш дақиқа кутайлик... Жуда ажойиб йигит-да...

— Уларнинг ҳаммаси ажойиб,— деди Зотов энсаси қотиб.— Ажойибларидан бири — Глэббми? Нагонияга юборилаётган юкларимизни ипидан-игнасигача билади-я. Шунга ҳайронман. Бу ерда мендан ортиқ биладиган киши йўқ.

Славин зудлик билан Зотовнинг оёғини босди, аммо у энсаси қотиб қўл силтади:

— Қўрқманг сизга қулоқ осишмайди. Элчи бўлганингизда бошқа гап эди...

...Зотовнинг сўнги сўзларини эшитиб, Жон Глэбб стулдан сапчиб турди. Ишлов берилмаган магнит лентани кассасига солиб, Роберт Лоренс ҳузурига йўл олди.

— Иш бажарилди,— деди у.— «Факел»дан хотирим жам.

— Табриклайман. Тафсилоти билан мени очиқроқ таништирасизми? Ёки бу борада бош қотиришим шарт эмасми?

— Менинг ишбилармонлигим туфайли,— деди Глэбб ранжиганини ошкора сездириб,— сиз жанговар орден билан тақдирланасиз, мен эса бор-йўғи икки ҳафталик ҳордиқ билан рағбатланаман, холос.

— Бу муддат ичида яна бир «Доно»ни ўзингизга оғдирасиз. Мен яна битта жанговар орден оламан. Сиз бўлса, яна лаззатли ҳордиқ.— Лоренс кулиб юборди.

— Бошқа бундай «Доно»лар бўлмайди, босс. Ҳозирча у ишлаётган экан, биз эгардамиз, қўлимиз узун, диққат марказидамиз. Номимиз президент тилидан тушмаяпти. Ҳатто ўз одамларимизнинг тажовузидан ҳимояланганмиз. «Доно» ҳаёт-мамотимиз. Ленглининг бутун умиди — «Доно»дан. Қолаверса, Нагония бу ишқмаснинг келажагини белгилади, камолотга кўтарди. Биз тамом ғалаба қилдик. Уйлашимча, у бекорга ваҳимага тушаяпти. Ҳеч ким уни фош қилолмайди. Шунчаки чарчаган, Грисони бир ёқлик қилиб олганимиздан сўнг, одамларимиз унга дам беришади... Хуллас, мелинг тафсилотим бўйича, Зотов «Доно»нинг «ўрнини» босади. Албатта, «орқаваротдан». Бир ёқлама фикр юритишига қараганда, у яҳудийлар тоифасидан кўринади. Славинга «Доно» маълум қилган, Нагонияга жўнатилган юклар ҳақида гапирди. Демак, Москва бу гапдан огоҳ бўлган. Улар қайси йўл билан ахборот ошкор бўлаётганини излашга тушиша-

ди. Бу ерда биз гап тарқатамиз. Шундай қилиб, «Доно»га ваъда берган ўйинимиз бошланади.

— Уйиннинг бирор нафи тегармикин? Қандай бўларкин? Қимматга тушмаймизми?

— Қиммат бўлиб, қаёққа борарди. Бир жуфт коктейлнинг нархига тушасиз-да. Сиз сиёсий йўл тута беринг. Узаро можарони менга қўйиб беринг. «Доно»нинг нафи ҳали кўп тегаети. Ҳа, ғалаба қиламиз. Руслар Зотов агентимиз эканлигидан хабардор бўлишади. Иккинчидан, улар бу маълумотни мистер Славинни айғоқчиликда айблашимиз эвазига олишади. Учунчидан, Луисбургда ишлаётган русларни айғоқчилик ва босқинчиликда айблай олсак, уларнинг кўпчилиги юртига бадарға қилинади. Нагонияга юборилаётган юклар ярмисига қисқаради, қолган ярмини Оганомизнинг террор тўдаси йўқ қилади. Тўртинчидан, бу компания бошлангандан кейин, айниқса, Стау Славинни ҳибсга олгандан сўнг бу ерда кузатувчилар қолмайди. Қолган тақдирда ҳам улар эҳтиёткорона иш тутадилар. «Факел» операцияси олдидан амалга ошириладиган бундай хуфиёна тажовузнинг фойдасини ҳатто тасаввур ҳам қилолмайсиз.

— Ичасизми, Жон?

— Огано саройга ташриф буюришимни сўраб, вертолёт юборганини телефонда хабар қилишганда, Нагонияга бориб, маст бўлгунимча ичаман.

— Илойим айтганингиз келсин.

— Бу иш билан тундан то тонг отгунча шуғулланяпман, босс.

— Қачонгача мени «босс» деб мазах қиласиз? Не-ча марта сизга исмимни айтиб мурожаат қилинг, дедим.

— Шундай, юмшоқ супургиман босс, ўзгалардан бир поғона паст юриш менга лаззат бағишлайди.

— Зотовнинг сотқинлиги ҳақидаги «гап»ни қандай овоза қилмоқчисиз.

— Буниси сир, босс.— Глэбб қўллари билан бошининг орқасидан тутиб, нима учундир кулиб қўйди.— Дилимни оғритган кишини ҳеч қачон кечирмайман. Ҳеч кимни! Хотирам кучли, уларни унутганим йўқ.

Лоренс бароқ қошлари остидан Глэббга диққат билан қаради ва ўйчан оҳангда:

— Ичқоралик — ёмон хислат, Жон. Қасбимиз холисликни талаб қилади. Разведкачи ўз рақибини бардош билан севиши, шу йўл орқали уни аста-секин бўғиб ўлдириши лозим.

Олтинчи тафтиш

Голливуд¹ режиссёри Южин Кузанны билан Степанов уч йил муқаддам Сан-Себастьяндаги фестивалда танишган эди. Южин киноанжуманга Жанубий Вьетнам ҳақидаги ҳужжатли лентасини олиб келганди. Лаос ва Вьетнам партизанлари ҳузуридан қайтган Степановни ҳайъат аъзолигига сайлашди.

Томошабин ғашига тегувчи дабдабасиз суратга олгани учун ҳам Южиннинг фильми унга маъқул бўлди. Еш режиссёр икки кино дарғаси Якобетти, унинг «Жирканч турмуш» фильми ва Роман Кармен, уларнинг ўзига хос услубидан фойдаланган ҳолда ҳаёт қарама-қаршиликларини усталик билан бир-бирига сингдира олганди. «Фантом» бомбаларининг портлашлари остида кўзи ёриётган аёллар ва рок-рақс мактабининг машғулотлари; вьетнамлик ўсмирнинг ўқдан илма-тешик бўлиб кетган бадани ва космосдаги ёриқлар ҳақида маъруза қилаётган, беозор боқишларидан меҳр ёғилаётган профессорни диққат билан тинглаётган студентлар; партизанларга концерт қўяётган ҳаваскор санъаткорлар ва Бэркли гиёҳвандлари томошабинларни ақл бовар қилмас зиддиятлар гирдобига тортарди...

Степанов Кузанны киноартистлари билан мухлислар тўпланадиган мўъжазгина «Иберия» қаҳвахонасида танишди.

— Фильмни сариқ чақага олмасликларидан ранжимайман, — деди Южин. — Лекин олий мукофотни фашист, итэмган Эусебиога беришларидан норозиман.

— Сиз Саньтего де Компастилла ҳақидаги фильмни назарда тутаётирсизми?— деб сўради Степанов.

— Ҳа. Яхши фильм. Аммо бу фильмни илгари «Зангори дивизия»ни мақтаган ярамас суратга олгани ачинарли ҳол.

— Дарвоқе, бу биринчи мукофотга нолайиқ фильм. Южин кулиб юборди:

— Бу шахсий нуқтаи назарингизми? Эки ҳайъат аъзосининг фикрими?

— Тэйк ит изи,— деди энсаси қотиб Степанов.

Эртасига ҳамкасблар билан норасмий учрашувда Степанов Южин ҳақ эканлигига ишонч ҳосил қилди. Фестиваль дирекцияси ҳайъат аъзолари орасида лауреат-

¹ Америкадаги йирик кинокорпорация.

ликка Эусебио номзодини ташвиқ қилишарди. Газета саҳифаларида деярли ҳар кун у билан бўлган интервью босиларди. Елланган танқидчилар Эусебио ҳақида баландпарвоз эсселар ёзишди.

Бироқ, Испания ўзгача олам, Степанов Тбилисида бўлганида ҳазил қилиб, «Йигитлар, сизлар ҳақиқатдан ҳам баскамлар билан оға-инисизлар, умуман испанлар билан ҳам. Уларда ҳам, сизда ҳам жумбоқли масалани тўкин дастурхон атрофида айтиладиган қадаҳлар ҳал қилади»,— деганди.

Степанов яқин ҳамкасбларини йиғди.

— Дўстлар, мен русни эмас, америкаликни тарғиб қилмоқчиман,— деди у.— Компартия аъзоси бўлмаган, оддий, софдил, турмуши ночор бир америкалик йигитнинг дастлабки фильмини кўриб, у ҳақда бор ҳақиқатни ёзишларингизни истардим.

Сўнг фестиваль директори билан учрашди. Кечқурун ўз хонасида (испанлар авваламбор обрўларини қадрлашади. Агар сен ҳайъат аъзоси бўлсанг, меҳмонхонага қўнмай данғиллама ўрни ижарага олишинг, холодильникни пивони банклар билан эмас, аксинча тоза вискилар, жинлар ва Хемингуэй мадҳ қилган чет элликларнинг сеvimли ичимлиги — Наварридан келтирилган «росадо» майи солинган шишалар билан тўлдиришинг керак. Бундай нуфузни яратган испанликларнинг ўзлари ҳам бу афсунга боғланиб қолишган — кулгули, лекин афсуски шундай) директор билан суҳбат бошлашдан аввал Степанов бир ҳўплам вино ичдида — испанлар дунёда энг кам ичадиган миллат — сўнг:

— Ҳурматли дўстим,— деди,— сўзларим ўзаро ишонч руҳида бўлади...

— Биладан,— жавоб қилди фестиваль директори.— Сиз Кузаннини назарда тутяпсиз. Газеталарда ўз кишиларим бор. Ҳар бир янгиликдан мени хабардор қилишади. Беҳуда уриняпсиз, сеньор Степаноф. Вашингтонни Ватикан билан таққослаш аҳмоқлик бўлар, ҳарҳолда Сан-Себастьян Рим папасидан ҳам одилроқ бўлишни истайди. Америка турмушига мутлақо зид бўлган фильмга — ҳатто уни америкалик суратга олган бўлса ҳам — мукофот беришга жазм қилолмаймиз.

— Сиз ноҳақсиз,— деди Степанов,— Кузанни Америка мавқеини ҳимоя қиляпти. Орадан бир-бир ярим йил ўтсин, бу фильмга Американинг миллий мукофотини беришади. Менга ишонинг,

— Америкада ҳужжатли ленталар учун миллий мукофот йўқ. Оскар эса, бадний фильмларга берилди... Икки йилдан кейин Вьетнамдаги урушнинг тугашига ишонгим келмайди.

— У анча илгари тугайди.

— Фикрингизни қадрлайман. Сиз билан дўст бўлиб қолишни истайман. Сизни сенъор Степанов бўлганингиз учун эмас, катта мамлакатнинг вакили бўлганингиз учун ҳурмат қиламан. Илтимос, мени ноқулай аҳволга солманг. Афсус, сизни қўллаб-қувватлай олмайман. Эусебио олтин медаль олади. Бу ишга жалб қилинган кишилар, жюри аъзолари ўртасида ихтилоф вужудга келишини сира хоҳламайман.

— Москва фестивалига олиб борадиган фильмларингиз ҳақида жамоа фикрини тайёрлашим ҳам осон бўлмайди,— деди секин Степанов сигарета чекаркан.— Сан-Себастьянда испаниялик мукофотланса — бу бир масала, уни Москвада тақдирлашса — тамоман бошқа...

— Москва Эусебиога ҳеч нарса бермайди, негаки у «Зангори дивизия» ветеранлари ҳақида фильм ишлаган.

— Берланга уруш қатнашчиси, у «Зангори дивизия»нинг солдати бўлган эди. Биз эса унинг «Жаллод»ини кўкларга кўтаряпмиз.

Фестиваль директори хўрсинди.

— Сенъор Степанов, урушда қатнашиш бир масала, уни санъат асарида акс эттириш бошқа масала. Яхши, агар уч ёш ҳужжатчининг лентасини олиб борсам, битта олтин ва битта бронза медали билан тақдирланишимга кафиллик бероласизми?

Степанов бошини қимирлатди:

— Фестивалда биз совринларни топширамиз, лекин кимга бериш ҳақида кафолат беролмаймиз.

Директор Степанов томон сурилиб, унинг қулоғига шивирлади:

— Сизга ишонмайман...

У ўрнидан турди. Директор Степановга ажратган данғиллама уйни айланди, ваннахонага мўраллади, ижара нархи билан қизиқсинди. Узича хомчўт қилиб, камида эллик долларга баҳолади-да, жойига келиб ўтирди:

— Сизнинг америкалик дўстингизга матбуот мукофотини олишга кафолат бераман...

— Бу кам.

— Ақлдан озибсиз! Бу менга қимматга тушади. Сиз ахборот ва туризм министрлигидаги қоғозбозларни кўндириш осон деб ўйлайсизми?

— Умуман, Южинга олтин бериш керак, ammo сиз Вашингтоннинг муносабатидан қўрқасиз. Унда кумуш бера қолинг — бу ҳаммага тушунарли — ҳаққоний иш тутган бўласиз. Агар матбуот мукофотини берсангиз, наинки Испанияда, бутун дунёда тўполон кўтарилади. Сизни франкистлар цензураси тазйиқига дош беролмаганликда айблашади.

— Жим-м-м? — директор креслодан сапчиб турди, — сеньор Степанов! Нима кераги бор... Генералиссимус — барча испанларнинг отаси, бизда цензура тазйиқи деган гап умуман йўқ.

— Тушунарли. Тушунарли, — деди унинг гапини маъқулаб Степанов, — ахир, менинг мамлакатим бундан мустасно. Чет эл журналистлари, аввало французлар шов-шув кўтаришади...

...Хуллас, Южинга бронза медаль берадиган бўлишди, — бу унга катта кинога йўл очди. Америкаликлар ҳам изатталабликда испанлардан сира қолишмайди. Айниқса, чет элда обрў қозонишни яхши кўришади. Америкаликлар ҳар қандай буюк миллат каби ўз ватанларидаги пайғамбарларни назар-писанд қилишмайди.

Ушандан бери Степанов Штатларга боргудек бўлса, Южин ишини ташлаб, Вашингтонга шошилади. Степановнинг виза олишига кўмаклашади (унинг ғарбий ва жанубий соҳилларга боришига кўпдаям розилик беришмасди), у билан бирга сайр қилади. Машинаси ва Грин видж Вилледждаги бир хоналик бўйдоқлик квартирасининг калитини унга бажонидил бериб туради.

Южин Россияга икки марта келди. Иккиси бир-бирини яхши билишади. Степанов коммунист эди, Южин эса республикачиларни қўллаб-қувватларди. Улар айрим соҳаларда баҳслашмай қўйишарди — фойдаси йўқ. Бироқ бир-бирига қаттиқ ишонардилар, икки халқнинг яқинлашуви йўлида жонларини фидо қилишга тайёр эдилар.

Худди шу сабабдан ҳам Дмитрий Степанов Нагониядан Южин Кузанига телеграмма жўнатди.

— Глэбб хоним, доктор сиз билан суҳбатлашиш учун ярим соат муҳлат берди.

— О! Қандай олий бахт. Демак, мен мутлақо соф

эканман-да. Демак ҳаммаси жойида. Яқинда мени бутунлай уйга жўнатишади...

Аёл ғалати кулди.

— Глэбб хоним, сиз билан Жон тўғрисида суҳбатлашмоқчи эдим...

— ФБРнинг қопағон итларига ортиқча валдирамаслигим учун бу ерга унинг ўзи ўтқазиб қўйди-ку, ахир. Ҳаммага мени жинни дейишлари, фэбээрчилардан мени Ҳимоя қилишлари эвазига у врачларга катта пул тўлайди.— Аёл Южин томон хиёл энгашди.— Елвораман, бир марта бўлса ҳам чектиринг, а? Энг кучли-сидан...

— Наша чекасизми?

— Жим. Ҳамма нарсага тайёрман. Бир марта тўйиб чекиш... мени тушларимда ҳам тинч қўймайди... Қуруқ, узун куйдургувчи... Мени қутқаринг!

— Менда йўқ.. Енимда йўқ, Глэбб хоним... Ҳозирча йўқ... Тушуняпсизми? Агар мени қизиқтираётган саволларга жавоб берсангиз, мушкулингизни осон қиламан.

— Алдайсиз. Сизни бу ерга бошқа қўйишмайди. Жон, хотирамни бир синаб кўрмоқчи... Ҳузуримга ФБРнинг бир лайчаси келганди. Хашаки қолдирди, ўшандан бери, бир йилдирки мен билан учрашишга рухсат беришмаяпти.

— Унинг исми нима эди?

— Сизнинг исмингиз нима?

— Южин Кузани, режиссёр.

Аёл яна қуруқ, нотабий равишда кулиб юборди.

— У ҳолда мен Герта Гарбоман. Э, йўқ, у беозор жон берди, яхшиси мени Мерилин Монро деб ҳисобланг, шунда тўғрироқ бўлади.

— Мана менинг шофёрлик лицензиям, Глэбб хоним.

— Ҳа-ҳа! У ҳам менга шундай лицензия кўрсатган эди. Унга ишонди деб ўйлайсизми мени?

— У сизга қаердан келганини айтдимми?

— Йўқ. Роберт Шор... ФБРдан, мен сизга айтдим-ку, ахир. Менимча, шундай деди, ҳа. Йўқ, тўғри, айтди... ФБР ходими Роберт Шор.

— У сиздан Гонконгдаги жанжал ҳақида сўрагандир?

— Йўқ. Пилар Пекинга қандай борганини сўради. Дипломатик паспортни қаердан олгани билан қизиқ-

ди. Улар дипломатларни тафтиш қилишолмайди. Бахтиқаро исковичлар, изингдан бориб, мовий тўсиққа пешоналарини уриб олишганини ўзлари ҳам сезишмайди... Жон Пиларни Гонконгдан қаерга олиб кетганини сўради...

— Пилар ким ўзи?

— Манжалақи, ифлос, сассиқ манжалақи.

— У қаерда яшайди?

— Қаерда дейсизми? Жон қаерда бўлса, у ҳам ўша ерда-да! Пиларни доимо кетидан эргаштириб юриб, ўз манфаати йўлида ўзгалар билан дон олишишга ундайди. Ваннада яхшилаб ювинтириб олгач, тун бўйи у билан ўзи айш-ишрат қилади. Берлинга пул жўнатган пайтларида ишни битириш учун қизга номусини мишиқидай болалардан ҳам аямасликни буюради. Пилар гўё Маонинг гумаштаси, революционер бўлганмиш. Уларга кимларни отиш лозимлигини айтиб турган. Жон эса дўстларининг исм-шарифини... тўғрироғи, отам дўстларининг исм-шарифини айтган... Отамга эски каллакесарлардан айримларини орадан олиш зарур бўлган бу юмушни у Жоннинг зиммасига юклаган... Менга ишонмаяпсиз-а, кўзларингизни ниқманг, мен ақлдан озганман... Менга ҳамма нарса мумкин. Сиз ростдан ҳам оз-моз кўкнори талқони олиб келасизми? Пилар доим менга чектириб турарди. Умуман, у меҳрибон.

— Биринчи марта нашани ўша берганмиди ёки бошқа одамми?

— Йўқ. Жон менга чекишни ўргатди. У маҳсулот сифатини билмасди, мендан текшириб кўришни сўрарди. Агар унинг ўрнида бошқа одам бўлганда, юзимга тарсаки тушириб қабоҳатдан қутқарарди. У эса, аксинча, нашани чуқур-чуқур сўраётганимда ўткир нигоҳини мендан узмасди... Акам оёқлари арра билан кесилаётган қуёнларга шундай кўз билан қарарди... оппоқ, қизилкўз қуёнларнинг чийиллашини бир эчитсангиз эди... Отам эса, Зеппга халақит берманг дерди. Яна у, фан қаттиққўлликни талаб қилади, дерди... Зепп эса фанга тупурди. Катта сиёсатдонга айланди. Ахир сиёсат — фанми? Сиёсат юргизиш — наркозсиз, аррада қуёнларнинг бармоғини кесишдек гап.

— Зеппингиз ҳозир қаерда?

— Жон уни «янги немис партияси»нинг секретари бўлиб олишига ёрдам берди. Энди у немисларнинг манфаатини ҳимоя қиляпти. Мен ўзим немисман, биз ҳаммамиз немисмиз, ҳатто Жоннинг томирида ҳам не-

мис қони бор. Лекин, бу ҳақда гапиришларини хуш кўрмайди. Ахир унинг мўмин-қобил, зиёли, Аушвид тожлари, Дахаудан келтирилган узукларни санашдан бошқа нарсани билмайдиган қариндоши Гитлернинг рейхсбанкаида ишлаган-да.— Аёл кулиб юборди.— Агар Глэббнинг попугини пасайтирмоқчи бўлсангиз, ундан Зигфрид амакининг саломатлигини сўранг. Печларда ёқилган қариндошларингизнинг хунини талаб қилиб, Зигфрид Шанцга даъвоингиз борлигини айтинг. Фақат, кейин ҳаётингизни асранг — Жон бундай савол-даъво учун ҳеч кимни кечирмайди. Ҳеч нарсадан тап тортмайди. У мени ҳам кечирмади. Шу боисдан ҳам бу ер-даман...

— Сиз шуларни Роберт Шорга айтиб бердингизми?

— Шор ғирт аҳмоқ. Езув машинкасида фарқи йўқ, нуқул чиқ-чиқ қилиб, мени кўрқитишдан бошқа нарсани билмайди. Йўқ, у менимча жаҳонда Германия деб юритиладиган давлат борлигини, у мамлакатда немислар яшашидан мутлақо беҳабар бўлса керак. Отамнинг қоғозлари орасидан Жоннинг мактубларини топиб олганимда, биз бир оиладан эканимизни билдим. Бу ҳақда Жонга оғиз очдим-у, бошим балага қолди... Уша пайтгача бошқа одам эдим... Қўлимдан кўп иш ўтарди... Ким ва қачон, қанча пора олишини билардим. Қачон ва қаерда кимни гумдон қилишларидан хабардор эдим. Катта одам эдим... Жоннинг ёрдамчиси Дэйвид Хью — уни кейин ҳайдаб юборишди — сен янги — Мата Хари бўласан, деб айтди...

— Хью ҳозир қаерда?

— Билмайман, фахмимча Мюнхенда... Уни менга нима нафи бор? Айтинг-чи, Сиз ечина олмайсизми? Ҳузуримда ҳали анча бўларсиз? Мен севги билан ўйнашни яхши кўраман...

Аёл ўрнидан турди, халатини ечди — Южиннинг кўз олдида елкалари калтак зарбидан кўкариб кетган, серажин бадани сарғайган яланғоч аёлнинг гавдаси намоён бўлди.

— Ҳозир мавриди эмас, — деди Кузанини, — бу ерга кириб қолишлари мумкин, вақтимиз жуда зиқ.

— Менга узоқ шарт эмас, майлига... Қелинг, сизга бир қарай, жоним, илтимос...

— Мен эртага келаман, бўпти. Икки соат бўламан...

— Сизни ҳузуримга бошқа қўйишмайди. Ҳеч кимни иккинчи марта бу ёққа қўйишмайди...

— Майли, халатни кийинг, яна бир оз гаплашайлик, кейин ишқ-муҳаббат билан шуғулланамиз.

«Унинг иродаси бутунлай барбод бўлган,— ўйлади Южин Эмма итоаткорона халатини қоқсуяк елкаларига ташлашини зимдан кузатаркан,— доим шундай бўлади. Аввал кўкнори, кейин мана шундай даҳшатли кўргилик... Степановга булар нимага керак бўлдикин? Ахир, бу аёлга ишонишмайди-ку».

— Зигфрид амаки ҳозир қаерда?

— Унинг ўлимини худодан илтижо қиляпман. У ўлса бу номуслардан қутулиб бир оз хотиржам яшардим...— Аёл яна кулиб юборди.— Яшаш... Бари бир яшаяпман-ку, шундай эмасми? Мен яшаяпман...— У комил-ишонч билан такрорлади.— Чунки нафас оляпман, еяпман ва занжирбандман. Йўқ, бу ҳаёт эмас. Тирик мурдаман. Ҳа, ҳа... Жон борлигида яшардим, у кетдию менга кўкнори талқони мерос бўлиб қолди. Ҳаммаси барҳам топди. Еяпман, ичяпман, занжирбанд этилганман...

— Акангиз Зепп-чи, у қаерда?— сермулоҳаза саволлар аёлни ларзага солаётганини сезган Южин яна уни сўроққа тутди. У аёл билан қандай муомала қилишни билолмай гаранг эди. Шунинг учун ҳам Эмманинг аниқ жавоб беришига шубҳа билан қарарди.— У ҳам ўлганми?

— Э, йўқ! Зепп эркини, озодликни ҳимоя қилишни истаган софдил немисларни Африкага жўнатиш билан шуғулланади. У чет элга тез-тез боради. «Дўстлари»ни Мюнхенга тўплайди. Наҳотки Зепп Шанцни билмасангиз?!

— У ростдан ҳам Мюнхенда яшайдими?

— Нима, алдаяпти деб ўйлаяпсизми? Сиз — Шормисиз! Йўқ, қопоғон исковичсиз! У ҳам менга ишонмовди! Мен эса бор ҳақиқатни гапиряпман!

Аёл кучининг борича бақирди. Эшик очилиб, ичкарига кирган оқ халатли икки киши Южинга таъна кўзларини қадашди. Бақираётган Эммани олиб кетишди. Аёлнинг «Наҳотки мени ақлдан озган деб ўйласангиз?!» деган сўзлари қулоқлари остида ҳамон акс садо берарди.

...Степанов Мюнхенга, матбаачиларга қўнғироқ қилди. Улар ўз навбатида Зепп Шанц тузган «янги немис партияси»нинг адресини ҳеч қандай маълумотномага қарамасдан, дарҳол айтиб беришди...

Еттинчи тафтиш

«Славинга.

Дубовга тааллуқли барча маълумотларни тўпланг. Винтер билан ўзаро муносабати қандай бўлган? У Лоренс ёки Глэбб билан учрашганми?

Марказ».

«Марказ.

Дубовнинг Глэбб ёки Лоренс билан ҳолисона учрашуви қайд этилмаган.

Славин».

«Мутлақо махфий.

Генерал-майор Константиновга.

Такрорий сўровингизга мувофиқ, Дубов Сергей Дмитриевич кеча, 852 рейс билан Адлерга учиб кетганини маълум қиламан.

Подполковник Зиков».

«Оппоқ»нинг (абхазиялик чекистлар энгил оқ костюмда, бантикли оқ кўйлақда, лекин оғир, қўпол, эски америка фасонида тикилган қора ботинка кийиб олгани учун Дубовга шундай лақаб кўйишган) юриш-туриши ҳақида қуйидагича ахборот берилди.

«Маяк» корпусининг 212 хонасига қўнган «Оппоқ» 8.47 да нонуштага кетди. Унга икки аёл ўтирган столдан жой кўрсатишди.

Соат 9,17 да йигирма икки ёшлардаги қорамағиздан келган аёл билан бирга қаҳвахонадан чиқди. «Қорамағиз»ни хонасига таклиф қилди. «Қорамағиз» таклифни қабул қилди. Оппоқнинг хонасида 52 минут бўлишди. У ердан чўмилиш кийимида чиқиб, пляжга йўл олишди. Улар 12.49 га қадар чўмилишди, офтобда товланишди. Шундан кейин иккиси ўша қаҳвахонага тушликка боришди. 13.05. дан 13.51 га қадар овқатланишди. Кейин 16.10 гача Оппоқнинг хонасида бўлишди. Яна пляжга боришди. У ердан соат 18.26 да қайтишди. Худди ўша нонушта ва тушлик қилган столга кечки овқатга ўтиришди. Кечки овқат олдидан «Оппоқ» бир шиша «Тиббаанни» виноси буюрди. Ундан сўнг «қорамағиз» оқшом сайрига таклиф қилди. Улар ҳеч ким билан мулоқотда бўлмай «Пицунда» пансионати территориясидан чиқишди. Почта ёнида «Оппоқ» «қорамағизни» ёлғиз қолдирди. Уч сўмликни ўн беш трийнлик чақаларга майдалаб олгач Москвага қўнғи-

роқ қилди. Виктор Львович деган одам билан суҳбат чоғида «сабр-тоқатли бўлиш керак, мен учун ҳам Ольгасиз яшаш ниҳоятда мушкул, ammo-лекин ҳар бир киши бошқалар олдидаги бурчини охиригача бажариши лозим» деб айтди. Сўнгра Виктор Львовичдан бир кеча қўзғамаслигини ва бир ҳафтадан кейин «командировкадан қайтишини» етказди.

Суҳбат тугагач, иккаласи майхонага кириб, соат ўн иккигача ўйин-кулги қилишди. Сўнг «Оппоқ»нинг хонасига қайтиб, ўша ерда тонг оттиришди. *Габуния.*

Дубов телефон қилган номер Виктор Львович Винтерга тегишли эди.

... Эллик иккинчи шаҳар касалхонасининг врачлари Константинга ажабланиб қаради.

— Ахир, мен ҳаммасини тушунтирдим-ку, ўртоқ...

— Кимга?

— Бугун Винтер хизмат қилган институтдан келишди. Отаси ҳам келди. Виктор Львович буюк одам. Унга борки тафсилотни сўзлаб бердим...

— Биласизми, мен эрининг оғайнисиман...

— Эҳ-ҳа, чет элда хизмат қилаётган...

— Ҳа.

— Тушунарли... У ҳали беҳабарми?

— Ҳа.

— Унда тўсатдан ҳушидан кетиб, беозор жон берганини ёзинг. Ғалати, аҳмоқона ўлим... Дўстининг айтишича, Ольга кечадан бери эти увишибди. Аспирин беришган экан. Аёл уйқуга кетибди. Ammo иссиғи тушмабди... У Ольга бир ҳафтадан бери йўталаётганини эслади. Лекин шунга қарамай у теннис майдонига борибди. Албатта, аҳмоқлик бу... Эрталаб «Тез ёрдам»ни чақирди... Қўлдан келганча даволадик. Чамаси, ўпка шиши бошланган экан. Қўлимиз калталиқ қилди...

— Нега «Чамаси»?

Доктор саволни тушунмай, Константинга термилди.

— Ёриб кўрганингизда бундай тахминий жавоб бермасдингиз, — деб тушунтирди Константин. — Балки бу ёш, соғлом аёл ўлимнинг сабабини аниқлаб берарди.

— Тўғри, мурдани ёрмадик... Кечирасиз, исмингиз нима?

— Константин Иванович.

— Жуда хурсандман, Танишайлик, Арчил Георгие-

вич... Гап бундоқ, Виктор Львович ёрмаслигимизни сўради. Унинг сўзи биз учун қонун. Ахир, у машҳур хирург, москвалик аёллар худога ишонгандай ишонишади, сўзини икки қилиб бўлмади.

— Арчил Георгиевич, илтимос, воқеани батафсил сўзлаб берсангиз.

— Бажонидил... Уша куни навбатчи эдим. Эрталаб соат саккизларда бир киши қўнғироқ қилди...

— Унинг танишими?

— Йўқ, қўшниси қўнғироқ қилди, хаҳ, фамилиясини унутдим, кекса, ҳарбий... У аёл ҳушсиз ётганини, зудлик билан боришимизни айтди. Бордик. Ольга Викторовна шунчаки ҳушсиз эмас эди. Назаримда ҳавои муаллақлик бошланганди, томир уриши бетартиб, қовоқлари кўкариб кетган, қорачиғи ҳеч нарса илғамасди. Машинада унга сунъий нафас бердим. Қасалхонага келганимизда профессор Евлампиевни чақирдик. Қон бердик. Хуллас, тўрт соат уни асраб қолишга уриндик. Очиғини айтганда, уринишларимиз бейфойда эканлигини касални бир кўргандаёқ билувдим...

— Нега энди мурдани ёриб кўрмадинглар?

— Ахир, ҳозиргина айтдим-ку!

— Йўқ, айтмадингиз, Арчил Михайлович.

— Виктор Львович ёрмаслигимизни сўради...

— Бу жавоб эмас. Кечқурун соппа-соғ бўлган аёл эрталаб жон берса-ю, сиз уни мукамал текшириб кўрмайсизми?! Балки бу биронта инфекциядир?

— Йўқ, инфекция эмас? Қасаллик аломатига кўра, ўпка тўсатдан, шиддат билан шишиб кетган.

— Бундай ҳол медицинада тез-тез бўлиб турадими?

— Шахсан мен бундай ҳолга биринчи марта гувоҳ бўлишим. Қолаверса, уч кун, олти кун ичида ўпканинг аста-секин қувватдан кетиш ҳолати учраб туради.

— Унинг таниши... Исми нимаиди?

— Сергей Дмитриевич. У аёл анчадан бери бетоб бўлиб, йўталаётганини айтди.

— Демак бу — инфекция эмас.

— Ўпканинг шиддат билан шишиш жараёнлари бўлиб туради. Медицина тажрибасида бу қайд этилган. Аллақайси америкалик полициячи худди шундай, шиддатли рақ оқибатида ҳалок бўлганини эшитгандим. Медицина учун ўзини қурбон қилди. Текшириш учун уни касалхонага ётқизилганига икки кун ўтмай ўлди.

Константинов ўрнидан кескин турди. Кўзлари хиёл кулиб турса-да, асабининг таранглашишидан қовоқлари атрофида майда ажин излари пайдо бўлди...

— Раҳмат, Арчил Георгиевич. Бу ҳодиса...

— Навбатчилигим вақтида содир бўлди, ахир айтдим-ку!...

— Тўрт кун бурун, шундайми?

— Шундай.

— Улим ҳақидаги медицина хулосадан нусха кўчириб беришларини сўрашим мумкинми? Уни эрига жўнатиб юбораман. Шундай қилганимиз маъқул. Ортиқча ҳис-туйғуга берилишга чек қўйган бўламиз. Устига-устак Ольгани унинг дўсти олиб келган... Жуда қайгургандир?

— Ҳа, укол қилишга тўғри келди... Кесакдан фарқи қолмаганди. Кўзига ёш ҳам олмади. Аммо, иродали экан. Виктор Львович ҳам келди. Дубнада, конференцияда иштирок этаётганди. Уни чақиртиришди. Чол ўзини идора қилолмади. Сергей Дмитриевич чолни олиб кетди. Бир кунда мотам маросимини уюштирди. Юраги бақувват экан.

Медицина академиги Сергей Сергеевич Вогулев Константинов билан овда танишган эди. Улар Қабардино-Болқарияда, Хашисмел Саншоковникига бирга учиди. Ахтарда ҳам, Астраханда ҳам бўлишди.

У Гмирядан фарқли ўлароқ, фотоҳаваскор эди. Тирик ҳайвонни суратга тушириш учун ўзи билан фотоаппарат олиб юрарди. Константиновга ҳам фото шикор дардини юқтирди. Қолаверса, у «ўз ўрни»да ўқ узишни маъқул кўрарди. Константиновнинг ўқни нишонга бехато отишига, қўлда қурол тутишига ҳаваси келарди.

Вогулев тўнғизнинг қозиқ тишида пиширилган кабобни ва овчиларнинг хушчақчақ даврасини яхши кўрарди. У дам олиш уйлари беролмаган ҳордиқ (бизнинг давримизда ҳақиқий ҳордиқни фақат тўнғиз ёки айиқ ови беради)ни ов лаззатидан оларди.

— Дардни парҳез, таому ором, ноёб дорилар билан даволаш — бўлмаган гап... Энг яхши давою малҳам ов, табнат... Агар касаллик илдиз отган бўлса, у ҳолда давоси — тиг. Ноилож қолгандагина қўлимга тиг оламан, чунки ўзимга ишонаман, инфаркт, стенокардия, яллиғланиш ва атеросклероз касалликларига ов, сўлим тоғ ҳавоси, арғувон ҳиди, майсалар атри, тоғ

булоқларининг шифобахш суви даво бўлади,— деди у.

Профессорнинг сўзларини дилдан ўтказган Константинов ҳеч иккиланмай унга қўнғироқ қилди.

Бундай қалтис шароитда у «Жигули»сига ўтирмас, аксинча, бўлинма раҳбарлари билан мунтазам алоқада бўлиб туриш учун гараждан рацияли «Волга»ни чақиртирарди. Айни пайтда Коновалов, Панов, Проскурин, Гмирялар жанговар ҳолатда эдилар. Улар деярли уйда бўлишмас, қабул қилинаётган маълумотларни эринмай ўрганишарди. Тўғри йўл ҳам шу — ахборотдаги иккинчи даражали далил чигални ёзиши мумкин эди.

— Операцияга ҳозирланаёпсизми? — деб сўради Константинов.

— Ундан ҳам мушкулроғи. В. А. К.'га шошиляпман.

— Имтиҳонни кейинга суриш мумкинми?

— Бирор ҳодиса рўй бердимми?

— Ҳа, юз берди...

Вогулев Константиновни тинглагач, телефон трубкасини кўтарди-да, номер терди:

— Ирина Фёдоровна, — деди у, — бир соатга кечикаман. Илтимос, Гаврилин, Дарьялова ва Мартиросянларнинг докторлик ишини менинг иштирокимсиз кўришмасин. Бу сахийлар ҳаммасини барбод қилишади. Нима дедингиз? Ҳа, уларга шошилиш операцияда ушланиб қолганимни айтасиз. Миннатдорман.

У трубкани жойига илди-да, бақувват кафтлари билан серажин юзини силаб, ўрндан турди.

— Кетдик. Меҳмонга отланганимни Ольганинг отасига аввалдан айтишни лозим кўрмадим. Акс ҳолда иккинчи марта ўлим ҳақида сўраб, қарияни ўқситган бўламиз. Машинани кутасизми?

— Ҳа. Фақат яна бир илтимос: Виктор Львович бизни айнан ўша масала қизиқтираётганини асло сезмаслиги лозим, бунга доимо ёдда тутинг...

— Биз бир госпиталда ишлаганмиз, Константин Иванович. Бир шинель остида ухлаганмиз...

— Мени нотўғри тушундингиз, Сергей Сергеевич, унинг софдил эканлигига заррача шубҳам йўқ...

Орқа ўриндиқда ўтирган Вогулев тамаки чекиб ўтирарди.

— Қоғозларим орасида қизчасининг фотосурати бор, ўшанда уч ойлик эди... — деди ўйчан оҳангда у. — Ржев яқинида қамалда қолгандик. У менга қизчасининг фотосуратини бераркан унинг орқа томонига ўз адресини ёзди. Кейин: «Агар қамалдан омон чиқсанг Оленькани қидириб топ!» деб илтимос қилди. Уша заҳоти жавоб билан оғзига урдим, бошлаб сўкиб бердим. У эса, «яхудий бўлганим учун отиб ташлашлари эҳтимолдан холи эмас, сенинг омон қолишинга эса шубҳа қилмайман» деди. Қоним қайнаб кетди. «Агар отиш тўғрисида гап кетса, иккаламизни барабарига, большевик бўлганим учун эса биринчи навбатда мени гумдон қилишади» дея унга таскин бердим. У соғлиғини йўқотган эди. Йўтали тутарди. Шу-шу фотосурат менда қолди. Оталик ҳисси биз жангчилар учун муқаддас эди... Шунинг учун ҳам унинг илтимосини рад этолмадим...

— Бошимга тушган қайғуни қаердан билдинг деб сўраса, нима деб жавоб қиласиз?

— Газетада босилган таъзияни ўқидим, дейман...

— Газетада некролог босилмаган...

— Эй худо... таниш-билишлар айтишди дейман.

— Қайси танишлар?

Вогулев Константиновга қаради.

— Мендан ниманидир яширяпсиз.

— Тўғри.

— Нима учун?

— Шунинг учунки, фақат фаррошингиз гумонсираб гапириши мумкин. Бунинг ҳеч қандай фойда-зарари йўқ. Мен эса ЧКданман, гумонлар билан иш кўриш мумкин эмас. Ишончли далил ашёлар билан иш кўришим лозим.

Винтер диванда бошига халатини буклаб, болиш қилиб ётарди. Кўрпа иягигача тортилган эди.

— Э, Серёженька, — деди у оҳиста ва бир зумда киприкларида ёш томчилари кўринди. — Келганинг жуда яхши бўлди... Ичасанми?

— ВАКка боришим керак. Витя, бу ишнинг турганбитгани ғурбат, шу феъл-атворимга яна ичиб олсам...

— Мен эса, тортяпман. Узга иложим йўқ. Кўзларимни юмсам бас, ўша заҳоти уни кўряпман...

— Ҳа, Витя, даҳшат сенга қандай таскин беришга ҳайронман. Улим бизга келавермайдими, бодаларда нима гуноҳ?

— Менга бир қултум қуйгин-а?

— Спиртми? — деб сўради Вогулев мензуркага қўл узатаркан.

— Ҳа. Эсингдами, мени ичишга сен ўргатгандинг?

— Ботқоққа тушиб қолганиндаги воқеани айтяпсанми?

— Ҳа.

— Утган йили ўша жойларга ов қилгани бордим. Қирқ учинчи йилда қандай ташландиқ бўлган бўлса, шундай деб ўйловдим. Йўқ, чинни заводи қуришибди, йўл солишибди. Қишлоқ уйларининг томларида антенналар қўққайиб турибди.

— Ольгани охирги марта қачон кўргандинг?

— Ушандан бери сира кўрмаган эдим, Витя. Урушдан кейин ҳамма ўзи билан ўзи овора, беғам бўлиб кетди. Фақат қайғугина одамларни қовуштиради... Мен уни кўрмадим...

— Сенга ким хабар қилди?

— Гвидюк.

— Ҳа, ҳа, Микола... У менга қўнғироқ қилганди...

Винтер арақни ичиб, устидаги чойшабни яна нягича тортди-да, алам билан афтини бужмайтирди.

— Ҳаётдан тўйдим, Серёжа.

— Ҳали сен яшашинг, ишлашинг керак, Витя.

— Нафи йўқ? Бундан кимга фойда? Сенинг қўлингдан иш келади, одамларга фойданг тегеди. Мен энди қайси виждон билан қўлимга скальпель оламан... Биласан, иккаламизнинг тонфамиз бир: бир сўзлимиз!

— Ольгани госпиталга олиб боришган заҳоти нима учун менга қўнғироқ қилмадинг?

— Мени Дубнадан чақиртиришди. Вақт ўтганди. Табобат бефойда эди.

— Ёриб кўрдингларми?

— Ёришга рухсат бермадим.

— Нима учун?

— Қасаллик белгиларига кўра ўпка шиши. Сабаби қоронғи! Бунақа қасалликнинг биринчи гувоҳи бўлишим, Серёжа. Аммо ёришларини истамадим, тушуняпсанми? Ахир, Оленькани ёлғиз ўзинигина эмас, боласи билан дафи қилдим...

— Қанақасига?

Винтер хўрсиниб кўзига ёш олди, ингичка, ориқ, қоқсуяк бармоқларини мензуркага чўзди.

— Ичма, Витя, рангингда ранг қолмабди...

— Илтимос, бас қил! Кўпроқ қуй, — дея у яна

ичди-да, муздек кафти билан Вогулевнинг билагидан тутди. — Невараларинг борми?

— Ҳа, қизалоқ.

— Қизалоқ, — дея такрорлади Винтер, — қандай яхши, қизалоқлар ёқимтой ва меҳрибон бўлишади. Набира кўришни шундай орзиқиб кутгандим, Серёжа. Ё худо, хонадонимда гўдак кулгисини кўриб, ҳаёт қувончларидан баҳраманд бўлиш истаги нақадар кучлигини билганингда эди...

— Ольганинг фарзанд кўришига ишончинг комилмиди?

— Ҳеч нарсадан хабарим йўқ эди. Бу ҳақда менга Серёжа айтди...

— Эримми?

— Эҳ, азизим, буни нима аҳамияти бор! Эри чег элда, Серёжа эса уни жон дилидан севади. Йўқ, йўқ, у эри билан ажралишмаган, қизалоғим оққўнгил эди, бундай қилишга виждони йўл қўймасди... Ҳаё... Ажралишмаган. Эри қандайдир махфий институтда ишлайди. Ингитнинг умрига зомин бўлишлари ҳеч гапмас. Бизда бировларнинг астар-аврасини ағдаришни яхши кўришлари сенга маълум-ку! Нега унинг ҳам, ўзининг ҳам оёғига болта уриши керак? Оленька энди йўқ! Серёжа қизимни севарди. Унга ҳам осон тутиб бўлмайди. Яна озгина ароқ қуй, илтимос...

— Витя, бир-икки кун меникига бориб турмайсанми? Катя сени қучоқ очиб кутиб олади. Набирамни эркалатасан. Бас, йиғлама, юракни қон қилма...

— Раҳмат. Бу ердан бир қадам ҳам нарига кетолмайман. Тез орада Серёжа қайтади. Меникига кўчиб келади. Иккаламиз қизимизни ёнимизда ҳис қилиб, бирга яшаймиз.

— Витя, илтимос қиламан, Серёжа келгунига қадар сени ўзим билан бирга олиб кетай-а?

Винтер бошини тебратгач, ёш тўла қора кўзларини Вогулевга тикди:

— Серёжа, ўлсам, Ольганинг ёнига кўмгин, хўпми?

Константинов КГБга қайтиб, бўлинма раҳбарларини тўплади.

— Дубов борасидаги тахминларни умумлаштириб оламиз. Қулайлик учун уни «Ўрмон назоратчиси», деб атайлик, яъни дуб — ўрмон — «ўрмон назоратчиси». Ҳолбуки, телефон орқали алоқа мунтазам олиб борилиши лозим. Вақт кетяпти, Ҳар бир минут кўч нарсани

ҳал қилади. Қолаверса, — у нима учундир Проскуринга синчиклаб қаради, — айна пайтда шошқалоқлик, пала-партишлик ишни чиппакка чиқариши мумкин. Ольга Винтер ҳаётига оид сўнгги соатларни, кун ва тунларни ҳаёлан тиклашга уриниб кўрайлик. Маълумки, бирор кимсани бекорга сўроқ қилиш ҳуқуқи берилмаган. Дубовга нисбатан ҳеч қандай даъвомиз йўқ. Заргардек «оппоқ». Бу бирламчи. Ундан кейин, Нагония давлат делегацияси составида келган экономика министри билан олиб борилган музокараларда Дубовдан ташқари яна кимлар қатнашган?

— Мунозарада мудофаа министри ҳам бўлганди, — деб таъкидлади Гмиря.

— Тўғри, жўнатиладиган юклар масаласида фақат экономика министри мунозара олиб борди. Учламчи. Прокурордан — буни мен бажаришим лозим — мурдани қабрдан олиш ва қайта тиббий текширувдан ўтказиш мақсадга молик эканлигини талаб қилиб, уни исботлашимиз зарур. Аммо, прокурор ҳузурига ҳозиргидек шумшайиб, қуруқ қўл билан эмас, арзигулик асос билан борганимиз маъқулроқ...

— Бундан ортиқроқ далил бўлмайди, — деб таъкидлади Проскурин.

— Биз учун етарли, аммо бирор фаолият кўришимизга рухсатнома олиш учун бу фактлар озлик қилади. «Дубовга нисбатан қандай даъвоингиз бор?» деб сўрашса нима дейсиз?

— Лунс Дубов билан Пицундада бекорга сайр қилиб юрмади, деб жавоб берамиз.

— Бу жавоб эмас. Ахир, Лунсни МРБдан эканига прокурорни ишонтира олмадингиз-ку. Уни жиноят устида қўлга туширганингизда бошқа гап эди. Лунс барча учун дипломат, маданият бўйича вакил, бунинг аксини исботлаб кўринг-чи. Шахсан мен бундай қилмайман. Такрор таъкидлайман: барча шошилини ахборотлар столим устида бўлиши лозим. Икки нусха бўлса ундан ҳам яхши. Биринчи нусха Пётр Георгиевичга зудлик билан берилади.

— Келинг, я кун ясайлик, — деди генерал Фёдоров. — Буни ўзингиз бажарасизми ёки менга рухсат берасизми?

— Рухсат бераман, Пётр Георгиевич, — деди Константинов жилмайиб.

— Миннатдорман, Ишончингизни оқлайман. Мақ-

садга ўтайлик. Шундай қилиб, Константиновнинг нуқтаи-назарича — айни вақтда у мутлақо тўғри фикр юритди — бошқача қилиб айтганда жамиятга хавф туғдирмаган ҳолда, МРБ кўз остига олаётган тахминий районга чиқдик. Нагонияда қон тўкилиш хавфи бор. Шу сабабдан ҳам МРБ режалаётган тажовуз олдидан маълумот тўплаётгани бизга маълум бўлди. Душман ўз сирининг қай даражада ошкор бўлгани билан қизиқмоқда. Москвада иш кўраётган МРБ агентининг элчихона билан алоқадор ёки алоқадор эмаслиги ҳозирча қоронғи. Уқишга тишимиз ўтмаётган ярамас радиограммалар бизни чалғитиб, тафтиш ишларини умумлаштиришимизга халақит берапти. Зотов, Винтер, Парамонов ва Шаргинларни текширдик. Шаргин билан Парамоновлар бизни икки марта саробга рўпарў қилди. Парамонов юз фоиз оппоқ бўлиб чиқди. Йигитларингиз нима учун уни «қариб қуйилмаган» деб аташади, — эсламайсизми?

— Чунки хотинига фақат макарон учун пул берган. У бечорани оч қолдириб, ўзи қизлар билан дон олишиб юрган.

— Нега энди оч қоларкан. Асал чой ичсин эди?

— Ҳозир асал бозорда унча қиммат эмас. У берган пулларга эса сира оч қолиш мумкин эмас, Пётр Георгиевич.

— Ҳа... Майли, Парамонов оппоқ, Шаргин ҳам юз фоиз оппоқ. Винтер бўлса... Ғалати ўлим... Упка шиши деяпсизми?

— Дубов кекса Винтерга шундай тазйиқ ўтказганки, тиббий ёриш амалга оширилмаган. Бу ерда қандайдир сир бор, Пётр Георгиевич.

— Авваламбор, радиограммалар асосида жинойи иш қўзғашга, эксгумация¹ қилишга тўла ҳуқуқингиз бор...

— Ольганинг мурдасини ёришга отаси қарши бўлган-ку. Эксгумация қилиш одобдан бўлармикин?

— Ҳа, бу шафқатсизлик, Пётр Георгиевич.

— Бу тасодифий ўлимнинг сирини нимада?

— Менимча фош бўлишидан қўрққан МРБ агенти Винтерни йўқ қилган.

— МРБ агенти фош бўлишидан қўрққан? Киму? Асос? Нима учун Винтер фош қилмоқчи бўлган? Балки

¹ Дафн қилинган мурдани қабрдан қайта олиш.

у ҳам муаддийдир! Балки, бахтсиз ҳодиса рӯй бергандир?!

— Бу ўринда бахтсиз ҳодиса мустасно!

— Исботланг.

— Уни севган Дубов апил-тапил «севги»сини дафн қилиб, дам олгани жўнайди. Уша кунининг ўзидаёқ бегона қизни қучоғига олгану, майхўрлик, ўйин-кулги қилган! Мана гап қаерда, Пётр Георгиевич.

— Ўйин-кулги эмиш. Ярамас! Йўқ, бу далил бўлолмайди.

— Бундан ортиқ яна қандай далил керак?

— Афсуски, бу далил эмас. Мен буни далил деёлмайман. Зотовни шубҳалардан мустасно қилоладиган далиллар борми? Славинга ишонса бўладими?

— Мен Славинга ўзимга ишонгандек ишонаман.

— Мен ҳам ишонаман, аммо саволимга жавоб бермадингиз.

— Славин Зотовнинг софдиллигини таъкидлаётган экан, унга ишонмай иложим йўқ.

— Менга Зотовни софдиллиги ҳақида тасдиқ эмас, унинг бу ишга алоқадор ёки алоқадор эмаслиги борасидаги далиллар керак, Константин Иванович.

— Ҳозироқ Славинга телеграмма жўнатаман. Бошқача мазмундаги телеграмма текстини тайёрлаб қўйгандим. Славинни Москвага қайтишини сўрамоқчиман.

— Бошқатдан ёзишингизга тўғри келади, — дея генерал Фёдоров ҳукумат билан боғланган телефон трубкасини кўтариб, номер терди. — Алло, салом, Василий Лукьянович қачон қайтади? Эҳ-ҳа, учиб кетди денг... Тушунарли, хўжаликда ҳозир ким бор? Яхши, раҳмат — у иккинчи номерни терди. — Николай Григорьевич, салом, Фёдоровман, КГБдан, хушвақт бўлинг. Раҳмат, жойида. Николай Григорьевич, Нагония билан бўлган музокараларда қатнашганмидингиз? Худди шундай. Хужжатларни ким тайёрлаган эди? Йўқ, йўқ, мен махсус хужжатларни назарда тутяпман. Хусусан жўнатиладиган юклар борасида. Шундай. Тушунарли. Қайси бўлимдан? Дубов? Уринбосарим, генерал Константинов ҳузурингизга бормоқчи. Вақт ажрата оласизми? Эҳ, ҳа, шундай денг, ҳа, ҳа. Раҳмат. Қўришгунча.

Пётр Георгиевич трубкани илгач, кўзойнагини олиб уни ғилофига солиб қўйди.

— Шунақа гап, — деди у. — Иқтисодий масалада-

ги ҳужжатларни Дубов тайёрлабди. Табриклайман, Николай Григорьевичнинг ҳузурида Проскурин ўтирган экан. Пухта ишляясиз, генерал, пухта. Буйруқ тайёрланг, прокуратура билан боғланинг, мурдани эксгумация қиламиз.

«О. В. Винтер мурдасини эксгумация ва тиббий ёриш ўтказишда қатнашган мутахассисларнинг хулосасидан:

Иккала ўпканинг шиши бизнинг фармакологиямизга номаълум бўлган (ўткир ҳидли) препаратни қабул қилиши натижасида рўй берган. Препарат қолдиргани текшириш натижасида уни қабул қилган киши ўттизқирқ секунд ичида ҳушидан кетишини, лекин ўлим анча кейин рўй беришини аниқ кўрсатди. Препарат бизга номаълум. О. В. Винтерга биринчи тиббий ёрдам кўрсатган врачларнинг уринишларини тўғри деб ҳисоблаш керак. Шаҳиднинг ҳаётини сақлаб қолиш учун қандай қарши препарат қўллаш кераклиги бизга, қуйида имзо чекувчиларга ҳам қоронғи. Ш у б и л а н б и р г а у н и н г ҳ о м и л а д о р л и г и ҳ а қ и д а г и с а в о л г а р а д ж а в о б и б е р и ш ж о и з д и р. Шаҳиднинг доимий ўпка касали билан оғримаганлигини комил-ишонч билан эътироф этишимиз лозим. Мурда препаратни қабул қилгунига қадар мутлақо соғлом бўлган».

«Славинга.

«Кук и сыновья» ваколатхонаси ҳақидаги саволга иложи борича тезроқ жавоб беринг. Дубовга бўлган қизиқишингизни унга зинҳор сездирманг.

Марказ».

«Марказ.

Луисбургда «Кук и сыновья» ваколатхонаси йўқ. Дубов 1976 йилнинг мартдан июлигача ўн икки марта 1096 люкс номерни ижарага олган. Номер нархи бир кеча-кундузга 96 доллар. Дубовнинг мартдан июлгача бўлган ойлик маоши 500 долларни ташкил қилган.

Славин».

Глэбб

— Ёлғизмисиз, Эндрю?

Зотов остонада турган Пиларни кўриб, қоронғу

йўлакка тисарилди (у эрта ухлайдиган кишилар истикомат қиладиган уйдан бир хонани ижарага олганди). Унинг тимқора сочлари соя ташлаган чехраси оқариб кетганди.

— Кириг, Пилар, хуш кўрдим. Мени қандай топдингиз?

— Азизим, азизим Эндрю...

— Нима гап? Нега бунча безовтасиз? Кирсангизчи, ахир.

— Раҳмат. Балконга ўтсам майлими?

— Бемалол. Фақат у ер димроқ.

— Эндрю, менга қулоқ тутинг. Мен сизни севаман. Россияга қайтсангиз, бош устига, мени ўзингиз билан бирга олиб кетишингиз мумкин. Ёки шу ерда қоласизми? Балким бошқа жойни танларсиз, ихтиёрингиз. Сиз билан бир тубкага боришга ҳам тайёрман. Шошманг, сўзларимни бўлманг. Глэбб шунчаки савдогар эмас... Менимча, у СИА билан алоқадор...

— Ким билан?

— СИА. Биз испанлар МРБни шундай деб атаймиз. Уларнинг патагига қурт тушганга ўхшайди. Акс ҳолда, у бекордан-бекорга бу ерда ўралашиб юрмасди, азизим Эндрю. Уларнинг бунчалик безовта бўлаётганликлари мени ажаблантиряпти. Бир неча русни, жумладан сизни ҳам йўлдан уришмоқчи.

— Бемаънилик, Пилар! Мен ҳеч нарсага тушунмаяпман?

— Меҳрибоним, тентаккинам, мени тўғри тушунинг. Эндрю, бирорта аёл айтишга жазм қилолмайдиган бундай хабарни сизга етказиш учун келганимдан ўзимни минг карра лаънатлайман. Хуллас, Ольга йўқ, у ўлган...

Зотов бир қўлида виски шишасини қисмлаган, иккинчи қўли билан балкон деразасининг рахига тиралган кўйи чивитдан тўқилган стулнинг қиррасига беҳолгина ўтириб қолди...

— Нима сабабдан бу ҳақда ҳеч ким хабар қилмади? Менга қаранг, бу тухмат, бу аҳмоқона ҳазил, бундай бўлиши асло мумкин эмас, Пилар.

— Жим, азизим, бу рост гап.

— Қандай ахир, код...— Зотов ўрнидан турди.— Парижнинг кодини биласизми? Париж орқали телефон қилиш мумкин дейишади-ку. Ольга ҳақидаги бу гапни қаердан билдингиз? Нима бўлди? Автокотастрофами?

— Аниқ билмайман. Фақат бир нарсани — унинг

энди йўқлигини биламан, холос. Ҳа, Париж кодини билмайман. Истасангиз, Мадрид орқали Москвани улаб беришга уриниб кўраман. Ичишга бирор нарсангиз борми? Миям тарс ёрилай деяпти.

— У ерда... Барда. Ҳозир.

— Ўзим оламан, ташвишланманг. Сизга муз солиб берайми?

— Нима? Ҳа, муз билан. Йўқ, музнинг кераги йўқ, ҳеч қандай муз-пузсиз стаканга қуйиб беринг.

Пилар патнисда ўзи учун ихчам қадаҳда қизил вино, Зотов учун эса фужерда виски келтирди. Унинг ичишини киприк қоқмай кузатди, сўнг сигарета тутатиб узатди. Майин ва тафтсиз қўллари билан Зотовнинг юзини оҳиста силади.

— Меҳрибонгинам, — дея оҳиста шивирлади у, — гамингизга шерикман. Тушунаман, сизга оғир, ёнингизда қолишга ижозат беринг. Биламан, бу нарса сизларда тақиқланган. Бу ерда яшаётганимни ҳеч ким, ҳеч қачон билмайди. Истасангиз, сизни ўзим билан бирга олиб кетай...

— Нима? Шошманг, Пилар. Ҳеч нарсага тушунмаяпман, азизим. Мадрид орқали Москвага қўнғироқ қилиш мумкинлигига ишончингиз комилми?

Пилар телефон трубкасини кўтарди-да (Зотов яшаётган хонада ҳатто ваннахонадаги қизғиш телефон аппарати МРБнинг Луисбургдаги махфий суҳбатларни ёзиб оладиган марказий пультага уланганди) Мадрид кодини терди.

— Росита, салом, азизам. Ҳа, мен. Менга ёрдам беролмайсанми? Ҳа, жуда ҳам зарур. Бу мен севган киши. Эсингдами, хатимда ёзган эдим. Ҳа, Зотов, Раҳмат. Зудлик билан Москвани улаб берсанг. Бу ердан қўнғироқ қилиш мушкул. Ҳа, номерни ёзиб ол. Номерингиз қандай, Эндрю?

— Ҳозир. Раҳмат. Ахир у энди йўқ-ку, кимга қўнғироқ қилсак экан? Уй телефоним... Шошманг. Унутибман. Икки юз ўттиз уч ноль иккита йигирма икки. Аммо ахир...

— Ким билан гаплашмоқчисиз?

— Унинг отаси билан. Уч юз қирқ бир тўқсон етти саксон саккиз — бу отасининг телефон номери.

Пилар иккала номерни қайта такрорлади.

— Росита, Москва жавоб бериши ҳамон менга, шу ерга қўнғироқ қил, ҳозир Эндрюнинг олдиданман. Саккиз юз уч ўн беш саккиз. Трубкани эса тутиб тур.

Мен... Биз интизорлик билан кутамиз, Росита. Бу биз учун жуда зарур...

Икки соатдан кейин Пилар Зотовнинг уйидан чиқди. Глэбб уни машинада кутарди. Кўчанинг бошқа томонида, шляпа кийган пассажирлар тўла йиртқич-мисол «форд» турарди.

— Хўш? — деб сўради Глэбб. — Қалай?

— Биласанми, унга раҳмим келяпти.

— Менинг ҳам. Шунга қарамай уни йиқитдинг, шундайми?

— Унга ачиняпман, — деб такрорлади Пилар. — Илтимос, сигарета бер, меники тугади.

— «Доно»га раҳминг келсин, гвапенья. Ахир, у сенинг шеригинг-ку. Биз шафқатсиз ишни бажаряпмиз. Шунинг учун ҳам юракни ирода қилолишимиз лозим.

— Мен уни адои-тамом қилдим, Жон. Сира ақлга тўғри келмайди. Ишон, мен аёлман, буни яхши ҳис қиляпман. Ҳисоб-китобда хато қилдинг.

— Мен хато қилмайман. Айниқса, эркак кишига қандай зарба беришни биламан. Можаро кўтарилиши мумкинлигига қандай муносабат билдирди?

— У ҳатто бу ҳақда сўрамади ҳам. Қулоқ осмади. Балки, тушунмагандир.

— Яхши. Ўзингча, эртага у сеникига борадими?

Пилар бош тебратиб, инкор жавобини берди.

— Келмайди, Жон. Эртага Россияга учиб кетади.

— Уларнинг самолёти бугун учиб кетди. Эҳтимол, энди жума кuni учар.

— У дуч келган рейс билан учиб кетади.

— Асло. Улар фақат ўз рейслари билан учишади. Эртага ҳеч қаёққа учмайди...

— Кетдикми?

— Шошилма. Мен чарчадим...

— Нимага?

— Кутишдан, Пилар. Сени кутавериб, чарчадим, қизалоқ. Сен ишлайсан-у, мен чарчайман. Кутишдан ёмони йўқ ҳаётда...

Уч соатдан кейин Глэбб Зотовнинг Росита билан бўлган суҳбати ёзиб олинган магнит лентасини олди. Зотов телефон орқали кекса Винтер билан суҳбатлашди. Алоқа ёмон эди, аммо Зотов қариянинг «Энди Ольгамиз йўқ» деган сўзларини аниқ эшитди.

Уч соату қирқ беш минутдан кейин Глэбб «Хилтон»га келиб, майхонага кўтарилди. Глэбб Полнинг шеър битаётганини кўриб, ажабланди. (Пол Дик олдиға пиво қўйиб олиб, фломастерда салфетка қоралаётганидан у хабардор эди.)

— Салом Пол, ёлғиз ўзинг майхўрлик қилиб ўтирибсан, ғарибона уйимиздаги жанжалдан беҳабарсан, шекилли.

— Жанжаллар бизда кўп. Қайси бирини назарда тутаяпсан?

— Лоренс ваколотидаги идорани назарда тутаяпман.

— Бош айғоқчимизми?!

— Худди шундай. Унинг сейфини бузишибди. Бу ишни мутлақо бегона кишилар қилишган. Агар бу шу ерлик сейфбузарларнинг иши бўлса ҳеч ким ҳеч нарса билолмайди. Улпон тўлаш тўғрисидаги таклифни кутишдан ўзга чора қолмайди. Бечора Лоренс. Мусибатни кўтаришга қурби етармикин. Уғирланган ҳужжатларнинг баҳоси йўқ. Лоренс ўзига ниҳоятда пухта эди. Йигитлар сейфда доллар сақланса керак деб ўйлашган-да. Ҳолбуки, бу хилдаги оффис учун меҳмонхонадан данғиллама хонани ижарага олиш бемаънилик.

— Нима учун бу ҳақда ҳеч ким лом-мим дема-япти?

— «Хилтон» хўжайинлари аҳмоқ эмас. Мижозларни бездириб қўйиш қанчалар қимматга тушишини биласизми?

— Оффис қайси хонага жойлашган?

— Олти юз саксонинчи хона. Мендан эшитганингизни ҳеч ким билмасин.

— Лоренс ҳозир хонасидами?

— Қаердан билай. Агар у хонасида бўлса, ташрифингизга қандай муносабатда бўлганидан беҳабар қолмай.

Пол Дик ғалати жилмайди, баланд айланма стулдан тушиб, майхона хўжайинига юзланди:

— Мен ҳозир қайтаман. Агар мана бу жентльмен ичиш ниятида бўлса, менинг ҳисобимдан бир хайбол тайёрлаб беринг.

Глэбб унинг ортидан бир оз ўйчан, ҳам жилмайдиганча қараб турди. Кейин майхона хўжайинига юзланиб деди:

— Ўз ҳисобимдан апельсин шарбати беринг!

Уч соату эллик икки минутдан кейин Роберт Лоренс Пол Дикнинг саволларига жавоб берарди.

— Бу тонфадаги ахборотни кимдан эшитдингиз?— деб сўради Лоренс қовоқ уйиб.

— Узумини енгү боғини суриштирманг, мистер Лоренс. Мамлакатимизнинг давлат манфаатларига алоқадор махфий ҳужатлари бегоналар қўлига тушиб қолгани ростми ёки ёлгонми — шу саволимга жавоб олмоқчиман.

— Бундай саволни шарҳламайман.

— Саволимга бошқача тус беришимга ижозат беринг. Бегона кишилар тўдаси сиз ишлаётган фирманинг ҳужжатларини ўғирлашга уринганлари ростми?

— Ҳа, худди шундай.

— У ҳолда, Марказий разведка бошқармасининг ходими эканлигингиз ростми ёки ёлгонлигини билмоқчи эдим.

— Бу ташкилотга ҳеч қандай алоқам йўқ. Мен «Интернэйшнл телефоник» вакилиман.

— Фирмангизнинг ҳужжатлари қай даражада қизиқиш уйғотиши мумкин?

— Контрагентларимиз исм-фамилияси, жўнатиладиган юклар миқдори, нарх-наво — буларнинг барчаси рақобатчиларда катта қизиқиш уйғотади.

— Тажовуз рақобатчиларингиз томонидан уюштирилганини тасдиқлайсизми?

— Худди шундай. Бу мамлакатимиз билан Луисбург ўртасидаги дўстона ҳамкорлик ривожига раҳна солмоқчи бўлган кишиларнинг иши.

— Агар фирмангиз ҳаққоний ишлаётган бўлса, уни Луисбург билан бўлган муносабатга қандай чоғиштириш мумкин, мистер Лоренс?

— Ҳар қандай ҳаққоний ишни сохталаштириш бегуноҳ кишига мавҳ тошини отишдан осон. Айтмоқчи бўлганларим шу холос, миннатдорчилигимни қабул қилгайсиз.

— Охирги савол, мистер Лоренс.

— Охирги саволингизга жавоб бераман.

— Сиз ўша конгресда Чилидаги суиқасд ҳақида гувоҳлик берган «Интернэйшнл телефоник» хизматчиси — Роберт Лоренсми?

— Менинг гувоҳлик беришимнинг Сантьягодаги фожиага ҳеч қандай алоқаси йўқ. Менинг ягона истагим, сэр, сизнинг саволингиз ва мени жавобим. Қола-

верса жавобимнинг самимийлигига шубҳа йўқ, агар газета саҳифасининг юзини кўрмаса.

— Мендан илтимос қиляпсиз. Майли, менинг ҳам илтимосимни инobatга олган тақдирдагина, уни бажаришга тайёрман. Нималарни ўғирлашибди, мистер Лоренс?

— Кўпни кўрган одамсиз. Наҳотки, жавоб бера олмаслигимни тушунмасангиз. Наҳотки жавобларим яхши одамларни — сўзларимга ишонинг — ҳаққоний ишимизга надим, ишончли кишиларга панд бериб қўйишини тушунмасангиз.

Беш соату ўн икки минутдан сўнг полиция директори Стау Лоренс ҳузурида, телефон олдида кутиб ўтирган Глэббга қўнғироқ қилиб:

— Ҳаммаси жойида,— деди.

Глэбб аста трубкани жойига қўйди, чуқур тин олди ва кулиб юборди.

— Мана энди, босс, қувонч билан лаззатли хрессдан бир қадаҳ ичсам бўлади.

Глэббнинг аччиқ испан майидан бир қадаҳ ичишининг боиси бор эди. Совет мутахассисларининг хонасидаги тўс-тўполондан огоҳ бўлган қўшнилари томонидан чақирилган полиция Зотовни қўл-оёғи боғланган, оғзига латта тиқилган ҳолатда учратди. Хонанинг астар-авраси чиқариб ташланганди. Ажабланишлари шунда эдики, криминал полиция агентлари қоронғи тахмонда турган портатив радиопередатчикни, столнинг остки тортмасидаги шифровкани сира қийналмай бир зумда топишди. Рақамлар совет контрразведкаси томонидан кейинги йиллар давомида қабул қилиб олаётган рақамларнинг айнан ўзи эди. Госпиталда ўзига келган Зотов передатчик ҳақидаги саволга жавоб беришдан бош тортди. Полиция томонидан чақиртирилган совет консули ҳам унга худди шу саволни берди. Зотов бу туҳмат деди. Уни Москвага жўнатишларини илтимос қилди.

— Бу масалани суд ҳал қилади, жаноб Зотов,— деб жавоб қилди унга полиция терговчиси. — Хонанингдан мамлакатимизга келтирилиши қатъий ман этилган буюмлар топилди. Ваҳолонки, жаноб консул билди, Ватанимнинг қонунига зид иш тутолмайман. Луисбургга передатчикни қай тариқа ва нима учун олиб келганингизни, кимга, нима ҳақда ахборот бериб турганлигингизни аниқламагунча мамлакатдан чиқиб ке-

тишингизга рухсат беролмаймиз. Палатангиз доимий назоратимиз остида бўлади.

Оқшомги газеталар «Луисбургда рус айғоқчиси» сарлавҳали мақолалар билан чиқди.

Фақатгина бир нашр, америка элчихонасига яқин бўлган газета ғалати шарҳ босди. «Эркин дунё мамлакатларида кишини ҳибсга олиш учун передатчик далил бўлолмайди. Оддий рақамлар ҳам шифровка бўлмаслиги мумкин. Шу боисдан рус инженерини ҳибсга олиниши бизнингча қўпол хато, ҳатто жиноятдир. Бизга маълум бўлишича, америка фирмаларидан бирининг ваколатхонасида ҳам худди шундай тажовуз юз берган. Ваҳолонки, номаълум кишилар пул учун ўғирликка тушмаганлар. Уларга ким раҳбарлик қиляпти?»

Бу шарҳ билан танишиб чиққан Славин Глэббга сиз қоқди.

— Салом Жон, аҳволларингиз қандай?

— Салом, қадрли Вит, овозингизни эшитганимдан ғоят хурсандман. Узингиз қалайсиз?

— Қалаймас, олтинман. Пол қаерларда қолиб кетди?

— Менимча у хонасини ичидан қулфлаб олиб, алланималар ёзаяпти. Шов-шувли хабардан огоҳ бўлганини айтувди. Бирга тушлик қилмаймизми?

— Бажонидил. Фақат, аввал касалхонага, Зотовнинг ҳузурига киришга уриниб кўраман.

— Нима учун касалхонага? Унга нима бўлди?

— Газеталарни ўқимадингизми?— деб сўради Славин Глэббнинг қувонч ёғилиб турган чеҳрасини кўз олдига келтириб.— Ҳаётдан орқада қолибсиз-ку. У кимнингдир айғоқчисимиш.

— Бекорчи гап, у ахир қўй оғзидан чўп олмаган одам-ку.

— Айғоқчи, агар у шунчаки айғоқчи бўлмай, профессионал разведкачи бўлса, қўйдек юввош бўлиши лозим. Соат еттида қўнғироғингизни кутаман, о'кей.

— Сизга, албатта, қўнғироқ қиламан, Вит. Зотовга — биринчи марта русча фамилияни бунчалик тез эслаб қолишим — ҳа, шу Зотовга салом деб қўйинг. Балки бирор ёрдамим тегар, сўраб кўринг.

— Эътиборингиз учун раҳмат, Жон, саломингизни, албатта, етказаман.

Суръат

«Қадрли ўртоқ, сизга нозанин П.нинг саломини етказишдан ғоят хурсандмиз. Ишларингиз яхши кетаёт-

ганини маълум қилди. Гонорарингиздан олган васиқаларни молиявий кучга киритди. Ҳар бир васиқадан ўн ики-ўн уч фоиз фойда кўришингиз мумкин. Гонорарингиз 32772 доллар 12 цент эканини маълум қиламиз. Дори-дармон, тилла ва хўжалик учун буюмлар юбориш ҳақидаги илтимосингизни бажардик. Харажатларни расмийлаштириш учун гонорарингиздан 641 доллар 03 цент сарфладик. Қўлингизга 32131 доллар 09 цент тегади. Ахборотларингиз ниҳоятда қимматли эканини алоҳида қайд қиламиз. Раҳбаримизнинг баҳолашича Нагонияни коммунистик тираниядан озод қилиш ишига улкан ҳисса қўшаяпсиз. Бизга мунтазам ахборот бериб туришингизни илтимос қиламиз. Айни вақтда оппозиционерлар тўдасига бераётган ёрдамимиз ҳақида Москва хабардорми, хабардор бўлса уларга нималар маълум эканлиги бизни кўпроқ қизиқтиряпти. Гресо тузумига берилаётган ёрдам жиддий тус олишини кутиш мумкинми? Кемалар карвони қаердан ва қаёққа чиқиши ҳақидаги ахборотларни илгаригидек интизорлик билан кутамиз. Яқин кунлар ичида аввалги маълумотда сўраганингиз — янги қўлланмаларни юборамиз. Кўнглингиз тўқ бўлсин. Фош бўлиш ташвишидан фориг бўлдингиз. Сизга маълум бўлган киши «яшириш» операцияси ўйинига жалб қилинди. Ҳарҳолда, яқин бир неча ой ичи у шубҳа остида бўлади. Маълум вақтгача радиоалоқадан воз кечамиз. Ҳамкорликнинг янги усулини ишлаб чиқишимиз лозим.

Сизга қизғин салом йўллаб, дўстларингиз Л ва Д».

«Марказий Разведка Бошқармасига.

Нагониядаги шарт-шароитга оид янги ахборот билан бизни огоҳ этсангиз жуда минатдор бўлардик. Элчихонамизни таъкидлашича, Огано тўдаси Пекинга бўлган хайрхоҳлигини ҳаддан зиёд ошқора баён қилаяпти. Кузатувчиларимизнинг фикрича, «ишлар» палапартиш қилинган, Африка, Огано жангчилари МРБ маслаҳатчилари ёрдамида ҳарбий тайёргарликдан ўтаётганлиги ва Оганонинг радикализи Вашингтон томонидан қўллаб-қувватлаганлигини Африка очиқданочиқ таъкидляпти. Огано билан бўлаётган муносабат кўнгилдагидек назорат қилиняптими? Биз Африка қитъасига нисбатан мўлжалланаётган тажовуз ҳақида жавоб кутамиз, акс ҳолда кўрсатиладиган важ халқаро миқёсда кўриб чиқилиши лозим.

Давлат департаментининг тадқиқотлар бўлими».

«Луисбург. МРБ резиденти Роберт Лорейса.

Оганонинг ошкора мулоҳазаларини текшириб кўринг. Давлат депертаменти унинг биз билан алоқалари самимийлиги африкаликларда шубҳа туғдираётганлиги ҳақидаги Пекиннинг важ-корсонларини очиқданочиқ такрорляпти. Бу фикр Москвадан хабар бериб турган «Доно»нинг фикрига ҳам мос тушяпти. Оганого «империализм»дан янада кескинроқ ажралиб чиқишини ва давлат департаментини Кремлга алоқадор элементларга нисбатан «ниҳоятда эҳтиёткорона иш тутаетгани», «пассивлик» қилаётганини танқид қилиши кераклиги тўғрисида унга кўрсатма беринг.

МРБнинг директор ўринбосари Майкл Вэлш.

АҚШ фавқулодда мухтор элчисининг маърузасидан:

— Мамлакатимнинг сепаратистлар билан ҳамкорлигини ва мистер Оганонинг тарафдори эканлигини писанда қилаётган туҳматчиларнинг бу даражадаги бадхоҳлигидан ёқа тутаман. Огано нутқларида радикализм руҳи сингиб кетган. Мамлакатимга билдирилаётган танқидий фикрлари маъносини англаган бетараф кузатувчиларнинг нуқтаи-назарича бу одам ғояларимиздан мутлақо йироқ. Ҳукуматим жаноб Оганонинг фаолиятига нисбатан ҳеч қандай масъулият ҳиссини ўз бўйнига олмайди, унинг мақсадини ташқи сиёсатимиз манфаати ва услублари билан боғлашни ҳурматсизлик деб биламан...

«Пекин. Ташқи ишлар министрлигига.

Огано сизга таниш бўлган Лоренс билан ўтказган сермахсул кенгашлари ҳақида менга маълумот берди. Лоренс Оганого вертолётларнинг янги туркумини, миномётлар, ўттизта енгил танк жўнатишга ваъда берган. Ҳарбий техника яқин кунда рўй берадиган воқеаларнинг интиҳосини белгилайди.

Ду Лиш, ХХРнинг Нагониядаги элчиси.

Пол Дик

«Мухбирингиз Пол Дик ушбу репортажни Нагониянинг миллий раҳбари, армия генерали Оганонинг океан соҳилидаги тўқайзорда жойлашган ҳарбий қароргоҳидан олиб боряпти.

— Жаноб Огано ўзаро курашда сиз кимга кўпроқ суяняпсиз?

— Ғояларимни бутун Нагония, каттаю кичик қўлаб-қувватлаяпти. Миллатнинг хоҳиш-иродасидан мутлақо беҳабар, зиёлибачча Жорж Грисони Нагония халқи ёмон кўради.

— Миллатнинг хоҳиш-иродаси қандай?

— Халқимиз эрк ва фаровонликни хоҳлайди.

— Генерал, сизни Пекиннинг гумаштаси дейишяпти, бу гапни қандай изоҳлайсиз?

— Яна мени МРБнинг агенти деб ҳам аташяпти. Москва билан Гавананинг ювғиндисига тўяётганлар обрўйимга доғ туширишмоқчи. Халқаро зиддиятни кескинлаштираётган америка империализмини ёмон кўраман. Маонинг ғояларини ғоят аҳамиятли деб ўйлайман. Лекин Пекинг мутлақо алоқадор эмасман. Мен халқ курашига раҳнамолик қиляпман. Биз қуроляроғга эмас, жонини қурбон қилишга тайёр бўлган халқ мададига суянамыз.

— Гриси бир эмас, икки марта муаммоли масалаларни тинч йўл билан ҳал қилишни, кенгашишни таклиф қилди. Унинг бу баёнотига сиз қандай муносабат билдирдингиз?

— Мен унинг бирорта сўзига ишонмайман. Қуруқ сафсатадан иборат бир бўлак қоғоздан куч афзал. Халқим ҳам шундай фикрда. Ватандошларимнинг хоҳиш-иродасига зид иш тутолмайман.

Мухбирингиз Пол Дик генерал Марио Огано билан суҳбатлашяпти. Кун дим, океандан енгил шабада эсаяпти. Огано армияси чакалакзорда жойлашган, улар фақат тунда жонланадилар. Кундузи эса Нагония қуроли кучлари тажовузидан чўчиб, шарпаларини кўрсатмайдилар. Келбат гавдали, бақувват Марио Оганонинг эғнидан «хокки» куртка, тўппонча ғилофдони осилган камар сира тушмайди. Генерал чодирда ухлайди. Миллий таом — сутли ёнғоқ ва пишлоқ тановул қилади.

— Вашингтоннинг ташқи сиёсатини қандай баҳолайсиз, генерал?

— Нагонияга нисбатанми, ёки умуман...

— Унақасига ҳам, бунақасига ҳам...

— Вашингтон маъмуриятининг сиёсати борасида салбий фикрда эканимни яширмайман. Гапнинг очиғи шу. Ихтиёрингиз катта бизнеснинг кетидан қолмайдиган капиталистлар қўлида. Лекин бундан қатъи на-

зар, Грисога қарши, аниқроғи Москвага қарши курашаётган бир пайтда Вашингтон билан мунозара олиб боришга тайёрман. Вашингтон Грисо ҳукуматига нисбатан бир ёқлама сиёсат тутяпти. Аросатда қолган одам фалокатга учрайди. Маъмуриятингиз Грисо билан дипломатик муносабатларини ҳамон узмаяпти. Маъмуриятингиз биз олиб бораётган миллий-озодлик ҳаракатларига эътибор бермаяпти. Қурол-аслаҳа савдоси борасидаги илтимосларимизга ҳанузгача жавоб бермаётир. Конгресс Кремлнинг ҳам қараб турмаслигидан ҳайиқаётган бўлса ажаб эмас. Африка қитъасининг тинчлиги ва озодлигига бунчалик бепарво бўлмаслик керак.

— Пекин маслаҳатчилари армиянгизнинг ҳарбий маҳоратини оширишяпти экан, тўғрими?

— Бу заррача ҳақиқати бўлмаган аҳмоқона бўҳтон.

— МРБ ходимлари билан алоқадор экансиз, шу гап ростми?

— Агар журналист бўлмаганингизда лунжингизга мушт туширардим. Ноҳақ ҳақоратни кўтаролмайман. Миллий-ватанпарварлик ишига бош-қош бўлаётган кишининг МРБга қандай алоқаси бор?!

— Радио тингловчиларимга миллий-ватанпарварлик деганда нимани тушунишингизни шарҳлаб берсангиз.

— Буни тушуниш эмас, ҳис қилиш керак. Миллийлик — ватанпарварликнинг бош мезони. Ватанпарварлик эса миллий ҳис-туйғу замирида вужудга келувчи олижаноб хислат. Кўпол бўлса ҳам бир мисол: сиз америкаликлар ўз манфаатини ўйлайдиган, ишбилармон халқсиз. Лекин очиқ-ойдин айтишим керакки, француз ёки британия авиакомпаниялари самолётларида учаётганимда юрак ҳовучлаб ўтираман. Ким бўлишидан қатъи назар, у ўз мамлакатининг самолётларида хотиржам учади, ҳеч нарсадан қўрқмайди. Нагониянинг ўз самолётсозлигига эга бўлишини орзу қиламан. Шундагина ҳавода рўй беражак фалокатдан қўрқмайман. Ёки нотўғри айтдимми?

— Балки мен ёмон америкаликдирман, аммо кўпроқ «САС»ларда учини маъқул кўраман, генерал. Чунки, «Панамэриксэн» авиалайнерига чиқишингиздан аввал тиловат қилиб олишга мажбур қилишади. Ниҳоятда тараққий этган мамлакат гражданида миллийлик йўқлигидан, ўз миллатининг устидан кулишга ажабланмаса ҳам бўлади. Биз учун миллийлик асосий қурол.

Бу туйғудан воз кечиш сотқинлик ва бунинг учун қаттиқ жазоланади.

— Вақтли матбуотда яқин кунлар ичида Грисо ҳукумати ағдариш учун кураш бошлашингиз тўғрисидаги хабарлар босилди. Бу ҳақда сиз нима дейсиз?

— Грисони қулатмоқчи эмасмиз. Бу тухмат. Биз Нагонияга халқ ёрдам сўрагандагина кириб борамиз».

Саккизинчи тафтиш

«Марказ.

«Кук энд Стайн»нинг Рим филиали сотувчиси зиракларнинг фотонусхасини кўриб, бу тилла буюм ўтган йилнинг ёзида испан тилини яхши талаффуз қилувчи инглиз мухожирига сотилганини маълум қилди.

Рибин».

«Славинга.

Дубов қайси рейс билан Совет Итифоқига қайтганини аниқланг.

Марказ».

«Марказ.

Чет эл командировкаси даврида совет мутахассислари уйда истиқомат қилган Дубов СССРга 1977 йилнинг июлида, Рим орқали қайтган. У Рим аэропортида 72 соатга транзит виза олиб, уч кун ўша ерда бўлган. Глэбб Зотовга қилинган суиқасддан ва уни ҳибсга олинганлигидан ниҳоятда ташвишланаётганлигини маълум қилди. Лекин бу ташвишнинг сохта эканлиги яққол сезилиб турибди.

Славин».

Барча маълумотларни чамалаб чиққан Константинов капитан Никодимовга Дубов билан «учрашиш»ни буюрди. Уттиз ёшли капитаннинг контрразведкачи учун ниҳоятда муҳим хислатлари — ўзини-ўзи рад этишдан қўрқмаслиги, олдин шак-шубҳасиз туюлган, кейин эса янги маълумотлар билан равшанлашган далилларни аввалгиси билан солиштириши, ақл тарозисида ўлчаб, ягона, тўғри йўл топиши Константиновга жуда ёқарди. Аммо айрим ходимлар ёш капитанни «ҳовлиқма» деб, унга кўпда ишониммасди. Константинов эса, бундан фарқли ўлароқ ҳар бир қадамни ўйлаб босадиган,

«яккилансин, шубҳалансин, охир оқибат тўғри йўлни танлай оладиган» сермулоҳазали, чўрткесар билан адашаётганини сезмайдиган, бурнининг остидагидан нарини кўролмайдиган кишилар ўртасидаги фарқни жуда яхши биларди.

Биринчи таъриф тоифасидан бўлган капитан Никодимовнинг яқин таниши — Игорь Куценко Дубов билан бир бўлимда ишларди. Капитан Никодимов Дубовнинг тунги рейсда учиб келишини, шанба кун эрталаб эса одатдагидек сауна¹га боришини Игорь Куценкодан билиб олди.

— Маромига етиб қолган,— деди ахборотни диққат билан тинглаган Константинов,— мукамал жинойи ишни батамом тугаллашга тўла ҳуқуқимиз бор... Вақтни бой бермайлик.

— Серёжа, таниш, бу менинг дўстим,— деб Игорь Никодимовни таништирди. — Бир партада ўтирганмиз.

— Никодимов.

— Дубов.

— Бу ернинг сауна буғхонасини жуда хуш кўрсангиз керак?— деб сўради Никодимов.— Врач маслаҳатларига амал қиласизми?

— Йўқ, рия қилмайман. Тақдир тақозосига кўпроқ ишонаман. Пешонангга битганини кўрасан, тўғрими?

Куценко кулди.

— Бу иродасизлик, Серёжа.

— Табибнинг айтганини қилу, қилганини қилма. Шундай эмасми?— Дубов Никодимовга қаради.— Кечирасиз исми шарифянгиз нима?

— Антоқ.

— Отангизнинг исми-чи?

— Петрович.

— Павловичга ўхшашроқ экан,— деб таъкидлади Дубов.— А. П. Бу шарифда қандайдир илиқлик бор. Қаерда ишлайсиз?

— Давлат хавфсизлигида, сиз-чи?

— Фирмангизнинг ҳурмат қиламан. У ерда дўстларим бор. Майор Громовни танийсизми?

— Қайси бўлимда...

— Бегоналар сирин ошкор қилмайман,— деб жа-

¹ Шарқона ҳаммом.

воб қилди Дубов.— Деворнинг ҳам қулоғи бор дейишди.

Никодимов жилмайди.

— Бутун чарчоғингдан фориг бўладиган, баданинг яйрайдиган ягона хотиржам жой — ҳаммом. Ким чех пивосига талабгор бўлса қўл кўтарсин.

— Пиво ичмайман,— деди Дубов.— Яна кўнглингизга бошқача фикр келмасин. Бугун рўза тутганман. Йоглар каби ҳафтада бир марта бу таомилга риоя қилиб тураман.

— Бу муолажадан кейин ўзингизни енгил ҳис қиласизми?— деб сўради Никодимов.

— Ҳа. Йог — асримиз кашфиёти, Антон Петрович. Чет элда бўлганмисиз?

— Йўқ.

— Агарда юборишса дўстона маслаҳатим — йоглар ҳақидаги китобни сотиб олинг. Истасангиз, йогни амалда намойиш қилиб берай?

— Жуда истайман.

Дубов сигарета ёндириб, тирсагига босди-да, Никодимов билан Куценкога ўйноқи нигоҳ ташлади. Капитан унинг кўзларида кулгу жилвасини кўргандек бўлди.

— Кўрдингизми? Оғриқни сира сезмаяпман. Йог инсон руҳиятига зиён етказмаган ҳолда, уни айрим сезгилардан мустасно қилади. Сиз қаерда ишлашимни сўрамадингиз чоғи? Биз Игорь билан бирга ишлаймиз, ахир у сизга айтмадимиз?

— Сўрамади-ку, Серёжа.

— Ишонч ва эътиқоднинг янги талқини, — дея Дубов хўмрайиб чойшабни елкасидан олиб ташлади.— Юринглар, буғда тобланамиз.

Куценко билан Никодимовни олдинга ўтказиб, буғхона эшигигача келган Дубов:

— Ҳозир сизларга етиб оламан, кираверинглар,— деб тўсатдан изига қайтди.

Куценко ҳамроҳини кутиш ниятида тўхтади. Никодимов унинг елкасига туртди:

— Юравер, етиб олади. Бирор зарур иши бордир-да.

Дубовдан нигоҳини узмаётган чекистлар Серёжанинг орқага қайтиб, Никодимов пиво ичган стаканга тўлатиб пиво қуйиб, бир кўтаришда бўшатганининг ва буғхонага югуриб кетганининг гувоҳи бўлишди.

Дубов эринмай, оғир иш қилган кишидек терлаб-пишди. Ҳатто бадани кўкимтир-қизғиш тус олди. У оғир ва чуқур нафас оларкан:

— Оҳ, қандай яхши! Бундан ортиқ лаззат борми!— дея тинмай тажрорлади.

Дубовдан нигоҳини узмай, жилмайиб ўтирган Никодимовнинг кўз олдида Троекуровский қабристонига, тунда гўрдан олинган, кекса Винтер ва у орқали Дубов хабардор бўлмаслиги учун Москва яқинидаги қишлоқ касалхонасида яширин йўл билан эксгумация қилинган Ольга Винтернинг шишиб, кўкариб кетган мурдаси намоён бўлди. Агар Дубов ҳақиқатан МРБ агенти бўлса, бу сирдан воқиф бўлиши унга қимматга тушишини чекистлар яхши билишарди.

Тор деворлари заҳлаган район ўликхонасида Проскурин Константиновдан:

— Ҳали ҳам Дубовнинг «қадрдон дўст» эканлиги-га шубҳаланяпсизми?— деб сўради.

— Уни ошкора фош этган тақдирдагина шубҳаларга бардам бераман, — дея жавоб қилди генерал-майор.

... Дубов буғхонага кириб чиққани ҳамон, қўш чой-шабга ўраниб олганча педикюр қилишга кетди.

Худди мана шу фурсатда Никодимов костюмларни дазмоллаш учун бериб юборди.

Чекистлар Дубовнинг уй калитидан қолип олишди. Ён дафтарида фотонусха кўчиришди.

Навбати ўтиб кетганлиги учун Дубов тезда қайтди. Никодимов портфелининг ичига пиволи бочка жойлагандек, Куценкони ҳамон пиво билан меҳмон қиларди.

Дубов илгичга қиё ҳам боқмай, атрофида рўй бераётган воқеалардан огоҳ бўлган кишидек:

— Костюмим қани?— деб сўради.

— Дазмоллашга топширдим.

— Бекор қилибсиз, Антон Петрович. Мен ҳаммомда кийим дазмоллатмайман. Бу юмушни ўзим бажаришга одатланганман. Ҳа, майли... Буғ яхши-а?

— Тенгги йўқ!— деб тасдиқлади Никодимов.— Кейинги сафар туз олиб келиш керак.

— Нимага?— деб сўради Куценко.

— Об-бо буғчилар-эй, — дея Никодимов жилмайди.— Қадимда буғхонага киришдан олдин баданга асал суришарди. Ҳозирги вақтда баданни туз билан артишади. Ортиқча семириб кетишдан асрармиш,

— Яхши гап,— Дубов бир зум кўзларини юмиб диван суянчигига ястанди.— Кейинги сафар, албатта, инobatга оламиз.

Ҳаммомчи дазмолланган костюмларни келтириши ҳамон Дубов беихтиёр киссасига қўл солиб кўрди,— қолип олинган калитлар ўз ўрнида эди.

Дубовнинг қўшниси, подполковник Сидоренко металл раҳли кўзойнагини ғилофидан олиб, гўштор бурнининг устига кўндирди-да, Константиновга савол назари билан қаради:

— Уттиз етинчи йилдагидек шубҳа гирдобига тушмаймизми, ўртоқ генерал?

— Йўқ, ўртоқ Сидоренко, тушмаймиз.

— Ишончингиз комилми?

— Барча гапни сизга ошкор айтолмайман. Фақат мулоҳазаларим билан ўртоқлашаман, холос.

— Узр.

— Докторантурага қилган таклифдан воз кечган одамга қандай баҳо берасиз?

— Агар сиз Сергей Дмитриевични назарда тутаятган бўлсангиз, у докторлик ишини асосий касб-коридан ажралмаган ҳолда давом эттиряпти.

— Мен бунга ишонч ҳосил қилишни истайман. Сизчи? Қўп маош тўланадиган ва мавқели ишга таклиф қилинса-ю, ундан воз кечса, у ҳолда бу киши ҳақида қандай хаёлга борасиз?

— Дубовни назарда тутаяпсизми? У туриш-турмуши оддий, диёнатли йигит...

— Барча имтиёзли таклифлардан воз кечиб, разведкачиларнинг диққат марказида бўлган махфий бўлимдаги жойнинг бўшагини кутган ва ишга қабул қилишлари учун бор кучини аямаган кишига қандай муносабатда бўлардингиз?

— Бу ўттиз етинчи йилнинг сарқити, ўртоқ генерал — комил-ишонч билан жавоб қилди. Сидоренко.— Дуч келган кишини айғоқчига йўйиш яхши эмас.

— Тўғри. Дубовни ҳимоя қилаётганингиздан хурсандман. Аммо очигини айтай сизни бу ерга фақат бир шарт билан чақирдик. Бизга кўмак беринг! Маълум бир муддатга санаторияга дам олгани борсангизу, хонангизнинг калитини бизга қолдирсангиз. Сизга буйруқ беролмаймиз. Илтимос қиляпмиз. Табиийки, илтимосимизни рад этишга ҳаққингиз бор. Лекин бу ерда

бўлган гаплар қўшниларингизнинг қулоғига етмаслиги керак.

— Албатта.

— Ольга Винтерга муносабатингиз қандай эди?

— У ажойиб аёл эди.

— Дубов уни севармиди?

— У билан яхши муносабатда эди.

— Дубовнинг уйда бошқа аёллар ҳам бўлишармиди?

— Шундай даврда яшайпмизки, бу ҳолга унча эътибор бермаймиз. Ундан кейин бегона аёл билан самимий муносабатда бўлган эркакнинг етти пуштини лаънатлашларига тамоман қаршиман.

— Бунга мен ҳам қаршиман, ишонинг. Содда қилиб айтганда, улар бир-бирини севишармиди ёки?..

— Менимча севишарди. Дубов иродали, кучли йигит. Ўз олдига юқори мавқега эга бўлишдек вазифани қўйган. Ҳолбуки, шунинг учун ҳам оила қурмай вақти-вақти билан имтич алоқада бўлиб турган. Ольга ундан ўзини олиб қочмасди, менимча. Ундан кейин жуда... Нима десам экан... ўзини унга яқин тутарди. Нозик... Тушунишини биларди...

— Ольга уни севармиди?

— Жуда. Борлиғини унга топширган эди.

— Борлиғини?

— Ҳа.

— Дубов сизга Ольга Винтер ўпка шамоллашидан ўлганини айтган бўлса керак?

— Буни ўз кўзим билан кўрдим, ўртоқ генерал.

— У ҳолда марҳамат қилиб медикларнинг хулосаси билан танишиб чиқинг.

Браслау остонасида власовчилар Сидоренконинг хотинини, ўн тўққиз ёшли ҳомиладор синглиси — Ирочкани ўлдиришди. Елғизлик унга қабоҳатдек туюлди. Ўз ўлимини излади. Аввал жиноят қидирув бошқармасида, бандотделда ишлади. Ўзини ўтга, чўгга урди. Аммо ўлмади. Бандитизм тугатилгандан сўнг, Арктикага жўнади. Одам қадами етмаган кимсасиз ерларга биринчилардан бўлиб борди. Эски яраларни унутгандек бўлди. Қурувчилик қилди, Тюменда «Хурмат белгиси» орденини олди. Уч марта Қизил Байроқ ордени олди. Соғлиғи ёмонлашгани туфайли Москвадан уй беришди. Пенсияга кузатишди. Нима учун партияга кирмагансиз, деган саволга у ғалати қилиб: «Хо-

тинимни ва ҳали туғилмаган гўдакни душман ўқидан асрай олмаганим учун партияга нолайиқман» деб жавоб қиларди. Баъзида бу жавобга: «Академик Туполев қайсидир митингда «Мен партиясизман, аммо мен ҳам Ватанимни севаман» деган деб қўшимча қиларди.

— Оьлгани Дубов заҳарлаган деб ўйлайсизми?— деб сўради Сидоренко узоқ дамлик жимликдан кейин.

— Бу гаплар хато бўлиши мумкин. Шу боис ҳам, ҳозир ўртоқларимиз билан бирга бориб, Дубовнинг чет элдан қайтгандан кейинги ҳаётини кунма-кун тиклашга кўмаклашишингизни илтимос қиламан.

Лейтенант Дронов остонада бир зум тўхтаб, Дубов истиқомат қиладиган хонани синчиклаб кўздан кечирди. Мутлоқ, ҳатто бирмунча саришта тартиб. Ута кучли «Панасоник» приёмниги турган ёзув столи. Бронза ва суякдан ишланган катта стол чироғи. Бу икки буюмга қовушмаган, «Военторг»да сотиладиган олтмиш сўмлик, балиқ овида ва умуман овда қўл келадиган узун хитой чироғи турарди.

Дронов приёмникни суратга олди.

Фотоаппаратни яшириб, атрофга кўз югуртирди. Китоб жавонига классикларнинг асарлари жилд-жилд қилиб — ҳажмига, муқовасига қараб, алоҳида тартиб билан териб қўйилган эди. Дронов Диккенс китобини қўлга олиб варақлаши ҳамон саҳифалар орасидан бели букилмаган шилдироқ ўттизда ўн сўмлик дув этиб сочилди. (Дронов бу «тинтувдан» бир кун аввал «фавкуллода» Дубовнинг жияни билан учрашиб қолган эди. Пул масаласида Серёжанинг «тежамкор»лигини ундан эшитганди. «Дам олишга кетаётганида мендан юз сўм олганди. Доим қарз сўрайди. Аммо уч ой ичида маош олган кунлари ўттиз сўмдан қарзимни қайтариб берди».)

Дронов шалдироқ қоғоз пулларни суратга олди. Уларни ўз жойига тартиб билан солиб қўйди. Стол усти ҳам саранжом-саришта. Бир-бирига қистирилган газ ва электр тармоғи солиғи варақаларидан бўлак на бирорта хат, на адрес, на телефон китобчалари бор эди. Бу хонада гўё ногоҳон ташриф буюрадиган меҳмонни аввалдан кутгандек «Мана кўринг, марҳамат, ҳаммаси беш қўлдек кўзга ташланиб турибди», деб

жавоб беришга тайёр бўлган киши истиқомат қиларди, гўё.

Тинтув давомида китоб орасига яширилган уч минг сўмдан бўлак арзигулик бирорта далил топилмади. Гумон далил бўлолмайди.

Кузатув кўрсатдики «Ўрмончи» саунадан қайтгач, йўл-йўлакай, магазиндан сотиб олган янги қулфни эшикка ўрнатди. Сўнг ҳовлига чиқди, 27—21 номерли «Волга» машинасига ўтирди-да, Садовое кольцога чиқди. «Истироҳат боғи» метро станциясига етмасдан ўнгга бурилди. Машинани Халқаро муносабатлар институти биноси ёнида қолдириб, метрога тушди. «Ленин номли кутубхона» станциясидан Калинин проспектига чиқди. Бу ерда ҳеч ким билан мулоқотда бўлмади. «Мелодия» магазини ёнида тўхтаб, соатига қараб олди. Соат 17 дан 20 минут ўтганда у билан учрашувга ўрта бўй, шаҳлокўз, қорамағиздан келган, жинси костюм кийган қиз келди. «Ўрмончи» билан «қорамағиз» иккиси метрога ўтириб, «Арбат» станциясигача боришди. Соат 17 дан 59 минут ўтганда улар «Волга» автомашинаси қолдирилган ерга келишди. «Қорамағиз» билан «Ўрмончи» «Русь» ресторанига боришди. Аввалдан икки кишилик кечки овқат — тўрт улушли донатор икра, янги узилган сабзавотлардан тайёрланган аччиқ-чучук, оловда тобланган қора, ёғли нон, филили шампиньон билан қизил вино аралашмасидан тайёрланган ичимлик, қаҳвали музқаймоқ буюртма беришди. «Ўрмончи» «қорамағиз»ни «КВ» маркали коньяк билан меҳмон қилди. Қиз ичмади. Соат 21. 45 да «Ўрмончи» қиз билан уйига қайтди. Улар тонггача шу ерда бўлишди».

Суръат

«Қимматли ўртоқ, Нагониядаги вазият, Огано тўдаси ва унинг янги ниятлари ҳақида Москвага нималар маълумлиги бизни ниҳоятда қизиқтиряпти. Нагонияга жўнатилаётган юклар тўғрисидаги салмоқли ахборотларингиз муҳим чора-тадбир кўришимизга катта ёрдам берди. Виталий Славин деган шахсни танийсизми? Танисангиз у ҳақда нималарни биласиз. Мана шу ой давомида ҳар галгидек икки марта эмас, камидан тўрт марта алоқага чиқишингизни илтимос қиламиз. Ўтган кун юборган маълумотингиз катта раҳбарга

маълум қилинди. Ахборот унга маъқул бўлди. Чин юракдан табриклаймиз,

Дўстларингиз «Д» ва «И».

«Пентагон.

Мудофаа министрининг ёрдамчисига.

«Факел» куни кейинги ҳафтанинг шанбасига белгиланди. Тўққиз сувости кемаси, шунингдек авианосец худди шу муддатга, «Х» пунктида, Нагония пойтахтини бомбардимон қилишга шай бўлиб туриши лозим.

МРБ директорининг ёрдамчиси С. Персмэн.

«Давлат департаменти тадқиқот ва татбиқотлар бўлимига.

Илтимосингизга биноан, Сизга Нагониядаги вазиятга доир айрим ҳужжатларни юбораяпмиз. МРБнинг ниҳоятда махфий ҳужжатлари рўйхатига тааллуқли бу маълумотлар билан ўзингиз, масъул ходимлар, шунингдек фавқулодда ва мухтор элчининг маъмурияти танишиб чиққач, шу бугуноқ қайтариб беришингизни ўтииб сўраймиз.

Ишингизга муваффақиятлар тилаб,

МРБ директори ўринбосари Майкл М. Вэлиш.

Фавқулодда ва мухтор элчининг маърузасидан:

— Русларнинг Нагонияга бераётган ёрдами жиддий тус олаётгани африкаликларни, бутун дунё халқларини ташвишга соляпти. Тиш-тирноғигача қуролланган солдатлар қўриқлаётган саройга жойлашган Гресо ҳукумати мамлакатни узоқ вақт идора этолмаслигига ишончимиз комил. Мамлакатнинг туб манфаатларини қамраб олмаган ҳукумат инқирозга учрайди. Бу маъмурият ҳақиқий, халқнинг монолит мададига, эркин сайловга суянган ҳукуматга ўз ўрнини бўшатиб беради. Адолат эртами-кечми тантана қилишига ишонамиз.

Мамлакатим Африкага нисбатан собит ва матонат билан бетарафлик йўлини тутаяпти. Бизга ёқадими, йўқми, бундан қатъи назар, айни вақтда у мамлакат президенти бўлгани учун фақат Гресо билан мулоқот қиляпмиз. Қувғинликка маҳкум генерал Оганога хайрихоҳ бўлишимиз мумкин бўлса-да, унинг бошига бу кунларни солган ҳукумат билан дипломатик муносабатда бўляпмиз. Шунинг учун ҳам шаънимизга айтилаётган асосий айбларни қатъиян рад этаман. Гўё мистер Оганони қўлаб-қувватлаётганлигимиз ҳақида тарқалган гап фирт бўҳтон.

«Марказ.

Глэбб билан суҳбатлашишга рухсат беринг.

Славин».

«Славинга.

Узингизни тийинг.

Марказ».

«Марказ.

Яна бир бор Глэбб билан суҳбатлашишга рухсат сўрайман. Гонконгдаги жанжал баҳонасида ва у ҳақда тўпланган маълумотларга таяниб, уни исканжага олиш мумкин. Москвадаги операция тугаши ҳамон Глэбб ҳибсдаги Зотовни зудлик билан қутқаришга мажбур бўлишига ишончим комил.

Славин».

«Славинга.

Глэбб билан суҳбатлашишингизга розиман. Суҳбат давомида Зотов ҳақиқатдан ҳам Лоренсинг агенти эканлигига ишонганимизга урғу беришингиз лозим.

Марказ».

Степанов

«Узоқ иккиланишлардан сўнг қалтис, лекин ҳаётда ягона тўғри йўлни танлаган, чеҳрасида гўзаллик ак этиб турган басавлат гавдали негр билан суҳбатлаш-япман.

Исми — Октавио Гувейта. Бугун тунда у автомат ўқлари ёмғири остида чегарадан, Огано тўдасидан бу ёққа қочиб ўтди.

— Мени тушунинг,— деди Октавио,— у ерда қолишни ўзим учун ор деб билдим. Бор гап шу. На ўқишни, на ёзишни билмаган одам ёлғонга лаққа ишонаркан. Ҳаётга эртакдек қарар эканмиз. Эртак... Гулхан атрофига турнақатордек тизилишиб, қишлоғимиз кексаларидан эртак эшитиш бизга катта байрам эди. Эртак биз учун рақсдек гап эди. Чунки қўшиғимиз, орзу-ўйимиз рақсларимизда ўз аксини топади...

...Огано тўдасидаги ташвиқотчилар Россиядан келган янги оқ танлиларнинг шаҳар ва қишлоқларимизда қилаётган кирдикорлари ҳақида оғиз кўпиртириб гапира бошлашди. Беш бармоқ бир хил бўлмаганидек, оқ танлилар ҳам бир-биридан фарқ қилишини энди тушундим. Чунки, Огано тўдасига бориб қўшилганим-

да, афти-ангорини кўрсатишга рўйхуш бермайдиган, қароргоҳимиздан унчалик узоқ бўлмаган «кошона» лагерда истиқомат қилаётган оқ танлиларнинг асл қиёфасини жуда кеч билдим. Ёшлари элликларга бориб қолган, лекин қирчиллама йигитлардек бақувват бу қарияларнинг бир-бирлари билан саломлашишлари ҳам ғалати эди. Унг қўлларини юқорига кўтариб, «зиг Гитлер» деб бақиршади. Миллий озодлик уруши вақтида қишлоғимизда қўниб ўтган Гресо партизанлари Гитлер ҳақида гапириб беришган эди.

Уша оқ танлиларнинг кимлигини биринчи марта, офицерлар раҳбарлигида тунги операцияга чиққанда билиб олдим. Уша машъум тунда биз юк машиналари карвонини ўққа тутдик, қўриқчиларини ўлдирдик, яшикларни ағдар-тўнтар қилдик. Миссионерлар мактабида икки йил ўқиган, қирқ беш ёшлардаги «кекса» солдатларимиздан бири яшикларга «вакцина» деб ёзилганини айтди. Яшикларга дори-дармонлар солинганини билиб, ҳайратга тушдик. Чунки оқ танлилар бизга: «Яшикларда халқингизни қиргани ва аёлларингизни ўғирлагани отланган рус солдатлари яшириниб олишган» деб уқтиришган эди. Кимдир бу гапни офицерга етказибди. Ёшларга вакцина тўғрисида рўй-рост гапни айтгани учун «қария»ни отиб ташлашди. Бизларга: «У айғоқчи экан» дейишди. Қанақасига у айғоқчи бўлсин. Ахир, у қўшни қишлоқдан эди. Онаси, хотини ва бешта боласи бўлган одамнинг айғоқчи бўлишига сира ишонмадим...

Октавио Гувейта кафтлари билан келбат кўкрагини силади, киприкларида ёш томчилари пайдо бўлди.

— Бир куни — дея сўзида давом этди Октавио, — гулхан атрофида рақсга тушишимизга мажбур қилишди. Шунчаки, кўнгилхушлик учун рақсга тушган бандага худонинг қаҳри келади. Астойдил, завқ билан рақсга тушдик. Бу томошадан оқ танлилар разил мақсадни кўзлаганларини кейин билдим. Орамизда эпчил рақсга тушган, бақувват йигитларни танлаб, саф торттиришди. Бизни «кошона» лагерга, Зепп одамлари истиқомат қиладиган қароргоҳга олиб келишди. Зепп уларнинг катта командирлари экан, у қароргоҳга Гресо солдатларининг формаси кийдирилган «похол одамча»ларнинг ичак-чавоғини ағдаришингизни, душман билан «ўзаро олишув» деб аталмиш ҳарбий машқларимизни кўргани тез-тез келиб турарди. Улар бизга олдиндан душманга ҳамла қилиш, бўғизини суғуриш, кўзларини

ўйиш ва умуртқасини синдириш сирларини ўргатишарди.

Бизларни золимликда айблашлари нотўғри. Ҳа, биз кўрқинчли рақсларга тушишни, жанговар кўшиқларни куйлашни яхши кўрамиз. Чунки ота-боболаримизнинг бутун умри жанггоҳда ўтган. Улар уругимизни, она-Еримизни сақлаб қолиш учун ёв билан аёвсиз уришганлар. Лекин Зеппнинг одамлари қопқонга тушган эчкининг терисини тириклайин шилишганини кўриб, жинни бўлаёздим. Тириклайин-а!!! Улар уни сўймай, оёқларини боғлаб, хотиржамлик билан терисини шилишади. Жони ҳалқумига келган эчкининг аянчли маъраши ҳамон қулоқларим остида эшитилаётгандек бўлади.

Гувейта тамакини ёндириб олди. Чуқур-чуқур дуд тортди. Умрида биринчи марта тамаки чекаётганлардек ўқтин-ўқтин йўталди.

— Марио Огано учига чиққан қаллоб экан. Шунчаки, олдимизда ўз-ўзини камсухан, ватанпарвар, гўё «халқ йўлбошчиси» деб тутарди. Солдатларнинг кўз ўнгида хурмо япроғидан қилинган, тўшак солинган кичкина чодирда тунарди у. Аслида эса чор атрофга қуюқ қоронғу тушгандан, машъалалар ўчирилгандан кейин, биз учун бориш бутунлай тақиқланган «кошона» қароргоҳга йўл оларди. Маслаҳатчилар истиқомат қиладиган қароргоҳга энг гўзал қизларни танлаб, териб олиб келишарди. Бу қизларни кейин ҳеч ким кўрмасди. Айтишларича, маишатнинг қаймоғидан баҳраманд бўлган офицерлар қизларни соқчиларга беришаркан. Соқчилар муродларини ҳосил қилиб бўлишгач, бечора қизларни дарёга чўктиришаркан.

Бу гапларни эшитганимдан кейин «Бундай қабохатга қўл урган кишилар қандай қилиб озодлик учун курашчи бўлишлари мумкин», деган даҳшатли хаёлга бордим. Ҳайвоний ҳирсга берилган кишилар халқпарвар бўлиши мумкинми?!

...Кеча кечқурун тунги тревога билан уйғотишди, катта йўл ёқасига олиб чиқишди. Рус юклари ортилган яна битта машиналар карвони ўтаётган экан. Машиналардаги яшиқларга Гресо армияси учун бомба ва автоматчилар жойланганлигини, уларни йўқ қилиш лозимлигини айтишди. Зеппнинг жаллодлик мактабини ўтаган йигитчаларимиз шофёрларни отганларини, чавақлаганларининг гувоҳи бўлдим. Тилмоч қизни ушлаб олиб, «Бу юклар сизларнинг болала-

рингизга-ку? Нега тушунмайсизлар?!» деб бақиршига қарамай зўрлашди. Сўнг автоматдан ўқ узиб ўлдиришганини ўз кўзим билан кўрдим.

Яшиқларга ҳақиқатдан ҳам янги туғилган чақалоқлар учун йўргаклар, тетапоя қилишлари учун тиббий асбоб-анжомлар жойланган экан... Шу кеча «Бу каллакесарларга минг йилда ҳам қоним қўшилмайди» деган фикрга келдим. Қочишга аҳд қилдим. Омон қолишимга гумоним бўлсада, бу тарафга қочдим. Чегарада соқчилар ниҳоятда кўп экан. «Яқин кунлар ичида Грисони оёғини осмондан қилиш учун жанг бошлаймиз» дейишди офицерлар. Агар менга ишониб қўлимга қурол беришса пуч ваъдаларга учган ватанфурушларга қарши курашардим. Аёлларни хўрлаётган ва ўлдираётган, эчкининг терисини тириклайин шилаётган одам қиёфасидаги ҳайвонлар халққа қандай озодлик келтириши мумкин...

— Агар қочоқ ҳақида бор гапни рўй-рост ёзсаму, унинг исмини очиқ айтмасам, менга ишонишмайди, Октавио, — дедим мен. — Исми-шарифингизни ошкор қилишимдан чўчимайсизми?

— Қариндошларим тақдири сизни ташвишга сола-яптими?— деб сўради Октавио.— Агар оила аъзоларимни топишганда эди, аллақачон ўлдиришган бўларди. Акам билан бобом тирик. Лекин уларни топишолмайди. Акам ҳам, бобом ҳам қишлоқда жуда камдан-кам бўлишади. Балиқ овлаб, уни портда оқ танли капитанларга сотиш билан шуғулланишади. Исимни очиқ айтишингиз лозим бўлса суратимни ҳам олишингиз мумкин. Инсон аста-секин қўрқувни енгаркан. Кўзи доим қонга тўлиб, дуч келган одамга итдек ташланадиган ҳайвонлар орасида яшагунча, озод юртда эрк билан жон беришни истайман.

Ғарб матбуоти Оганонинг ҳеч қандай тажовуз уюштириш нияти йўқ, деб таъкидляпти. Жувайра қишлоғилик Октавио Гувейта гувоҳлик берган воқеалар ҳақидаги ушбу маълумотни тажовузнинг «қора дафта-ри»га тиркаб қўйишлигини истайман.

*Дмитрий Степанов,
Махсус мухбир».*

Славин

Пилар Славинга май қуйиб узатди:

— Майни бизда қандай аташларини биласизми?

— «Бизда» деганда кимни назарда тутаясиз?»—

деб сўради Славин Глэббга кўз қирини ташлаб. — Бирор фирма ёки бирор жойними?

— Мен Испанияни назарда тутяпман.

— Сизларда майни «хинеброй» дейишади, тўғри топдимми?

— Вит, испанчада яхши гапираркансиз,— деди Глэбб. — Разведкачилардай чет тилни яхши биларкансиз.

— Жон, кўп нарсани билади. Акс ҳолда, менимча, ишлаш қийин бўлади. Хитой тилини билмай туриб, Гонконгда яшаб кўр-чи. Қоқилишинг турган гап. Пилар, мабодо Гонконгда яшамаганмисиз?

— Сиз-чи?— деб сўраган Глэбб тўсатдан кулиб юборди.— Ер юзида бўлмаган жойингиз қолмагандир-а, Вит?

— Мени Гонконгга қўйишмади. Вильгельм Шанц иши бўйича бораётганимни очиқ кўрсатувдим. Пекин маҳаллий ҳокимиятга ўз ҳукмини ўтказди. Мени қайтариб юборишди...

Пилар ўқдек нигоҳини Глэббга тикди. Унинг заррача ўзгармаган чеҳрасидан табассум ёғилиб турарди. Аммо қобоқларидаги ажинлар қуюқлашди. Хавотир акс этган кўзлари бир оз қисилди.

— Жуда қизиқ,— деди Глэбб.— Сафар олдидан рус матбуотида бу давлатга оид уйдирмани ёритгандирсиз-да?

— Бу журналистик мавзу эмас. Газетада чиқаришга йўл бўлсин.

— Бу роман, Пилар. Можароли романларни яхши кўрасизми?

— Ҳа, можароли романларни севаман...— дея оҳиста жавоб қиларкан Пилар Глэббга яна бир қараб қўйди.

— У фильмларни, айниқса, Бондлар ҳақидаги киноларни яхши кўради, — деб жавоб қилди Глэбб. — Қўрқмас, аммо бизнинг кучимизга дош беролмай охиروقибат мағлуб бўладиган рус агентлари ҳақидаги фильмлар...

— «Бизнинг?»— деди Славин яна энсаси қотиб.— Фирмангизнинг инглиз разведкаси билан алоқадорлигидан беҳабар эканман-да. Биласизми, агар режиссёр бўлганимда, бу ҳақда фильм ишлардим. Йўқ, аниқроғи бу воқеани «Россияни севиб қолдим» номли фильмимга бир кўриниш қилиб, суратга олардим. Бахтиёр Бонд телеграфчи қизимизни Лондонга олиб кетиши

ҳамон экранда: «Татбиқ» операцияси муваффақиятли ўтди. Вазифани бажаришга киришяпман. Катя Иванова деган ёзув пайдо бўлади.

— Ҳозир Пол Дик келади. Бу сюжетни унга сотинг. Аммо минг сўмдан камига кўнманг, Вит.

Пилар қизил тинтодан бир ҳўплам ичиб олгач, Славиннинг кўзларига тикилди:

— Гоҳида ёмон савдогарлигингни ошкор қилиб қўясан, Жон. Бунақа сюжет, адашмасам санъат оламида юз мингдан кам баҳоланмайди. Сира иккиланмай харид қилишади.

— Харид қилинг, — деди Славин. — Мен рози.

— Балки Штатларда кўп тўлашар,— деди Глэбб жиддийлашиб. — Рост айтяпман. Голливудни бу ишга жалб қилишга қурбим етади. Сўзимни ерда қолдиришмайди.

— Тавсиянгизнинг ўзи кифоялигига ишончингиз комилми?— деб сўради Славин.

— Ишончим комил.

— Нима, сценария ёзганмисиз?

Глэбб тиззасига шапати уриб, бир оз эгилди. У ўзини кулгудан тўхатолмаган киши қилиб кўрсатди. Кейин, яна одатдагидек, жиддий Жонга айланди-қолди.

— Шайтонга ҳайф беринг, Вит! Санъатнинг фарқи-га бормайдиган савдогарнинг устидан кулманг.

— Виталий — жуда чиройли исм,— деди Пилар.— Италияча Виктор.

— Немисларнинг Вильгельмига ўхшаш, — деб таъкидлади Славин.— Аммо маънолари бошқа-бошқа.

— Ҳолбуки, Гонконгда Шанцни учратдим, Вит! Кўк бурунли қария, шундайми?

— Қариганда бурни кўкарган бўлмаса... Уттиз ёшида хипча бел, келишган йиғит эди. Ичмасди. Гестаподек нуфузли идорада мастларни бир дақиқа ҳам ушлаб туришмасди...

Пол Дик хонага кириб келганда анча ҳушёр эди. У эркаклар билан қовоқ уйиб саломлашди, Пиларга эса ўпич учун юзини тутди. Вискидан бош тортди.

— Ичмайман. Бугун, ҳатто эртага ҳам ичмайман.

— Нимага энди?— деб сўради Славин.

— Сизга яхшигина зарба бериш учун тайёрланыпман, Вит.

— Уддалай олармикинсиз?

— Уддалайман. Виждонан ўйнаш керак.

— Тўғри, — деди Славин. — Фикрингизга мутлақо

қўшиламан. Ваҳоланки, ифлос ўйинга боғлиқ бир неча воқеа тафсилотини ёзиб олганман, истасангиз сотишим мумкин.

— Пулларимни ичиб тамомладим. Қарзга оламан.

— Майли. Пулни тўланг деб қистамайман. Гап бундай. Эсингиздами, Гонконг аэропорти божчилари томонидан фош этилган қорадорилар ҳақида гап бошлагандим...

— Йўқ, йўқ,— деди Глэбб.— Яхшиси сиз Полга Бонд ҳақидаги сюжетни пулланг. Ҳатто тасаввурингга ҳам сиғдиролмайсан, Пол. Ақлинг бовар қилмайди. Витга тан бераман. Бир тасаввур қил-а, Бонд бир қизни — эсингда, ҳа, ўша чекист қизни ўзи билан олиб кетади. У эса Лондондан «татбиқ» операцияси муваффақиятли ўтди, ўрнашиб олдим. Хизмат бурчимни бажаришга киришаман», деб телеграмма беради. Зўр-а?

— Хизмат бурчи деганда,— деб таъкидлади Славин,— ўша бурчни бажариш вақтида ҳалок бўлган киши назарда тутилади.

Дик хўмрайиб Славинга қараб қўйди.

— Даҳшатли, чиндан ҳам, даҳшатли сюжет. Ҳақиқатни эслатади.

— Одамларни ажалидан илгари ўлдирадиган Бонд-ни биз ўйлаб чиқармаганмиз.

— Майли, сюжетингизни айтиб беринг.

— Йўқ, Бонд саргузаштига қанча берасиз? Жон юз минг сўм таклиф қиляпти.

— Ахир, мен юз минг таклиф қилдим Вит, сиз адашяпсиз,— деди Пилар.

— Бунақа даллоллардан яна биттаси бўлса,— Пол Дикнинг энсаси қотди,— ҳар ҳафтада ўнлаб миллионлар ишлаб оламан. Шундан етмиш фоизи сизники, о'кей? Қани ҳикояни бошланг. Сизнинг бу гонконгча сюжетингиз кўпроқ Луисбургникига ўхшаяпти. Зотовнинг кал бошига тушган кулфат сизнинг бошингизга тушмаса деган ташвишдаман. Аввалига бир рус ҳуфиёна иш кўрди. Кейин бошқаси. Бир ҳафта учун бу кўп шов-шув эмасми?

— Учинчи киши бўлмасмикин, ишқилиб?— Славин Глэббга савол назари билан қаради.— Гап бундай. Эсингизда бўлса, Нюрнберг процессида ССга алоқадор Вильгельм Шанц деган кимсанинг иши ҳам кўрилган эди.

— Эслолмайман.

— Биз америкаликлар хотираси паст миллат-

миз,— деб таъкидлади Глэбб.— Хотира яшашга ҳалал беради. У ярадаги йирингдек гап...

— Агар биз ҳам йигирма миллион одамимизни йўқотганимизда, хотирамиз русларникидан қолишмасди,— деди Пол.— Шанцни эслолмаяпман. Лавозими паст жаллодлардан бири бўлса керак?

— Ҳа. Эксекүтор. Унинг қирқ еттита қирон операцияда қатнашганини исботладик...

— Қирон операция деганингиз нима?— деб сўради Пилар.— Агар яна ёвузлик ҳақида бўлса, гапирмаганингиз маъқул Вит, бусиз ҳам дунё ёвузликларга тўлиб кетган...

— Қирон операция уларнинг таъбирича — қишлоқ ёки шаҳарча аҳолисини гўдаклардан тортиб то беморларгача битта қўймай йўқотишни англатади.

— Партизанларга қарши жанг вақтида шундай қилишган бўлса керак?— деб сўради Глэбб.

— Бу ваҳшийликни оқлашга далил бўлолади, деб ўйлайсизми?— Славин бўш стаканини Пиларга узатди. Аёл ўша заҳоти унга май қуяркан:

— Музни қўл билан солсам майлими?— деб сўради.

— Албатта,— деб жавоб қилди Славин Глэббдан кўзини узмай.— Хўш нима дейсиз, Жон. Партизанлар билан бўлган жанг ваҳшийликни оқлашга далил бўлолади деб ўйлайсизми?

— Йўқ, албатта, йўқ, Вит. Мен фақат аниқлик киритмоқчи эдим, холос. Миллатнинг ваҳшийлиги ҳеч бир қолипга сиғмайди.

— Хуллас, биз ўша Шанцни фош этдик. У Канадада яшарди. Аммо уни бизга беришмади. У яна ғойиб бўлди. Кейин эса Америка паспорти билан Гонконгдан бошпана топди...

— Бўлмаган гап,— деди Глэбб афтини бужмайтириб. — Менимча у никарагуалик ёки гайтянлик қайсидир корчалоннинг сояли давлатида иш кўряпти. Унинг Штатлар граждани бўлганига ишонмайман.

— Шундайми? Иложимиз қанча... Бу яхши... Мен сизга айтсам, бундан ўн йил муқаддам Гонконгда жанжалли воқеа содир бўлганди. Аэродромда бир тўда хитойлик кўкнорилар қорадори билан қўлга тушганди. Худди шу Шанц Пилар каби гўзал ва дилбар Кармен исмли португалка ёки испанканинг — анигини билмадим — шаҳардан қочиб кетишига имкон берган. Ҳамма гуноҳни бўйнига олган кимсани нариги дунёга қиялатган. Бу мистер Лао, шундайми Глэбб.

— Нега энди бу ҳақда менадан сўраяпсиз?

— Ахир Гонконгда ишлагансан-да, — Пилар елка қисди, — шунинг учун ҳам сўраяпти.

— Бир неча ҳафта фақат савдо-сотиқ ишлари билан бориб-келиб турганман.

— Тушунарли, — деди Славин. — Бу жанжалга аралашган МРБнинг бошхона вакилини ҳам танимасангиз керак. Аммо, қайси йўл биландир бу жанжалнинг оловини ўчиришган? Бу ўтнинг бир пилиги ҳали ҳам тутаяпти, Жон, тутаяпти. Пилар, сиз нима деб ўйлайсиз, тутаятган чўғнинг ўт олиши мумкинми?

— Нима десам экан... Бу воқеада шов-шувга аргизулик бирор нарсаси бор. Катта можаро учун бу камлик қилади...

Глэбб яна бор овозда кулиб юборди. Бироқ чехрасидаги жиддийликнинг йўқолмаганини кўриб Славин ажабланди.

— Мамлакатимизда катта можаролар оммавийлашган, Вит. Сиз ҳикоя қилган воқеа кундалик ташвиш, «Христиан ота»да битилган зерикарли пародиялардан бири, холос.

— Катта можаро деганингиз нима? — деб сўради Славин.

— Аёли ичкиликка берилган, — деб жавоб қилди Пол. — Гомосексуалист эр — қондош синглисини ўзига манфаатдор бўлган кишилар билан дон олишига мажбур қилса, миллионернинг ўғли компартияга аъзо бўлса, пора юз минг доллардан ошса... Мана шулар учига чиққан можарога сабаб бўлди. Аммо тўғриси айтганда...

— Аёл бор, — дея Славин Жонга қаради. — Бу воқеада аёл бор. Нашахўр. Ўз эри билан қондош-қариндош, содда қилиб айтганда, жиян. Нацистнинг қизи. Бундай ишларда у ҳам иштирок этган. Маъқулми?

— Номларини беринг, — деди Дик. — Буни шундай ёзайки, қор ҳам ёнсин. Пул ишлаб олиш ўз йўлига, лекин газетхонларим номимни ҳатто унутиб юбораёзди. Бизда миллат билан олишганларни тез унутишади. Айни вақтда, айтганингиздек ахлоқсизлар ботқоғида бижиб кетганларни узоқ эслашади. Калака қилмасангиз, розиман.

Славин Глэббнинг елкасидан қучиб, қулоғига шивирлади:

— Бир калака қилмаймизми, Жон? Еки картани қисман очиб ташлаймизми?

Пилар винодан ҳўпларкан:

— Сизнинг ўрнингизда бўлганимда бир оз калака қилардим.— деб жавоб қилди.

— Розиман. Энди Полдан эшитамиз. У Зотов ҳақида нималар биларкин? Мени госпиталга қўйишмади, учрашувга рухсат беришмади. Қани Пол, янгиликлардан бизни хабардўр қилинг.

— Бу рус кишига сира тушунолмаймаман...

— «Бу рус киши»га дейиш,— унинг сўзини бўлди Славин,— сиз учун кечириб бўлмас ҳол.

— Сизларда буни буюк давлат шовинизми деб аташадими? — дея Пол кулди. — Хафа бўлманг, мен русча фамилияларни талаффуз қилишда қийналанман.

— Пол, буни ҳеч қачон очик тан олманг. Сизни паст савиядаги профессионализмликда айблашади. Матбаачи ўз рақибларининг исм-фамилиясини тили айланмаса ҳам талаффуз қила билиши лозим. Масалан, биз ўз душманларимизнинг исми-шарифини яхши биламиз.

— Мен Зотовни рақиб деб ҳисобламайман,— деди Пилар.— У чиндан ҳам ўз бурчини бажармоқда.

— Буни ким исботлай олди?— Глэбб елкасини қисди.— Биз тоталитар тузумида яшамаямиз. Унинг гуноҳсизлигини далиллар билан исботлаш керак. Передатчик — далил бўлолмайди. Уни кимдир яширинча ташлаб кетган бўлиши мумкин.

— Ҳа, тўғри, — деб уни тасдиқлади Славин. — Бугунги «Ньюс» бу борада худди сизнинг сўзларингизни баён қилибди.

— Шундайми?— деди Глэбб ажабланиб.— Оббо азаматлар-ей. Очиғини айтганда, ҳали ўқимадим.

— Бу нима?— Пол стол устидаги «Ньюс»га ишора қилди. Зотов ҳақидаги шарҳнинг остига қизил қалам билан чизиб қўйилганди.

— Буни мен ўқидим,— деб жавоб қилди Пилар.— Зотовнинг тақдири мени ташвишга соляпти. Унинг ҳибсдан озод бўлиши учун қўлдан келганча кўмаклашаман.

— Аммо қандай қилиб?— деб сўради Глэбб.— Мен ҳам унга кўмак беришга тайёрман.

— Бу жуда осон,— жавоб қилди Славин.— Унинг квартирасида босқинчилик уюштирганларни топишнинг ўзи кифоя.

— Шунингдек, Лоренснинг сейфини бузганларни ҳам, — деди Пол Дик заҳарханда жилмайиб.

— Пол, — деди ранжигандек Глэбб. — Бу йигит кишининг иши эмас.

— Бу мард кишининг иши, Лоренс мен билан суҳбатлашишга вақт ажратди. Мақолани ёзиб тугатишга, ҳатто уни газетамга жўнатишга улгурдим.

— Пиночетни Қўшма Штатлар билан боғлаб турган «кўприкнинг жонли» устунлари ва «Интернейшнл телефоник» ваколатхонасига ўғирликка тушганлар ўртасида мутаносиблик борлигини сезмаяпсизми? Бу найрангга шу қадар ниқоб берилганки... Диктатор бўлгунга қадар Альенде билан байрам намойишлари қабул қилган Пиночетнинг қўлидан бундай қабихлик келади деб ҳеч ким ўйламаган эди... Ваколатхонага тушган гангстерларнинг ишини кўриб: «Гўзаллик — ишонч рамзи» экани ҳақида ўйладим.

— Сотиб оламан, — деди Славин. — Ажойиб «шапка»,¹ Пол.

— Конвертланган² валюта русларда нима қилсин, — деб таъкидлади Глэбб. — Ёки сиз бундан мустасноمسиз, Вит?

— Мен пулнинг ҳар бир тийинини тежаб-тергаб сарфлашга одатланганман. Яна ҳафтада бир марта рўза тутаман.

Пилар ва Глэбб бир-бирларига қараб олишди.

— Йогга қизиқасизми? — деб сўради Пилар. — Йог тўғрисида китобим жуда кўп, истасангиз беришим мумкин.

— Йогга қизиқаман, китоблар учун раҳмат. Ҳа, айтгандай, Пол, билмайсизми, бу ўша Конгресснинг Сантьягодаги фитнага доир саволларига жавоб беришдан бош тортган Лоренс эмасми?

— Уша.

— МРБнинг резиденти, шундайми?

— Бу ҳақда мендан сўранглар, йигитлар, — деди Глэбб — у билан кўпдан бери дўстмиз, ахир. Мен — гестапо агенти бўлганим каби, у ҳам худди шундай МРБнинг одами...

— Бу жуда қизиқ-ку — деди ўйчан оҳангда Славин майдан ичаркан. — МРБ одами ўтмишда ҳам худди ҳозиргидек нацистларнинг фақат янги тоифаси билан алоқа қилишга доир ҳужжатларни қўлга киритгани-

¹ Газетадаги умумий сарлавҳа. (Тарж.)

² Чет эл билан пул айрибошлаш.

нигизда эди Пол, бутун матбуотни доғда қолдирган бўлардингиз.

— Матбуотнинг МРБ билан ёқа олишишига йўл бўлсин, — деб жавоб қилди Пол, — нокаутга учрайди, Вит. Аммо...

— Мен бокс билан шуғулланганман. Зарб усуллари яхши биламан. Истасангиз ўргатишим мумкин, — деди Славин.

— Лақма, эркин матбуотни мана қандай ёллаш керак. — Глэбб яна кўзларини қийиқ қисганча кулиб юборди.

— Вит, мақтанишга арзигулик дурдонам бор, — деди Пилар. — Юринг, кўрсатаман.

— Дурдонангизни менга кўрсатишни истайсизми, гвапенья? — деб сўради Пол.

— Аёлларга теккан касал, мақтанмасалар кўнгиллари жойига тушмайди. Лекин, ҳар кимга ҳам мақтанишавермайди, — жавоб қилди Глэбб.

— Яхши гап, — деди Славин. — Ғурурли киши кек сақламайди.

Пилар Славиннинг қўлидан тутиб, айланма зинапоя бўйлаб иккинчи қаватга бошлади. Ойнаванд том, йўлбарс териси қопланган катта қатли хона деворларига осилган тилла иконлар кўзни қамаштирарди.

— Қалай? — деб сўради Пилар. — Денгиз йўли, аниқроғи эркин дунё билан алоқада бўлган шимолий Россиянинг ўн еттинчи асрда яратилган ажойиб дурдонаси.

— Қаерда қайта тиклашган? Шу ердами?

— Йўқ.

— Сизни ранжитайми ёки алдаганим маъқулми?

— Аччиқ бўлса ҳам ҳақиқатни яхши кўраман, Вит. Мен ҳам ростини айтишга тайёрман.

— Ростини?

— Ҳа. Бу сизга боғлиқ.

— Менга?

— Итоатли хотин ҳам, котиба ҳам эмасман. Мен мустақил иш кўраман, Вит. Ҳаётнинг асосий инъоми — ўз эркимга эгаман. Эркиннинг қадрига етаман. Жирканч ҳаётнинг ертўласи, унинг жирканч пиллапоясини сулуриб бу эрка эришганман.

— Яхши. Чилангар маҳоратини ёинки буларнинг ўн еттинчи асрга оид эканлигини услубга қараб оддий кўз билан ҳам аниқлаш мумкин. Пилар, агар ростини билишни истасангиз айтай. Фақат бир икон ҳақиқий,

қолганлари сохта. Қўрқманг ҳеч кимга сир бой бермайман. Сир сақлашни биламан.

— Шанц ҳақида гапирганингизда, қанчалик сир сақлашингизни кўрсатдингиз.

— Ахир, бу гаплар сир эмас-ку?!

— Вит, нима истайсиз?

— Ҳақиқатни.

— Бу ҳақиқий руснинг жавоби. Америкалик бўлганимдан бери саволнинг аниқ қўйилиши, вазифанинг лўндалиги, маҳсулот қиммати, кафолатнинг муддати ва услуги деган мезонларнинг маъносини англаб олганман.

Славин аёлнинг қўлидан тутиб ўпди:

— Ҳозир ҳам Америка дипломатик паспорти билан яшайпсизми? Ёки аввалгиларидан бирортаси қолганми?

— Вит, саволимга жавоб бермадингиз...

— Лоренс фирмасининг «содиқ дўсти» ким эканлиги ҳақидаги саволга Пол жавоб бергани маъқул?

— Аммо бу саволни сиз бердингиз-ку.

— Менинг иборамни такрорланг, ўшанда бу саволни мен бермаганлигимга ишонч ҳосил қиласиз. Мен хаёлпарастман. Журналист киши хаёлпараст бўлиши шарт.

— Агар бу саволингизга жавоб берсам, сиз Полнинг саволларига жавоб бермайсизми?

— Йўқ, мутлақо, сиз можароли романларни яхши кўрасиз, Пилар. Сиздан хавотирдаман. Мен ҳаёт зинапоясидан кўтарилаётганингизда бирор ноқулайликка рўпара келишингизни истамайман. Эркак киши қалтис йўлда аёлни ёлғиз қолдириши яхшимас. Ақл, америкача кафолат, аниқлик ва ишбилармонлик — ҳақиқий эркак шундай қилади.

— Яхши, ҳозир Жонни чақираман,— деди Пилар.

— Мен шу ердаман, қизалоқ,— деди кулимсираб Глэбб.

У силлиқ девор ёнида турарди. Ортидаги кўз илғамас эшик оҳиста ёпилди.

— Мистер Славиндан Гонконг воқеасини яна бир бор, юзма-юз туриб, муфассал эшитишни истардим.

Константинов

Константинов билан лейтенант Дронов ўзаро суҳбатлашиб турганда рўпарадаги дераза Дубов билан «тирик» Ольга (бу ҳақиқатдан ҳам мудҳиш таъриф

эди) нима ҳақдадир гаплашишарди. Константинов Дубовнинг кескин, куч-қувват акс этиб турган чеҳрасини аниқ кўрди. Сергей Дмитриевичнинг кам гапиришига қарамай, қизнинг тинмай, қувноқ кулиши Константиновни ажаблантирди. Хаёлан бунинг сабабини хомчўт қилишга уринди. Ораста кийинган, хушбичим, рулни яхши бошқариш учун ипак қўлқоп кийган, ресторанларда фақат «КВ» грузин коньягини бўюрадиган, португалча, испанча, инглизча қўшиқларни осон таржима қиладиган, муҳаббатнинг асл моҳиятини билмайдиган, пала-партиш, мишиқи йигитлардан ўн чандон кучли, оҳиста, бардош ва шиддатли севадиган навқирон, сиёсатдон олимни яхши кўришнинг ўзи олий бахтул. Пицунда ва Сухуми майхоналарида шаънига айтилган мақтовларни босиқлик билан тинглайдиган, ҳаяжонланмайдиган грузинларга тақлид қилиб «олаверди» дейдиган эркакнинг бағрида бўлишдан ортиқ шараф борми?! Эй, содда қиз!

«Қандингни ур, Алябрик, — деди ичида Константинов, — ишнинг кўзини биладиган йигит экансан. Дубов деганлари хўжакўрсинга бўғизини хўллайдиган ва шохига аксельбант илмайдиганлар тоифасидан экан». У Пицунда қироатхонаси хўжайинининг гапларини эслади. Дубов мулоқотда бўлган кишилар билан алоҳида-алоҳида, бамайлихотир суҳбатлашиши вақтида чекистларнинг «Бўғизини хўллайди» деганингиз нимаси, Алябрик?» деган саволига у «Наҳотки, тушунмаган бўлсангиз. Абхазча Қора Леондан олинган бу қочирма гапнинг маъноси «чиранмоқ», «Ёқа йиртмоқ» демакдир. Аммо «ёқа йиртиш» демасдан хўжакўрсин, дейиш мақсадга яқинроқ бўлади. «Аксельбантларни шохларга илиш деганда эса илмоққа зўр беришни тушуниш керак. Биз қармоққа осонгина илинмаймиз-да».

Абхазия КГБсининг ёзма маърузасидаги остига чишиб қўйилган бу сатрларни ўқиб чиққан Проскуриннинг қўл силташидан Константинов ажабланди.

«Очиғи, Проскуриндан ранжишга ҳаққим йўқ, — деб ўйлади у. — Беш қўл баробар эмас. Одам бир-биридан енгил машина каби фарқ қилади: «Жигули» — мувофиқлик, «ГАЗ» — бақувват, «Волга» — чидамлик, «Чайка» — ишончлик».

Константинов бир танишининг қоғозбозга қиёсан ҳазиллашиб «Чайка» «Волга» узра учмоқда» деган сўзларини эслади.

«Қизиқ — дея ўйлашда давом этди у. — Проскурин»

га хос хислатлар менда йўқ. Мен фақат мантиққа ишонибгина қолмай ўз ҳиссиётимга ҳам суянишга одатланганман. Аёлларда ҳиссиёт жуда кучли бўлади, улар ҳаддан ташқари ҳаяжонга берилишади. Шунинг учун ҳам улар кўп нарсани бой беришади. Ўзларини ирода этолмайдилар. Худбинликка қўл уришади. Худбин одамлар иродасиз бўлишади. Бироқ Проскуринга ўхшаганларсиз ҳам яшаш қийин. Одобни беодобдан ўрган...»

— У қаёққа кетяпти?— деб сўради лейтенат Дронов шивирлаб.

Чўнтагидан калит олаётган Дубовни кузатаётган Константин:

— Сиз у билан қўшни хонада ўтирмаяпсиз-ку, нега шивирлайсиз?— деб сўради.

— Эҳтиёткорликни машқ қиляпман, ўртоқ генерал.

— Бундай машқ қилмайдилар. Шарт-шароит эҳтиёткорликни тақозо қилган ҳолдагина оҳиста сўзлаш керак. Шивирлашдан фойда йўқ. Акс ҳолда, ҳар нарсадан чўчийдиган бўлиб қоласиз. Кўзларингиз зўриқишдан толади. Қўл-оёғингиз ипсиз боғланиб қолади. МРБнинг одамлари сизни узоқдан кўришса бас, бошларидан кортузларини олиб қуллуқ қиладиган бўлишади. Унинг машинасини ким кузатяпти. Ҳозир у Ольгани олиб кетади чоғи...

— Жуда галати, ўртоқ генерал. Дубов кейинги кунларда тунни шу ерда ўтказяпти, эрталаб эса поношта учун қатиққа югуради. Машинасини Куровлев билан Пшеничниковлар назорат қилишяпти. Ана, қаранг, кетишяпти.

Дубов билан Ольга хонадан чиқишлари ҳамон телефон жиринглади.

— Коновалов бўлса керак, — деди Константин. — Уларнинг босган ҳар бир қадамидан бизни хабардор қилиб туришларини сўранг. Энди, бундай лейтенант... Ахборотингизда Дубовнинг ёзув столида ҳеч қандай ён дафтар ёки ёзув машинкасида кўчирилган диссертацияга оид бирорта қўлёзма йўқлигини баён қилгандингиз, шундайми?

— Ҳа, ўртоқ генерал.

— У «Волга»сини қаерда сақлайди?

— Ҳовлида, мен планда кўрсатганман.

— Қишда-чи?

— Билмадим.

— Унинг гаражи йўқми?

— Буни аниқлаганим йўқ.

— Унинг ёзув столида кооператив гаражнинг ҳисоб-китоб қоғози бор эдими?

— Балки, қайта текшириб кўрайликми?

— Кераги йўқ. Хонада из қолдириш хавфли. Ахир, ўзингиз у қайтганида хонани кўздан кечиришини айтдингиз-ку.

— Худди бўри дейсиз, ўртоқ генерал. Остонада тўхтаб, худди «Ҳайвонот дунёси»даги бургут мисол бошини буриб, атрофга диққат билан қарайди.

Константинов тамакидонини олиб, ялтироқ целлофанини йиртди. Чекди.

— Яхши таъриф, — деб таъкидлади у. — Қойилмақом қилиб гапирасиз. Ҳужжатни эса шундай ёзасизки, зуноктин ичгандек кишини алласиз ухлатади...

— Нима?— Дронов тушунмади.

— Ухлатадиган дори, зуноктин...

Телефон яна жиринглади. Тез ва аниқ ахборот беришди:

— «Урмончи» «Қорамағиз»ни тушириб, машинани орқага бурди ва катта тезликда изига қайтди. Садовое кольцо бўйлаб боряпти. Америка элчихонаси ёнида тўхтади. Унга бурилиш чироғини ёқди.

— Вақтни қайд қилинг,— деди шошилиб Константинов.— Иккинчи номер, элчихона деразасини кузатинг. Кимлар турибди?

— МРБнинг барча чироқлари ўртоқ ген... ўртоқ Иванов, ёниқ. Дераза ёнида тўрт киши чекиб турибди.

— Биринчи, биринчи, у қаерга кетяпти? Тезлиги қандай?

— Яна тезлигини оширди. Секинлашяпти, тўхтади...

— Сиз ўтиб кетаверинг!— деди ўзини ирода қилмай Константинов. Ваҳолонки, разведкачилар Проскуриннинг «Объект жуда эҳтиёткор, ўзингизни ошкор қилгандан кўра, уни кўздан қочирганингиз маъқул» деган маслаҳатини, йўл-йўриқларини бехато бажаришарди.

— Биз ўтиб кетдик. — Трубкадан бир оз ранжиган оҳангдаги жавоб эшитилди,— у машинадан тушди.

— Копотни очди,— иккинчи машинадан ахборот бера бошлашди. — Узатгичларни тортиб-тортиб, ниманидир текширяпти...

— Айтгандай машинасига қандай узатгич ўрнатил-

ган?— дея Константинов лейтенантдан сўради.— Бошевскийникимасми?

— Қандай?— деб сўради Дронов тушунмай.

— Узатгич симлари ранг-барангмиди.

— Худди шундай, ранг-баранг, ўртоқ генерал.

«Худога шукр. Гречаевнинг омилкорлиги наф берди. Парамонов бегуноҳ экан. Йўқса уни ҳам текшириш учун бир кунимизни йўқотган бўлардик,— деб ўйлади Константинов.— Тўғри, шубҳаланиш ҳам бир касаллик, уни оқилона ва бегараз ҳазил билан даволаш мумкин. Ҳазил ҳам оғир ботиши мумкин».

— «Урмончи» ўрнидан қўзғалди. Садовое кольцодан СЭВ биноси томон буриляпти... уйи ёнида тўхтади.

(Дубовнинг зинапоядан кўтарилаётган вақтда ўзини қандай тутганлиги ҳақидаги ахборотни Константиновга эртага эрталаб беришади. Бугун беришлари ҳам мумкин. Аммо икки нусхада кўчиришга улгуришмайди. Ваҳолонки, агар бирор зарур тадбир-чора кўриш учун зарур бўлган тақдирда шошилиш етказишади.)

Дубов хонага кирди. Чироқни ёқди. Остонада тўхтади.

«Ҳақиқатдан ҳам худди бўрининг ўзи, — деб ўйлади Константинов — йўқ укки. Бирор кимса кирмаганмикин, бирор нарса ўзгариб қолмаганмикин, деган хавфда хонани кўздан кечиряпти-да».

— У қўлига нима олди?— деб сўради Константинов, Дубовнинг дераза пештахтасидан олган нарсасини илғай олмай.

— У ерда нўхатдан бўшаган пачоқ банка турганди, ўртоқ генерал.

— Ахборотда нега қайд қилмадингиз?..

— Хаёлимга келмабди... Тозалаб ювилган, пачоқ банка, уни чертиб кўрдим. Ичида ҳеч нарса йўқ эди...

— Яширин маълумотни шу идишга жойлаётган бўлса-чи?

— Бунақа банкалар юзлаб сочилиб ётади-ку, маълумот яширган тақдирда фаррош уни утилга топшириб юборади...

— Тўғри,— деди қувватлаб Константинов.— Аммо бизнинг ишимизда майда нарса, деган гапнинг ўзи бўлиши керакмас.

— Америка элчихонаси ёнида тўхтаган вақтда соат неча эди? Роппа-роса ўн икки эдими?

— Худди шундай, ўртоқ генерал...

— Коновалов билан боғланинг. Менимча у алоқа қилгани кетяпти.

АҚШ элчихонасидаги МРБнинг ходимларини кузатаётган полковник Коновалов Константиновнинг қўнғироғидан сал илгари ундан сигнал кутаётганлигини маълум қилди:

— Кутяпмиз, ўртоқ Иванов, ҳозирча ҳаммаси жойида.

— Элчихонадан ёки турар-жой биносидан бирор кимса чиқмаганлигини назарда тутиб, ҳаммаси жойида деяпсизми?

— Худди шу маънода жавоб қиляпман.

Дронов тўсатдан:

— Уртоқ генерал, сиз ҳақ экансиз, ҳақиқатдан ҳам унинг столида битта ҳисоб-китоб қоғози бор эди, на ЖСКники, на «Автолюбитель»ники, аммо «СК»никига ўхшашроқ.

— Никодимов эртага адресини аниқлаб кўрсин. Агар Дубовнинг гаражида бокси бўлса, сездирмасдан текшириб кўриш керак. Балки бирор нарса илиниб қолар. Ҳарҳолда у таниш-билишлариникида ўзининг бирор нарсасини сақламаса керак. Бир сўз билан айтганда укки экан.

Телефон кескин жиринглади.

— Иванов эшитади,— Константинов трубкини даст кўтарди. «Ҳойнаҳой ёш лейтенант сезган бўлса керак» деган ўй хаёлидан ўтди. Шароит мураккаб ва қалтис бўлишидан қатъи назар, айниқса раҳбар киши ўзини хотиржам, босиқ тутиши лозим.

— Лунс Ленин проспектидаги уйдан чиқди. Кутузов проспекти бўйлаб, университет ёнидан ўтиб кетди.

— Илтимос, аппаратдан узоқ кетманг,— дегач Константинов, трубкини елкаси билан қулоғига қисиб, ўчаётган сигаретасини чекди. Аслида унинг чекишга иштиёқи йўқ эди, томоғи қуриб қолганди.— Ҳозир «Урмончи» қаерга кетаётганини сўраймиз.

Иккинчи аппарат ҳадеганда жавоб бермади:

— Бир нарса дейиш қийин, ўртоқ Иванов. Урмончи «иккинчи» троллейбусга ўтирди, бешинчи бекатда — «Панорама» ёнида тушди, йигирма метрча юрди ва «саксон тўққизинчи» автобусга ўтирди. Мунтазам текширяпмиз.

— Ип тугунлашиб қолмаяптимики?

— Йўқ, хотирингиз жам бўлсин.

— Унинг қўлида нима бор?

— Газетага ўроғлик нарса.

— Ичида нима бор?

— Билиш қийин... «Ўрмончи» автобусдан тушди, ўртоқ Иванов. Можайск шоссеси томон ўтди. Ғалаба хиёбониغا кириб боряпти. У ер бежавотир. Кузатувни давом эттирайликми?

Константинов иккинчи аппаратнинг мурватини босди. Коновалов билан боғланди.

— Хўш, сизда нима гап? Тез-тез ахборот бериб гулинг.

— Сизнинг чақириғингизни кутяпман. Объект катта тезлик билан биздан узоқлашмоқда. Нима қилайлик?

— Қайси йўналишда кетяпти.

— Ғалаба хиёбони томонга.

Константинов Дроновга бир қараб олди. Кузатув пункти сифатида жиҳозланган бу хонадаги радио-телефон аппаратлар пухта созланган — разведкачиларнинг овози жуда яхши эшитиларди.

— Хўш, нима қиламиз — деб сўради Константинов ўйчан оҳангда.

— Нима қилардик? Туттиш керак,— деди Дронов дадиллик билан.

Константинов хўрсинди, трубкадан Коноваловга:

— Объектнинг қочишига имкон беринг. Районни қуршовга олинг. Борадиган жойини ва вақтини аниқланг!— деб фармон берди-да, бошқа аппаратнинг мурватини босди.

— «Ўрмончи» одамларингиз борлигини сезиб қолмадимми?

— Атроф қоронғу. На бирорта йўловчи бор, на қилт этган шабада. Аммо у бўридек аланглаб боряпти, ўзини гимнастика билан шуғулланаётган киши қилиб кўрсатяпти гўё, лунги билан югуриб ҳам кўряпти...

— Агар у сизни сезиб қолса, ҳаммаси барбод бўлади.

— У ҳолда кузатувни тўхтатиш керак.

— Тўхтанг. Хиёбондан чиқишадиган барча дарвозаларини назорат остига олинг. Огоҳ бўлинг, машина ўтиб қолиши мумкин. Уни қаерда секинлашганини ва тўхташини инobatга олинг...

— Яхши, ҳаракат қиламиз, ўртоқ Иванов.

Коновалов алоқага чиқди:

— Объект катта тезликда шосседан Ближний да-

чадан Триумфальный аркага олиб борувчи тор кўчага бурилди. Секинлашиб чор атрофга кўз ташлаб олди. Биз уни шосседа қолдирдик. У яна бурилиб, тор йўлдан оҳиста кета бошлади. Парк қуршаб олинди.

— Можайский шоссеси томонида кузатув ўтказиш мумкинми?

— Топшириқ бераман. Бир дақиқа шошманг, ҳозиргина элчихонадан чиққан Жекнинг машинаси Кутузов проспекти бўйлаб Галаба хиёбонига қараб йўл олганини маълум қилишди.

— Одамларингиз қаерда? Можайскда киши борми?

— Ҳа, хиёбонга кираверишда иккита машина турибди. Иккитаси Триумфальный арк йўналишида. Лунсни таъқиб қилишга уренишяпти. Лунсининг машинаси жуда секин юрмоқда.

Константинов мана шу саноқли дақиқалар ичида ягона ва аниқ қарорга келиши лозим эди. Агар контрразведкачилар Лунсни ёки Дубовни ҳибсга олишсаю, уларнинг айбини исботловчи далиллари бўлмаса, бутун операция барбод бўлади. Агент — агар Дубов тасодифан аросатга тушиб қолган киши бўлмай, ҳақиқатдан агент бўлса яхши, буни исботлаш керак. Акс ҳолда, у ўз ишини тўхтатади, МРБнинг ходими эса ўз фаолиятини давом эттираверади. Элчихона норозилик баёнотини беради. Ваҳолонки, жуда тўғри қилади.

Айни вақтда МРБ бир нарсани режалаган кўринади. Ҳа, бу шунчаки тасодифий учрашув бўлмай...

Хўш, ахборотни ким топширади?

Дубовми?

Ёки аксинча, МРБ ўз агентига янги йўл-йўриқ бергани кетяптими?

Балки бу агент ва МРБ одамлари учун ўтказилган навбатдаги синовдир?

У тақдирда нима учун элчихонадан чиққан иккинчи машина ҳам худди шу йўналишдан боряпти? Хавфсизликни таъминлаш учунми?

Бу синов бўлмай, жанговар операция бўлса-чи?

Константинов Коновалов билан боғлаб турган телефон мурватини босди.

— «Урмончи» машинасини МГИМО биноси рўпарасида тўхтатган вақтда ёки Қрим кўприги томон бораётганида бирор одамнинг унинг ёнидан ўтган-ўтмаганлигини эслай олаёми? Мен Урмон қоровулининг

ўтган куни соат бешда «Мелодия»га борганини назарда тутяпман.

— Машина бирор учрашув олдидан берилган ишора деб ўйлайсизми? Пароль? Сигнал?

— Эслайсизми?— дея такрор сўради Константинов,— ёки қайд қилмадингизми?

— Бундай фаразни хаёлимизга ҳам келтирганимиз йўқ.

«Демак, Дубов машинасини МГИМО биноти ёнида қолдириб, тирик Ольга билан учрашувга боришини ўзига хос ишора деб фараз қилсак, МРБ айдоқчилари ҳеч қандай шубҳа уйғотмайдиган машинани тўхтатиб ўтирмай, чор-атрофни бемалол кузатиш мумкин бўлган Қрим кўпригидан ўз агентларининг бу ишорасини уқиб олганлар. Демакки, айти шу ҳолдагина, тўрт ойда бир бор ахборот алмашиш амалга оширилади. Агар янглишган бўлсам-чи. Ёки аксидир?»

— Иккинчи машинада олиб борилаётган кузатувни тўхтатиб. Одамларингизни шосседан олиб кетинг. Сениб қолишмасин.

Константинов иккала трубкани жойига қўйди, кўрсаткич бармоғини бир оз букиб, пешонасидаги маржон-маржон терни сидириб ташлади.

Дубовни таъқиб қилаётган ходимлар ўн беш минутдан кейин яна алоқага чиқишди;

— «Урмончи» автобус бекатига қайтиб келди, аввалгидек қўлида газета бор. Аммо унга ўралган нарса йўқ.

— Лунсни ҳибсга олиш керак, — деди Дронов катъийлик билан. — Ҳаммаси унинг қўлида, ахир!

— У ўроғлик нарсани машинадан улоқтириб юборди. Қонунни бузаётганимизга, шахсиятига тегаётганимиз ҳақида айюҳаннос солади.

— Шахсиятини онасига қўшиб!..

— Онасини ўз ҳолига қўйинг!

Лунс Ғалаба хиёбонининг Триумфальный арки ёнидан чиқди. Катта тезликда элчихона томон йўл олди. Соат бирдан ўттиз минут ўтган эди.

Дубов охирги автобусда уйига қайтди. Яна остонада узоқ турди. Хонага кўз югуртирди. Кейин газетани полга ташлаб, ёзув столига яқинлашди. Чўнтагидан булоқ — хиёбонда сочилиб ётадиган оддий булоқни олиб орасини очди, ичидан батареяка олди.

— Ана, қаранг-чи,— Қонстантинов Дроновга му-
рожаат қилди.— Наҳотки контейнер бўлса?

Дронов диққат билан тикилди.

— Тўрт юз ўттиз етти элементли, ўртоқ генерал.
Бундай батарея магазинда қалашиб ётибди...

...Дубов ёзув столи рўпарасига ўтирди. Чўнтак фо-
нарига қўйиладиган «437» элементли батареянинг
остини бураб очди.

«Бундай батареячаларни ҳатто «Берёзка» магазин-
ларидан бемалол сотиб олиш мумкин. Оббо МРБ лик
шоввозлар, ҳаммасини аввалдан ўйлаб қўйишган. Ҳай-
ратомуз иш қилибсиз-ку!»

Дубов батарея ичидан плёнка олиб, уни стол усти-
га қўйди. Чуқур хўрсинди. Ҳорғинлик билан оҳис-
та ўрнидан турди. Базўр қадам ташлаб, китоб жавони
ёнига келди. Остки тортмадан кўзойнак олди-да, ёзув
столи олдига қайтди. Одатдаги хатти-ҳаракат билан
плёнкани ёйди ва аста-секин, лабларини бир оз тебра-
тиб, уни ўқишга тутинди.

«Дронов кўзойнакларга эътибор қилмади, — ўзича
ўйлади Қонстантинов.— Бу оддий кўзойнаклар эмас,
унга лупа ясаб беришган».

Дубов ҳали-замон Лунс орқали юборилган қўллан-
мани узоқ ўқиди. Кейин плёнкани яна батарея ичига
яширди, батареяни стол устидаги хитой фонарига со-
либ, ёниш-ёнмаслигини текшириб кўрди. Фонар яхши
ёнди. Кейин стол тортмасидан бир варақ оқ қоғоз
олиб, алланималарни чизди. Ёқди. Қоғоз кулини бар-
моқлари билан майдалади. Яна бир варақни ёқди. Ша-
рикли ручка билан яна бир варақ қоғозни қоралади.
Из қолишидан қўрқди, ўрнидан турди ва аста-се-
кин эшик ёнига борди. Бир неча дақиқадан кейин
қайтди-да, стулга ўтириб, бошини кафтлари орасига
олди.

— Жосуслик ҳам осон иш эмас,— Қонстантинов
Дроновга ўгирилди.— «Даҳшат ва ёвқурлик» мавзуида
ҳайкал ўрнатса арзийди.

«Кузатув қуйидагиларни маълум қилди:

Соат 7 дан 30 минут ўтганда «Ўрмончи» уйидан
спортчи кийимида чиқди. Қирқ минут мобайнида Ға-
лаба хиёбони ва уйигача югурди. Ғалаба хиёбонида
ҳеч ким билан мулоқотда бўлмади. Ёдгорлик мону-
менти атрофида югурди. Уйига қайтди. 8 дан 45 ми-
нут ўтганда машинасига ўтириб, ишхонасига жўнади».

Соат роппа-роса 9 да Никодимов группаси батарея ичига яширилган «тилсим»ни очди.

Биринчи қўлланмада қуйидагилар баён қилинган эди. «Янги учрашув жойини маълум қиламиз. «Спортивная» метростанциясидан (Лужникига яқинроқ тарафдан) чиқиб, Фрунзе кўчасининг ўнг тарафидан, темир йўл бўйлаб Новодевичье қабристонни томон юринг. Дарёга яқинлашганингизда катта темир йўл кўпригини кўрасиз. Бу кўприкдан пиёдаларнинг ўтишига рухсат берилган. У ерда, сўқмоқнинг иккала томонида кўприкка олиб чиқувчи зинапоя, кўприкнинг тўрттадан устунни бор. Фрунзе кўчаси томонидан, автозаправочной станцияси рўпарасидаги, аниқроғи шаҳар марказига яқин бўлган кўприк зинапоясидан кўтариласиз. Кўприкнинг дарё ўзани устидан ўтган қисми бошланиши жойида бир устун бор. Сизнинг пакетингиз худди шу устунга, тошли дарча рахидан ўттиз-қирқ сантиметр ичкарида бўлади. У 15—20 сантиметр ҳажмдаги кўкиш тош бўлади.

Сиз беришингиз лозим бўлган сигнал: сут солинадиган уч бурчакли бўш, ғижимланган картонни қўйиб, уни шамол учуриб кетмаслиги учун оғирроқ нарса билан бостирасиз. Бизга етказмоқчи бўлган ҳужжатларни худди шу картон ичига солиб қўйинг. Картонни, албатта пакетни олган ерингизга худди ўша узоқликда қўйинг. Кейин, йўлда давом этиб кўприкнинг Киев вокзали тарафидаги зинапоядан тушинг. Одатда дарёнинг ўнг соҳилидаги светофор ёнида милиционер туради. Аммо у турган ердан кўприкнинг сиз ўтган тарафи кўринмайди. Милиционер ҳар галгидек 22. 30 ва 23. 00 оралиғида навбатчиликдан кетади. Пакет алмашув ерига соат 23. 00 да қўйилади. Сиз уни 23 дан 15 минут ўтганда олишингиз ва ўрнига белги сифатида ғижимланган бўш, сут солинадиган картонни, бизга етиши лозим бўлган материаллар билан қўйиб қўйишингиз зарур. Еки аксинча, пакетни биз учун қолдирганингиз тақдирда, биз сизга бўш қоғоз картонли сут идишини Бережковский соҳилидаги автобус бекатида қолдирамиз. У ҳолда ичкарилиқда биринчи кўча муюлишида ётган нўхотдан бўшаган консерва банкаси сизга ишора бўлади. Пакетни олиш вақти 24.00. Бизнинг эшиттиришларимизни одатдагидек, ўша вақтда тингланг. Расшифровка учун аввалги мулоқотга сизга юборилган «Детгиз» нашр этган Гарриет Бичер-Стоу романининг 82 саҳифасини қўлланма қилиб оласиз.

Эҳтиёт юзасидан сеансларимизни соат 7 дан 7.30 га-ча, сиз Галаба хиёбонида гимнастика билан шуғулланаётган вақтингизда ўтказамиз. Илтимос, лунгида югуришни сира канда қилманг, доим назаримизда бўлишингиз лозим».

Иккинчи қўлланмада қуйидаги йўл-йўриқлар қайд қилинган эди:

«Ҳурматли ўртоқ! Утган сафар юборган ҳужжатларнинг фотонусхаси учун сиздан миннатдормиз. Аммо кадрлар тиниқлиги бундан ҳам яхшироқ бўлишини истардик. Афтидан, қўлингиздаги ўта сезгир камера билан жиҳозланган ручкани тикка эмас, аксинча чапга бир оз оғдириб ушлаётган бўлсангиз керак. Илтимос, бизга ниҳоятда зарур бўлган ахборотларни суратга олиш вақтида ручкани тикка ушланг. Мутахассисларимиз сиз учун «қамрови» кенгроқ ручканинг иккинчи моделини яшаш устида иш олиб бормоқдалар, лекин бу аппаратни бир ойдан кейин, ёки Фарбга хизмат командировкасига келган вақтингизда олишингиз мумкин.

Кейинги контейнерда сиз сўраган ўша ампулалардан қўшимча равишда юборяпмиз, аммо буни истаристамас қиляпмиз. Сизнинг хавфсизлигингизни таъминлаш учун бошланган ниқоблаш операцияси муваффақиятли ўтаяпти.

Шу билан бирга маошингизнинг икки ойлигини сўмлар билан ҳамда сиз каталогда белгилаган тилла буюмларни юборамиз.

Келажакдаги режаларингизни очиқ-ойдин билишни истардик. Бу ерга командировкага келиш истагида эканингизни тушунамиз. Фарб демократиясига бўлган садоқатингизни қадрлаймиз. Лекин Москвадаги фаолиятингиз умумий ишимизга ғоят катта фойда келтирмоқда. Бу сафарни яна бир йилга суришни ўйлаб кўришингизни илтимос қилардик. Уша давр ичида ҳисобингиздаги счёта пул 57.721 доллар 52 цент бўлади. Бу бизнес билан шуғулланишингизга имконият беради.

Кооператив квартирангиз масаласида. Бундай дунёпарастлик таниш-билишларингиз, ҳамкасбларингиз орасида ортиқча гап-сўзга сабаб бўлади. Шунингдек қўшниларингизнинг диққатини жалб қилади. Сиз учун ўйлаб топилган пул масаласи ҳаддан ташқари чекланган, «етти карра тежамкор», деган матн қадрқимматини йўқотади. Қариндош-уруғларингиз биринчи

бўлиб ўз ҳайратларини ошкор қилишади. Бу эса ўз навбатида «хавф туғдиради». Шунга қарамай маошингиздан чигирмай, «яширин квартира» сметасининг бошланғич бадали учун 4.000 сўм юборамиз. Айни вақтда хонангизга бор-йўқлигингизда яширинча бирор кимсанинг кириши хавфини бартараф қилиш учун, сўровингизга биноан сигнализация ўрнатиш масаласи устида бош қотирапмиз. Бунинг учун кейинги ахборот алмашишда Чайковский кўчасида ишловчи ходимларимиз билан боғловчи сигнализация маркази бўлиши лозим бўлган радиоаппаратнинг тўлиқ ва мукамал тафсилотини беришингиз керак. Бундай эҳтиёткорлик чораси кўрилгандан кейин ахборотларни гаражда эмас, уйингизда сақлашингиз мумкин.

Янги танишингиз ҳақида жамики маълумотларни, бармоқ изларидан тортиб то онаси ва бувисининг қизлик фамилиясигача юборишингизни илтимос қилардик. Сизнинг хатти-ҳаракатингиздан огоҳ бўлган аввалги танишингиз билан муносабатингиз айтарли бир тарзда тугагани сиз учун яхшигина сабоқ бўлди. Биз учун эса асти гапирманг. Биз эҳтиёткорликни йўқотдик. Бундай учрашувлар учун сира ўз уйингизни танламанг, келгусида хусусий квартирани ижарага олинг.

Аввалгидек бутун диққат-эътиборингизни Нагонияга қаратинг. Чунки яқин кунлар ичида газета саҳифаларида сиз билан биз бажараётган иш тантанасининг шоҳиди бўласиз. Биз ўйлаган иш арзигулик рухсатномани олди. Энди масалани ойлар эмас, кунлар ҳал қилади. Ҳаддан зиёд куч сарф қилинган иш тугаши ҳамон жиддий дам олишингиз лозим бўлади. Худди ўтган йилдагидек сизни уч ой «консервация» даврида деб ҳисоблаймиз. Бу давр мобайнида асаб системангизни мустаҳкамлайсиз, ёз мавсумини яхши ўтказасиз. Ундан кейин эса биз яна мулоқотимизни тиклаймиз. Эслатиб ўтамыз: кейинги учрашувимиз индинга, сизга маълум жойда — «Парк» объектида соат 23 да бўлади. «Волга»нгиз турадиган «паркплац» объектида соат 18.00 дан 18.30 гача пароль ишора берасиз. Сиз юборишингиз лозим бўлган ахборот «булоқ» орасига қўйилади. *Дўстларингиз.*

Генерал-лейтенант Фёдоров Константинов келтирган барча ҳужжатлар билан танишиб чиққач, ўрнидан туриб хона бўйлаб юраркан, дераза олдида тўхтади.

— Дубов гаражида нималарни сақларкан?

— Кундалиқлар, хатлар, фотосуратлар, — деб жавоб

қилди Константинов.— Мен уларни ҳали ишлаб чиқмадим, фотонусхалар қуриятти.

— Улар билан ўйин бошламоқчимисиз?

— У бунга дарров рози бўлади, Пётр Георгиевич.

— Архивнинг аллақериди уруш даврига оид эътиборга молик жадвал сақланяпти. Радиоўйин орқали биз чалғитган абвер агентидан кўпчилиги бизга ишлашга розилик берганди... Айни пайтда бундай ўйинга ҳуқуқимиз борми? Лэнглига юборилаётган ахборот айни ҳақиқат. Объект — Нагония. Тажовуз муддати — ҳафталар, аниқроғи кунлар. Ўз-ўзидан аёнки биз «ҳаққоний» ахборот тайёрлашга улгуролмаймиз. Улар ўйинимизни тушуниб, муддатни ўзгартиришади. Ўлгарироқ зарба беришади. Ҳозир ҳам ошиғимиз олчи, бу ҳазилни овоза қилишимиз мумкин,— Пётр Георгиевич стол ёнига қайтиб, қўлланмаларнинг фотонусхасига ишора қилди.— Буларни кўрган Вашингтоннинг орқага чекинишидан ўзга иложи қолмайди.

— Улар барчасидан воз кечишлари аниқ, Пётр Георгиевич. Махфий жойда МРБ агентини қўлга туширмасак, бизни туҳматчиликда айблашади.

— Дубовни қаерда ҳибсга олмоқчисиз?

— Ўйда. Бугун ишдан қайтиши ҳамоноқ! Пайсалга солиш мумкин эмас. Қўлланмаларни ёқиб юборса, «қўл-оёқсиз» бўлиб қоламиз.

— «Қўл-оёқсиз» бўлиш даҳшат. Далилимиз йўқ бўлгандагина бизни тушунмасликлари мумкин, шундай эмасми? Ваҳолонки, мен сизни сира тушунмаяпман. Славиндан хабар борми?

— Бугун алоқага чиқмади.

— Чақиртирдингизми?

— Унинг қаерда эканлигини ҳеч ким билмайди...

Славин

— Менга қаранг,— дея ҳорғин оҳангда такрорлади Глэбб.— Матбаачиларимизга ишонишмайди-ку, сизнинг фош қилувчи мақолаларингизга ишонишларига йўл бўлсин. Сизларни ошкор қилишимизга писанд қилмаганларинг каби биз ҳам айбимизни фош этишингизга киприк қоқмаймиз.

— Мистер Глэбб, ҳозиргина бирор қутғу солишимни сўраганингиз учун ошкораликка ишора қилдим, холос. Нацист билан қариндош бўлган, сохта паспорт билан яшовчи айғоқчи аёлни «Интерпол»да яшираётган кишини Адмирал ўз маҳкамасида бир соат

бўлса-да, ушлаб турармикан? Пастга тушайлик. Пол кутиб қолди, ахир одобдан эмас...

— Мен Полга мистер Лоренс билан суҳбатлашиш учун яна бир бор имконият яратиб бердим. Биз ёлғизмиз, хотирингиз жам бўлсин. Пилар, бизга коктейль тайёрлаб бермайсанми? Гвапенья!

— Бажонидил. Дўстимиз нима ичиш истагини билдирадилар?

— Улдирмайдиган барча ичимликни,— деди Славин жилмайиб.— Таъбингиз.

— Қим кўпроқ можароли романларни ўқиркан?— дея аёл елкасини қисди.

У зинапоядан пастга тушиб кетди. Ичкари эшикнинг оҳиста тақиллаб ёпилганини Славин сездди.

— Сизни бадном қиладиган барча ҳужжатлар номеримда, — деди Славин. — Улар ишончли жойга яширилган.

— Сизни яккалаб қўйишимиз мумкинлигига ишора қилиб, шу гапларни айтяпсизми? Ё худо, бунчалар шубҳаланмасангиз, Вит?! Яхши, келинг очиқчасига гаплашайлик, о'кей.

— О'кей.

— Сиз Полга бошдан-оёқ айтиб берган гаплар, номлар, фотосуратлар, фактлар ҳужжат шаклини олгандагина у менга ноҳушлик келтиради. Аммо гап бошқа ёқда, сиз тилга олган ўша воқеа оммавий, хаёлпарастларча қилган ғийбатлар йиғиндиси. Унда ҳақиқатдан кўра тўқима кўпроқ, мен уни эшитишни ҳам истамайман. Шартингизни айтинг!

— Мистер Лоренс фирмасининг «ишончли дўстлари»нинг номлари Полни қанчалик қизиқтирса, мени ҳам шунчалик қизиқтиради. Бошқа нарсанинг кераги йўқ.

— Қайси миллатга мансуби керак?

— Рус...

— Бу сизга нима беради?

— Пол каби мен ҳам шов-шув ишқибозиман.

— Мен сизга и с м л а р н и бераман, сиз эса ўз навбатида Гонконгга боғлиқ ҳужжатларни менга топширасиз.

— Нацизм нима бўлади? Бегона паспорт билан яшаётган аёл наҳот сизни ҳайратга солмаса?

— «Гонконг» матни билан сиздаги барча ҳужжатлар йиғиндисини назарда тутяпман.

— Яхши, Учрашувни эртага кўчирамизми?

— Ахир, ҳозир ўзи эрта бўлди-ку.

Славин соатига қаради. Тунгги икки ярим.

— Нимани таклиф қиласиз?— деб сўради у.

— Сиз Гонконг ишида иштирок этганлар исм-шарифини ёзасиз, мен эса, баҳоли қудрат Лоренснинг дўстларини қоғозга тушираман.

— Келишдик. Қаерга ўтириш мумкин? Пастгами? Еки у ерда меҳмонлар борми?

— Нега энди? Юринг пастга.

Славин билан Глэбб холлга тушишганда ёлғизгина Пилар бор эди. У пешонасини деворни қоплаган ойнага тираган куйи турарди.

— Биз мистер Славин билан келишиб олдик, гвапенья, — деди Глэбб, — биздан кўнглинг тўқ бўлсин. Аёл ўгирилди, унинг рангида-ранг қолмаган эди.

— Даҳшат, қандай даҳшат!— деди у, — сен билан мен... бизни кутаётган кўнглисизликлардан бир амаллаб қутулармиз, аммо госпиталда ётган русни Москвага ошкор қилишса, унинг ҳоли нима кечади?

— Зотовни назарда тутяпсизми? — деб сўради Славин ҳайратини яширмай. У ҳайратланиш туйғусини қойилмақом изҳор қилганди.

— Унинг исмини билмайман, у билан таниш ҳам эмасман, шунчаки газетада ўқиб қолдим...

Жон ўқдек нигоҳини Славинга тикди. Хона узра унинг ғализ кулгуси янгради. Унинг кўнглидан «ғиж-жакни яхши чалишяпти, шу даражада яхши чалишяптики, ҳатто бечора аёл ҳиссиётини ошкор қилиб қўйди», деган ўй кечди, Славин бу кулги уни Глэббнинг одатдаги, шаронгга мослаштирилган кулгуси эканлигини дарров сезди.

— Наҳотки Зотов?..— яна ажабланганини яширолмай сўради Славин.

— Аёл кишининг гапига осонгина ишонасизми? Илож қанча, унинг сўзларига ишонишга ва Гонконг воқеасини ёзиб бермасликка тўла ҳуқуқингиз бор,— у яна Пилар билан кўз уриштириб олди.— Ҳозиргина йигитчасига шунга келишиб олдик.

— Мен ёзиб бераман, Жон. Лекин Пилар бир исмни айтди. Сиз эса икки бора исмлар деб тилга олдингиз.

— Иккинчи исмни ёзиб бермасам ҳам бўлади. У аёлни энди ҳеч қандай хавф-хатар даҳшатга солмайди.

— Аёл? Нима учун «аёл»? Нега хавф солмайди?— Славин синашаётганини Пиларнинг боқишидан

илгаб олди,— у ҳам Зотов каби Лоренснинг душмани бўлганмиди?

— У Лоренснинг жуда қалин дўсти бўлганди — деб жавоб қилди Жон.— Фақат у энди йўқ, сизлар аёлдан ҳеч нарса билолмайсизлар, аёл ўлган, Вит.

— Агар адашмасам у Зотовнинг рафиқаси, шундайми?

— Ҳа,— деб жавоб берди Пилар ва Славинга жин солинган стаканни узатди. — Хоҳласангиз бир ҳўплаб беришим мумкин.

— Сиз фақат қизилидан ичасиз-ку, гвапенья? — деб сўради Славин.— Айтинг-чи, нега «гвапенья» энди?

— У Галиссияда туғилган — деб тушунтирди Глэбб,— у ерда эркалатиб айтилган группа «гвапенья» деб эшитилади. Шундай чақириш менга кўпроқ ёқади.

«Ниқоблаш операциямизни ўтказишга эришдик деб ҳисоблашяпти,— деб ўйлади Славин жиндан бир ҳўплам ичаркан.— Улар операцияни ёмон ўтказишмади, мен эса ғамизрон чиқса керак деб ўйловдим. Улар бизга Винтернинг ўлигини ва тухмат балосига учраган Зотовни рўпара қилишяпти. Бу гапга ишонишимизга шубҳа ҳам қилишмайди. Жуда яхши. Бу менга маъқул, жуда ҳам маъқул. Фақат бир нарса ёқмаяпти.

Зотовни, бахтиқаро, қўй оғзидан чўп олмаган одамни ҳибсда тутаётганлари менга ўтиришмаяпти, Глэбб, уни озод қилишларини буюришга мажбурсан».

— Ўз дўстларингиз номини...

— Мистер Лоренснинг дўстлари — Глэбб унинг сўзини чўрт кесди.— Йўлимиз бошқа-бошқа. Мен бизнес ва ўз севгим учун курашяпман. Унинг эса йўриғи бошқа, Вит.

— Яхши. Тушунаман. Бу позиция... Лоренснинг дўстлари исмини айтдингиз, мен ҳам ёзиб ўтирмай, маълум исмларни бунда айтиб бераман, нима дейсиз?

Жон Пиларга қаради, у эса бошини силади.

— Хуллас, мистер Лао, мистер Лим, мисс Фернадес, герр Шанц, Лаонинг шаҳид кетган котиби Жуи, британия божхонасининг инспектори. Кўриб турибсизки, сизникидан кўпроқ исмларни атадим. Эркачасига иш тутдимми?

— Ҳа,— деди Глэбб.

«Аҳмоқ, нега бунча ҳовлиқасан? Ахир хаёлингга келмаган исмларни айтганим йўқ ҳали, наҳотки хотиранг ёмон бўлса?— қатъий ўйлади Славин.— Еки ўз

исмларинг билан мени илинтирмоқчимисан? Қани, илинтир ахир худди шуни орзиқиб кутяпман-ку?»

— Йўқ, — деди Пилар оҳиста. — Сиз яна бир исмни айтмадингиз.

Глэбб яна кулиб қўйди дарров:

— Унга ким ҳам ишонарди, аёл ғирт жинни.

— Эммани айтяпсизми? — деб сўради Славин. — Шундайми Пилар?

— Ҳа.

— Бошқа бирорта исм тушиб қолмадими?

— Йўқ, — деди Пилар.

Славин жиндан бир ҳўплаб, стаканни мармар стол устига қўйди ва жилмайди:

— Сиз-чи?

«Марказ.

Глэбб билан суҳбат ўтказаётганим учун алоқага чиқолмадим. «П» деб аталган «Компаньон» менимча Пилар Суарес ҳисобланади, ўшанинг ўзи Фернандесдир. Глэбб билан Пилар Гонконг ҳақидаги ахборот эвазига Винтер ва Зотов исмини беришяпти. Фаҳмлашимча, Зотовнинг сотқинлигига шубҳа қилмаётганимга уни ишонтира олдим. Винтер ва Зотовни бизга «бериб» ниқоблаш операцияси муваффақиятли ўтганлигига Глэббнинг ишончи комил. Пилар ёки у ҳақидаги ҳужжат ошкор бўлган тақдирда, у Лэнгни бамайлихотирлигига суянмоқчи. Зотовнинг хонасида уюштирилган тажовуз арафасида Зотовнинг Пилар билан айвонда тушган фотосурати менинг қўлимда эканлигидан у мутлақо беҳабар.

Славин».

Тўққизинчи тафтиш

Трухин, Проскурин

Соат ўн иккида Дубов бўлим бошлиғининг хонасига кирди:

— Салом Фёдор Андреевич, ҳузурингизга бир илтимос билан кирдим.

— Марҳамат.

— Бугун менга соат иккидан учгача рухсат беролмайсизми?

— Нагония борасидаги ҳужжатларни таҳлил қилиб бўлдингизми?

— Соат биргача кўриб чиқаман. Тушликка чиқмайман, тугаллайман. ЗАГСга бориб келмоқчи эдим...

— Эҳ-ҳа, гап бу ёқда денг? Табриклайман, чин кўнгилдан табриклайман. Маъшуқангиз ким?

— Ишчи оиласида тарбия олган ажойиб, дилкаш қиз билан... Расмийлаштиришда ҳеч қандай англашилмовчилик бўлмайди деб ўйлайман. Чет элга боришимга нома сўраган бўлсангиз керак?

— Ҳа, кутяпмиз.

— Ҳали вақт эрта, албатта. Демак, менга рухсат берасиз, шундайми?

— Албатта, албатта, Сергей Дмитриевич, гап йўқ.

Дубов иш жойига қайтишдан аввал махфий бўлимга кўз ташлаб ўтди, стол устига Нагонияга оид ҳужжатларни ёйди ва ручкани олди-да, сатрларга кўз югуртира бошлади. Энди бу сафар бу ручкани МРБнинг тавсиясига биноан, фотокадрлар узунасига ҳам, бўйнига ҳам тиниқ чиқиши учун, тикка тутди, чунки Лэнглида сатрлардаги ҳатто нуқта вергулларнинг аниқлигини қадрлашар эди.

Орадан икки соат ўтгач у автомобиллар турадиган жойга тушиб, «Волга»га ўтирди ва тирик Ольганинг ҳузурига йўл олди.

— Салом, эркам, — деди у — паспорт ёнингдами?

— Ҳа. Нима эди?

— Ҳеч нарса. Мен сенга сюрприз тайёрлаб қўйдим.

Дубов машинасини ЗАГС ёнида тўхтатди. Қиз билан иккинчи қаватга кўтарилди. Ольга унинг биллагига осилганча бағрига қисилди. Чаккасидан ўпди.

— Атрофдагиларнинг диққатини тортма, — деб шивирлади Дубов. — Туйғуни ирода қил, илтимос.

— Ирода қилолмаётган бўлсам-чи?

— Унда бўлмайди. Ҳар нарсага сабот керак. Турмушга чиқишни жудаям истаётган бўлсанг керак?

— Жуда-жуда.

— Бунчалик эрга тегишга шошилмасанглар-а?

— Чунки севамиз, азизим.

Дубовнинг энсаси қотди.

— Севги ўзи нима? Фарқига бороласанми? Ҳа, майли, бу фалсафа, бланкани тўлғиз, эркам. Бир ойдан кейин мен билан Фарбга борасан. Уша ерда бу фалсафий муаммони бирга ечамиз. Мен билан кетишни истайсанми? Буржуйларни ўз уясида таъзирини беришда мен билан бирга бўлишни хоҳлайсанми?

— Серёжа, жудаям ақлли ва иродалисан! Сен билан бир умр бирга бўлиш мен учун катта бахт.

Дубов бланкани тезда тўлдирди. Ольгага ҳам кўмаклашди. ЗАГС ходимининг сўзларини бўшашиб тинглашди:

— Қутлуғ ниятингизни чин юракдан қутлаймиз. Сизларни уч ойдан кейин кутамиз. Биринчи қаватда машинага буюртма беришинглар мумкин, никоҳ узуклари борасида саккизинчи хонага мурожаат қилинг.

— Узук ва машина борасидаги маслаҳатингиз учун ташаккур,— деди Дубов,— аммо уч ой кутишга сира имкониятимиз йўқ. Яқин кунда иш юзасидан чет элга жўнаймиз. Никоҳдан ўтишимизни тезлаштиришда ёрдам берарсиз? Барча зарур бўлган ҳужжатларни тайёрлайман, хўпми?

...Кейин Дубов Ольгани ишхонасига элтиб қўйди, ўпич бераркан:

— Фақат қулоғимдан ўпма, қитиғим бор,— деди.

Соат бешда ҳужжатларни махфий бўлим котибасига топшириб, касаба союз йиғилишига кирди.

Залнинг икки нуқтасидан Дубовни кузатиб ўтирган Трухин билан Проскурин маърузачининг сўзларини бошқаларга нисбатан ниҳоятда диққат билан тингларди. Мунозарали масала кўтарилса, президумда ўтирганларга бир-бир қараб чиқар, уларнинг қиёфасини таҳлил қиларди. Чехрасидаги англашилмовчилик, қувонч, ажабланиш, хайрхоҳлик каби ўзгаришлар артист ниқобининг худди ўзи эди...

Мажлисдан кейин Дубов уйига жўнади. Тўртинчи қаватга лифтда кўтарилди. Эшикни очиши ҳамон елкаларига тушган қўллардан чўчиб тушди. У билан ёнмаёن Проскурин ва Гмиря, эшик ёнида яна уч чекист, иккита аёл, ғалати соқолли эркак — гувоҳлар туришарди.

— Тинчликми, ўртоқлар?— деб сўраган Дубовнинг чехраси бирдан тундлашди. Томоғида туриб қолган данакдек, тахир нарса нафасини қисди.

— Уйингизга кирайлик, ҳаммасини тушунтириб берамиз,— деди Гмиря,— эшикни ўз калитингиз билан очинг.

Дубов қўлларида пайдо бўлган титроқ туфайли ҳатто калитни қулфга сололмай қолди.

«Хонамда кимдир бўлган,— деди у ўзига-ўзи,— сезиб турибман, хонамга кимдир кирган...»

Ичкарига қириб дастлаб хонани кўздан кечиришди,

Дубов кўрсатилган стулга ўтираркан рангида-ранг қолмаган, ҳатто қобоқларигача кўкариб кетганди.

— Тафтиш ўтказиш ҳақидаги қарор билан танишиб чиқинг,— деди Гмиря.

Дубовнинг кўзларига қўш кўринаётган сатрлар акробатларнинг қўлида ҳилпираётган лента каби жимирлашарди. «Уша акробатканинг исми нима эди-я, нима қилиш керак-а?! Нима қилиш ке-рак?!»

— Тафтиш қилиш сизнинг ҳуқуқингиз. Аммо нима учун?— деди у.— Менимча, бу ерда қандайдир англашилмовчилик бўлганга ўхшайди. Социалистик қонунчилик нормаларини бузаяпсизлар.

Терговчи, капитан Агибалов стулни суриб, Дубовнинг рўпарасига ўтирди:

— Айбларингизни виждонан бўйнингизга олишни истамайсизми?

— Қайси айбларимни?

— Уйлаб кўринг. Виждонан тан олиш ҳам инобатга олинади.

— Нимани тан олишим керак?

— Қилғилиқни қилиб қўйгандан кейин, таъзирини ҳам торта билинг, Дубов,— деди Гмиря.

— Тан оладиган айбим йўқ-қ. Одамларингиз машинами гараждан чиқариб чакки қилишяпти.

Проскурин Гмиряга қараб қўйди. Ҳақиқатан ҳам машина гараждан чиқарилган эди, зудлик билан уни яширин жойи бор-йўқлигини текшириш лозим.

— Илож қанча, тафтишга киришинглар,— деди терговчи Агибалов, — биз ўтиратурамыз...

Агибалов чекистларнинг хатти-ҳаракатини зимдан кузатаркан, беихтиёр стол устидаги фонарни олди. Батарейкаларини чиқариб, иккитасини четга қўйди. Учинчисини қўлига олиб, синчиклаб тикилди.

Дубов ўткир нигоҳини унинг бармоқларидан узмасди. Юзи докадек оқариб кетди. Томоғи қуриб, тили айланмай қолди.

Терговчи батарейкани бир четга қўйди. Чекди, кулдонни олдига суриб, ёниб-ўчган гугурт чўлини унга ташлади. Дубовга қаради. У игна устида ўтиргандек бесаранжом эди. Бошини бир оз орқага ташлаб олган, қон талашиб қолган лаблари хиёл титрарди.

Агибалов яна батарейкани қўлига олди, остки қопқоғини бураб очди ва столга капсула билан плёнкани қўйди. Сўнгра Дубовга қаради.

— Демак, била-асиз...

— Биламиз,— деб жавоб берди Агибалов ва портфелидан ҳозиргина гараждан топилган тошни олди.— Йўлга териладиган оддий япасқи, енгил тош, аммо унинг кўзга кўринмас мурватини боссанг, бас, устки қопқоғи очилади.

Дубов икки ёнида, кресло тутқичларида уни таъқиб қилиб ўтирган Гмиря билан Проскуринга қараб қўйди. Кейин нигоҳини Агибаловга тикди.

— Агар мендан ўз манфаатингиз учун фойдаланиш ниятида бўлсангиз машинани жойига киритиб қўйишларини буюринг. Машинанинг ҳар бир тўхташ жойи назорат қилинади. Кейинги учрашувга панд бериб қўйишингиз мумкин.

Проскурин ўрнига лейтенант Дроновни ўтқазиб, ўзи ташқарига йўл олди.

— Биргина машина билан иш битмайди,— давом этди Дубов.— Узим ҳам элчихона одамларининг кўз остидаман, ўз-ўзидан аёнки, ҳаётим ўз қадр-қимматига эга. Яшашимга кафолат берасизми? Шундагина ҳаммасини хамирдан қил суғургандек қилиб уддалаймиз.

— Ҳаёт-мамотингизни суд ҳал қилади, Дубов,— жавоб қилди Гмиря.

— А, судсиз иложи йўқми?

— Йўқ,— деди Агибалов.— Сира иложи йўқ.

— Афсус... Мен ҳеч ким беролмаган нарсаларни беришим мумкин...

— Қани, айтиб беринг, — деди Гмиря, — қулоғимиз сизда.

— Яхшиси, ёзиб берақолай...

У ўрнидан туриб, енгил ҳаракат билан рўпарадаги стул суянчигига ташлаб қўйилган костюмдан ручкани олди. Лампа ёнидаги бир даста оқ қоғознинг бир варганини олдига суриб, батафсил ёзишга тутинди:

«Мен, Дубов Сергей Дмитриевич, МРБга алоқадор ишим борасида қуйидагиларни маълум қиламан...»

У бир нафас ўйга толди, оdatига кўра ручкани лабига текказди. Кейин ўқдек ҳаракат билан бошини силтади ва ручканинг учини тишлади. Гмиря ғафлатда қолганди. Дубов полга ағанаб тушди. Башараси кўкара бошлади. Склифосовский поликлиникасидан чақиртирилган «тез ёрдам» ўпка шишганлигини қайд қилди. Дубовнинг ҳаётини сақлаб қолиш учун уч соат уринишди. Соат ўнда унинг жони узилди. Мурдани ёриш натижасида МРБ агенти «Доно» Ольга Винтерни захарланган препаратдан қабул қилганлиги маълум бўлди.

Еришни ўтказган доктор заҳар ҳидидан ҳушини йўқотаёзди. Иккинчи бригада противогаз кийиб, ёришни давом эттиришди.

Константинов

Константинов йиғилганларга бирма-бир қараб чиқди, йўталди, сўнг оҳиста, эринмасдан сигарета қоғоздоннинг устидаги ялтироқ ғилофни ечиб, тамакини узоқ тутатди. У гўё таъқиб қилаётган ваҳший ва шилқим чивинни қувгандек, бурни остидан кўтарилаётган тутунни кафти билан тўзғитди.

— Ҳа-а,— деди ниҳоят йўталиб,— раҳбарларнинг ҳузурига нима деб кирамиз?

— Мурда билан,— Гмиря хўрсинди.— Ҳаммаси барбод бўлди, гап йўқ.

— Мен масалани бундай кескин қўймасдим,— таъкидлади Проскурин.— Қолаверса агент фош этилди, ахборотнинг ошкор бўлишига барҳам берилди. МРБнинг қўлланмаси қўлимизда. Ахир бу камми?

— Узимизни ўзимиз юпатишимиздан наф борми? — деди Коновалов елка қисиб, шу вақтда курантнинг икки марта занг ургани эшитилди — соат тунги икки эди.— Ҳозир подполковник айна ҳақиқатни тилга олди, аммо асосий вазифамизни бажаролмадик. Зарур далил-ашё билан разведкачиларни фош этолмадик.

— Тўғри, — деб маъқуллади Константинов. — Иш барбод бўлди. Лекин биз уларни фош этишимиз шарт.

— Дубовсиз қандай қўлга туширамиз? — деб сўради Проскурин.— Олма пиш оғзимга туш деган билан иш битмайди.

— Қўлимизда қандай далил-ашё борлигини таҳлил қилиб кўрайлик,— деди Константинов.— Уртоқ Гмиря, бошланг.

У ўрнидан турди.

— Қўлланма қўлимизда. Дубов индинга номаълум дипломат билан, аниқроғи Лунс ва Карпович билан учрашиши лозим. Дубовнинг машинаси учун шартли пароль «паркплатц»даги тўхташ жойи. Бу тўхташ жойининг қаердалиги бизга қоронғу. Учрашув жойи ҳам номаълум, чунки хиёбон жуда катта. МРБнинг ходимларини парк объектида Дубов билан учрашувга чақириш учун «паркплатц» қаерда жойлашганини чамалаб кўришимиз лозим. Ҳозирча шу.

— Сиз нима дейсиз? — Константинов Проскуринга юзланди.

— Гмирянинг фикрига қўшиламан.

— Уртоқ Коновалов...

— Агарда индинга паркка чиққундек бўлсак, Дубовнинг тўсатдан ғойиб бўлишини тасдиқловчи афсона тўқишимиз лозим. Нафақат машина, ҳатто унинг ўзи ҳам элчихонадагиларнинг назорати остида эканлигини айтганди.

— Бўлдими? — деб сўради Константинов.— Раҳмат. Демак, бирламчи, ўртоқ Гмирянинг бўлинмаси Дубовнинг Узоқ Шарққа, Тинч океан зонаси муаммоларига бағишланган конференциясида қатнашиш учун «шошилинч командировка»га жўнаб кетганлиги ҳақида афсонани ишлаб чиқади. Уни овоза қилади. Иккиламчи: Проскурин бўлинмаси Дубовни таниган-билганлардан у юрган йўлларни, вақтини ва қаерларда тўхташга одатланганлигини ниҳоятда саришталик билан сўраб-суриштиришда давом этади. Учинчидан: Коновалов бўлинмаси бизга маълум бўлган МРБ ходимлари юрадиган йўлларини текшириб, бу йўллар Дубов юрган йўллар билан кесишган-кесишмаганлигини, Дубовнинг тўхташ жойларидан огоҳ бўлган-бўлмаганлигини аниқлаши лозим. Шу ўринда аввалги қўлланмани олишда шартли ишора бўлган МГИМО биноси ёнида тўхтаб туришни назарда тутаяпман. У ярим соатдан кўпроқ муддатга машинани шу ерда қолдириб, тирик Ольга билан учрашди. Эртасига эса мулоқот учун Ғалаба хиёбонида борди.

— «Паркплатц»ни қандай аниқлаймиз? — Проскурин хўрсинди.— Ҳеч қандай далилимиз йўқ...

— Ольга Вронскаяни эрталаб соат тўққизга чақиртиринг,— деди Константинов.— У билан суҳбатлашиб кўрамиз. Парамоновни ҳам таклиф қилинг, ахир у Дубовнинг машинасини созлаб берган.

Эрталаб, соат тўртда Константинов Славинга шифровка жўнатди.

«Зотовни Совет Иттифоқига жўнатишда Глэббнинг ҳамкорлик қилишини сўраб кўринг. Сиздан шуни талаб қилаётганларига ишора қилинг. Бу билан «ниқоблаш операцияси»нинг муваффақиятига яна бир бор урғу берасиз. Пиларнинг фотосуратини ошкор қилишга шошилмаслигингизни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайман. Менимча, бу ҳужжат кейинчалик сизга асқотиб қолади».

Қўлланмада учрашув жойи аниқ кўрсатилмаганлиги тўғрисида кечгача хиёбоннинг улкан районини ўраб оли-

ши лозим бўлган жанговар кучлар учун кузатув нуқта-ларини аниқлаб, у ерларга телекамералар ва тунги ку-затув аппаратлар ўрнатиш ҳамда МРБ ходимларини ҳибсга олиш операцияси штабини жойлаштириш бўйи-ча тайёрланган Галаба хлёбонининг макетини Констан-тинов тонготарда, соат бешда тасдиқлади.

«Тирик» деган важоҳатли лақабни олган Ольга Вронская соат тўққизда Константиновнинг ҳузурига чехрасида заррача шубҳасиз, хотиржам, табассум билан кириб келди.

— Салом, менга тўртинчи подъездга келишимни ай-тишувди...

— Салом. Марҳамат, ўтиринг. Нонушта қилишга ул-гурдингизми?

— Бугун совуқ сувдан бўлак ҳеч нарса истеъмол қилмайман.

— Парҳезга амал қиласизми?

— Ҳаётимда учинчи марта.

— Врач билан маслаҳатлашдингизми? Бу амалда ҳар кимга ҳам рухсат қилинаверилмайди.

— Менинг дўстим йогни жуда яхши билади. Ҳафта-да бир кун оч юриш зарур эканлигига ишончи комил, — Ольга қўл соатига қараб олди.

— Ҳалитдан очиқдингизми? — деб сўради Констан-тинов, — тезроқ кеч киришни кутяпсизми?

— Йўқ, ишхонамга қўнғироқ қилиб олишим керак.

— Сизни нега чақирганимизни ўйлаб кўрмадингиз-ми?

— Балки, чет элга боришим борасида...

— Чет элга отланяпсизми?

— Ҳа, Серёжа билан... Бўлажак эрим билан... — дея тушунтирди у.

— Тушунарли. Бунга алоқаси бўлмаган масала юза-сидан сизни таклиф қилдик... Сиздан бир нарсани сўра-моқчи эдим... Айғоқчиликда шубҳа қилинаётган киши-га қандай муносабатда бўлардингиз?

— Сиз қандай муносабатда бўлсангиз мен ҳам шун-дай, — осонгина жавоб қилди Ольга. — Айғоқчилик — ярамас иш.

— Нима учун? — деб қизиқсинди Константинов. — Бу ҳам касб. Дурадгорлар бор, учувчилар бор, айғоқчилар бор...

Ольга кулиб юборди.

— Зўр касб-ку!

— Яхши маош тўланадиган иш. Бизнинг давримизда

айғоқчига «зарар келтиргани» учун яхши тўлашади. Мутлоқ ўлим олдидан айш-ишратда яшаб олишга имконият яратиб беришади.

— Эсимда, болалигимдан онам «душман тўдасига ёлланган сотқин айғоқчи ва диверсантлик сарҳадидан ўтди» мавзусидаги бир шеърни ўқиб берганди. Шундан кейин бувим билан ўрмонда сайр қилишдан қўрқиб қолгандим, ҳар бир шох-шабба орқасига айғоқчи ва диверсант яшириниб олгандек бўларди.

— Бувингизни яхши кўрасизми?

— Жудаям.

— Тушунарли. Ольга узр, Сергей Дмитриевични севасизми?

— Жуда-жуда.

— Шунчаки эмас, жуда-жудами?

— Ҳа.

— Қасбингиз сизга ёқадими?

— Йўқ.

— Нега?

— Зерикарли. Қўлимдан кўп иш келишини биламан, аммо буни ҳеч кимга кераги йўқдек.

— Ташаббус кўрсатмадингизми?

— Нимани?

— Кўп ва яхши иш беришни?

— Ноқулай... Гўёки суллоҳлик.

— Суллоҳлик — бу таъмагирлик қилишдек гап. Ташаббус бунинг тамоман акси... Сергей Дмитриевич сизни медицинага оид адабиётга қизиқтириб улгурдимми?

— У менга йог ҳақида гапириб берганди. Жуда қизиқ.

— Бир кун таомдан ўзини тийишни ундан ўргандингизми?

— Албатта.

— Унда парҳезнинг зарурлигига тушунаман. Аммо шу қадди-қоматингиз билан ўзингизни таомдан тийишга ҳали вақт эртмасми?

— Серёжа киши ёшликдан ўзини кексаликка тайёрлаб бориши лозим, деб ҳисоблайди. Ҳозирдан ўзингни ирода қилолмасанг кейин қийин бўлади, дейди.

— Умуман тўғри. Яна бир савол, нима учун Сергей Дмитриевични севиб қолдингиз?

— У жуда ақлли, иродали. Менинг ёшимдаги қизлар қирқ яшар эркакларни кўпроқ ёқтиришади, ҳозирги йигитлар думбул, дангаса, онасининг эркаси. Нима сабабдан бу ҳақда сўрадингиз?

— Нима учун чақирганимни ўзингиз биларкансиз-ку. У билан кўпдан бери танишмисиз?

— Йўқ. Энди эса бир умрдек туюляпти. Унинг чеҳраси кўз олдимдан нари кетмайди. Ишхонамда доим деразага қараб ўтираман, йўқса ҳамкасбларим рўпарасида пашшахўрда бўлишаверади, бўлишаверади...

— У билан қачон танишдингиз?

— Мутлақо тасодифан. Дугонам билан бирга дам олишга келишгандик, у келмади, мен уни йўқотиб қўйдим. Серёжа эса кунни бирга ўтказишни таклиф қилди. Бирга нонушта қилдим, умрим бино бўлиб, бундай тўкин-сочин дастурхон атрофида нонушта қилмагандим.

— Нонушта вақтида уни яхши кўриб қолдингиз, шундайми?

— Сиз буни тушунмайсиз. Ваҳолонки, нима учун бундай савол берганингизни ҳам биламан. Сўнг денгиз, қуёш...

— Денгиз ва қуёш — бошқа, севги-тамоман бошқа...

— Балки...

— Нима учун тенгдошларингизни думбул деб ўйлайсиз?

— Билмайман... Буни тушунтириш қийин. Улар қандайдир ялқов, гул совға қилишни, муомалани билишмайди. Дил изҳорлари ҳам алланечук тўмтоқ, аммо дилларидагини кўзларидан уқиб олиш мумкин.

— Наҳотки ялқов бўлишса?

— Яна сўрайсиз-а! Сиз улардан қанчаси шим ювишни ва дазмоллашни билади деб сўранг, сўрайберинг! «Онам бор, нима ғамим бор», дейишади.

— Балки омадингиз чопмаётгандир.

— Аксинча, мен яхши йигит излашга уриниб кўрдим...

— Қандай излашга ҳам боғлиқ. Яхши, вақтим тифиз. Бизнинг ишимизга ёрдам беришга рози бўлармидингиз?

— Албатта.

— Қандай кўмак беришингизни сўрамасдан рози бўлаяпсизми?

— Сизга ишонаман, ахир мени ёмон йўлга бошдамайсиз-ку.

— Айғоқчини фош этишда кўмак беришингизни истаймиз.

— Розиман.

— Ўйлаб кўрдингизми?

— Бу менинг бурчим, ўйлашга ҳожат йўқ. Нима қилишим керак?

— Сергей Дмитриевич билан бирга машинада юрган йўлларингизни, тўхтаган жойларни эслайсизми?

— Ўзидан сўранг, мендан яхшироқ билади...

— Албатта сўраймиз. Аввал сиз бир эслаб кўринг.

— Демак бундай... Ленинский горига, Галаба хиёбонига бордик, у ерда Серёжа билан сайр қилдик.

— Икки соатдан ортиқроқ, шундайми?

— Йўқ, узоғи билан бир ярим соат.

— У машинаси тарақлаётганидан, узатгичлар яши ишламаётганидан шикоят қилармиди?

— Баъзида. Аммо у капотни очиб узатгичларни текшириб кўрар, бир зумда созларди.

— Бу ҳол тез-тез бўлиб туради. Мени ҳам узатгичлар қийнайди. Менга қаранг, Оля, сиз билан ҳозир машинага ўтириб, Серёжа иккингиз юрадиган кўчаларни айланиб чиқсак. У кўпинча тўхтайдиган жойларни кўрсатасизми?

— Сизни сира тушунмаяпман. Нега энди бу ҳақда Серёжанинг ўзидан сўрамайсиз?

— У тўхтайдиган жойларни кўрсатганингиздан кейин сизни Оля аэродромга олиб боришади, бизнинг ходимимиз билан Адлерга учасиз. Пицундада бир оз яшайсиз, дам оласиз, офтобда чиниқасиз, денгизда чўмила-сиз...

— О, жуда зўр-ку! Фақат Серёжа билан онамга қўнғироқ қилиб, огоҳлантириб қўйишим керак. Ишим нима бўлади?

— Ишхонангиз билан келишиб олдик. У ерга қўнғироқ қилмасангиз ҳам бўлади. Онангизга нима дейсиз?

— Нима дердим, огоҳлантириб қўяман, холос.— Оляга хўрсинди.— Хавотир олмаса, бас.

Константинов шаҳар билан боғловчи телефонни олдига сурди.

— Қўнғироқ қилинг.

Оляга номер терди. У аввал Дубовнинг ишхонасига қўнғироқ қилаётганини Константинов дарров илғади.

— Сергей Дмитриевич борми? Унинг таниши, Ольга Вронская. Қаёққа учиб кетди? — У бўшашиб Константиновга қаради.— Қаерга? Қачон қайтади? Раҳмат...

У ажабланиб Константиновга юзланди:

— Шошилишч командировкага жўнаб кетибди... Эҳтимол, менга қўнғироқ қилган, мен эса сизнинг ҳузу-

рингиздаман. Унинг хаёлига беҳуда ўй келмасмикан? — У уйига сим қоқди. — Ойи, Серёжа телефон қилмадимми? Ой, телефон қилдимми-а? Нима деди? Ҳа, ҳа... Қачон қайтишини айтмадимми?

«Яша, Гмиря,— Константинов енгил тин олди.— Буни ҳам назарда тутибди, яшавор».

— Ойи, биласанми, зудлик билан учиб кетаяпман... Йўқ, унинг ёнига эмас... Кейин тушунтириб бераман...

Константинов аста шивирлади:

— Қачон қайтишим...

— Қачон қайтишим номаълум,— деб такрорлади Ольга.— Ишхонадан командировкага жўнатишяпти. Ҳа, йўқ, нега бундай хаёлга борасан, ахир? Хўп, кўришгунча, бувимни ўпиб қўй.

У трубкани жойига қўйди, тўғри гапирдимми дегандек Константиновга қараб қўйди.

Генерал борки гапни очиқ айтсаммикан, деган мулоҳазага ҳам борди, кейин эса шошилмасликни маъқул кўрди. Дубовнинг ҳақиқий башарасидан Ольга мутлақо беҳабар эканлигига унинг ишончи комил эди. Қизнинг онасини билар-билмас алдаши, саволларига ўйламай, дангал, гапираётган гапининг маъносини чақмай палапартиш с о д д а жавоб қилишидан фурсатни кутиш, фақат кутиш кераклигини тушунди.

Ольга билан ўз хонасидан чиққан Константинов қабулхонада ўтирган Парамоновга кўзи тушди. Генерални кўрган Парамонов сапчиб ўрнидан турди. Уст-бошини тўғрилаган бўлди.

— Сиз билан ҳозир ходимимиз суҳбатлашади.— Константинов шундай деб Гмиряга ўтирилди.— Мен улгуролмайман. Ольга билан шаҳарни ўзим бир айланиб келаман.

— Майли,— деди Гмиря.— Балки биз ҳам Михаил Михайлович билан шаҳар кезармиз.

— Парамонов, Винтер ёки Дубов билан бирга машинада юрганмисиз?

— Ҳа, юрганмиз.

— Ахир сиз ҳарбий хизматда эмассиз-ку, бемалол жавоб бераверинг. Биз улар билан машинада қачон, қарерга борганингизни билмоқчимиз. Кўнглингизга яна бекорчи ўй келмасян. Бу ердаги гап шу ерда қолиши шарт. Келишдикми?

Константинов ёнида ўтирган Ольга сўзларини тингларкан, МРБнинг учинчи қўлланмасидаги қуйидаги сўзларни эслади: «Янги хонимингизнинг насл-насаби, ҳатто

онаси ва бувисининг қизлик фамилияси ҳақида ахборот беринг». «Нима учун қизнинг фотосуратини юборишни сўрашмади,— деб ўйлади Константинов.— Уни ўзлари суратга олишганми? Қачон? Қаерда?»

— Оля, онангиз билан фамилиянгиз бир эмасми?

— Ҳа, у қайнотасининг фамилиясида, мен эса онамининг қизлик — Швецова фамилиясидаман.

— Тушунарли, Эсингизга тушдими? Қаёққа юрамиз? Ихтиёримизда бор-йўғи икки соат бор. Москва-река устидаги кўлриқдан ўтмаганмисизлар? Лужникига ҳам боргандирсизлар?

— Йўқ, бирор марта ҳам бормаганмиз. Хоҳласангиз, Ғалаба хиёбонида бўлган жойларимизни кўрсатаман. Сайрни ўша ердан бошлаймиз.

— Дубов ёлғиз ўзингизни машинада қолдирганда чет эллик «амаки» ва «хола»нинг сизга ҳаваси келиб, суратга олган жойни ҳам кўрсатасизми?

Ольга кулиб юборди:

— Сиз буни қаердан биласиз? Серёжа билет учун циркка кириб кетганида бир киши мени суратга олганди.

— Қачон? Пицундадан қайтган кунларингми?

— Йўқ, эртаси куни эрталаб...

...Москва кўчалари бўйлаб сафардан қайтгач, Константинов Ольгани старший лейтенант Крюковага топшириб, ўзи Дубовнинг уйига жўнади. Бу ерда китобларни узоқ титкилади. «Хилтон» меҳмонхоналарига доир маълумотномани осонгина топди. Уни варақлади. Буклаб қўйилган саҳифасини очди. «Хилтон»нинг рангли телевизор ҳамда меҳмонхона радиоузелидан доимо музикали эшиттиришлар бериладиган приёмниги, денгиз сувли ажойиб ваннаси, холодильник ва олти кишилик чинни идишлари бор «Икки хонали» номерлари ниҳоятда шинам. Ижара ҳаққи — 95 доллар, ҳисоб-китоб вақти — тушки 14.00.

Константинов китобни аста ёпди. Қоғозга ўради. Пистирмада ўтирган жанговар ходимдан:

— Сиз нима дейсиз, ялтироқ қоғоздан бармоқ изларини олиш мумкинми? — деб сўради. У жавобни кутмади ҳам. Дубов нима учун Винтерни ўлдиргани унга равшан эди. Илк ишқ-муҳаббатнинг лаззати сўнгач ечими зарур бўлган муаммолар пайдо бўлган. «Хилтон»даги люкс хонанинг ошкор бўлишидан қўрққан Дубов Ольгани ўлдирган эди.

«Виждонли аёлга дуч келган иродасиз, виждонсиз

эркак қабоҳатга қўл урган, — деб ўйларди Константинов.— Пок, иродали кишининг қўлидан бундай иш келмайди. Иккови ёлғиз қолишганда Ольга «Хилтон» ҳақида сўраган. Дубов Ольгани осонгина алдаган. Идрокли аёл ҳаммасига тушунган. У берган зиракларни дугонасиникига олиб борган. Узи эса бу совғанинг қандай баҳоланишини аввалдан билган. Қизиқ, ҳатто энг иродали киши ҳам ҳ а қ и қ а т н и ошкор қилишга ошиқмайди. Йўқса ҳақиқат ўз ишини кўрсатади. Чет элда ишлаган аёл олдинда фақат бир йўл борлигини жуда яхши билган. Оқибатини тушунган. Ҳузуримизга зиракларнинг нархини айтишга келмоқчи бўлган. Чет элда бўлган кишиларимиз бундай нарх-навони киссамиз кўтармаслигини яхши тушунишади. Сўрашга йўл ғурур қўймайди. Луисбургдаги ишқ-муҳаббат бу ерда ҳам бир муддат давом этган. Аёл лаззатли севги инъом этган лаънати люкс номерда бир кеча-кундуз туриш учун тўқсон беш доллар тўланишини хаёлига келтирмаган. Пул ва муҳаббат — бир-бирига зид нарса. «Шоҳнинг» шип-шийдам бўлганини тушунган. Еки унинг асл қиёфасини билиб қолганмикин? Қандай қилиб? Айёрона боқиши, такаббурлиги ва кибр-ҳаволиги учун ҳам Дубовни ҳеч ким хуш кўрмаган. Ольга эса унинг мақтовини келтирган. У ўзини-ўзи алдаётганини дугонаси Ниёзматованикида, унга вино қуяётганида сезиб қолган. Дубов эса уни ваннага олиб кириб, дугонаси ёнида тилига эрк бермасликни сўраган. Бу эса Ольганинг табиатига мутлақо зид бўлган. Зиракларнинг баҳоси осмонча эканини билиб, даҳшатдан ёқа ушлаган. У «Хилтон» ҳақидаги проспект учун борган. Кейин Серёжаникига қайтган ва унга ҳаммасини айтган. Дубов в а ҳ и м а г а тушган. Тамом бўлганини билган».

Константинов дилининг аллақаерида Дубовга нисбатан ачиниш ҳисси борлигини сезди. «Ҳатто у сотқинлик заҳматини таътиб ҳам улгурмади. Бунга қандай изоҳлаш мумкин, ахир?»

«Эҳтимол сабаби бордир, — ўйга толди Константинов. — У ерга сотқин бўламан деб бормаган-ку. Нима сабабдан уни бузишган? Аномалиями?¹ Ҳаётда инсоний ахлоқни бузувчилар, камми, ахир?! Балки Степанов билан суҳбатда нотўғри гапиргандирман. Йўқ, инсоний ахлоқдан четга чиққан кишига умуман ишонч йўқ.

¹ Инсонийлик доирасидан четга чиқиш. (тарж.)

Бу айғоқчиликнинг индаллоси. Душман худди мана шундай кишиларни дўқ билан осонгина ўзига оғдириб олади. Қанча одамимиз чет элда ишлаяпти? У ерда ҳам ҳаёт инсон боласининг бошига не балоларни солмайди. Кимдир тасодифан, кимдир аҳмоқлигидан, кимдир калтафаҳмлигидан бу балога гирифтор бўлади. Душман эса, одамнинг дилидаги ниятини босган изидан билади. Фақш, бойлик, ичкилик — уларнинг асосий омили. Бу омиллардан қандай фойдаланишни душман жуда яхши билади. Соғлом фикрли одам бир кеча Пилар кабилар билан бир ўринга кириш эвазига душман макрига учмайди, айғоқчилик йўлига кирмайди. Демак, бу аномалия эмас? Аномалиядан аномалиянинг фарқи бор? Бу фарқни қандай ажратиш мумкин? Бу сирли фарқ замирида нималар жам бўлган? Инқирозга юз тутган кишини асраб қолишимиз, ишонч билан уни тўғри йўлга солишимиз мумкин. Сенга ишонишади. Буни ҳамма билиши лозим. Ҳарҳолда унга далда бўлади. Фақат одамгарчиликни йўқотган кишигина айғоқчи бўлиши мумкин. — Константинов хаёлан ўзини ишонтиришга уринди. — Дубов худди шундай бўлган, ахлоқий бузуқлиги, хасислиги, ўзининг ирода қила олмаслиги, назари паст, мағрурлиги туфайлигина Пилар макрига учган, душман домига илинган».

...Константинов ўз хонасига кириб, аскорбин кислотали таблеткадан уч дона ичди. Туни билан мижжа қоқмагани учун боши лўқиллаб оғрирди.

У костюмини ечди. Эти увишди, ҳолбуки ёмғир тиниб, кун анча илиб қолганди. Гуллаган арғувоннинг иси борлиқни тутганди.

«Тавба, арғувон гуллабди. Қанийди унинг атрини тўйиб-тўйиб ҳидласанг. Ахир, у баҳор элчиси. Олам-олам бахт ва умид армуғони... «Яхши ният ярим бахт, фақат орзу қилиш керак». Буни ким ёзганди-я? Бу сўзларда самимийлик, ёшликни ҳис қиласан».

У бармоқларни ёзиб пешонасини, қобоқларини, чаккаларини силади. Дубовнинг кундалик дафтарини олди-га суриб, варақларкан, қуйидаги сатрлар диққатини тортди:

«Энг буюк нарсалар менга ёт. Агар ўзгаларнинг шахсияти мен учун буюк бўлмаганда эди, мен ўз мулким деб қарардим ва унга эга бўлардим».

«Инсон кўрқоқ одамлар устидан идора қилади».

«Ахлоқийлик ахлоқсизликдан бўлак душмани бўлмаган кишига хос хислат. Ва аксинча».

«Худбин — «зиёли одамлар»ни доим даҳшатга соладиган, уларнинг хаёлига шайтондек ўрнашиб олган тамга, хаёлий, даҳшатли гавдадир».

«Одамларни гуноҳкор ва худбин деб атама. Чунки одам оласи ичида! Ўзингни бошқалардан доим устун деб бил. Шундагина уларга ҳукмингни ўтказма оласан! Ўзингни буюк деб бил. Шундагина кўп нарсага эга бўласан!»

— Уртоқ генерал, кирсак бўладими?

— Ҳа,— деб жавоб қилди Константинов ва беихтиёр ўйга толди: «Қаерда ўқигандим бу жумлаларни? Менимча, бу Штирнер¹нинг талқинлари... Ягоналик, ҳукмронлик, ҳамиятпарастлик ҳуқуқини яхши кўрган Гитлер бу китобни кўлидан қўймаган».

Ердамчи томонидан чақиртирилган ходимлар стол атрофидан жой олишгач, у шундай деди:

— Менимча, Дубовнинг иш жойидаги автомобиль учун тўхташ жойи «П» ишора белгиси бўлган. У машинасини доим ўша ерга, фараларни гастрономга қаратиб қўйган. Ольга унинг «Волга»сини доим шу ҳолатда кўрган. Одатда у қўлланмага мувофиқ ўн саккиздан ўттиз минут ўтганда МРБ «Машина»сидан *пароль олиш* лозим бўлган вақтда қизни ёнига ўтказган. Пароль у рулга ўтирганда олинганми ёки ўтирмасидан илгарими — ҳамма гап шунда. Балки улар *иккови* — Дубов ва Ольга машинага ўтиришгани ишорадир? Ҳа, ҳа. Мен ҳам Винтерни, ҳам «тирик» Вронскаяни назарда тутаяпман...

Глэбб

Лоренс Глэббга кечки овқатдан сўнг қўнғироқ қилди.

— Жон, мен учун ярим соат вақтингизни ажратсангиз жуда зўр бўларди.

— Босс, бирор ҳодиса рўй бердими?

— Шундай, рухсорингизни бир кўрмоқчиман. Сизни кўрсам анча енгил тортаман.

Лоренс телевизор рўпарасида, кейинги кунларда Луисбург чегарасида бошпана топган Огано қўшини борасида басма-бас ва қақшатғич чиқишлар қилаётган сўл журналист Алварешнинг шарҳини тинглаб ўтирарди.

¹ XVIII асрда яшаб, ижод қилган немис файласуфи.

— Бу йигитни бир тингланг-а, савалашни биледи,— деди Лоренс.

Бу вақтда Алвареш маърузасини якунламоқда эди:

— Афсуски, биз рус журналисти Дмитрий Степановнинг мақоласини таржима қилмадик. У ҳозир Нагонияда, премьер министр Гресо тақдим этган ҳужжатлардан фойдаланмоқда. Ҳужжатлар фақат фотосуратлар, айтилган фикрлар ва расмий баёнотлар билан тўлдирилган тақдирдагина ҳужжат бўла олади. Степанов ўз мақоласида Огано айтган фикрларни келтиради. Огано ҳанузгача ўпкасини босолмаяпти. Унинг айтган гапларини айнан такрорлайман: «Нагонияга келган русларни, симёғочга осган солдатларимни жазололмайман. Мен солдатман, ғазаб туғени мен учун сир эмас». Нагонияга тўрт юз рус мутахассиси келган. Юзта врач, қирқта агроном, ўн бешта университет профессорлари, тўқсонта геолог, олтмишта эпидемиолог... Турли мутахассислар келгани бу ҳақиқат.

Степанов мақоласида шундай сатрлар бор: «Улар нима учун келишмасин, ахир. Уч ой муқаддам «Кроникл» мухбирига Огано: «Одамларим асосий жангга тайёр. Улар қориндан отишдан тортиб, то пичоқ билан ўмровни аниқ нишонга олишгача яхши билишади. Кўриниб турибдики, одамларим ғалаба қилишни ҳам билишади. Биз янги техникага эга бўлдик. Луисбургда суянган тоғимиз бор. Бу бўлажак жангда ғолиб чиқишимизга ишонч туғдиради» деб жавоб берган. Оганонинг Луисбургда «суянган тоғимиз бор» деган сўзларига ҳукуматимизнинг диққатини қаратмоқчиман. Наҳотки президентимиз пойтахтимиздан етмиш километр нарида ўт олган уруш олови фақат бир йўналишга қаратилишига ишонса? Уруш шамолини бўйсиндириб бўлмайди. Олов истаган йўналишга бурилиши, бош штаблар ва разведка бошқармалари ўт олиши мумкин. Эътиборингиз учун раҳмат, хонимлар ва жаноблар...

Лоренс телевизорни ўчириб, Глэббга савол аломати билан қаради.

— Қалай?

— Бу сизни ташвишга соляптими?

— Набираларимдан бирортаси бетоб бўлиб қолгандагина ташвишланаман. Мени бошқа нарса ажаблантиряпти. Алварешнинг бу маърузасини ўқиб чиқдим. Бу маъруза ҳукуматда ҳам тортишувга сабаб бўлган. Демак, Алварешнинг экранга чиқиши марказнинг ҳам диққат-эътиборини тортган. Биргина кучга зўр беришга ҳо-

жат борми? Стаунинг имкониятига ортиқча баҳо берма-
ётибсизми?

— Аниқроғи, «Биз», Роберт,— таъкидлади Глэбб.—
Стау иккимизнинг таянчимиз.

Лоренс қовоғини уйди.

— Олмошга урғу берманг. «Мен», «биз». Охир-оқи-
бат бунинг қандай фарқи бор? Вазифамиз битта ва уни
муваффақиятли бажариш бурчимиз. Бир сўз билан айт-
ганда, элчи ҳадиксираяпти. Оганога вертолётлар бериш-
га ҳали эрта деб ўйлаяпти. Уларнинг техникаси етарли
эканини таъкидлаяпти. Маълумингиз бўлса, у Пентагон-
нинг одами...

— Лэнглига телеграмма жўнатиб, «Факел» опера-
циясини бекор қилишларини таклиф қилинг. Шунга ҳам
ота гўри қозихонами, Роберт?

— Нега бунча фиғонингиз чиқмаса, Жон. Мен сиз-
ни шеф сифатида эмас, аксинча, дўстим деб чақирдим.
Бу олишувнинг ипидан игнасиғача қайта кўриб чиқай-
лик. Биласизми, ўз одамларинг билан олишиш паст-
кашлик, айни вақтда жуда хавфли...

— Тўғри.

— Балки тутган йўлимизни оз-моз таҳлил қилармиз?

— Қандай қилиб?

— Жон, русларнинг феъли-атворидан озми-кўпми ха-
барим бор. Даллес билан дўстона алоқада, яъни у
Швейцариядаги нацистлар билан ҳамтовоқ бўлгунга қа-
дар, муносабатларимиз яхшилангандан бери руслар би-
лан мулоқотда бўламан. Фақат бир нарсадан, бу ерда-
ги ҳаромиларимизнинг русларни қаттиқ ҳуркитиб
қўйишидан чўчияпман. Улар ҳеч нарсадан ҳайқиш-
майди.

— Хўш?

— Жаҳлингиз чиқмасин. «Факел» операциясини сиз
ишлаб чиққанингизни ҳамма билади. Уни адмирал, юқо-
ри баҳолагани, кимлар қўллаб-қувватлагани ҳам барча-
га маълум. Менга сиёсий йўл тутиш топширилган. Ҳар-
қолда бу ерда сизнинг таъбирингиз бўйича боссман,
руслар бирор ишқал туфайли Давлат департаментининг
думини босгудек бўлса, таёқ фақат сизнинг эмас, ме-
нинг ҳам бошимда синади.

Глэбб оғзини баралла очиб, завқ-шавқ билан кулиб
юборди.

— Нима бўлибди? Мендан калтак ўтмайди. Урганиб
кетганман. Сиз ишонмайдиган, унча рўй-хуш бермай-
диган ўша Стауга шипшитсам бас, ўйлаган режамни

амалга оширади. Барча марказларни, ҳатто Луисбург президентини ҳам истаган йўриғимга солади.

— Мен ҳам худди шуни назарда тутаяпман-да, Жон. Русларни шу даражада, очиқдан-очиқ ўчактириш керакми? Уларни о со й и ш та оқимга солиш мумкин-ку, ахир?

— Ихтиёрингиз, Роберт, иш кўраберинг. Нагониядан юборилган вертолётни кутишдан бўлак ташвишим йўқ.

— Уринсиз саволим учун аввалдан узр сўрайман, Жон... Нагонияга ўз манфаатингизни кўзлаб ошиқаётганингиз ҳақидаги миш-мишлар қулогимга чалинди. Умумий ишимизга нафи тегадиган шахсий манфаатга мутлақо ғаразим йўқ. Фақат аниғини билмоқчиман, мишмишда жон борми?

— Бу гапни қаердан олдингиз, Россияданми? Русларга ишонасизми?

— Европа матбуотида босилган мақолани назарда тутаяпман.

— Мақола қўлингиздами?

— Бўлади.

— Бу мақола манбаини билиш истагингиз йўқми?

— Манбаининг ишончли эканлигини билишга муҳлат беринг. Уч кундан кейин бу саволга жавоб бераман. Қонунга хилоф равишда иш тутиб, ўз манфаатингизни давлат манфаатидан устун қўймайсиз, сизга ишонаман. Гапларимга ишонинг. Бизни оқил демократия учун курашувчи кишилар сифатида тилга олишларини истаيمان.

— Раҳмат, Роберт. Айтинг-чи, қонунга мувофиқ иш кўриш, бирор натижа беради деб ўйлайсизми?

— Қонунга мувофиқ иш кўраяпмиз деб ўйлайман, Жон. Мен шундай деб ҳисоблайман. У й и н, ҳатто руслар билан ҳам ҳаққоний бўлиши керак. «Доно»нинг ҳаётичи ҳимоя қилишимиз табиий. Ахир биз агентнинг манфаатини кўзлаяпмиз, шундай эмасми?

— Кимни лақиллатмоқчисиз, Роберт? Ўзингизнинг ёки меними?

— Бу нима деганингиз, Жон?

Глэбб ўрнидан қўзғалди, яна баралла ва завқ билан кулиб юборди.

— Босс, ниятингизни тушундим. Бош қотиришга имкон беринг. Бу ўйиннинг мукамал режаси столингиз устида бўлади. Ишонинг, мен ҳам қонунга бўйсунаман ва қонун билан яшайман.

Глэбб Робертнинг ҳузуридан чиққани ҳамон қўл соа-

тига қаради. Пилар ташкил қилган нонуштага ярим соат вақт қолганди. У машинага ўтириб, элчихонага шошилди. Бу ерда у денгиз пиёда аскарлари томонидан қўриқланадиган хонага — цифросвязга кўтарилди.

«Нагониядаги «манфаатдорлигим»га алоқадор ҳужжатларни эълон қилаётган кишилар, (рус бўлиши эҳтимолдан холи эмас) ҳақидаги маълумотни зудлик билан, шахсан ўзимга юборинг!

Глэбб».

Шифровка бир пайтлар Гонконгда Глэббинг ёрдамчиси бўлиб ишлаган, ҳозирда эса МРБ нинг Федератив Республикадаги резидентига йўлланганди. Нафақат дўстона муносабат, ҳатто умумий ишдаги маслақдошлик уларни бир-бирига боғларди.

ВПК га чизги (II)

Нелсон Грин иш кабинети ёнида Шагел, Пикассо ва Сальвадор Далиларнинг оқ рамкалардаги картиналари осилган ўн саккизинчи асрнинг оқ мебели, Италия ибодатхоналаридан келтирилган витражлар билан жиҳозланган ихчам, шинам оффисида тушлик қиларди. Мисрнинг собиқ қироли Фарруҳ совға қилган катта сопол гулдонлардаги гуллар хонага янада чирой бағишлаб турарди.

Тўкин-сочин дастурхон атрофида ёлғиз меҳмон — Майкл Вэлш ўтирарди.

— Рафиқамнинг рухсатсиз хўжаликка қарашолмайман. Ундан бизга каспий икрасини келтиришларига рухсат беришни сўрадим,— деди Грин киноя билан,— бир татиб кўринг, жуда мазали. Техрондан эрталабки рейсда олиб келишган.

— Қора нон иситиб келишларини сўрасангиз,— деди Вэлш,— Париждаги «Қора икра» ресторанида русларнинг қотирилган қора нонини беришади.

— Мен ҳам рус қора нонини сотиб оламан. Хўш, Майкл қандай хушхабарлар бор?

— Бир ҳафтадан кейин мутахассисларингизни Нагонияга жўнатишингиз мумкин.

— Жўжани кузда санайдилар.

— Нима, мени хумкалла деб ўйлаяпсизми?

— Форднинг калласи — ҳақиқий калла. Чунки у ёшлигида бош кийимсиз регби ўйнаган. Бир оз нохушроқ янгликдан сизни огоҳ этмоқчиман.

— Қора икра ейлик,— деди Вэлш жилмайиб.— Олдин иқтисод, кейин сиёсат дейишади.

— Маълумотларга кўра, Европада, хусусан Цюрих ва Лондон банкирлари Грисо тузумига хайрихоҳ эканлар. Аллақайси банкир — буни ҳали аниқлаб улгурмадик — Нагония хўжалигини тиклаш учун эллик миллион марк маблағ ажратган. Бу, албатта, пул эмас, Майкл. Аммо Европа тиш қайрапти.

— Майли.

— Бу иш сиз ўйлаганчалик осон кўчмайди. Мана, неча йилдирки, Чилида яшириянча иш кўраяпман, Майкл, бунақада бизнес чидайдим, ахир.

— Тушунаман.

Хонага фрак ва оқ қўлқоп кийган, баланд бўйли, ювош малайзиялик мажордом¹ кирди. У қалин, қизил чарм муқовали меньюни Вэлшнинг олдига қўйди.

— Қирговул гўштли шўрва ва балиқ келтиришларини сўранг,— деди Грин.

— Узр, сэр,— деди мажордом,— балиққа ҳожат йўқ. Тебриздан келтирилган балиқни кўрдим, унинг ёғи йўқ. Барра гўшт тамади қилганингиз маъқул деб ўйлайман. Яқинда Токиодан алоҳида боқилган икки буқачанинг сон гўштини келтиришди.

— На илож,— Гриннинг энсаси қотди,— барра гўшт мазали деб ўйласангиз, майли, буқа гўштини тановул қиламиз.

— Кечирасиз, Нелсон,— Вэлш афтини бужмайтирди,— мол гўштини унча хуш кўрмайман. Бузоқчаларни сўйишса жоним ачишади. Фермамдаги бузоқчаларни кўриб, кўзим қувонади, уларни ўзим сут билан боқаман.

— У ҳолда, сэр,— деди мажордом Вэлш ёнига келиб,— ангулас тановул қилинг. Одамни тетиклаштиради, бизнинг Пабло бу таомни Сантьяю де Комнестелладагидан ўн чандон мазали пиширади.

— Қойил, ангулас жуда мазали таом. Чилида, Пкэрто Монтдаги балиқ бозорининг таърифига сўз йўқ. Ангулас пиширишда пазандаликларини айтмайсизми!..

Мажордом гўё мўлжалга олган йиртқични ҳуркитиб юборишдан чўчиган овчидек, олпоқ гилам устидан оҳиста юриб, чиқиб кетди.

Вэлш эшикка яқинлашиб қолган малайзияликнинг кенг елкасидан ўйчан нигоҳини узмай, сўзида давом этди:

¹ Хизматкорлар оғаси (тарж.).

— Нагониядаги вазият Чилидагидан тамоман фарқ қилади, Нелсон. Смитнинг одамлари африкаликларнинг оқ танлиларга нисбатан қилаётган ёвузликлари ҳақида ажойиб фотоҳужжат тўплашибдики, ҳайратдан ёқа ушлайсан, киши. Ҳатто ёвузлик қурбони билан суҳбат ҳам қойилмақом қилиб ёзилган. Уни ҳеч ким инкор қилолмайди, пухта ишланган. Хуллас, Нагонияга бериладиган ёрдамимиз юксак одамийлик инъоми бўлади, тушуняпсизми? Зеро, ажойиб йўл-йўриқ ўйлаб қўйганман. Мистер Огано...

— Ким у?

— Қайси асрда яшаяпсиз, Нелсон?

— ...

— Огано — миллатчилар йўлбошчиси. У Нагонияга бостириб киради. Уч йилдан бери бирга ишляпмиз... Хуллас, Огано бизни танқид найзасига дучор қилади, тушуняпсизми?

— Тушунмаяпман. Бусиз ҳам бутун дунё бизга танқид найзасини санчиб ётибди. Етар, жонга тегди.

— Нелсон, тактика соҳасида менга суюнаверинг. Агарда Пиночет билан ишни пухта қилинганда, Москвада ҳозиргидек ишончли одамимиз бўлганда эди... Альяндени «миллий инқилоб, демократия ва ҳақиқат учун» шиори остида қўлатардик. «Ушанда бизга Сизлар, ярамас янклар, Альяндега автоматлар ва эҳтиёт қисмлар бермадингиз!» «Сизлар, ярамас янклар, тоғ-кон асбобускуналари етказиб бермадингиз! Сизлар мамлакатда иқтисодий тартибсизлар вужудга келтирдингиз ва бизнинг фахримиз — Альяндени ўлдирдингиз!» деб тавқи лаънат отишарди. Оқибатда биз машиналар ва асбобускуналар жўнатишга м а ж б у р бўлардик. Шундагина аччиқ таъналарга қолмасдик, Нелсон. Энди кўзимиз очилди. Нагония борасидаги режамиз хийла бошқача.

— Айни кунда олинаётган маълум дивиденд¹дан сармаст бўлиб, эртага бутун бойликдан айрилиб қолиш ҳеч гап эмаслигини наҳотки фаҳмламасангиз?

— Нимани таклиф қилмоқчисиз?

— Тустовуқ гўштидан шўрва ичишни?

Вэлш орқасига қаради. Ортида икки официант, уларнинг ёнида эса сфинкс² каби мажордом турарди.

¹ Акциядан олинадиган даромад.

² Одам бошли, танаси шерга ўхшаш қанотли махлуқ.

Идишлар дастурхонга қўйилиши ҳамон (официантларнинг хатти-ҳаракатлари балериналарники сингари назокатли эди) Грин гўё кечадан бери туз тотмаган кишидек шўрвага ўзини урди.

— Тустовуқ шўрвани иссиғида ичиш лозим,— деб тунтирди у,— бу жуда фойдали: ошқозон беши касаллигидан асрайди, ганкреатинга бой.

У шўрвани бир зумда ичди-да, идишни четга суриб қўйди («Унинг ўта ғарблик фермердан сира фарқи йўқ,— деб ўзича ўйлади Вэлш,— худога шукрки менинг отбоқарларим ликопчани худди шундай суриб қўйишади»), сўнг кўкраги билан столга тиралди.

— Майкл, Пентагон сўраганларингизнинг барчасини сўнгги кунларда юборади. Олдин ёш министрнинг иқтидорини синаб кўриш лозим. Вертолётлар флотга учирилди. Оти нима эди...

— Огано.

— Ҳа ўша, Оганога ҳали-бери беришмайди. Пентагон бир оз жон койитишингизни истаяпти. Менимча, улар сал ранжигандек кўринишади. Орадаги гинани ўз дидингиз билан қорилган хамирдан пиширилган ширинлик билан кўтариш мумкин. Жилла қурса, режангиз учини чиқаринг. Уларнинг ҳамиятига тегмасликни маслаҳат бераман. Қўрқманг, ҳеч нарса йўқотмайсиз. Энди иккиламчи гап: Европа бунга қандай қарайди? У ердаги вазиятдан огоҳмисиз? Бонин ва Парижнинг сукут сақлаши камлик қилади. Москва билан мўътадил муносабатлар шунга тақозо қилади. Европа бизни қўллаб-қувватлаши учун барча чорани кўриш керак.

— Нелсон, истақларингизни бажаришим мушкул. Корпорация... Биргина Конгода салкам ўттиз миллиард доллар маблағ борлигини Париж яхши билади. Шундан икки миллиард — сизники. Бутун Европа у ерга атиги етти миллиард маблағ ташлаган. Улар ғалабамизни яқдиллик билан қўллаб-қувватлашларини истайсизми?

— Сира чиқишолмайдиган, насл-насаби айниётган миллат! Агар қораялоқлар ғалаба қозонса, портдан бадарға қилинган маст-аласт матрослар каби орқаларига тепиб, ҳайдалишларини европаликлар наҳотки хаёлларига келтиришмаса?! Лоақал жанубни, Африка жануби — Гагонони сақлаб қолайлик.

— Гагоно эмас, Огано.

— Нима фарқи бор...

— Қолаверса, Европанинг муносабатида иккиланиш

бўлади, Нелсон, менимча, ҳаммаси бизнинг фойдамизга ҳал бўлади.

Нелсон тиш тозалагични олди. Кафти билан оғзини тўсиб, тишини ковларкан, тўнғиллаб:

— Уша Оганони Пекин қўллаб-қувватлашига қарай-я?

— Оббо сиз-ей! Шахсий разведкангиз яхши ишларкан!

— Йлож қанча? Сизларга эрк бериб бўладими...

— Пекин билан алоқамиз ҳақида мендан бўлак фақат бир киши — сиз Нелсон, биласиз.

— Ёлғон. Мендан бўлак сизнинг Лоренсингиз бундан огоҳ. Уша Лоренс голланд «Шелл»и билан боғланган. Ўйлашимча, у Москванинг оғушида яшашни истовчи «соғлом фикрли» Европага кўпроқ хайрихоҳ.

— Шундай деб ўйлайсизми ёки бунга ишончингиз комилми?

— Ишончим комил бўлмаса ўйимни ошкор қилмасдим, Майкл... Охирги савол: Москва бунга қандай муносабатда бўлади?

— Одамимизнинг хабар беришича улар ҳарбий ёрдам беришга тайёр.

— Москва халқаро битимларни ҳурмат қилади. Шу боисдан ҳам барча козирларни кучсизлантириш, тўнтаришни ярим соат ичида амалга оширишимиз шарт.

— Унчаликмасдир-ов!

— Нелсон, телезиттиришларимизни кўп кўрсангиз керак. Тарғибот бўҳтонга кўпдаям ишонаверманг. Улар халқаро битимларни ҳурмат қилишади. Менга ишонинг. Уларнинг кучи ҳам ана шунда.

Славин

У машинада ўтирганига саккиз соатдан ошди. Бу вақт ичида кузатув машиналари икки марта алмашган эди. Аввалига унинг «фиати» ёнидан қора «мерседес» бир қадам ҳам нари жилмади. Кейин яшил автомобиль пайдо бўлди. Ниқоб пардаси йиртилган, ўйин эса очиқ тус олганди.

Славин Зотов ётган палата деразасидан нигоҳини узмасди. Аллюмин зихли дарпарда тортилган дераза ортида эркак кишининг шарпаси кўзга ташланди. Океандан эсаётган соф ҳаводан нафас олиш учун полициячи дераза ёнига келгандир. Кейинги кунларда эсаётган шабадада пальмаларнинг тигсимон барглари бор кўла-

ми билан тебраниб турарди. Славин ўрта аср япон тасвирий санъатини эсга солувчи найзасимон баргларга боқаркан, бўйдор, сербутоқ пальмаларни бомбукларга қиёслади.

...Келиб тўхтаган таксидан тушган Пол Дик Славинни дарров таниди. У бирга юр, дегандек қўлини силжитди. Славин бошини тебратиб йўқ, деган жавобни қилди.

— Унинг ёнига ҳозир генерал Стау келади! — деб қичқирди Пол.

— Мени у ерга қўйишмайди,— деб жавоб берди Славин,— сизни ҳам.

— Мен учун ташвиш қилманг!

— Ҳайдаб юборгудек бўлишса, ёнимга келинг, кондиционерни ишлатиб қўяман!

Беш дақиқа ўтар-ўтмас полиция бош директори сенъор Стаунинг басавлат «кадиллак»и келиб тўхтади.

«Ўз матбаачи»ларига рухсат беришмабди,— Славин буни дарров сизди.— Бечора Полнинг ўзини ўйинга жалб қилишибди. Мулоқотда бўлишимизни назарда тутишяпти. Умуман, тўғри ўйлашяпти?»

Стау уч қўриқчи қуршовида госпиталь томон йўл олди. У бошини қуйи эгганча шитоб билан қадам ташларди. Эгнида қуйиб қўйгандек турган костюмининг қийиқ жойлари хатти-ҳаракатини шу даражада енгиллаштирдик, гўё парвозга шайлангандек, мана-мана нақ осмонга кўтарилишга қодирдек эди у.

«Бари бир, уларнинг қомати жуда келишган,— деб ўйлади Славин.— Бирорта оқ танли негр каби мутаносиб ҳаракат қилмайди. Эҳтимол, ер юзида энг келишган халқ шулардир. Бир сўз билан айтганда — раққослар сулоласи. Қизиқ, Стау поранинг қанчасини ўз киссасига соларкин? Балки беш фоизинидир? Ҳар бир полициячига, оффисдаги ҳар бир инспекторга пора берилиши аниқ...»

— Жаноб Зотов, мени эшитяпсизми? Мен полиция директори Стауман.

— Одамларингиз,— Зотов лаблари бир-бирдан зўрға ажралди,— бутсиларини жўрттага гурсиллатиб, ухлагани қўйишмаяпти.

— Уларга оҳиста юриш буюрилади. Узримни қабул қилгайсиз. Агар эътироз билдирмасангиз бир неча савол бермоқчи эдим.

— Бемалол.

— Жаноб Зотов, хонангиздан топилган передатчик

номаълум кишилар томонидан ташланганлигига ҳали ҳам ишонаяпсизми?

— Ҳа.

— Шифрли ёзувни ҳамми?

— Жаноб Зотов, дастхатда бармогингиз излари борлиги аниқланганлигини қандай изоҳлайсиз?

— Билмайман.

— Бу жавоб эмас. Агар расшифровка, дастхатда ҳарбий сир борлигини кўрсатса, сизни трибунал ихтиёрига топширамыз.

— Мендан нима истайсиз?

— Агар Қўшма Штатлар разведкаси учун иш олиб борганингизни тан олсангиз, оёққа туришингиз ҳамон сизни жўнатиб юборамиз?

— Агарда тан олмасам-чи? — Зотов нигоҳини шифтга тиккан кўйи паст овозда сўзларди.

— Демак, радиоҳаваскор бўлган экансиз-да?

— Йўқ.

— Хўш, радиопередатчик қаердан пайдо бўлди?

— Билдирмай ташлаб кетишган.

— Нима учун?

— Сўранг-суриштиринг.

Стау Зотов томон хиёл энгашиб шивирлади:

— Буни сўраб-суриштирдим. АҚШга мансуб барча газеталар — ким-кимга қанча пора беришини эса билман — сизни ёқлаб шов-шув кўтаришди, жаноб Зотов. Газеталарни сизга олиб келдим. Ёки ватандошларингиздан қўрқаяпсизми? Русларнинг иккита машинаси госпиталь ёнида туну-кун навбатчилик қилишяпти, ҳозир ҳам улар шу ерда.

— Нима учун киритишмаяпти, ҳузуримга?

— Чунки сиз тергов назорати остидасиз. Қолаверса, улар ёнингизга кириш учун жон койитишмаяпти. Чамамда, дўстларингиз сизни бу ердан олиб чиқиб кетишларидан чўчишяпти...

— Мен норозиман...— деди Зотов аввалгидан ҳам секин, паст овозда.

Стау Зотовнинг охирги гапини англай олмади ва у айтган бирор жумлани эшитолмай қолишдан хавфсираб, каравот томон яна пастроқ энгашди.

— Гапираверинг, шу ердаман...

— Сиз шу ердасиз, биламан. Мен қаршилик кўрсатдим, сиз эса менга ўқ уздингиз. Мен ҳибсда эдим. Қочдим. Ахир мен ўшанда... Тушуняпсизми? Нима учун энди тоқат қилишим керак?

— Нима, нима?

— Нега энди ҳайвонлик қилишим керак экан?

— Тушунмаяпман, жаноб Зотов. Гапларимни эшит-
маяпсизми? Агар оқил иш тутиб, барчасини тан олсан-
гиз сизни суд қилмаймиз. Разведка — жиддий иш. Бу
касбга ҳурматим зўр. Сизни ўз дўстларингизга топши-
рамиз. Истасангиз ҳозир. Тушуняпсизми? Балки сенъор
Лоренс билан учрашиш истагидадирсиз?

— Ким у?

— «Интернейшнл телефоник»нинг вакили.

— У билан таниш эмасман.

Стау киссасидан фотосурат олди. Зотов Лоренс би-
лан қўл сиқишиб туришарди.

— Қаранг. Бу Лоренс.

— Мен уни танимайман.

— Жаноб Зотов, бу фотосуратнинг ҳақиқий ёки сох-
та эканлигини Москвада осонгина ажрата олишади.
Агар фотосурат ҳақиқий бўлса, унда қандай жавоб қи-
ласиз? Бу саволга жавоб бериш керак бўлади. Лоренс
ва Глэбб билан қилган суҳбатингиз ёзилган плёнка чўн-
тагимда. Эшитиб кўришни истайсизми?

Унинг жавобини кутмай, Стау костюмининг ички
чўнтагига қўл солиб, алланимани чиқиллатди. Лоренс-
нинг, сўнг Зотовнинг, кейин эса Глэббнинг овози эши-
тилди:

«Лоренс. Жўнатилаётган юклар ҳақидаги маълу-
мотларни ксероксга кўчириб олишни истайсизми?»

Зотов. Биздаги ксерокс сариқ чақага ҳам арзимай-
ди. фотонусха кўчирганим маъқул, шекилли.

Глэбб. Биздан сўраган нарсангизни кеча олдингиз-
ми? Кўнглингиз жойига тушдими?

Зотов. Раҳмат, Жон, ғоятда миннатдорман.

Глэбб. Аксинча, дўстлик учун сиздан миннатдор-
миз. Эндрю.

Лоренс. Мистер Зотов, қандай фикрдасиз, Наго-
нияда зиддият кучайгудек бўлса, ҳукуматингиз у ерга
қўшин юборадими?

Зотов. Сўзсиз».

Стау чўнтагидаги диктафонни ўчирди. Палатага
жимлик чўмди. Дераза ойнасига тинмай урилаётган
пашшанинг асабга тегувчи ғўнғиллаши бу жимликни
бузарди.

— Хўш? — деб сўради Стау.— Бунисига нима дей-
сиз? Вашингтон учун изоҳнинг ҳожати йўқ. Москвани
назарда тутаяпман, жаноб Зотов. Агар ҚГБнинг ўрнида

бўлсам, сўзларингизнинг бирортасига ишонмасдим. Ахир тушунсангиз-чи, сенъор Лоренснинг хонасидан ўғирланган ҳужжатлар ишончли қўлларда, жуда ишончли қўлларда.

— Мен матбуот вакиллари билан суҳбатлашмоқчиман.

— Бажонидил. Ҳозир сизнинг баёнотингизни ёзиб оламан. Америкалик репортёрлар ҳам шу ерда.

— Йўқ, уларни ҳузуримга киритишларини истайман.

— Баёнот беришингиз ҳамон уларни ёнингизга киритишади. Ишончли дўстларингиз сизни ошкора ўз ҳимоясига олишади.

— Эшитяпсизми, мен хотиржам ўлишни истайман. Шундай бўлгач, кетинг, майлими?

— Агар оқилона жавоб бермасангиз, жаноб Зотов, ходимларим топган ҳамма ҳужжатларни матбуотга беришга мажбурман. Бу ҳужжатлар Сизни америка разведкачиси сифатида фош этган. Шаънингизга доғ тушириши мумкин. Матбуотни жиловлаб бўлмайди. Сиз эса суддан қочиб қутулолмайсиз.

Зотов кўзларини юмди, дур-дур тер томчилари юзига оқиб тушди. Бурни сўппайиб қолди. Пешонаси ва чаккалари қонталашиб, қўнғир тус олди, қовоқлари кўкариб қорайди.

— Сизни кўргани эртага келаман,— деди Стау.— Дам олинг. Ҳеч нарсани ўйламанг. Сизни ранжитиб қўймаймиз. Фақат сизни тушунолмаяпман. Агар киши доғда қолса, бу мағлубияти зоҳирий туюлсада, уни тап олиши лозим. Сиз асрий қулликдан доимий озодликка чиқасиз.

— Бу гапларни аввал ҳам эшитгандим,— дея Зотов шивирлади. — Кимдир бу гапни аввал ҳам айтганди...

— Менга раҳмингиз келсин, жаноб Зотов. Ноқулай аҳволга тушиб қолдим. Айбингизни исбот қилишим ш а р т. Калтафаҳмлик қилманг. Бари бир айбингизни исботлайман.

Пол Дик Зотов ётган палата жойлашган бўлимдан чиққан Стауга юзланди:

— Мистер Стау «Пост» мухбири Пол Дикман, руснинг соғлиғи қандай?

— Бу савол билан врачларга мурожаат қилинг. Хирург эмасман. Изқуварман,— деб жавоб қилди Стау суҳбатдошига қиё боқмай. У оқ халатли якки хуфия кўриқлаётган, қамал қилинган йўлак бўйлаб ойнаванд эшик томон йўналди.

— Рус айгоқчи сифатида фош этилдими?
— Ҳа.
— У ким учун ишлаган экан?
— Бу саволингизга суддан сўнг жавоб оласиз.
— Рус билан қачон суҳбатлашимиз мумкин?
— Жосус сифатида айбланувчи кимса билан журналистлар қай вақтда савол-жавоб қилиши мумкинлигини юристларингиздан сўранг.

— Бу ерда чиқадиган «Ньюс» газетаси полициянгиз қонунни бузаётгани ва Зотовнинг айбдорлиги исботланмаганлиги ҳақидаги хабарни босибди. Буни қандай изоҳлайсиз?

— Мураккаб ўйин боряпти, сэр,— Стау кулиб юборди,— аммо биз ўйинчилар эмас, аксинча қонун хизматкорларимиз, саволингизни мана шундай изоҳлайман.

— Сизнингча, «Ньюс» МРБ нинг боқимандаси эканда?

— Сизга айнан шундай дедимми? Ҳазиллашишга, ўрганинг, полициячи ҳам журналистдек сўзга бийрон бўлиши керак. Бошқа гапим йўқ, мистер Дик, саломат бўлинг.

Пол Славиннинг машинасига ўтирди. Ярим очиқ эшик ойнасидан ташқарига тупургач, уни ёпди:

— Кондиционер ваъда қилгандингиз?

— Марҳамат.— Славин шит остидаги қора тугмачани босди. Кабина бир зумда салқин бўлди-қолди.

— Бирор нарса англаяпсизми, Вит?

— Англаяпман. Сиз-чи?

— Ҳеч нарсага тушунмаяпман. Ушанда Пиларникида сиз билан хайрлаша олмадим. Лоренс қўнгироқ қилиб қолди. Бу йигит разведкадан, «Интернейшнл телефоник»дан. У Зотовни дўстим, деди. Демак, у бизнинг йигитча эканда? Нима сабабдан уни бу қадар қўриқлашяпти.

— Бу саволни Лоренсга беринг.

— Бердим.

— У нима деб жавоб берганини сўрамаяпман, бодоблигимни инobatга оларсиз?

— Ортиқча уринмасангиз ҳам бўлади. Бу ҳақда аллақачон ёзиб бўлдим. Сюжет омма ҳукми учун сотилди. Лоренснинг фикрича, Белью ва Зотов — бир занжирнинг ҳалқаси экан. Зотов айёр йигит, сир сақлашни билади. «Оддий коммерсантман, турли доираларга мансуб дўстларим бор. Улар курранинг турли қитъадарида

туғилгани учун ҳам бошларида таёқ синади». Бу Лоренсинг гапи.

— Фикрингизга қараганда, у «Бизга маълумот бериб турган киши — Зотовни уришяпти» дейишдан ҳам тўймас эканда? Сиз ундан шундай эътирофни кутяпсизми? — деди Славин энсаси қотиб. «Мени кечир, Пол, сенга бор ҳақиқатни айта олмайман. Лоренсинг фикрига қўшилишим шарт, бундан ўзга чорам йўқ, қария. Иродали, виждонли одамсан. Шу боисдан ичкиликка берилгансан», деган ўй кўнглидан ўтди.

— Бу ерда нима қилиб ўтирибсиз, Вит?

— Сиз-чи?

— Бу яхши жавоб...— деди Пол хўрсиниб.

Пол эски қадрдон сифатида Славиндан сира шубҳаданмасди, лекин айни вақтда Глэббинг домига тўшиб қолганди. Пол Славин билан Глэббни яхши биларди.

— Фаҳмлолмаяпман, нега бунчалик ҳовлиқишмаса?— деб сўради у.

— Ҳовлиқишяпти?

— Стау келди, газеталар шов-шув кўтаришяпти. Ахир, Зотовни даволаш баҳонасида ишни пайсалга солиш, манфаатдор томонларни гафлатда қолдириш уларнинг фойдаси-ку. Гафлатда қолдириш — сиёсатда энг катта ютуқ. Чалкаштириш ўрнига улар...

— Нима, сизлар чўчимадингларми? Ана, консулингиз калхатдек питирчилаб қолди-ку.

— Нега энди чўчишимиз керак, Пол? Чўчишимиздан наф йўқ,— деди Славин суҳбатдошини лақиллатиб.— Илгарироқ ўйлаш керак эди. Пиво ичгани кетдикми?

— Вит, нима учун бу иш билан қизиқиб қолдингиз, а?

— Сизнинг қизиқишингиз табиий. Матбуот эркинлиги ва ҳоказо. Аммо рус кишисининг бу қизиқишини ай-роқчиликка ва ватанфурушни ўғирлашга йўйиш керак эканда. Қани тенглик, Пол?

Славин моторга ўт олдириди. Машина ўрнидан қўзғалди ва ўша замон унга қора «мерседес» эргашди. Зангори «шевроле» тушликка кетганди, ленч¹ вақти бўлганди. Лоблар кун тартибига рюя қилишарди. Чунки яширин полицияга парҳездагилар ортиқча даҳмаза бўлади.

¹ Фарб мамлакатларида гушден кейинчи енгил овқат.

— Ҳақиқатдан ҳам ортингиздан мунтазам кузати-
шаётган эканда,— деди Пол Дик.— Айғоқчилигингиз
ҳақидаги мақолани жўнатиб, Оганонинг ҳузурига уча-
ман. Озод Нагонияни кўргач, кейин Штатларга қайта-
ман. Жин урсин, бу ердаги ғалвалар ҳиқилдоғимга кел-
ди.

— Об-бо. Ичкиликни осонликча ташламоқчимисиз?

— Турган-битгани азоб, алоғ-далоғ, бой берилган
вақтга, ўзингга, одамзодга, ўз ўғлингга ачингандек ачи-
ниш қандай даҳшат...

— Пол... калламга бир фикр келди?

— Қандай?

— Ҳозир иккаламиз Лоренснинг олдига кирмаймиз-
ми?

— Исканжага оламизми? «МРБ икки ўт орасида —
жирканч капитал агенти ва коммунизм дунёси агенти
Чилини Луисбургга алмаштирган «Интернейшнл теле-
фоник» одами билан профессионал суҳбат олиб бориш-
япти!», Зўр сарлавҳа-а?! Яхши гоё, Вит, борамиз!

— Оқибатдан чўчимайсизми?

— Чўчийман.

— Унда ўзни таҳликага солиш шартми?

— Таҳликасиз ҳаёт тузсиз гўштдек гап.

— Кетдик...

...Пол пастдан, меҳмонхона холлесидан Лоренс де-
партаментига кўнғироқ қилди.

— Мистер Лоренс, Пол Дикман, рус, мистер Славин
иккимиз бир оғиз сўзингизни эшитиш истагида ҳузу-
рингизга чиқмоқчи эдик.

Трубкадан «Кўтарилишингиз мумкин» деган жавоб,
сўнгра қисқа гудоқлар эшитилди.

— Олдида кимдир ўтирибди, бу унинг овози эмас,
Вит, эй жин урсин, юринг.

Лифт ёнида Пол Дикни малай чақирди.

— Сэр, сизни уч марта телефонда сўрашди. Менга
сизни топишни буюришди. Зарур иш чиқиб қолганга ўх-
шайди.

— Сиз кўтарилаверинг, Вит, тезда етиб оламан.

Славин ўн бешинчи қаватга кўтарилиб, Лоренс де-
партаментининг эшигини тақиллатди. Ичкаридан музи-
ка эшитилиб турган бўлса-да, ҳеч ким жавоб бермади.
Славин яна тақиллатди. Ҳамон Нью-Орлеан негрлари
ижро этган қувноқ музика янграрди. Бу сафар ҳам ҳеч
ким жавоб қилмади.

Славин елка қисди, У телетайп ва бевосита халқаро

алоқа линиялари жойлашган матбуот хонасига тушди. Пол Дик бу ерда йўқ эди.

Славин йўлакда унга дуч келган болакайдан:

— Ҳамроҳим қани? — деб сўради.

— У қаергадир қўнғироқ қилди ва ўша заҳоти жўнади. Менимча у элчихонага кетди.

— Шундай деб айтдимми?

— Йўқ, менга шундай туюлди, сэр.

— Туйғуга берилган вақтда чўқиниш керак, — деб таъкидлади Славин.

— Хўп, бўлади, сэр, албатта, хоч билан чўқинаман.

Славин кулимсираб қўйгач, янги ахборот тахталарга қаради — ҳеч қандай янгилик йўқ эди. Гўё бўрон арафасидаги осойишталикка ўхшарди бу жимлик.

Калит олиш учун вестибюлга қайтган Славин орқасида турган шарпани сизди, кимдир унинг гарданидан нигоҳини узмай тургандек эди.

Славин орқасига ўгирилди. Доим жилмайиб турадиган Жон Глэбб вазмин ва лоқайд нигоҳини ундан узмасди.

— Бирор воқеа рўй бердимми, Жон?

— Ҳозиргина Лоренсни ўлдиришганидан бўлак, айтарли ҳеч гап йўқ, — деб оҳиста жавоб қилди Глэбб.

Константинов

Тушки соат учда Константинов бўлажак операция иштирокчилари тўпланган залга тушди. Гмиря ўртадаги катта столга Ғалаба хиёбонининг кичик нусхасини ўрнатди.

— Ўртоқлар, — деди Константинов, — биз ўтказмоқчи бўлган операция тамоман ўзгача. Бугунги операциянинг муваффақияти фалокатга йўлиққан, беғуноҳ совет граждани Зотовнинг тақдиринигина белгилаб қолмай, биз билан дўст бўлган давлатнинг келажагини ҳам белгилайди. Буни доим назарда тутишингизни илтимос қиламан.

Гмиря ўрнидан турди.

— Макетга яқинроқ келинг, ўртоқлар. Бизнинг назаримизда америкалик разведкачи элчихонадаги уйдан чиққач, университет ёнидан ўтиб, Ленин проспекти томон юради. Можайск шоссесига чиқишдан аввал ўнгга, хиёбонни кесиб ўтувчи тор кўчага бурилади. Ҳайкал ўрнатиладиган ерга етганда секинлашади. Бир нафас тўхтайди. Шох кўринишидаги контейнерни, махфий фи-

лофни ташлайди. Уни кўчада қўлга оламиз. Шунинг учун ҳам ўта эҳтиёткорлик лозим. Рациядан фойдаланмаймиз, элчихонанинг иккинчи, хавфсизликни таъминловчи машинаси электрон эшитиш аппаратураси билан жиҳозланган бўлиши мумкин. Бир соатдан кейин районни қамал қилишни бошлаймиз. Оралигингиздаги масофа йнгирма метр бўлиши шарт. Хиёбон қоронғи, ёритгичлар кўча юзида ўрнатилган, шу боисдан ҳам огоҳ ва такрор огоҳ бўлинглар.

— Асосий гап, ўртоқлар,— деб таъкидлади Константинов,— махфий ғилоф алмашиладиган жойни аниқлаганимиз йўқ. Уз мантиғига эга бўлган икки мулоҳаза бор. Уша «шоҳ»ни шоссега ёнидаги тор муюлишда ташлаш қулай, МРБнинг машинаси бир зум назардан йўқолади. Бу ер жарлик, ҳайкал ёнида ҳам тўхташ мумкин. Тўла асосланган бекат. Москванинг янги қурилишлари нима учун кишини ҳайратга солмасин. Ҳар эҳтимолга қарши катта районни қамал қилишимиз лозим. Шу боисдан ҳам полковник Гмиря сизларни ниҳоятда эҳтиёт бўлишга ундапти. Қандай саволлар бор?

— Уртоқ генерал, бугунги тун ягона имкониятми? — деб сўради кичик лейтенант Жохова.

Константинов сигарета олишга тутинаркан:

— Ҳа, бундан ўзга имкониятимиз йўқ,— дея вазмин жавоб қилди.

...Соат олтида Коновалов алоқага чиқди:

— Уртоқ Иванов, элчихонадан чиққан бешта машина Садовое кольцо бўйлаб Қрим кўприги томон йўналди. Улар орасида Лунс йўқ.

— МРБдан кимлар бор?

— Жекобс ва Карпович.

— Ўзларини қандай тутишяпти?

— Хотиржам... Йўқ, Жекобс кескин бурилиб чап йўлга ўтиб олди. Менимча «Волга»дан пароль олмоқчи.

— Карпович уни муҳофаза қиляптими?

— Йўқ, хотиржамлик билан учинчи йўлдан боряпти... Ён-берига карамаяпти... Жекобс пароль олди. Кескин бурилиб биринчи йўлга ўтди. Ана, айланяпти, Дубовнинг уйи ёнидан ўтди... Унинг машинаси турадиган жойга қаради...

— «Паркплатц» пароли унинг уйи ёнидаги тўхташ жойи бўлиши мумкинми? — Константинов ўйчан нигоҳини ёнида ўтирган Гмиря ва Проскуринга қаратди.— Нима учун унинг уйи ёнидан ўтди?

— Тор кўча бўйлаб юқорига кўтариляпти.— Конова-

лов ахборот беришда давом этарди. — Элчихона олдида тўхтади... Машина эшигини қулфламай ҳовлига юғриб кирди... У ердан чиқди... Қўлида бир даста журнал... Машинага ўтирди... Айланма йўлга чиқиб олди. Иккинчи йўл бўйлаб юрапти. Ун саккиз — йигирма беш... Кескин бурилиб четга, чап йўлга ўтди. Аланглапти...

— Сизни кўряптими?

— Билмайман.

— Кузатишни тўхтатинг, — деди Константинов.

— Хўп. У яна иккинчи йўлга ўтиб, Қрим кўприги томон йўл олди.

— Нима, уни иккинчи машинадан кузатяпсизми?

— Йўқ, биринчи машина маълум қиляпти. У ҳамон кузатув доирасида.

— Уни Зубовскийда қўлга олинг.

— Хўп.

Соат олтидан қирқ минут ўтганда Жекобс машинаси элчихона ходимлари истиқомат қиладиган уй ёнида тўхтади ва у ўз хонасига кўтарилди.

Соат еттида Константинов Ғалаба хиёбонида отланди.

Тинмай ёғаётган ёмғирда уст-боши жиққа ҳўл бўлиб кетган Коновалов ходимлари тунги соат бирда постдан олинди. МРБ учрашувга чиқмади. Иш барбод бўлди.

Славин

«Салом, жонгинам!

Кеча қўшнимиз Валерий Николаевич билан лифт ёнида учрашиб қолдик. У киши «Гўзал ва ёш аёлнинг ёлғиз яшаши қийин бўлса керак-а? Еки муҳаббат эрки бундай хаёлга боришга йўл қўймайдими?» деб сўради. Қариб қуйилмаган чол, оғзингга нима келса, шуни валдирайвераркансан-да, демоқчи бўлдим, лекин андиша қилдим. Одоб юзасидан индамадим. Лекин бу саволдан ўзимга фалсафий янгилик очдим. Худбинлик билан инсонийлик чегарасидаги иккиюзламачилик ниқоби бир кунмас бир кун, албатта йиртилади. Зўр-а.

Сени жудаям соғиндим, Виталий! Иродасиз хоним бақувват эркакнинг оғушини қўмсаб қолибди, деган хаёлга борма! Асло! Сенсиз яшай олмаслигим табиий, сен-

дек олижаноб эрим борлигидан фахрланаман. Бири кам дунё экан. Унинг камчилиги борлиги ҳам бир жиҳатдан яхши.

Ильинлар бир ойлик кучукча сотиб олишибди. Биласанми, эшик олдида финшиб, ҳожат учун ташқарига чиқаришни сўраркан. Айиқдек қўнғир, жуда чиройли. Сенинг қайтишингга шундай кучукча сотиб олсам дедим. Эрта-индин қайтсанг керак.

Иқтидор ҳақидаги гапимиз узилиб қолганди. Биласанми, аёллар иқтидорли эркакларни кўпроқ севишаркан. Одам Атони Момо Ҳавонинг иффатини бузганликда айблашларига мутлақо қаршиман. Чунки олманинг ярим палласини Момо Ҳаво ўз ихтиёри билан еган. Хулоса шуки, аёл киши муқом қилмаса эркак киши жунбишга келмайди.

Жуда зориқдим... Қачон бирга дам олгани борамиз? Пицундада ёзувчиларнинг дам олиш уйи очилибди. Қаҳвахоналари ярим тунгача ишларкан. Қизиқ, дам олувчилар соат ўн бирда ухлашади. Хоналари жуда шинам, равонлари ҳам бор экан. Сен нима дейсан? Майли десанг, Литфонд поликлиникасидаги танишларни ишга соламан. Биласанки, ҳар қандай эркакни ўзимга ром қилолишим мумкин. Ёки балиқчилар ҳузурига борамизми? У ҳолда келишингга атаб тиккан юбкамини киёлмайман.

Тезроқ кел. Эртага фолбинга бормоқчиман. Қилни қирқ ёрадиган бир фолбиннинг адресини беришди.

Шунақа гаплар.

Умуман олганда, ҳеч ким фикран одамнинг ақлига таъсир ўткази олмайди. (Кўнгли бўш одам бундан истисно.) Сержаҳл бўлиб қолдим шу кунларда. Тарки одат амри маҳол... Кутишдан ёмони йўқ... Кутиш кишини не-не қабоҳатларга ундамайди.

Иродаси мустаҳкам одамгина барчасига сабр-тоқат қилади. Болаликдан кутишни ёмон кўраман. Шунинг учун ҳам мен билан яшашга қийналсанг керак-а?! Чизган чизигингдан чиқмайдиган, аммамни бузоғидек ювош, назокатли аёл қайси эркакка ёқмайди. Ёки гапларим нотўғрими?

Нима учун қўрсман, биласанми? Сени ишдан чалғитишни, менга кўпроқ эътибор қилишингни хоҳлайман. Бу борада докторлик диссертациясини ёқлашим ҳам мумкин. Ҳатто сарлавҳасини ҳам ўйлаб қўйганман. «Эркакларни чалғитиш ва ўзига ром қилиш, севиш усул-

лари». Ушанда бутун аёллар мени ҳоли жонимга қўйишмаса керак-а.

Кеча Қонст, Ив. ва Лида кўнғироқ қилишди. Улар кўнглимни кўтармоқчи бўлишди. Сени мақташди. Тез орада қайтишингни маълум қилишди. Менга таскин берганликлари учун миннатдорчилик билдирдим.

Надя Степанова телефон қилди. Эридан бутунлай кўнглини узган бўлса ҳам Дима ҳақида сўради. Шунақа ҳам бемаъни аёл бўладими, тавба қилдим. Қозонга яқин борсанг, қораси юқади деганларидек, нима учундир ундан ўзимни олиб қочадиган бўлибман.

Сени йўқлигингни, Диманинг газетада босилаётган мақолаларидан бўлак ҳеч нарса билмаслигимни айтдим. Диманинг хатини шу конвертга солиб жўнатяпман. Эракк кишига ёзилган хатни ўқишга ҳар қандай аёл ҳам ишқибоз бўлади. Лекин бундай қилмайди — бу умр деб аталмиш кеманинг дарз кетиши билан баробар. Қизиқ, бир хил аёлларга сира тушунолмаймаман. Аввалига севгилари ҳақида оламга айюҳаннос солишади-ю, кейин қилғилиқни қилиб қўйиб, ажралишни исташмайди. Жанжал кўтаришади, жамоат ташкилотларига шикоят қилишади.

Москвадаги об-ҳавони тушуниб бўлмаяпти. Гоҳ совуқ, гоҳ иссиқ. Қон босими кўтарилган касаллар келаяпти... Эсингдами, Холодов қон босими бор кишиларга қуёш мўътадил бўлган кунлари ертўлада ўтиришни маслаҳат қилганди. Балки у ҳақдир, а?

Азизим, кеча поликлиникадан қайтаётганимда бир-бирини чўқилашаётган иккита каптарни кўриб қолдим. Бу қушларнинг уришини ҳатто хаёлимга ҳам келтирмагандим. Пикассо тинчлик рамзи сифатида ифодалаган қушлар чўқилашса-я?! Каптарлар бир-бирларига муҳаббат изҳор қилаётганларини кейин билиб олдим.

Илтимос, агар имкони бўлса инглиз медиги Айерсининг «Урта ёшдаги болаларда суяк жароҳати» китобини харид қилсанг. Поликлиникамизга синган-чиққан касаллар кўп келаяпти. Деразадан йиқилиб оёқ-қўлини синдирган қизларни айтмайсанми? Бу бекачлар онаси ёки бувиси уйда йўқлигида ойналарни артамиз деб шу фалокатга йўлиқишаркан. Илгарилари бетоб боланинг ёнида оналар ёки бувиларнинг кун бўйи ўтиришига рухсат беришмасди. Ҳозир эса... Кўнғилчанг бўлиб боряпмиз. Фаррошлардан кўнглимиз тўқ эмас. Бир эмас икки жойда ишлаб юз саксон сўм олишгандан кейин маоши юз олтмиш сўм бўлган врачни албатта менсишмайди-да.

Келгунингча иш кабинетингга дубдан қилинган ром қўйдирмоқчи эдим. Заминда ўзимизга қанча қулайлик яратсак, ўзимизни шунчалик ноқулай ҳис қиламиз. Маяковский ҳақ гапни айтган экан. Буюртма бир йилдан кейин тайёр бўлишини эшитиб ҳафсалам пир бўлди. Сени жуда соғиндим. Жума куни кечқурун келсанг қани эди. Шанба, якшанба кунлари бирга бўлардик.

Сени ўпиб қоламан. Севгилинг Ирина».

«Салом, Виталия!

Мактубингни олдим. Хуллас, Глэббинг «астар-авра-сини» ағдаришни бошладим. Бондан хушхабар кутяпман. Гайритабий манзара намоеън бўляпти. Мени бундай мавзуга рўбарў қилганинг яхши бўлди. Зепп Шанц Нагонияга алоқадор бўлган компанияларнинг акционери экан. Бу шов-шувнинг индаллоси. Масалага эса энди-энди аниқлик киритяпман. Зепп Шанц штурм отрядидаги каллакесарларни Огано ихтиёрига жўнатиш билан ҳам шуғулланаркан.

Бир оғайним бор — Курт Гешке. Жуда бамаъни йигит, «Шпигель»да мақолалари билан қатнашиб туради. Вальграфнинг дўсти. Қисқаси, уни ҳам бу мавзу қизиқтиряпти. Фарбий Берлинда иш кўрган Мао одамлари ҳақидаги ҳужжатларни унга бергандим. Шундай бўлгач, Зепп Шанцнинг кимлигини билишда, албатта, кўмак беради. Куртнинг ёзишича, ночор вазиятга тушиб қолган Пентагон хуфиёна режаси фош этилишидан кўрқиб, каллакесарларни Луисбургга «люфтганзе»да эмас, аксинча яширинча, америка юк самолётларида ташияпти. Курт оламни ларзага солиш учун имконият қидиряпти. У бунақа ишларга устаси фаранг. Тугун, албатта, ечилади. Ниқоблаш айёр Пентагоннинг кўрсатмаси бўйича қилинаётган бўлса-чи? Куртнинг таъбирича можаро қақшаткич бўлади, ваҳолонки, Бонндаги МРБ резиденти атрофида бекорга гирдикапалак бўлмаяпти. Унинг нияти кўлга илинарли далил-ашёни ковлаштириб, ўтдек куйдирмоқчи. Бироқ бу ҳақда кам гапиради. Жўнатган телексимга беш соат ичида жавоб берди. Чамаси телеграмма юборишни лозим кўрмаган. Чунки бегона кўз тушишини истамаган, ҳар кимга ҳам ишонавермайди. Ҳар кимга ишонавермаслигининг ўз сабаби бор.

Шунақа гаплар, қария. Москвада нима гап? Қандай янгиликлар бор? Умуман ишларим қизғин. Олишишга тўғри келяпти, шукрки, элчи ақлли, ёзувчининг ҳиссиёти бошқа касб-корнинг ҳиссиётидан батамом фарқ қи-

лишини яхши тушунади (бу ўзни бошқалардан устун қўйиш эмас, бу далилнинг содда тавсифи, холос). Шунинг учун ҳам мақолаларимни қўллаб-қувватлаяпти. Айримлар эса қарши. Ҳаддан ташқари бўрттириб юбораётган эмишман. Мен асло бўрттирмаяпман. Журналистлар — ўз уюшмасининг манфаати билан чекланган халқ. Бизнинг — уларнинг ҳам, ўзимизнинг ҳам фикримиз бир жойдан чиқаяпти. Олишувнинг бошланиши муқаррар, Оганонинг жазаваси тутса бас, қўлга қурол олишдан ўзга чора қолмайди. Тунлари кўчаларда автоматлар тириллаб қолади. Ҳарбий патруллар машинаси тиним билмайди. Йўқса аллақачон тажовуз бошланарди. Грисо комендант соати жорий қилишдан воз кечди. Очигини айтганда, бу мени бир оз хавотирга соляпти. Бу фитна арафасидаги Чилини ёдимга соляпти.

Кеча бир танишим «Репортажларингизда диалоглар ҳаддан ташқари кўпмасми? Бадний адабиёт учун диалог шарт... аммо журналистикада...» деб таъна қилди. Нима учун диалогни яхши кўришимни тушунтириб бердим. У ёки бу ҳодисани ҳис этишда, ўқувчининг эътиборини жалб қилишда, масалалар доирасини ихчамлаштиришда диалогнинг тутган мавқеи баланд. Диалогларда муаммони кенгроқ қамраб олиш, ўқувчини қизиқтирган саволларнинг ечимини бериш мумкин. Аксинча, қайтариқлар, ортиқча эзмалик тишга курмакдек тегади. Диалог суҳбатдошингни руҳлантиради. У билан ўз фикрингни ўртоқлашининг, унинг сўзларини асос қилиб олишинг, урғу беришинг, а с о с л а н и ш и н г мумкин. Бу ақлни пешлайди, шундай эмасми?

«Диалог рус журналистикаси анъаналарига хос эмас», деб эътироф этишди.

Шундай, энди анқовларимизга қайтайлик. Курт барчанинг фикри-зикрини банд этган Шанц тоға, биз излаётган нацист ва у билан ҳамкорлик қилган жиян ҳақидаги ҳужжатларни бирлаштиришни, бирваракайинга овоза этишни таклиф қиляпти. Курт бу икки итвачча аллақандай учинчи бир ифлос билан қариндош эканлигига ишора қиляпти. Унинг кимлигини очиқ айтмаяпти. Фикримча, у қизиқ бир тугуннинг учини топган.

Эртага мени чегарага, Огано бандитлари уя қурган районга олиб боришмоқчи. Бу йигитнинг нима иш қилганини биласанми? У ўқчилар нишонга олиши учун Грисо портретига буюртма бериб, биринчи суратни ўзи нишонга олибди. Қизиғи шундаки, бу нишонлар Штатларда босилибди. Муҳри бор экан, Жорж Грисо расминни

хитойлик рассом чизибди. Африкалик ёки европалик чи-зишолмайди, чеҳрасидаги миллий колоритини акс эттиришолмайди, дейишибди. Мени миллатчиликда айбламассан, деган умиддаман.

Пресс-барда британиялик журналист билан суҳбатлашиб қолдим. «Сизларни сариқ хатар ҳақида ҳатто қирқ бешинчи йилда огоҳ этган эдик. Одамларингизнинг ертўлаларда яшаётганлигига қарамай, Пекинни машиналар билан таъминлагансизлар», дейди. Жаҳлим чиқди. Уша йиллари мана шу қўлларим билан,— дедим унга,— вагонларга юк ортганман. Бу вагонлар вайрона Белоруссиядан Хитой томон йўлга чиққан. Ушанда биз тўғри иш қилганмиз, деб ўйлайман. «Сариқ» деганингиз нимаси. Хитойликларни яхши кўраман. Улар билан бирга яшаганман. Бир қозондан тамадди қилганман. Маони ҳам, Хуанни ҳам боғлаб бермаган. Хитойликлар буюк халқ, оғир йилларда нонимиз яримталигига, чопонимиз йиртиқлигига қарамай ёрдам берганимизни унутишмайди, унутмасликларини шарт. Агар лозим бўлса ўз фикримни қуйидагича изоҳлайман: «Фақат бугунги кунини ўйлайдиган сиёсий арбоб сариқ чақага арзимайди, фақат олдинни кўзлаши керак, сиёсий арбоб — қурувчи демак».

Қўхна дунё. Эзмалик қилиб юбормадимми? Сабртоқат билан тинглашдек ажойиб иқтидоринг бор. Ҳатто Нагонияда ҳам сенинг гиннозинг таъсиридаман.

Саломат бўл!

Дмитрий Степанов».

... Славинга йўлланган бу мактуб эгасининг қўлига тегмади. Совет чекисти генерал Стау ходимлари томонидан ҳибсга олинганди.

Глэбб

У чакалакзорга, чегарага кеч соат ўнда, атрофга ғира-шира қоронғулик чўмганда учди. Инчунин, ҳарбий аэродромга келгач портфелидан соқол ва мўйлаб олиб, паста билан даҳани, лаби устига ёпиштирганида юзи таниб бўлмас даражада ўзгарди-қолди.

Вертолёт қирқ беш минутдан кейин океан соҳилига қўнди. Трап ёнида хушомадгўйлик билан очилган лаблари орасидан кўп ичганидан сарғайиб кетган тишларини кўрсатиб Огано турарди.

— Сизни кўрганимдан хурсандман, Жон,— деди у катта, юмшоқ кафти билан Глэббнинг совуқ қўлини сиқиб.— Вақтингиз бемалолми? Еки бу сафар ҳам икки соатга келдингизми?

— Вақт тигиз, Марио.

— Юринг, акуланинг сузгичларидан овқат тайёрлашган, олдин иқтисод, кейин сиёсат.

— Акула гўшtidан татимаганимга ҳам анча бўлди.— Глэбб хўрсинди.— Жуда хуш кўраман. Ким пиширди? Менинг ошпазимми? Ванми?

— Ван ошпаз ҳақиқатдан ҳам уста экан, тавсиянгиз учун раҳмат.

— Ёмон одамларни тавсия қилмайман. Ван Гонконгда тоза кўнглимни овлаган, пазандаликда унга тенг келадигани йўқ.

Пальма остидаги тахтасупага қўйилган столга тўкин дастурхон ёзилган. Учта кресло ёнида ёниб турган машъалалар ёриғида қўлларида ўйинчоққа ўхшаш Исроил автомати тутган соқчиларнинг шарпаси кўзга ташланарди.

— Лао қаерда?

— Шу ердан.— Лао қоронғиликдан жавоб қилди.— Бошқаларнинг соясида яшашни яхши кўраман.

Глэбб орқасига ўгирилди. Пекиннинг Гонконгдаги собиқ резиденти, ҳарбий маслаҳатчи Лао қоронғиликдан чиқиб, тахтасупага кўтарилди. Унинг чеҳраси бўзаргандек туюлди. Мистер Лиманинг банк корпорациясида «бошпана» топганидан буён у озган, қариган, пешонасини чуқур-чуқур ажин излари қоплаган эди.

— Бетобмисиз? — деб сўради Глэбб унинг қўлини сиқиб.— Еки олишув олдидан асабийлашяпсизми?

— Бетоб бўлишга ҳам, асабийлашишга ҳам ҳуқуқим йўқ.

— Буйруққа биноанми ёки ғалабага ишончингиз комиллиги учунми?

— Ҳам ундай, ҳам бундай.

— Бу ерда ортиқча киши кўп, Марио. Сухбат ниҳоятда нуфузли бўлади, — деди Глэбб атрофга аланглаб.

— Соқчиларим инглизчани билишмайди. Алифни калтак деёлмайдиган соғлом, садоқатли ҳайвонлар...

— Шундай бўлса-да, Глэбб ҳақ, — деди Лао, — мен соҳил бўйлаб сайр қилишни, сўнгра кечки овқатга ўтиришни таклиф қиламан.

У Глэббнинг қўлтиғидан олди.

— Лэнглининг бу ерга резидентни юбориши мумкинлигидан кўпроқ ташвишдаман,

— «Факел» операцияси бошланишига ўн кун қолганда-я? Бунинг учун аҳмоқ бўлиш керак. — Глэббнинг энсаси қотди.

— Уларни доҳий деб ўйлаяпсизми? Албатта, бу аҳмоқона иш, аммо бу мени ташвишга соляпти.

— Балки, шефим билан адмиралга телеграмма жўнатишим лозимдир? — деб сўради Огано.

Лаонинг энсаси қотди.

— Унга нималарни баён этмоқчисиз?

— «Мистер Глэбб билан муносабатларимиз жуда яхши тус олган, шу боисдан...»

Аччиғланган Лао елкасини учирди:

— «Янги резидентни юбормаслигингизни сўрайман», — деб Оганони сўзини хулосалади. — Одамларим янги келгиндини ҳам отиб ташлашлари турган гап. Шундай эмасми?

— Битта ёки иккита группангизнинг қўлига қурол тутқазсангиз, бас, — деб таъкидлади Глэбб, — ҳамма ишни ими-жимида бажаришади. Матбуотда «ҳаракатдаги қизил армия» террорчилари билан отишма вақтида ҳалок бўлди, деб хабар тарқатишади, вассалом...

— Сира-сира ҳожати йўқ. — Лао монелик билдирди. — Сизга ҳавасим келади, Жон. «Ҳаракатдаги қизил армия»ни биз тўқиган уйдирма деб ўйлашади. Бизнинг тахминимизча Лоренсни сўллар, яъни руслар ўлдиришган. Ёки бу кубаликларнинг иши. Менинг одамларим эса Лоренснинг вафоти Нагониядаги воқеалар билан боғлиқлигини эътироф этишяпти. Бошланиш чакки эмас. Бун бир оз силлиқлаб, газетада босиб чиқарса бўлади. Жон, ҳузуримизга фақат иш юзасидангина ташриф буюрмаслигингизни илтимос қилмоқчиман. Илтимосларингизни ўз вақтида бажаряпмиз. Сиз эса бизни маломатга қўяяпсиз.

— Асос?

— Икки ҳафта бурун вертолётнинг янги партиясини жўнатишни ваъда қилгандингиз. Қани улар?

— Пентагон билан бир режани амалга ошириш осон деб ўйлайсизми?

— Мен қўлимдан келмаган иш учун мудофаа министрлигини рўкач қилмаяпман-ку. Огоҳлантирувчи радиограммангизни жўнатганингиз ҳамон, бир соат ўтар-ўтмас Белью баргараф этилди. Лоренсни яккалаб

қўйишни илтимос қилдингиз. Икки соат ичида пухта ўйланган ҳийла-найранг билан уни баргараф этдик. Бу борада Пекиннинг кўмагига муҳтожманми, йўқми, бу менинг ишим — масаланинг бу томони сизни қизиқтирмайди, шундай эмасми? Нима учун энди Пентагон билан бўлган муносабатингиз мени ташвишга солиши керак?

— Вертолётлар бўлади, — деди Глэбб. — Ваъдам қатъий.

— Қачон?

— Сизга юборган ва унда қайд этилган мулоҳазалар асосида қайта таҳлилдан чиққан операция планини ўзим билан бирга олиб кетишим керак. Вертолётларни флот орқали, зудлик билан жўнатишларини талаб қиламан.

— Яхши. Ташаккур. Умид қиламиз, Жон. Энди иккинчи масала. Сиз русларнинг Нагонияга жўнатаётган юклари қисқаради, деб ваъда қилгандингиз. Аксинча, улар жиддий тус оляпти.

— Лоренснинг ўлдирилиши ҳақида тайёрлаган дастуриламал ҳужжатларингиз билан русларни тор кўчага тиқиб қўямиз, деб ўйлайман. Газеталар рус кемалари учун портларни ёпишни талаб қилишади. Худлас ҳужжатларингизни интизорлик билан кутаман.

— Чиндан ҳам Стауга ишонасизми?

— Ҳа.

— Унинг томоғини мойлаб турсангиз керак? — деб сўради Огано.

— Биз у билан дўстмиз, — Глэбб жилмайди. — Бу одамга ишонаман.

— Лоренснинг ўлимига дастак қилмоқчи бўлган русингиз билан ким шуғулланади?

— Стау. Унга мурда керак. Яна «ҳаракатдаги қизил армия» билан алоқада бўлган ва уни маблағ билан таъминлаб турган рус, жаноб Славин америкалик савдогарни ёвузларча ўлдирди» деган хабар зарур.

Лао афтини бужмайтирди.

— Ҳаддан ташқари эҳтиросга берилиш яхши эмас, Жон. Гонконг воқеасидан бери эҳтиросга мойил бўляпсиз. «Қизил армия»ни ўз ҳолига қўйинг, бўрттиришнинг ҳожати йўқ.

— Бўрттириш — виждонли кишининг ёлғонидир, — Глэбб хўрсинди.

Лао Глэббнинг қўлтиғидан тутиб, дастурхон ёнига олиб келди.

— Жон, Вашингтондаги айрим кишилар бизга бевосита кўмак беришларига қарши эканликлари ҳақидаги таассурот сизни безовта қилмаяптими?

— Безовта қияпти. Ит эмган тинчликпарвар «Реал сиёсатдон»ларга Кеннеди, айниқса Рузвельт хотираси тинчлик бермаяпти.

— Адмирал қатъийми? «Реалистлар» инглизларнинг найрангига учишмайдими?

— Йўқ. Менимча йўқ. Фақат тезроқ бошласак эди, Лао. Ушанда Марио зарба беради, унинг командаси Нагонияга киради. Ана ўшанда ҳамма иш чинакамига юришиб кетади. Самолётлар юборишга, десант ташлашга мажбур бўлишади. Фақат бошласак бас.

— Белгиланган муддатдан уч кун илгари бостириб киришимизга қандай қарайсиз?

— Ҳозир жавоб беролмайман... Биз мукамал маълумотни кутяпмиз.

— Қаердан?

— Ишончли кишимиздан.

— Одатда содиқ бўлмаган кишилар маълумот беришади, Жон.

— Ҳар бир одамдан тегишли хулоса чиқариш лозим.

— У қандай руҳдаги маълумот юбориши мумкин?

— Ундан фақат битта жавоб кутяпмиз. Марио Нагонияга кирганида руслар қандай йўл тутяшади?

— Улар ҳеч нарсага улгуришмайди, Жон, — деб жавоб қилди Огано. — Бостириб киришни бошлаганимиздан кейин уч соат ўтар-ўтмас руслар қўл-оёқларини ёзолмай қолишади. Менинг ҳукуматим билан ҳисоблашишга мажбур бўлишади. Марҳамат дўстларим, дастурхонга яқинроқ ўтиринглар, акула гўшти пишиб, ўтиб кетмасдан тановул қилайлик.

— Бостириб кириш плани қани, Марио? — деб сўради Глэбб.— Мен Лаонинг таҳриридан чиққан плани назарда тутяпман.

— Шу ерда, — деди Огано қўли билан френчигининг ён чўнтагини ушлаб кўраркан.

— Марио ўз шифри билан Лэнглига ҳеч нарса маълум қилмадими? — деб сўради Глэбб.

— Нимага? — Лао елка қисди. — Сизнинг резидент бўлишингиздан манфаатдормиз. Шундай бўлгач, маслаҳатингизсиз иш кўришдан қандай наф бор? План туздикми, унга амал қиламиз, Жон. Энди охиргиси:

Москвадаги имкониятларингиздан келиб чиқиб бизга ёрдам бероласизми?

Глэбб салфеткани тиззаларига солди. Қўлидаги фужерни ўйнай бошлади. Оганого қараб қўйди.

— Виски ичасизми? Еки жинми? — деб сўради Лао.

— Рус ароғидан ичаман.

— Жон, жавобни кутяпман, — деди Лао.

— Жавоб ололмайсиз.

— Жон, ўн йилдан бери дўстмиз. Гонконгдаги ботқоқдан сизни мен олиб чиқдим. Лоренсчи бартараф этиш билан бу ердаги мавқеингизни ҳам кўтардим. Ўз оёғингизга ўзингиз болта урманг!

— Марио Нагонияга киргандан кейин жавоб берман, Лао. О' кей?

Лао бош силкитди.

— Ўз оёғингизга ўзингиз болта урманг, Жон. Агентларингизнинг исми ва лақабига муҳтож эмасман. Ҳозирча муҳтож эмасман. Фаҳм-фаросат билан иш кўраёт, ганингиздан аёнки Москвада ўз одамингиз бор. Менга берган маълумотингиз эвазига унга кўмаклашишга тайёрман. Агентурангизнинг хавфсизлиги таъминланганми? Уларнинг фош қилинмаслигига ишончингиз комилми?

Глэбб Огано қўйиб узатган ароқни ичди. Овоз чиқариб хўрсинди ва:

— Менинг одамларим учун ташвиш қилмасангиз ҳам бўлади, Лао. Уларнинг осойишталиги таъминланган. Ҳарҳолда яқин ярим йил ичида ҳеч қандай хавф уларни безовта қилмайди, — деб жавоб қилди.

— Огоҳ бўлинг. Хавотирланаётганимни айтиб қўйишни дўстона бурчим деб биламан. Огоҳ бўлинг. Рақибининг кучи билан ҳисоблашмагани, ўзига ҳаддан зиёд ишонгани учун ҳам немислар урушда бой беришган. Сиз қариндошларингизнинг хатоларини айнан такрорлаяпсиз, ҳали бунга бошингиз билан жавоб берасиз. Зотовдан бирор нарса чиқишига гумоним бор. Иккиюзламачилик — сиёсатга ёт услуб, сиз эса корчалолик даражасидан сиёсатчилар сафига ўтишни жудаям истаяпсиз, Жон, истагингиз яққол сезилиб турибди...

— Ҳурматли Лао, дўстлигингизни қадрлайман. Аммо сиз бир ёқлама фикр юритяпсиз. Зотов ҳали гуноҳини ювиши керак. У ўзининг поклигини и с б о т қилиши шарт, бунга эса бир кун эмас, ойлар керак, ваҳолонки, агент узоғи билан бир йил сермахсул бў-

лади, буни иккаламиз ҳам яхши тушунамиз. Ҳар-ҳолда, бундан ортиғига умид ҳам қилмайман. Москвадаги ишончли кишилар бир йил мобайнида фош этилишдан сақлаш учун бутун чорани кўришим керак. Кейин дунёни сел босса тўпиғимга чиқмайди. Уйлайманки, Марио мени ўзига иқтисод ва молия бўйича маслаҳатчи қилиб олади. Бундан ортиғига даъво қилмайман. Таҳлилдан чиққан планни беринг, Марио, вақтим зиқ...

*«Марказий разведка бошқармаси.
Стратегик планлаштириш бўлимига.
Ниҳоятда махфий.
28.01.45—78.*

МРБ директорининг мулоҳазалари асосида «Факель» операцияси планига аниқлик киритилди ва унинг тугал кўрилиши қуйидагича:

1. «Х» кун — шанба, эрталабки соат 7.00.
2. Президент саройини бронедесант билан бирга ҳаво кучлари ишғол этади. Йигирмата вертолёт индига «С» пунктга қўнади.
3. Жорж Грисога ҳукуматни ихтиёрий равишда генерал Оганого топширганлиги ҳақида халққа мурожаат қилиш таклиф этилади.
4. Акс ҳолда, у ўзини-ўзи отиб ўлдиради.
5. Жорж Грисони дафн этишни ўз зиммасига олган Огано ҳукумати мамлакатда умуммиллий мотам эълон қилади.
6. Огано кўмак сўраб бизга эмас, Пекинга мурожаат қилади. Бундан ташқари у ўз мурожаатида (аниқлик киритилган текст илова этилади) АҚШнинг денгиз пийдаларини босқинчиликда айблайди.

*МРБ резиденти вазифасини
бажарувчи Жон Глэбб».*

*«Генерал Оганонинг Нагония халқига мурожаати
тексти.*

Азиз ватандошлар!

Озодликка эришганликларингизни қизгин қутлайман. Чет эл босқинчиларига қарши исён ғалаба билан яқунланди. Мени чақирдингиз ва мен миллатга хизмат қилиш учун ихтиёрингизга келдим.

Бугун тақдир тақозосига чап беролмай фожиали ҳалок бўлган Жорж Грисога аза очдик, виждонли, пок

инсоннинг вафоти куни-кечагина қуллик занжирини парчалаган халқ учун оғир жудодликдир.

Мен миллий ҳаракатимизнинг ғалаба билан якунланганидан чет элдаги дўстларимиз хурсанд бўлишадди, деган умиддаман.

Мен шу ўринда, Пекин биринчилардан бўлиб бизга ёрдам қўлини чўзганлигини таъкидлашим керак. Мен мамлакатимиз қирғоқларига АҚШ денгиз пиёда десанти ташланишига кескин қарши чиқаман.

Мен яна бир бор такрорлайман: умримнинг охиригача миллий революциямиз ишига хизмат қиламан!

Худо ва ғалаба бизга ёр бўлсин!»

Константинов

...Режиссёр Ухов Константиновга актёрларни сиводан ўтказиш учун консультант мутахассиснинг фикри зарурлигини, бадий совет муқим қарорга келолмаётганини маълум қилиб, ҳар куни телефон қиларди.

— Яхши, ҳузурингизга соат ўнда ташриф буюрсамчи? — деб сўради Константинов. — Малол келмайдими?

— Кечаси соат ўн иккида келсангиз ҳам майли! — деди Ухов ҳаяжонланиб. — Сизни, режиссёр Женя Карлов билан бирга кутамиз. Ярим тунда келсангиз ҳам майли, бемалол!

— Рафиқамни таклиф қилсам майлими? — деб сўради Константинов.

— Бажонидил, бошим кўкка етади.

... Константинов ёрдамчисига съёмкачилар группаси билан монтажчиларнинг телефон номерини бераркан, фавқулодда зарур бўлиб қолганида қўнғироқ қилишни, «Мосфильм»дан ўн минут ичида етиб келишни тайинлади. Сўнг Лидага сим қоқиб тўққиздан элик беш минут ўтганда йўлакка чиқиб туришини таъкидлади.

— Беш минута кам ўн десанг бўлмайдами? — деб кулиб сўради Лида.

— Деёламан, истак майлига мойиллик бўлади. Кейин «кам» сўзини ёқтирмайман. Унда умидсизлик маъноси яширинган, — деб жавоб қилди Константинов.

Намойиш зали дим, вентилятор ишламаётган эди. Лида оҳиста эрининг чехрасига боқди. — Тунларни

КГБ да ўтказаетган, бор-йўғи уч соат ухлаётган эри озиб-тўзиб кетганди.

Константинов Ухов ва Карлов билан самимий саломлашди. Монтажчи қиз Маша билан ҳазиллашди. Ёз серёғин келганидан нолинди. Чарчоғини ёзиш учун бир оз латифағўйлик қилди. Костюмини ечиб, стул суянчигига ташлагач:

— Қани бошладикми? — деб мақсадга кўчди.

Константинов чекистлар ҳақидаги фильм сценариясининг таҳлили устида салкам икки ҳафта ўтирди. Саҳифаларнинг ҳошияси фикрлар билан тўлганди. Уховнинг капалаги учиб кетди.

— Сценария тасдиқланган-ку, Константин Иванович!

— У ҳолда мендан нимани истайсиз?

— Нимани? Фильмнинг ишончли чиқиши учун профессионал кўзи билан кўриб чиқасиз деб ўйлагандим.

— Худди шу нуқтаи-назардан кўриб чиқдим. Модомики, муаллиф мендан кетгунча, эгасига етгунча қабилида иш тутган экан, бундай лўттибозликдан нима учун сизни огоҳ этмай.

— Бу лўттибозлик эмас, таомилга айланган нарса.

— Жуда ёмон. Бархударов «бошни қотирмоқ» иборасини «боши берк кўчага кириш» деб шарҳлайди. Мен чекистнинг саёз сўзлашишини истамайман.

— Наҳотки «боши берк кўчага киритса?»— Ухов ажабланди.— Жин ургур, Лунинг калласини бир шамоллатиш керак.

— Шамоллатиш керак,— деб такрорлади Константинов кулимсираб.— Давом этайлик. Энди асосий гап. Сценарияда ёлғон кўп. Сизнингча айғоқчиларни тутиш пашша кўришдек иш эканда? Бу ёлғон. Айниқса, ҳозирги кунда айғоқчи фавқулудда ҳодиса. Чинакам айғоқчи — бу душманнинг мураккаб, ташқи сийсатга хос тажовуз демак. Айни кунда совет кишини ёллаш жуда мураккаб масала. Чунки бу жамиятимиз руҳига тамоман зид эди. Ихтиёрий ёки тазйиқ остида турмушимизнинг фаровонлигидан кўз юмган кишининг ўзи аномалия.

Ухов сценариядан битта нуқта, ҳатто тиниш белгисини ўзгартиришга, таъйёр нарсани йўққа чиқаришга тиш тирноғи билан қарши чиқди.

— Сизни ундай қилинг, бундай қилинг деб зўрламайман,— таъкидлади Константинов.— Айтишим лозим бўлган мулоҳазаларимни баён этдим, холос. Менинг мулоҳазаларимга қўшилмасликка, бошқ

консултантга мурожаат қилишга тўла асосингиз бор.

(Киночиларни икки тоифага ажратиш мумкин: ўз ҳамкасбларининг фикр-мулоҳазаларини эътироф этувчи «қайсарлар» ва дўстларининг маслаҳатларидан тўғри хулоса чиқарувчи, лозим бўлса, фильмни бутунлай йўққа чиқарувчи «амалиётчи»лар. Ухов иккинчи тоифадагилардан бўлса-да, нима учундир фильмни суратга олиш ҳақидаги буйруққа имзо қўйилгандан бери «қайсар»лик қилар, барчага тазйиқ ўтказарди. Уринли ташбиҳларга бажонидил қулоқ осадиган киши, пул муомилага киргандан, ленталарнинг илк ўрамлари суратга олингандан кейин бутунлай ўзгарган эди. Ухов «Мен бундай тушунаман» қабилида иш тутувчи диктатор ва кўрс, ҳар қандай танқидни рад этувчи қайсар режиссёрга айланганди-қолганди.)

Константинов янги консултант таклиф қилиш ҳақида оғиз очиши ҳамон Уховнинг да м и ичига тушиб кетди. Рассомнинг инжиқлигидан нолинди. Чекистларнинг шарафли иши борасида маъруза қилди. Охиروقибат Константиновнинг мулоҳазаларига тўла қўшилди.

Константиновнинг ҳукмига ҳавола этилган биринчи роликда тасвир асосий мавқени эгаллаганди. Дарё соҳили бўйлаб сайр қилиб юрган актёр дам ўтмай югура бошлади. «Қалдирғоч»нинг гўзал парвози мисол нариги қирғоққа сакраб ўтди. Шу дамда Константинов дарё сувининг илиқ ва майин шабадасини аниқ сезгандек бўлди.

— Унинг ҳар бир ҳаракатини ҳис этиш керак,— деб тушунтирди Ухов.— Шу ўринда актёрнинг мутаносиб бўлиши муҳим омил.

«Қани ҳозир Дубовнинг юриш-туришини аввалгидек тиклашнинг иложи бўлса?!— бу фикр Константиновнинг миясига яшиндек урилди.— Турмадан ўзини олиб қочди! Нима учун? Йўл-йўриқ кўрсатишганми? Доим бирор нарсадан ҳадиксираб ёки чўчиб юрадиган кишининг ўзини ирода этолмагани унинг юриш-туришидан яққол сезилиб туради. Аммо ғайритабиий бўлсада, бу иродасизликни «хислатлар йиғиндиси»га қўшамиз».

— Мана шу ерга диққат қиласиз, — деб шивирлади Ухов.— Биз бош, ижобий роль учун Броневойни танладик. Бадий кенгаш билан олишишга тўғри келади, ҳали.

— Нимага?— деб ажабланиб сўради Константинов.

— Бурнининг остидагидан нарини кўролмайдиганлар Мюллер қуйиб қўйгандек ўхшашидан қўрқияпти.

— Беҳуда гап. Актёрлик — табиат инъоми, у ролини қойилмақом қилиб ижро этиши керак.

— Қани энди сиз ҳам бадий кенгашимизнинг аъзоси бўлсангиз эди,— деди Евгений Карлов,— мушкуллимиз осон бўларди.

Броневоё ролини ҳаққоний ижро этганлиги билан ажралиб турарди. Аммо унга нимадир халақит берар, қимтиниб турарди. Константинов актёр муаллифининг гапларини ҳазм қилолмаётганини сизди. Ҳақиқатан ҳам уч босқичдан ўтган сценария жаноби олийлари — Актёрнинг дидига ўтиришмаслиги мумкин. Броневоё ўзига маъқул бўлмаган тексти ўқиб берарди. Ундов сўзлар паст оҳангда кулгули чиқарди. Сценарий муаллифининг чизган чизигидан чиқолмай талқинни бузишга мажбур бўларди. Кинода диалог асосий ўринни эгаллайди. Режиссёр бу услубдан мақсадга мувофиқ фойдаланиши керак.

Кейинги роликда актёр жосусга айланди-қолди. Актёрнинг биринчи кадрлардан бошлаб қўрқув ва ғазаб қўршовида бўлиши, осонгина миррасига тақалиши Константиновга ёқмади:

— Бунақаларнинг изига тушишнинг ўзи кулгили,— деб таъкидлади у.— Унинг кимлиги бир чақиримдан кўриниб турибди.

— Нима, душманни қаҳрамон қилиб кўрсатишим керакми?— Ухов таажжубланди.— Бунинг учун калламни олишади.

— Ким? — деб сўради Лида. У эрининг тафтсиз бармоқларини кафти орасига олди. — Ким каллангизни олади?!

— Биринчи навбатда эрингиздан чўчияпман.

— Бемаъни гап.— Константиновнинг энсаси қотди.— Едингизда бўлса, сценарияда рақиб калтафаҳм ва аҳмоқ қилиб кўрсатилганига бир неча бор эътиборингизни қаратган эдим. Аслида эса жосус айёр ва иқтидорли бўлади. Ҳа, ҳа, иқтидорли бўлади.

— Бадий кенгаш муҳокамасида сизга орқа қилсам бўладими?

— Нега энди? Бор гапни ўзим айтишим мумкин.

Икки томонидаги бир-бирига зид икки нигоҳни — Уховнинг илҳақ ва беҳаловат, Лиданинг меҳр ва маъюслик билан боқаётган нигоҳларини ҳис қилгани

учун ҳам Константинов фильмнинг қолган сахналарини сукут сақлаб томоша қилди.

Экрандаги шарпалар йўқолиши ҳамон чироқ ёнди. Лида ўша заҳоти эрининг кафтлари орасидаги бармоқларни бўшатиб, кресло суянчигига ястанди.

Ухов тамаки чекиб олгач, кафтларини бир-бирига ишқалаб, ясама кулгу билан жилмайди:

— Энди очикчасига гаплашиб оламизми?

— Чиндан ҳам очикчасига гаплашмоқчимисиз?— деб сўради Константинов.

Карлов жилмайиб қўйди.

— Константин Иванович, бутун умидим сиздан.

— Очиги бу томоша менга ёқмади,— деди Константинов.— Илтимос, хафа бўлманг.

— Фякрингизни тушундим. Константин Иванович. Сизнинг асосингиз?

— Биласизми, барчаси жўн ва саёз. Маъно, мақсад йўқ. Аввалламбор, чекист ақли билан, маълум мақсад билан иш кўради. Мақсадни эса қолипга солиб бўлмайди. Мана гап қаерда. Бошлигим, генерал Фёдоров уруш пайтида немис жосусларини тутиш билан шуғулланган бўлимга раҳбарлик қилган. У менга ғалати бир воқеани сўзлаб берганди. Бизга ёлланган «немис агенти» ёрдамчилар, қуроллар ва иккинчи радиостанция юборишларини сўраб ёзган телеграммани абвер Қанарисга жўнатади. Худди шу воқеа Богомоловнинг «Қирқ бешинчи йил августи» романида жуда маҳорат билан талқин этилган. Хуллас, телеграммани олган Қанарис қандай жавоб қайтарганини биласизми? Шифровкада тафсилотга аниқлик киритишлиши сўралган эди. Бахтга қарши агент юраги ёрилиб ўлди. Аҳвол мушкуллашди. Айни шароитда ўйинни бой бериш мутлақо мумкин эмасди. Фақат ғалаба керак эди. Ғалаба. Маълумки ҳар бир агентнинг ўз радиопочерки бўлади. Бу борада душманни алдаш, ўз-ўзига чоҳ қазиш билан баб-баробар. Нима қилиш керак? «Унг қўлим бомбардимон вақтида яралангани учун передатчикни чап қўлимда бошқардим»,— деган жавоб юборилади. Кутилмаганда яна савол беришади: «Игорнинг соғлиги қандай?» Бу хавф ҳақидаги ишора эди. Чунки агент барча тафсилотни гапириб берганди. Хотиржамлик билан: «Игорь ҳарбий касалхонадан Харьковга, Лида холаникига кетди»,— деб жавоб берилди. Бироқ, бу жавоб Қанарисни қондирмаслиги аниқ эди. Улар иккинчи бир агентига телеграмма

юбориб, ундан фронт линиясини кесиб ўтишни, ўша ўлган одам билан учрашиб, унинг қўли яралангани рост ёки ёлғонлигини тасдиқлашни сўрашади. Нима қилиш керак? Бундай шароитда сиз қандай йўл тутган бўлардингиз?

— Билмайман,— деб жавоб қилди Ухов.

— Шошилмасдан, яхшилаб ўйланг. Ҳа, айтганча, Канарис ўз ҳузурига чақираётган агент Фёдоров қабулда ўтирарди. Сиз қандай йўл тутардингиз?

— Фронт линиясини кесиб ўтишнинг иложи йўқлигини маълум қилардим.

— Канарис учун бу жавоб эмас.

— Агар жавоб қайтарилмаса, операция барбод бўлади,— деди Карлов.

— Бу ҳам жавоб эмас. Ахир биз келишиб олдикку, операцияни барбод қилишнинг сира иложи йўқ эди. Агар операция амалга ошмаса, Фёдоров бу мартабага эришолмасди.

— Бетоқат қилмасдан ўзингиз айта қолинг,— деди Карлов.

— Фёдоров Канарис ҳузурига чақирилган агент билан бир ҳафта бирга бўлди. Асирга тушиб қолган, аросатдаги бу рус власовчиларга қўшилиб кетганди. Абвер разведка марказига ёлланганди. Фёдоров у билан битта хонада, ҳатто бирга ётиб, бирга тураёзди. Унинг одамийлигини йўқотмаганига ишонди — ҳатто душманда ҳам заррача бўлса-да, одамгарчиликни излаб топиш мумкинлигига ишончи комил эди. Аини шу пайтда чекистлар эвакуация туфайли тўс-тўполон мамлакатдан агентнинг яқин қариндошларини излашарди. Ниҳоят, унинг укасини топишади. Фронтдан топишади. Уни самолётда Москва бўсағасидаги «боғ ҳовли»га келтиришади. Фёдоров ака-укани бемалол мулоқотда бўлиши учун Москвага бориб келишларига ижозат беради. Улар эртаси кунни кечқурун «боғ ҳовли»га қайтишади. Бир ҳафтадан кейин эса агент Канарис ҳузурига учиб кетади. Сўнгра қайтиб келади. Шу тариқа операция муваффақият билан якунланади. Бу мавзу эмасми? Душманга қадар ич-этимни еяёзган Фёдоровнинг ички кечинмалари, «қўли ярадор бўлган»нинг олдига боришлари ёзувчи учун ижод манбаи бўлмайдами, ахир?!

— Фильм учун яхши сюжет экан, — деди Карлов.

— Сценариямнинг ҳоли нима бўлади?— Ухов чу-

қур хўрсинди.— Еқиб ташлайми? Уни бўлак-бўлакка ажратиб бўлмайди, биласизми?

— Диалогларнинг муаллифини чақиринг,— деб мас-лаҳат берди Қонстантинов.— Ғарб мамлакатларининг киностудияларида ақлли кишилар ишлашади. Улар диалогларнинг пухта чиқиши учун ёзувчини, анча маҳоратли ёзувчини таклиф қилишади...

— Маҳоратли ёзувчига катта ҳақ тўлашади ҳам,— деди Ухов.

— Яна бир гап. Жосусингизнинг ўзинга хослиги ишонарли чиққан бўлса-да, бироқ у тарози палласини боса олмайди.

Ухов монтажчига мурожаат қилди:

— Бошқа актёрларнинг фотосуратини кўрсатинг. Авекинга ўхшаш актёрларнинг сурати туширилган плёнкалар борми?

— Бор.

— Унга жудаям, эгизакдек ўхшаш, аммо, бир оз мутаносиблик етишмайди,— деди Ухов чўнтагидан сигарета олиб чекаркан.

Яна камера шиғиллай бошлади. Экранда намоён бўлган актёр ҳозиргина жосус ролини бесўнақай ўйнаган актёрга икки томчи сувдек жуда-жуда ўхшашлигини кўриб Қонстантинов ҳайрон қолди.

— Нима, уни грим қилганмисизлар?— деб сўради.

— Ҳа. Бу борада Римочкамизнинг олдига тушадигани йўқ,— деб жавоб қилди Карлов.— Худди кўздан боқиб тургандек ўхшатишга жуда уста.

— Ақл бовар қилмайди,— деди Қонстантинов вужудини қамраб олган ғайритабиий ҳаяжонни ҳис қилиб.— Сира ақл бовар қилмайди.

— Кино — ақл бовар қилмайдиган нарсаларнинг синтези,— деди беихтиёр кулиб Карлов.— Яқинда бир актёрим қазо қилди. Бош ролни ижро этаётган эди. Бор-йўғи икки-уч саҳнани суратга олиш қолганди. Тасаввур қилинганга? Фильмни бошқатдан олиш керакми? Иложи йўқ, чунки ҳеч ким пул бермайди. Шунда мен актёрнинг дублёрини топдим. Юз тузилиши бир оз ўхшамаса-да, елкасидан қарасангиз худди аввалгисига қуйиб қўйгандек ўхшарди. Бир амаллаб профилдан учта саҳнани суратга олдим. Бу ўрин алмашувни ҳеч ким, ҳатто тажрибали режиссёрлар ҳам пайқашмади.

Қонстантинов кескин ўрнидан турди, костюмини кийди, беихтиёр чўнтагидан сигарета олиб чекди:

— Уртоқлар, кечирасизлар, мен кетишим керак.

ҚГБга қайтгач, Константинов лифтни кутмади, ўз хонасига, бешинчи қаватга пиёда кўтарилди. Гмиря ва Проскуринни ҳузурига чақирди.

— Дубовга ўхшаш одам керак. Шу бугуноқ бизга «ўхшаш» одам керак. Эртага у Дубовнинг машинасига ўтиради. Ҳар кун эрталаб машинада қирғоқ бўйлаб институтга борадиган, вестибюлга чиқиб, яширин йўл билан ёнимизга қайтиб келадиган, кейин соат олтида Ольгани ишхонасига бориб, уни уйига олиб кетадиган одамни топишимиз шарт. Бошқа иложи йўқ. Ольгани бу ишга жалб қиламиз. «Ўхшаш» одамни қачон топамиз?

— Ольгани кўндириш мушкул,— дея қаршилиқ билдирди Проскурин.— Ахир у ошиқи-беқарор бўлиб қолган-ку.

— Уни кўндиришни ўз зиммамга оламан,— деб жавоб қилди Константинов. — Аввало «ўхшаш»ни қидириб топиш керак. Уша одам билан МРБни алоқага чиқишга мажбур қиламиз. Ҳарҳолда менда худди шундай тасаввур пайдо бўляпти. Чамаси, улар Дубовни кўрмаётганликлари учун индашмаяпти. Дубов доим кузатаётганликларини айтганди-ку, ахир...

— Ўхшашни таниш осон,— деб таъкидлади Гмиря,— уларни алдай олмасак операция бутунлай барбод бўлади.

— Бу ўхшаш одамнинг маҳоратига боғлиқ,— деди Константинов.— У учун ракурс топамиз, Дубовнинг феъл-атворини пухта эгаллашни таъминлаймиз. Энди гап бундай. Мен МРБга Дубовнинг контроль имо-ишора берадиган жойларини ўрганиб чиқдим. Улар Дубовни қуйидаги маршрутларда алоқага чақираётганликлари маълум бўляпти: Садовое кольцо, Истироҳат боғи, Ленин проспекти бу биринчи маршрут; иккинчиси эса Дорогомилловский кўприги, соҳил бўйлаб «Мосфильм» ёнидан ўтади. Университет кўчасидан тўғри Ленин проспектига чиқади. Шундайми? Учинчи маршрут: Можайск шоссеси, кичик айланма йўлга бурилади. Ғалаба хиёбонидан ёнлаб Вернадский, ундан Ленин проспектига ўтилади.

— Тўғри,— деб сўз қотди Гмиря.

— Ольга кўпинча Университет проспектидаги хиёбонда, кейин эса Горький номидаги Истироҳат боғининг «колоннада»си ёнида тўхтаганликларини айтди. Яна у машинага доим бир вақтда, институт ёнида

Ўтирганини ҳам маълум қилди. Бундан чиқдики, «парк платц» ишораси худди шу ерда берилган. Юқорида қайд этилган кўчалардан бир вақтда: олтидан ўттиз минут ўтгандан еттига қадар ўтишган.

Гмиря билан Проскурин Константиновнинг сўзини диққат билан тинглашарди.

— Ольганинг эслашича улар сешанба кунлари «колоннада» ёнига боришган, жума кунлари эса Университет проспектидаги хиёбонда тўхташган. Бугун душанба...

— Дубовнинг машинасига кимни ўтказсак экан?— Проскурин хўрсинди.— Унга ўхшайдиган одам йўқ. Шундай бўлгач, хомтамаликдан на фойда?

У Константиновнинг қўлидаги сигаретга сеҳрлангандек тикилди, генерал оғиз бурнидан кўкимтир тутун чиқариши ҳамон яна тамаки чекишга ҳозирланиб ўтирарди.

— Чекаверинг,— Константинов Проскуриннинг дилидагини осонгина уқди.— Тамакисиз туролмайсиз-ку, ахир. Айтганча, Гавриков ҳозир қаерда?

Проскурин билан Гмиря бир-бирларига қараб қўйишди.

— Ҳа-я,— деди гап ташлаб Гмиря.— Ҳақиқатдан ҳам Дубовга ўхшашиб кетади. Фақат жуда тез ҳаракат қилади. Дубов эса аксинча, бошлиқларга ёқадиган улуғворликка тақлид қиларди. Қўл остидаги ходимнинг вазмин бўлишини, сўзи билан иши бир бўлишини ҳар қандай раҳбар ёқтиради.

— Очигини айтганда, менга ҳам вазмин ходимлар ёқади,— деди Проскурин.— Бироқ, барча вазмин ходимларни жосус деб ўйлаш сира ақлга тўғри келмайди.

— Тез ва кескин хатти-ҳаракат ҳам вайсақининг асосий, белгиловчи хислати эмас,— деб жавоб қилди Гмиря.— Гавриков ҳақиқатдан ҳам Дубовга ўхшайди, аммо у ҳозир касалхонада.

«Серп и молот» заводяда меҳнат қилган пўлаг эритувчилар сулоласининг бири — Василий Феофанович Гавриков қўш ёстиқда беҳол, ҳаётининг сўнгги дақиқаларини санаб ётар эди. У меҳнатда қабарган, устихонига ёпишган қўлларини зўрға қимирлатар, кўзларини оҳиста очарди. Эси ҳам кирди-чиқди бўлиб қолган, бироқ у ўзига келган чоғида синиқ овозда:

— Димка, қаердасан?— деб шивирларди.

Катта лейтенант Дмитрий Гавриков:

— Дада, мен шу ердаман, — деб жавоб қиларди.

Ота тафтсиз кафти орасидаги ўглининг бармоқларини кўкрагига босганча ҳаяжондан титрар, унинг кўкимтир лабларида табассум пайдо бўларди. Шу кунга қадар доимо суяنجиғи бўлган, бошида парвона бўлган меҳрибон илиқ қўллар бугун ҳароратини йўқотган эди. Энди эса ота ўглининг қўлларига қарам бўлиб қолган. Углининг иссиқ кафтини кўкракларига босганида қалби тўлқинланиб ўлимтик чеҳрасида учқундек бўлсада, ҳаёт жилва қиларди.

Отаси ҳушини йўқотганда Дима йўлакка чиқиб «Памир» тутатар, шунда киприкларида ёш томчилари пайдо бўларди. У гарчи ўзини йиғидан тийишга уринса-да, яқинлашиб келаётган оғир жудолик иродасига панд берарди. Углининг кўзлари қизариб қолганини сезган ота: «Нега йиғладинг, ўғлим?» деб сўрарди. Нима деб жавоб қилиш керак? Мана уч ҳафтадирки, у отасига операция муваффақиятли тугаганини ва тез орада уйга жавоб беражакларини тўтидек такрорлайди. Ота эса ўглининг бу ёлғон сўзларидан хурсанд бўлиб, унинг илиқ бармоқларини излаб, кафтлари орасига оларди.

Госпиталга ташриф буюрган Константинов Гавриковни йўлакда учратди. У дераза ёнида пешонасини металл рахга тираганича чамандек гуллаган хиёбонга боқиб турарди. Ҳаётдан кўз юмган меҳрибон отасини гуллар ва ям-яшил боғ ичра олиб ўтиб, қаро ерга топширажагини ўйларкан, вужудини даҳшатли ҳиссиёт қамраб оларди. Онаси бунча тез отасини ҳузурига чорламаса? Ахир унинг қабри устига анвойи гуллар қўйишганига ҳали икки йил ҳам бўлгани йўқ. Ҳаёт бунчалик бешафқат бўлмаса...

— Салом Дима, — деди Константинов оҳиста, чекистнинг елкасидан қучиб. — Бемаврид келганим учун мени кечиринг.

У ўгирилди. Қаршисида генералнинг турганини кўриб ажабланди. Чунки бу ташриф кутилмаган ҳол эди. У тезда кўзларини артди:

— Дадам ҳали тириклар, — деди у.

— Дима, шундай пайтда ҳузурингизга илтимос билан келишимнинг ўзи уят. Лекин ўзга иложим йўқ, ўрнингизни босадиган бошқа одам йўқ. Мавжуд вазиятда бу ишга жалб қилиниши лозим бўлган бошқа

киши топилганда эди, ишонинг, сизни бемаврид безовта қилмаган бўлардим.

— Бирор ҳодиса рўй бердимми?

— Ҳа. Гапимни диққат билан тинглай оласизми?

— Тинглайман.

Бир соатдан кейин Константинов Гавриков билан «Мосфильм»нинг гримхонасига кириб келишди. Дубовнинг иккита костюмини ва кўйлақ, галстуклари солинган жомадонни олиб келган Гмиря уларни қирқ минутдан бери шу ерда кутаётган эди.

Режиссёр Карлов (Ухов фильм билан боғлиқ бўлган ишлар билан банд эди) Гавриковни гримчи-рассом Римма Неустроева билан таништиради:

— Римочка, мана бу гўзал йигитнинг афт-ангорини ўзгартириб берсанг. Дима бирор марта ҳам кинога тушмаган бўлсангиз керак? Оммавий саҳнада иштирок этадиган аёллардан ўзингизни йироқ тутинг, йўқса миянгнизи қоқиб, қўлингизга тутқазишади. Фотосурат қани?

Гмиря ички чўнтагидан Дубовнинг суратини олди.

— У билан Пицундада бирга дам олганман,— деди Римма томдан тараша тушгандек ҳовлиқиб. — Жуда ажойиб киши. Фақат исми ёдимдан кўтарилибди.

— Игорь, — деди Гмиря, у ола-кула бўлаёзган кўзларини Константиновга тикди.— Бутун махфийлик расвой раддибало бўлиши турган гап,— Игорь Павлович.

— Йўқ, — деб жавоб қилди аёл. — Игорь эмас. Ҳозир эслайман... Танишларимнинг исмидан кўра фамилияси кўпроқ ёдимда сақланиб қолади! Хуллас, бу — Дубов!

— Сиз адашяпсиз, — деди Константинов. — Балки адашаётгандирсиз, суратдаги кишининг фамилияси Лесников, Игорь Лесников.

— Ҳеч тушунолмайд қолдим, — аёл елкасини учирди, сўнгра Гавриковнинг бошидан тутиб, кресло суянчигига кўйди. — Майли, шунга ҳам ота гўри қозихонами... Юзингизни бўш тутинг, илтимос, кўзларингизни юминг, ўзингизни бунча жиддий тутмасангиз?

Константинов ўкинчли нигоҳини Карловга тикди. У эса ўз навбатида генерални кўзларидаги маънони уқиб, Риммага мурожаат қилди:

— Дўндиқчам, вақтимиз жуда тифиз.

— Агар шошилиб, қўл учида иш қиладиган бўлсам, бу киши Лесниковга эмас, аксинча Ринна Зеленнаяга ўхшаб қолади. Кўзларингиз нима учун бунчалик қизариб кетган? — деб сўради аёл Гавриковдан. — Кеча кўп ичган бўлсангиз керак?

— У ичмайди, — деди Константинов. — Унинг ташвиши бошидан ошиб-тошиб ётибди.

— Унда саҳнага қандай чиқасиз? Ташвишни камерадан яшириш мушкул. Любовь Петровнаи грим қилганим кечагидек ёдимда... Орлова, — деб изоҳ бера бошлади. — Ракнинг охирги палласи хуружга кирганига қарамай, вужудидаги оғриқни бутунлай унутиб саҳнага чиқарди. У фақат бир нарсадан — азоб чекаётганини экран ортидаги томошабин сезиб қолишидан чўчирди. Тасаддуфнинг кетай, ўзиям ҳақиқий санъаткор эди. Ахир, биз аёллар баъзи пайтларда сиркамиз сув кўтармайди-да. Азоб чекаётганимизни сира яшира олмаймиз. Яна: «Сиз эркаклар оғриққа дош беролмайсизлар» деб таъна ҳам қиламиз. Алқисса, эркак кишининг иродаси метин, ҳар нарсага дош беради. Очигини айтсам, шунинг учун ҳам аёлларни ёқтирмайман. Қани, бир жилмайинг-чи, — у Гавриковга мурожаат қилди. — Жилмайинг, жилмайинг...

— Кулгисиз иложи йўқми, Римочка?— деб сўради Константинов.

— Иложи йўқ. Табассум кишининг чеҳрасини очади. Мен учун ишлаш анча енгил бўлади.

Гавриков базўр лабларини буриб, бир оз жилмайди.

Константинов сигаретани текислаб, лаблари орасига қўйди, оғиз бурнидан кўкимтир тутун бурқситиб, тошойнага қаради.

— Менимча Димани Лесниковдан ажратиш амри-маҳол, шундайми, Римочка?

— Ҳали ишни маромига етказганим йўқ. Димангизга ясама соч ёпиштирамизми ёки фон билан кўтарамизми?

— Тезроқ бўладиганини қила беринг.

— Тезроқ ва созроқ. Шошилган қиз эрга ёлчимас, деган мақол бор. Нима, сиз янги актёрлар бўйича Евгений Павловичнинг ассисентимисиз?

— Консультант, — деб жавоб қилди Қарлов. — Бу киши менинг консультантим бўладилар.

— Ҳойнаҳой, сиз ҳам актёрдирсиз?— деб сўради Неустроева Дима Гавриковнинг мўйлабига енгил ан-

доза берар экан. — Бундай ўта тортинчоқлик билан саҳнага қандай чиқасиз?

«Қуриб кетгур,— ачиниш билан кўнглидан ўтказди Константинов, — бирор нарса дейиш ҳам мушкул. Йигитнинг ўтақасини ёради-ку, ахир».

— Римчик, — деди яна Карлов Константиновнинг дилидан кечаётган ўйини сезиб. — Бир кунда минг тусда тобланадиганларнинг худосисан, ўн минут ичида Димани бизнинг ихтиёримизга топширишга улгурасан-а?

— Йўқ, Жони, хомхаёл бўлма! Санъат пала-партишликни сира ёқтирмайди. Биласизларми, Лесниковингизга ўхшаш ўша Дубов жуда-жуда ёқимтой, чеҳраси ҳам хушбичим, ўзига кишини оҳанграбодек тортарди, ҳозир эса бунинг тамоман акси бўляпти...

— Нима учун? — деб сўради Константинов.

— Тушунтириш мушкул. Физиономикани аллақандай тушунарси, сохта фан деб ҳисоблаганмиз, ҳозир ҳам шундай... Ҳиссиётни сўз билан ифодалаб бўлмагани каби буни ҳам тушунтириб беролмайман.

— Унинг оғзи пўла, — деб илмоқ ташлади Гмиря, — эркак кишининг оғзи бурро бўлиши керак, уники эса пўла.

— Тўғри, — деб тасдиқлади Римма. — Кўзлари ҳам ғалати... Кишининг ички дунёсини унинг кўз қорачиғидан билиб олса бўлади. Фақат яқиндан тикилишнинг ўзи кифоя. Одамийликни белгилайдиган рўё мана шу қорачиғда кўзгудек акс этади...

Константинов соатига қараб қўйди. «Ольга ҳозир Москвада, уни бу учрашувга тайёрлаш жуда мушкул. Зимдан иш кўриш лозим. Фақат саросимага тушмаслик керак. Йўқса, барча иш чилпарчин бўлади. Ҳозирча ҳаммаси кўнгилдагидек кетяпти. Ҳаммаси жойида бўлади. Биз уларни фош этамиз. Бу дўндиқча кўп гап сотмай, йигитнинг ўксик дилини чўктирмай, тезроқ гримни тугатса-чи...»

...Проскурин истеъфодаги подполковник Сидоренко билан телефон орқали боғланди. У санаториядан уйига қайтди. Эшикни очиб, остонада Дубовнинг костюмини кийиб олган Гавриковни ва Константинов билан Гмиряни кўрди:

— Салом Серёжа, — деди у.

— Бу киши Серёжа эмас, — деди Константинов. — Салом подполковник, ўз вақтида келганингиз учун ташаккур. Бу Дубов эмас, — деб такрорлади у ҳайрат-

дан тош туриб қолган Сидоренкога, — бу бизнинг ходимимиз, танишинглар.

Гавриков Константиновга иккиланиб қаради. Ҳз фамилиясини очик айтаверсинми?

— Катта лейтенант Гавриков, — деди Диманинг жонига ора кириб Гмиря. — У ҳам контрразведкадан.

— Дубов қа-ер... — Сидоренконинг сўзи оғзида қолди. У меҳмонларни ичкарига таклиф қилди. Улар гўё аёл кишининг пардозидан чиққан ораста, сервантга чиройли чинчилар териб қўйилган, ўрин ва ёстиқлар устига гулдор чойшаб ёпиб қўйилган катта хонага киришди.

— Подполковник, биз бу ерга Гавриковга кўмак беришингизни илтимос қилгани келдик, — деди Константин. — Дубовнинг юриш-туришига қандай тақлид қилишни зимдан кузатиб, маслаҳат берсангиз, унинг эътиборга лойиқ жами хислатларини ўзида жо қилишида Гавриковга ёрдамлашсангиз... Одатда кишининг хислатлари унинг ўтириб-туришида, ётишида, юришида, овқатланишида намоён бўлади.

— Ўртоқ генерал, ижозат берсангиз госпиталга бир кўнғироқ қилиб олсам? — деб сўради оҳиста Гавриков.

— Эҳ-ҳа, хаёлдан кўтарилганини қаранг. Дима, узр, албатта мумкин.

Гавриков йўлакка чиққанида Сидоренко:

— Дубовни қамадингларми? — деб сўради.

— Ҳа.

— Асл нусхани дублёрга кўрсатишининг иложи йўқ, шундайми?

— Подполковник, у ҳибсга олинган пайтда ўзини ўзи ўлдирди. Бу ҳақда фақат сизга айтяпмиз. Мен ёлгон гапира олмайман, тушунгандирсиз? Ёлгонни жиним ёқтирмайди.

— Серё... Дубов бир оз семиз эди. Дублёрни яхшилаб боқишингиз керак, — деди Сидоренко. — Очигини айтганда унга эгизакдек ўхшар экан.

Гавриков хонага қайтиб кириб, стул четига омонатгина ўтирди. Сўнгра:

— Чексам майлими, ўртоқ генерал? — деб сўради.

— Бемалол, Дима. Дадангизни соғлиғи қандай экан?

— Бир нави. Мени сўраётганмиш.

— Тўрт соатдан кейин унинг ёнига қайтасиз.

— Мен тайёрман, ўртоқ генерал.

— Отангизга нима бўлди? — деб сўради Сидоренко.

— Ошқозон ости раки... Балки мен юриш, туриш ва чекишда Дубовга тақлид қилишни бошларман, сиз эса гаҳлил қиласиз... — деди Гавриков.

— Серё... эҳ, хаёл қурсин, Дубов жуда ғалати чекарди, — деди Сидоренко. — У тамакидондан сигаретани таққонлик билан чиқариб кўрсатгич ва ўрта бармоқлари орасига олиб, лабининг чап томонига қистирарди, сўнг эса чуқур тортарди.

— Шерифлар шундай чекишади, — деди Гавриков, — болаликда, кинода кўрганимизда, уларнинг хатти-ҳаракатларига тақлид қилардик. Яна у ўрнидан турганда икки кафтини тиззаларига тираган бўлса ҳам керак?

— Худди шундай, — деди Сидоренко, — қуйиб қўйгандек унга ўхшадингиз-қолдингиз...

— Салом, Ольга, — деди Константинов қизни кабинетга киргизаркан. — Марҳамат, танишинглар.

Қиз Гавриковга ҳайрат билан термилиб қолди. Сидоренконинг нимқоронғи йўлагиди ҳар қандай киши ҳам гримни сезмаслиги аниқ.

Ҳозир эса Дима куёш нури тушиб турган ёруғ хонада ўтирарди. Қолаверса, қизларнинг кўзлари сезгир бўлади. Шу боисдан ҳам Ольга қаршисида турган кишининг грим қилинганлигини дарров илғади.

— У Серёжа эмас, — деди қиз ғалати оҳангда. — Йўқ, Серёжа эмас. У укаси ёки акаси бор эканлигини сира айтмаганди.

— Тўғри унинг акаси ҳам, укаси ҳам йўқ. Ольга Дубовнинг машинаси охириги марта қаерда, қайси кўчада тўсатдан тўхтаб қолган эди, ёдингиздами?

— Нима?— чамаси қиз саволни тушунмади, у ҳайратли нигоҳини ҳамон Гавриковдан узмасди. — Нима деяпсиз?

— Ёдингизда бўлса, аввалги учрашувимизда, мотор ёмон ишлаётганини, сиз эса Дубовнинг ўрнига ўтириб, ўт олдиришни улаганингизни гапириб бергандингиз.

— Ҳа, тўғри.

— Ўтган сешанба кун Истироҳат боғи ёнидаги «колоннада» рўпарасида «тўхтаб қолгандинглар», тўғри айтдимми?

— Ҳа, худди ўша ерда! Худди ўша ерда мотор икки марта ўчиб қолганди. Ҳатто Серёжа, «Аксига олгандек шу ерда ўчади-я» деб ҳазиллашганди ҳам. Серёжа қани?

— Биз уни қамоққа олдик.

— Нима?! — қизнинг кўзлари хиёл қисилди, бармоқлари билан чаккасини чангаллади.

— Серёжа жосус!

— Йўқ!

— У сизга Ольга Винтер ҳақида гапирган эдими?

— Қим ҳақида? Қим у?

— Уша аёл Дубовнинг ким эканлигини сезиб қолгани учун ҳам Серёжа ўлдирди. Мотам кунининг эртасигаёқ у сизни қаҳвахонага таклиф қилди. Ҳа, ҳа, Пицундада сизни қаҳвахонага таклиф қилди. Бунақа сўзлар билан киши ҳазиллашмаслигини яхши тушунарсиз деб ўйлайман. Шу сабабдан ҳам сизнинг ёрдамингизга суянамиз...

— Олдинги сафар менинг кўмагимга муҳтож эмасдинглар, шундайми? Унда менга ишонмагандинглар, энди эса синаб кўрмоқчимисизлар?

— Агар сизга ишонмаганимизда, зигирча иккиланганимизда мен бу ҳақда оғиз очмаган бўлардим.

— Менга бўлган ишончингиз учун ташаккур, — деди Ольга кесатиб, кўзлари янада қисилди, боқишлари совуқ тус олди, — ишончингиз учун ташаккур. Аммо мен сизга ишонмайман.

Константинов соатига қараб олди. «Колоннада»га боришга бир соатдан камроқ вақт қолганди. Устигустак Гавриков шофёрлик гувоҳномасини яқинда олган, олдин Дубовнинг «Волга»сини ҳайдашнинг ҳавосини олиши, кўникма ҳосил қилиши лозим.

— Ишончингизни қозониш учун нима қилишимиз керак? — деб оҳиста сўради Гавриков.

— Мени Дубов билан юзлаштиришсин. Унинг кимлигини ўз оғзидан эшитишни истайман. Агар алдамаётган бўлсанглар, барча илтимосларингизни бажаришга тайёрман.

— Катъийлигингиз менга ёқди, Ольга, — деди Константинов. — Жаҳлингиз чиқиши табиий. Айни вақтда ўзингизни оқламоқчисиз, қизлик ғурурингизни ҳимоя қилмоқчисиз.

— Машинага юр, — деди Гавриков. — Бир соатдан кейин бунга ишонч ҳосил қилсан. Ишончинг комил бўлади.

— Нима, кўлларига кишан тақилган Серёжани машинада олиб келишадими? — қизнинг лабларида аччиқ кулги пайдо бўлди.

— Йўқ, Дубов нима учун «колоннада» рўпарасида

сени рулга ўтириб, статёрни ёқиб туришингни сўраганига тушунасан,— деди Гавриков.

— Нима, нима?

— Сизларнинг ёнингиздан дипломатик номерли машина секин ўтади. Бунга бир соатдан кейин ишонч ҳосил қиласиз, — деди Қонстантинов.

— Дипломатик номерли машиналарни Москванинг истаган кўчасида учратишингиз мумкин.

— Бироқ, мен элчихонанинг машиналаридан бири ёнингиздан оҳиста ўтадиган вақтини аниқ айтаяпман, Оля. Бу тасодиф эмас, одат тусига кирган. Дубов сизни ўз машинасида ўйинчоқдек олиб юрган.

— Мен ўйинчоқ бўлмаганман!

— Ольга, агар бизнинг илтимосимизни рад этсангиз, одамларнинг кўзига тик қарашга ор қиласиз, уяласиз!— Қонстантинов сигарета олиб чекди. — Ҳозир Гавриков билан «колоннада» рўпарасига бориб, яна қайтиб келасизлар. Сиздан бошқа ҳеч нарса сўрамаяпмиз.

— Бормайман.

— Дубовга қандай саволни берган бўлардингиз?

— Мен унинг кўзларига тик боқиб: «Шу гаплар ростми, Серёжа» деб сўрардим ва у менга барчаси бўҳтон, тухмат деб жавоб берарди.

— Сиз унинг сўзларига ишонасиз-у, бизнинг далилларимизни сариқ чақага олмайсизми?

— Қандай далилни назарда тутаяпсиз?

— Жосуслар марказидан йўлланган радиограмма мисол бўла оладими?

— Кўрсатинг.

Қонстантинов иш столидан кўкиш жилд олиб, қоғозларини титкилади ва МРБнинг разведка Маркази йўллаган сўнгги радиограммани қизга узатди.

— Мана бу шифровкада сизнинг таржимаи ҳолингизни сўрашган. Ваҳолонки, сиздан онангиз ёки бувингизнинг қизлик фамилиясини сўрамадим. Дубов сизни ЗАГСга таклиф қилиш йўли билан буни билиб олган.

Соат 18.30 да Истироҳат боғи «колоннада»си рўпарасида «Волга»нинг моторини тузатиш билан овора бўлаётган «Дубов» ёнидан Лунс ўз машинасида ўтиб кетди. Ольга оҳиста аввал соатига, сўнг эса машина номерига қаради. Кейин йиғлаб юборди. Қиз унсиз, ўкинч билан йиғларди, унинг киприклари орасидан болаларники каби йирик-йирик кўз ёшлари сизиб чиқди...

Сешанба куни эрталаб соат 7.15 да МРБнинг раз-

ведка маркази алоқага чиқди. «Доно»га йўлланган шифровкада қуйидагилар баён этилган эди: «Хурматли биродар, сизни шартлашилган ерда кўрганимиздан беҳад хурсандмиз. Демак, ишларингиз жойида. «Парк» объектига чиқмаганимизни «парк платц»даги машинангизда сизни кўрмаганимиз ва яна паркда томошабинлар бордек бўлиб туюлгани билан изоҳлаймиз. Ахборот алмашинувини пайшанба кунига, белгиланган соатга «Мост» объектига тайинладим. Бу учрашувга тайёр эканлигингизни соат 18.30 дан 19.00 га қадар «Болалар» назорат объектига лаб бўёғи билан чизилган чизик орқали ишора қиласиз.

Дўстингиз «Д».

Константинов Гмиряга маъноли қаради:

— Уларни чалғитишга чалғитдик, энди бу жин ургур «Болалар» объекти қаерда бўлди?

Ольга Вронская Гавриков билан бир неча бор Москва бўйлаб сайр қилганига қарамай, бу саволга жавоб бера олмади.

— Агар биз эрталабгача ва эртага кун бўйи бу «Болалар» объекти билан жиддий шуғулланмасак, — деди Константинов ярим кечада чекистларни ҳузурга тўлаб, — сариқ чақалик қадр-қимматимиз қолмайди. Зотовни ҳалок қиламиз, Славинни озод этолмаймиз!!!

Славин

«Орадан олтмиш соат ўтди.— Қоронғу камерадаги тор ўринда ётган Славин ўйга толди.— Ун икки соатдан кейин терговга олиб чиқишлари шарт. Мени бу ерда ортиқ ушлаб туришолмайди. Чунки тўс-тўполон бўлиши турган гап».

У бармоқларини қимирлатиб кўрди. Томирлари ҳали увишиб қолмабди. Чунки билакларидаги кишан терини қийиб юборган эди.

«Глэбб ўзига ортиқча баҳо бериб юборди.— Славин хотиржам ўйга берилганди.— У икки марта ўзига ортиқча баҳо берди. Зотовнинг хонасига передатчик билан бирга шифр жадвалларни яшириб бир хатога йўл қўйди. Иккинчи бор эса мени Лоренсни ўлдиргандикда

айблаб, ўзига-ўзи панд берди. Наҳотки Пол ҳам улар билан ҳамкор бўлса? Бўлиши мумкин, ҳаммаси бўлиши мумкин. Чунки ичкиликка берилганлар орасида виждонни ҳам ароққа қўшиб ичиб юборадиганлар йўқ эмас. Фақат иродаси мустаҳкам кишигина ҳар қандай шароитда виждонига зид иш қилмайди, одамийлигини йўқотмайди. Полнинг эса иродаси бўш. Ёки ундан ҳаммол сифатида фойдаланишмоқчимиз? Майли, бўлар иш бўлди. Энди бутун умид Москвадан, илойим уларнинг иши ўнгидан келсин. Ушанда булар оёғи куйган товукдек типирчилаб қолишади. Дубов Пиларнинг макру ҳийлаласига учиб, домига илинганлигига шубҳа йўқ. Чамаси, у атрофингда парвонадек гирдикапалак бўлиб, ўзига мойил қилишга жуда моҳир кўринади. Эс-хуши ҳам жойида, артистликни ҳам ўрнига қўяди. Бу ерда артистлик билан тирикчилик қилиш мушкул. Қаёққа қарама қашшоқлик, кўнгилга томоша сиғадими? Лоренсни у — Глэбб ўлдирган. Шон-шавкат шундай бурнининг остида туради-ю, одам ўлдиришга ийманадими?! Дубовнинг ҳам измида бўлишини истаётган Глэбб қиёси йўқ профессионал, аниқ ва дадил иш кўради. Аммо ўзига ортиқча баҳо беради... Манманлик, ҳар бир ишда ўзини кўрсатиш юз йил бурунги, эскирган усул. Қизиқ, улар менга қандай т у ҳ ф а ҳозирлаб қўйишганикин?! Улар нимадир таклиф қилишлари шарт. Ўзларига оғдириб олишмоқчимиз? Гўллик. Лоренсининг ўлимини менинг гарданимга қўйишмоқчимиз? Далиллари йўқ. Эшик яқинига борганим, уни тақиллатганим ҳам йўқ. Қолаверса, Глэбб хонамдаги эшик дастаги ва қулфини Лоренс апартаментидаги эшик қулфига алмаштириб қўйишдан ҳам тоймайди. Қизиқ, хонанинг ижара ҳақини ким тўларкин? — Славиннинг чеҳрасига табассум югурди. — Глэббга бўлган даъвоимни очик айтаман. Хонамнинг ижара ҳақини МРБ тўласин. Уларнинг мухбирларини бир калака қилсам-қилибманда. Қизиқ, Пиларнинг Зотов билан бирга турган суратини кўрган Глэбб қандай ҳолатга тушаркин. Зотовнинг хонасига доимо кўз-қулоқ бўлиб турганликларига қарамай, Зотов билан Пилар ўртасидаги суҳбатдан огоҳ деб саросимага тушишади. Бироқ, Москвадаги муаммо ҳал бўлмагунча Зотовни ҳибсда тутишлари аниқ. Одамларимиз МРБ агентини иш устида фош этсалар, Глэбб ва унинг ҳамтовоқлари оёғи куйган товукдек питиллаб қолишади. Сабр қилиш керак. Беш кун қамоқда ўтириш даҳшат, ўйласам юрагим орқага тортиб кетаяпти, аммо сабр қилиш керак.

Зотовнинг касалхонада эканлиги ҳам бир томондан яхши. Бу ерлик корчалонлар нималарга қодир эканлигидан у беҳабар. Нагонияга жўнатилаётган юклар бора-сида орамизда бўлиб ўтган суҳбатдан ёлғиз у хабардор эканлигини дастак қилишса нима деб жавоб қилади? Бундай тазйиққа бардоши етармикин? Ўзини ҳимоя қилишга иродаси етармикин? Нима учун мени терговга олиб боришмаяпти? Яна қандай каромат кўрсатишмоқчи?»

... Уни терговга чақиришмади — камерага Стаунинг ўзи келди.

— Жаноб Славин, келинг очиқчасига гаплашиб олайлик.

— Буни қандай тушунмоқ керак?

— Ўйин бой берилгани фаҳмига етмоғингиз лозим.

— Қандай ўйинни назарда тутаяпсиз?

— Сизнинг ўйинингизни.

— Сиз билан гаплашадиган гапим йўқ. Фақат консулмиз иштирокида савол-жавоб қилишим мумкин.

— Тўғри йўл тутаётганингизга ишончингиз комилми?

— Мутлақо.

— Яхши, консуль учрашувлар хонасида кутяпти. Юринг. Яна бир бор сўрайман. Менга бирор-бир илтимосингиз борми? Талабингизни қондиришга кафолат бераман. Чунки менинг дўстларим сизни метин иродали, деб билишади. Маълумки, бундай кишиларнинг ўзига яраша қадр-қиммати бўлади, шундай эмасми?

— Худди шундай. Кетдик.

Қамоқхона йўлаклари ҳаддан ташқари ёритилганди, чироқларнинг ўткир нурлари икки ярим кундан бери нимқоронғу камерада ўтирган Славиннинг кўзларини қамаштирди.

— Мартабангизнинг тагига сув кетиши мумкин, — деди Стау, — ҳибсда ўтирганларга қандай муносабатда бўлишларидан беҳабармисиз?

— Нима учун? Ёзадиган киши учун турмадаги кечмишнинг зараридан фойдаси кўп. Эркинликнинг қадрини туб маъзи билан англайди.

— Жаноб Славин, мен контрразведкадаги тутган мавқеингизни барбод бўлганлигини таъкидламоқчиман. Бизнинг турмада ўтириб чиққанларга КГБ қандай муносабатда бўлишларини жуда яхши биламиз.

— Қандай?

— Ўзингизни тутишингизга ҳавасим келяпти. Шун-

даи оулгач консуль билан эмас, балки ақлли ва кўзга кўринган бирорта танишимиз билан учрашишни маслаҳат берардим.

— Қанча маош тўлашади?

— Кечирасиз, тушунмадим.

— Уқиб беришим лозим бўлган баёнотга қанча пул оламан.

— Биринчидан сиздан қандай баёнот кутишаётганидан ҳали беҳабарсиз. Сизнинг бўйнингизга қўйилаётган айбнинг оқибати оғир. Шу боисдан ҳам сукут сақлаганингиз маъқул, жаноб Славин. Тушунарлими? Тилингизга маҳкам бўлсангиз ишни босди-босди қилишимиз осон бўлади. Бизнинг ниятимиз ҳам шу. Сизни бетараф этиш — жуда мушкул юмуш. Бу эса э с л а ш қ о б и л и я т и н г и з г а боғлиқ, жаноб Славин, ўшанда сизни бу ердан олиб кетишади. Узингиз айтганингиздек, ақли расо, холисона ёрдам берган кишига қанча ҳақ тўлаш лозим бўлса, шунча тўлашади.

— Тахминан қанча? Юз мингми?

— Сўзларингизни гаров сифатида маълум қилишим мумкинми?

— Жаноб Стау, агар сўзларимни ёзиб олиб, ундан гаров тариқасида фойдаланмоқчи бўлсангиз, катта зарбага учрайсиз.

— Қанақасига?

— Айтмоқчи бўлган ганим шу, бошқа ҳеч нарса демайман.

Учрашув хонасида консуль билан бирга прокуратура вакили ва ташқи ишлар министрлигининг амалдори ўтиришарди.

— Салом, Виталий Всеволодович,— деди консуль.— Сизнинг ноҳақ ҳибсга олинганлигингиз ҳақида баёнот бердик. Ташқи ишлар министрлиги сиз билан прокурор ходими иштирокида учрашишга рухсат беришди. Рўй берган ҳодисани қандай изоҳлайсиз?

— Ҳозирча айтадиган гапим йўқ.

— Бу нима деганингиз? — деди консуль таажжубланиб.

«Ҳовлиқма дўстим, ҳовлиқма,— дея кўнглидан ўтказди Славин.— Кўзларимга диққат билан қара. Ортиқча ҳиссиётга берилмай, сўзларимнинг мағзини чақ, ўшандагина и ш и м и з ўнгида келади».

— Мени ҳибсга олишлари қандайдир англашмовчилик деб ўйлайман,— деди оҳиста Славин.

— Бу ерда чиқадиган бир қатор газеталар, шу жумладан «Пост» сизни аллақандай совет жосуси гуруҳига алоқадорлигингиз полиция томонидан фош этилганлиги ҳақидаги мақолани босибди. Бу гапга нима дейсиз?

— Исбот қилишсин.

Прокурор ташқи ишлар министрлигининг ходимига қараб қўйди. Тамаки тутатди. Оёқларини узатиб стол суянчигига суянди. Сўнгра босиқлик билан:

— Қамоққа олинганлигингизга норозилик билдирмоқчи эмасмисиз?

— Ҳеч ким қамоққа олинганлигим ҳақидаги ордерни кўрсатгани йўқ. Ҳибс этганликларини эълон қилишди, холос. Менимча бунинг орасида ер билан осмонча фарқ бор. Бирор гувоҳингиз борми? Еки далилингиз борми? Балки гувоҳ сифатида Қўшма Штатларнинг граждандари Пол Дик сўроқ қилингандир. Еки Жон Глэбб?

— Кирдикорларингизга аниқлик киритиш билан шуғулланмаймиз,— деди прокуратура ходими уни чўрт кесиб.— Қонунларимизга хилоф иш қилганликда, жосусликда айбланасиз, шунинг ўзи кифоя.

— Йўқ, кифоя эмас. Полиция ходимлари бу жиноий ишни кўзгашдан қандай мақсадни кўзлаганликлари менга қоронғи, бироқ фикри ожизимча уларнинг манфаатлари давлат аппаратига айрим гуруҳнинг — айни вақтда ташқи ишлар министрлигининг манфаатларига тамоман зид...

— Биз мавзудан четга чиқяпмиз,— деди прокуратура ходими яна унинг сўзларини чўрт кесиб.— Консулингиз сиз билан учрашувни талаб қилди. Биз унинг илтимосини қондирдик. Сизни калтаклаганлари йўқ, инсоний муносабатда бўлишяпти.

— Агар кишанни ҳисобга олмаса, сўзларингиз тўғри,— деб таъкидлади консуль.

— Бу қўл кишани, — деди Стау гўё мўъжиза кашф этгандек.

— Уйлайманки, айтадиган бошқа гапингиз йўқ, шу боис учрашувни яқунлаймиз,— деди прокурор.— Яқин беш кун ичида гуноҳингиз эътироф этилади.

«Эртароқ эътироф этишлари лозим,— деб ўйлади Славин.— Нега пайсалга солишяпти. Агар катта шовшув кўтаришни, бу ерда ишлаётган ходимларимизни қувғинликка солишни истаётган бўлишса, айбдорлигимни фош этишни бунчалик пайсалга солишмасди. Бунча ҳовлиқмасангиз, қора малайлар? Оганонинг тажовузи-

дан манфаатдор бўлган бирорта ҳукумат одамининг офзини пойлашяптими?»

— Жаноб прокурор,— деди Славин учрашувлар хонасининг ўртасидаги полга қоқилган табуреткадан кўзғалиб.— Мавжуд далилларни қачон ва кимга беришим мумкин? Ахир, менда ҳам далиллар бор ва улар ишончли жойга яширилган. Мендаги далиллар бу томошага тамоман бошқача тус беради. Ҳар бир иш, ҳатто тажовуз ҳам мукамал бўлиши лозим, жаноб прокурор. Сизнинг чет эллик консултант... дўстларингиз кўп жиҳатдан ишни хом қилишган. Менинг гарданимга қўйилаётган гуноҳ Зотовнинг кирдикори билан бевосита боғлиқ бўлганлиги учун бу жинойи ишни биргаликда кўрилишини истардим, ваҳоланки бу сийқаси чиққан, маъномақсади йўқ томоша эканлигининг фарқига наҳотки бормаётган бўлсангиз?! Кўшимча қилмоқчи бўлган гапларим шу...

«Бир зир югуришсин,— деб ўйлади Славин ортидан камера эшиги тарақлаб ёпилганида,— вақтларини бекор ўтказмай хотиржам ўтириб, сўзларимнинг маъзини чақишсин. Ташқи ишлар министрлигидагилар каштанларни фақат ўт тушгандагина ташишни кўзлаган маймунлар мисоли Глэббнинг офзини пойлашни иштамаса, бир зир югурсин. Консуль билан учрашувимиз яхши бўлди. Москва бутун чора тадбирни кўради. Фақат чигал ечилса, бас...»

«Пост» газетасининг оқшомги сони «Русларнинг тоталь жосусликларига қачонгача сабр-тоқат қиламиз? Рус айғоқчилари қачонгача инженер Зотовнинг хонаси ёнида қоровуллик қилишади? Америкалик савдогар Лоренсининг ўлдирилишини уюштирганлардан бири деб фараз қилинаётган Славиннинг кирдикорлари нима учун ҳанузгача фош этилмапти? Нима учун ҳукумат очиқдан-очиқ, сира иккиланмасдан: Кремллик жаноблар, давлатимизнинг азалий мустақиллигини ҳурмат қилинг, йўқса ўз одамларингизни олиб чиқиб кетинг, қонунларимизни бузаётган кишиларни кўргани кўзимиз йўқ! — деб айтмайди?»

Кечқурун Пол Дик телевидение орқали баёнот берди. Унинг рангида-ранг қолмагани, у силтаб-силтаб гапирди:

— Ҳозиргина Виталий Славиннинг шаънига налойиқ туҳмат қилинганининг гувоҳи бўлдим. Халойиқ, фақат ҳақиқатни билишни истаيمان. Лоренсининг ҳузурига бо-

ришни Славинга мен таклиф қилдим. Лоренсга телефон қилган ҳам мен. Бутунлай номаълум ва кўршапалакдек ғойиб бўлган бир малай мени телетайпга чақиришаётганини айтди. Навбатчи «Сизни элчи муҳим бир масалада шошилиш равишда чақиряпти» деган мавзудаги телефонограммани қўлимга тутқазди.

Элчихонага шошилдим. Бироқ элчи мени чақирмаган ва ҳал қилиниши лозим бўлган ҳеч қандай муҳим масала ҳам йўқ эди. Шу боисдан ҳам Славинни ёлғиз қолдиргандим. Акс ҳолда, марҳум ётган хонага иккаламиз киришимиз лозим эди.

Мен мистер Славинни Роберт Лоренснинг хонасига киритмоқчи айрим шахслардан бири уюштирганини таъкидламоқчиман. Рўй берган қотилликка унинг ҳеч қандай алоқаси йўқлигини яна бир бор таъкидламоқчиман.

Славин эътиқод қиладиган ғоя мен учун бутунлай ёт. Шу кунгача уни рақибим деб биламан. «Шу кунгача» деганда мен урушдан кейинги даврни назарда тутаяпман, чунки, қирқ бешинчи йилда бизлар қуроолдош иттифоқчилар эдик. Лекин шунга қарамай, ҳозирги қалтис даврда ўйин қондаларига ривож қилишни талаб қиламан. Ҳаёт бир марта берилади. Бошимиз танк раҳига урилмасидан бурун қадамимизни ўйлаб босайлик. Бу гапларни мен — махсус мухбир Пол Дик айтаяпман ва сўзларимнинг юз фоиз тўғрилигига калима келтираман.

Тонг саҳарлаб унинг хонасига Глэбб кириб келди:

— Пол, эс-хушингизни йиғиб олинг, — деди у саломаликни ҳам насия қилиб, — Славиннинг ҳузурига махфий маълумотлари билан келаётган икки агент, Нагония чегараси яқинидаги отишма вақтида ўлдирилган. Уларни кўзим билан кўрганим йўқ, аммо Лоренснинг апартаментидан ўғирланган ҳужжатлар ҳақидаги ҳисоботни Славинга етказмоқчи бўлганликларига сира шубҳа йўқ. Сиз эркинлиги ва бошқа бало-бадтарлар ҳақида гапирганингиз майли, лекин калима келтиришингизга зарурати бормиди?

Степанов

«Бундан уч кун муқаддам Нагония халқ милицияси органлари шаҳар электростанциясининг уч ходимини: икки асбобсоз ва бир созловчини қамоққа олди.

Бугун кечкурун махбуслар прокуратурага келтирилди. Бу ерга таклиф қилинган Нью-Йорклик Жимми Рэйвза, марокколик Халеба Ар-Рауд ва сизнинг мухбирингиз иштирокида матбуот конференцияси бўлиб ўтди.

Матбуот конференциясидан кейин бизлар «Континенталь» меҳмонхонасига шошилдик. Бир вақтнинг ўзнда муфассал ахборотимизни жўнатдик. Халеба Ар-Рауд материали айрим қисқаришлар билан босилди. Жимми Рэйвзанинг репортажини эса ўзи айтганидек бутунлай қисқартириб, ўн сатргина қолдиришди ва уни майда ҳарфлар билан ўн бешинчи саҳифада, «Нагонияда Гри-со ҳукумати билан норози бўлган шахсларни қамоққа олиш давом этаяпти» деган сарлавҳа остида чоп этди. Матбуот конференцияси ҳақидаги тўлиқ ҳисобот беришни ўз бурчим деб биламан.

«Рэйвза. Сизни нима учун қамоққа олишди?

Веласко (электр станция созловчиси). Мени Ганс Крюгер билан алоқада бўлганлигим учун қамашди.

Кристофоро (электр станция техниги). Мени эса МРБнинг Луисбургдаги разведка марказининг радио-эшиттиришларини қабул қилаётган вақтимда қамоққа олишди.

Диаш (электр станция техниги). Мени Хитой элчи-хонасининг матбуот бўйича мухтор вакили Го Иня билан яқин муносабатда бўлганим учун ҳибсга олишди.

Ар-Рауд. Го Иня билан алоқада бўлишдан қандай мақсадни кўзлаган эдингиз?

Диаш. Унга Нагониянинг иқтисодий бойликлари ҳақидаги маълумотларни бераётган вақтимда ҳибсга олишди.

Степанов. Бундай маълумотларни тўплашни сизга ким буюрди?

Диаш. Го Иня. Руслар ёрдам беришни тўхтатса, қанча вақтгача иқтисодий қамалга бардош беришимиз мумкинлиги қизиқтирганди, уни.

Рэйвза. Иня билан қачондан бери олди-берди қиласиз?

Диаш. Икки ойдан бери.

Рэйвза. Хизматингиз эвазига ҳақ тўлашгандими?

Диаш. Бундай саволга жавоб беришдан бош тортаман.

Ар-Рауд. Жаноби Кристофоро, МРБнинг Луисбургдаги разведка марказига қандай маълумотлар бериб турган эдингиз?

Кристофоро. Мен ҳали ҳеч қандай маълумот бериб улгурмадим. Улар радиостанция, телевизион марказ ва ҳарбий казармаларни электр энергияси билан таъминлаш системаси билан қизиқишаётган эди.

Рэйва. Сизни ким ўз домига илинтирди?

Кристофоро. Менга ўзаро ҳамкорлик қилишни Луисбургда — Жон Глэбб таклиф қилди. У ҳозирги режими­нинг ҳокимият тепасига келгунига қадар мамлакат­даги электрокомпаниянинг акционери эди. Глэбб билан унинг қўл остидаги фирманинг иши юзасидан Нагония­га келган вақтимда танишганман. Жон Глэбб бевосита олмос кони эҳтиёжи учун электр энергия бериши лозим бўлган иккинчи электростанциясини қуришни режаланган эди. «Ворлдз даймондс» фирмасининг Луисбург билан чегара районларида олмос ўрамлари қидириш ишларини давом эттириш мақсадида Жон Глэбб билан Шанц бу ерга лойиҳачи-инженерларни олиб келганди. Мен йўл кўрсатувчи бўлгандим.

Ар-Рауд. Шанцни танийсизми?

Веласко. Европалик легионерлар бевосита шу одамнинг раҳнамолиги остида Марио Огано ихтиёрига юборилади. Крюгернинг эътироф этишича, Шанц МРБ дагилар билан қалин дўст. У яна менга «Зепп Шанц — буюк ҳомий, МРБ нинг корчалонларидан бири бўлган америкалик қариндоши ҳам бор. Яқин кунлар ичида у бу ерга ташриф буюради», деб айтганди.

Степанов. Зепп Шанц қариндошининг исми шарифи сизга маълумми?

Диаш. Крюгер унинг исми шарифини бизга айтмаган.

Степанов. Демак, Крюгер уни танир эканда?

Диаш. Буниси менга қоронғу.

Рэйва. Маълумот тўплашдан бўлак бошқа ҳеч қандай топшириқ олмаганмисиз?

Диаш. У фавқулодда кўриладиган чора-тадбирга доим шай бўлиб туришимни тайинлаган.

Рэйва. Қандай чора-тадбирлигини очиқ айтмагандими?

Диаш. Охирги учрашувимизда Крюгер индинга уч киши Оганонинг қароргоҳидан динамит олиб келишини айтганди. Мен бу динамитларни уйимда яшириб қўйишим лозим эди. Бироқ, у шахсан менга бирорта тажовуз ёки босқинчиликда қатнашиш ҳақида оғиз ҳам очмади. Дастлабки тергов вақтида ҳам буни қатъиян рад этдим.

А р-Р а у д. Тергов пайтида сизга нисбатан куч ишлатишдимми?

Д и а ш. Йўқ.

Р э й в з а. Унда нима учун айбингизга иқроор бўлдингиз?

Д и а ш. Кўкрак чўнтагимдан Крюгер берган қўлланмани топишгандан кейин, нимага ҳам айбимга иқроор бўлмай?»

...Хуллас, Рэйвза йўллаган хабарни Американинг ҳеч бир вақтли матбуоти босмади.

Нима учун? Чунки бундай руҳдаги ҳар қандай ахборот МРБ нинг Нагонияга қарши уюштираётган тажовуздан далолат берарди.

Зепп Шанц хусусида. Ҳақиқатдан ҳам унинг қариндоши бор. Унинг исми шарифи — Жон Глэбб. Бу тоифадаги ғалати қариндош-уруғчилик ҳақида америкалик киножурналист муфассал маълумот тўплайпти.

АҚШ нинг матбуот муассасаси Нагонияда тарқатган бюллетенида қайд этилишича, Огано каллакесарларини МРБ ва Пекин бевосита қўллаб-қувватлаётганлиги ҳақидаги сафсата руслар ва кубаликларнинг «уйдирмаси» эмиш.

Қамоққа олинган маҳбусларнинг кўрсатмалари билан АҚШ нинг матбуот муассасаси тарқатган расмий ахборотни бир қолипга солиш мумкинми?!

МРБ Африка қитъасини янги қирғин майдонига айлантирмоқчи. У «совуқ уруш»нинг янгидан-янги андозаларини ишлаб чиқмоқда. Огано одамларини қуроляроғ билан таъминляпти. Босқинчиликка ҳозирланмоқда.

...Кучли шамол бўлишидан олдин чанг-тўзон кўтарилади.

*Дмитрий Степанов,
махсус мухбир».*

ВПКга чизги (III)

«ПЛБ» корпорациясининг вице-президенти Гарольд Уилки билан Майкл Вэлш кўп йиллик қадрдон эдилар. Иккиси Кореяда жанг қилган. Айни вақтда Уилки бизнес гирдобига ғарқ бўлди, Вэлш эса Даллесда ишда қолди.

Шу боисдан ҳам Уилкининг таклифини қабул қилгач, Вэлш адвокат ҳамда хитойлик яширин раҳбар Сай-

мон Чжу билан телефонда боғланиб, зиёфатда бўлаган меҳмонлар, суҳбат мавзуи ва бошқа тафсилотларни билиб олди.

Зиёфат маромига етганда меҳмонлар «ўз ихтисослари» бўйича (қурувчилар — иқтисодчилар — меҳморлар; самолётсозлар — ҳарбийлар — дипломатлар; фермерлар — футууроглар — ҳукуматга яқин бўлган кишилар) гуруҳ-гуруҳларга бўлиниб олишганида, Уилки даврани айланиб ўтиб, Чжунинг ёнига келди-да, уни боғ ўртасидаги шийпонга бошлади. Зиёфат Уилкининг Нью-Йоркнинг «Сентрал парк» хиёбони рўпарасидаги ҳовлисида уюштирилган эди. Баъзида у меҳмонларга «Менинг боғ ҳовлим Гаррисон Солсберининг боғидан икки баробар катта» деб мақтаниб ҳам қўярди.

— Менга қаранг, Саймон, катта ерга шиддатона сафар қилиш истагингиз борми? — деб сўради Уилки.

— Агар қаноатлантирадиган бирорта таклиф-мулоҳаза бўлса...

— Сут билан кирган жон қон билан чиқиши рост экан,— дея Уилки кулиб қўйди. — Бизлар амални дастак деб биламиз. Сизлар эса буқаламунлик қиласизлар.

— «Биз» деганда кимни назарда тутаяпсиз, Гарольд?

— Америкаликларни.

— «Сизлар» деганда-чи?

— Хитойликларни, Саймон, хитойликларни.

— Мен эса насл-насаби хитойлик бўлган америкаликлар деб сўзингизга тузатиш киритмоқчиман,— деб таъкидлади Чжу.

— Бу тузатишингиз матбуотга кўпроқ асқотади, Саймон. Бизлар ишбилармон кишилармиз. Шундай бўлгач, дабдабага сира зарурат йўқ. Гап — Нагония борасида, ватандошларингизнинг тутган мавқеи ҳақида бораёпти.

— Отам умр бўйи америкалик бўлиш орзуси билан яшаган. Бу истак менинг ҳам қонимда бор. Сиз бўлсангиз ватандошларимга таъна қилаёпсиз. Одамнинг нафсониятига оёқ босманг, Гарольд.

— Упкаланманг. Буни миллатга писанда ёки таъна қилиш эмас, аксинча самимий эътироф этиш дейилади.

— Пекингга қуруқ бормаيمان-ку, ахир? — деб сўради ғайритабиий равишда энсаси қотган Чжу.— У ерга фирмамага нафи кўпроқ тегадиган таклиф, мулоҳаза билан бормоқ лозим.

— Гапнинг сирасини айтдингиз. Бўш қошиқ оғиз йиртади. Бу табиий. Мен айтмоқчи бўлган гап том маънода

Пекиннинг тутган мавқеи ҳақида. Очиқроқ айта қолай, миллатга алоқадор бўлган аллақандай боланинг одамлари ўртасида Нагония билан Луисбург чегарасида тўқнашув содир бўлади. Шунда матбуот дунёни ларзага солади. Элчингиз Бирлашган Миллатлар Ташкилотида нутқ сўзлайди. Пекиннинг қандай муносабатда бўлиши яқин келажакда фирмангиз оладиган даромаднинг миқдорини белгилайди.

— Чамаси Гарольд, фирмам оладиган даромаддан кўра биринчи муаммо — элчимизнинг маърузаси сизни кўпроқ қизиқтиряпти. Зепп Шанц — менимча уни назарда тутаялсиз — иккинчисининг мақсадингиз битта: — Европани жўнбушга келтириш. Улар Гитлени батамом унутиб улгурганлари йўқ ҳали... Хитой Халқ Республикасининг элчиси Бирлашган Миллатлар Ташкилоти мажлисида қиладиган маърузасига келсак, ўйлайманки бу муаммони Пекин билан ҳал қилиш борасида ўз йўли-йўригимиз бор.

— Очиғи, кўнглимдагидек жавоб қилдингиз, пиримсиз, Саймон, пир!

— Ташаккур Гарольд. Пекинга қандай гап билан бораман? Ахир расмий асос керак-ку?!

— Наҳотки? — деди Уилки кулиб. — Мен ўз уйингизда ўзингиз хон, қўланқангиз майдон деб ўйлагандим. Дўстларимнинг эътироф этишича, у ерда эшикни чап оёғингизда очармишсиз.

— Эшикни ўнгми, чапми, бари бир оёқ билан очим аниқ, аммо ходимларимга маош тўлашга мажбурман.

— Мана бу америкача мулоҳаза юритиш бўлди. Яхши, Пекинга шимолдаги қўшниларингизга ниҳоятда зарур бўлган, айниқса русларнинг эътиборига молик қирқ қиррали оптика ҳақидаги контрактни олиб боришни таклиф қиламан.

— Контракт ҳақида батафсил маълумот олиш учун одамларингиз билан қачон учрашим мумкин?

— Контракт қоғоз жилдда, қоғоз жилд шу ерда, сейфда. Самолёт билети ҳам тайёр. Бугун кечкурун ватанингизга учингиз мумкин, Саймон. Контрактнинг тафсилоти ҳақида қайтганингиздан кейин гаплашамиз. Битим — сизнинг манфаатингизни тўла қондиради. Қолаверса, фойдадан икки процентни ўз ҳиссамга ундиришим ҳам мумкин эди. Чунки сиз қанча сўрасангиз Пекин шунча маблағ бериши турган гап. Таклифни,

бу таклифни ҳар томонлама тарозига солиб кўрганмиз. Кўнглингиз тўқ бўлсин...

...Иигирма уч соатдан кейин Саймон Чжу Пекинга учиб келди. Аэродромда уни ташқи савдо министрининг ўринбосари Го Люнинг «мерседеси» кутиб турарди. Разведка хизмати генерали, ташқи савдо министрининг янги ўринбосари асосан Хитойнинг Ғарб мамлакатлари билан олиб борадиган савдо-сотиқ ишлари бўйича мутассади шахс эди.

Чжунинг ахборотини диққат билан тинглаган генерал Го «ялпиз барги» қўшилган тамакидан чекди. Сўнг:

— Ҳар қадамда ҳийла-найранг қўллашади-я. Бу ишга Уилкини аралаштиришнинг нима ҳожати бор эди? У ўз манфаатини кўзлайди. Кореяда жанг қилган, бизнинг танқидимизга учраган. Нима учун энди у бизга Зепп Шанцни рўпара қилиши керак? Баъзида Вэлшга ҳам ҳайрон бўламан. Жуда ақлли одам, аммо уста кўрмаган шогирддек хато қилади...— дея аччиқланди.

Генерал Го контракт солинган қороз жилдни экспертга юборди. Саймон Чжуга эса айтилиши лозим бўлган барча таассуротларини диктофонга қайд қилишни таклиф қилди (генерал аъъаналарни қадрлар, кўпроқ эса далил тўпловчилар билан қизиқарди. Чунки разведканинг қуйи қатламидагилар аввало далилларга суянишарди. Энг асосийси матбуот хабарларини с а р а л о в ч и л а р учун далил зарур қўлланма эди). Го «Бритиш петролеум» вакили билан қилинадиган тушликни кейинга қолдириб, Марказий Комитетга отланди. У ерга жўнашдан аввал буюк ҳукмдорнинг содиқ ўғли, раис — Хуанинг яқин сафдоши, жанговар амалиётчи ва курашчи, миллий хавфсизлик министрига бўлажак суҳбат мавзунини маълум қилди.

Шу куни кечқурун Марказий Комитетнинг матбуот бўлимига ХХР чиқадиган етакчи газеталарининг редакторлари, радио ва телевидение раҳбарлари таклиф этилди.

Кўрсатма қисқа ва лўнда бўлди:

— АҚШ иттифоқчиларидан неонацистлар ўртоқ Марио Оганонинг ҳақиқатпарвар курашини ҳақиқатдан ҳам қўллаб-қувватлаётдиларми, йўқми, деган саволга аниқ жавоб талаб қилишимиз шарт. Агар бу гап уйдирма бўлмаса — айни вақтда улар фақат жавоб билангина қаноатланмасалар керак — айрим ҳукуматларнинг буюк давлатчилик гегемонизми ва колониализмга қарши толмас курашчи — ўртоқ Огано шаънига туҳмат тарқа-

таётган Москва ва Гаванага қарши компанияни бош-лаш имкониятига эга бўламиз. Шу билан бирга зарур пайтда Вашингтон маъмуриятига зарба бериш учун Зепп Шанц ҳақидаги борки маълумотларни тўплаш мақсадга моликдир. Зарур пайт деганда Африка қитъасидан наники янкиларни ва ҳатто уларнинг европалик иттифоқчиларини қувиб чиқариш ва у ерда буюк ҳукмдор байроғини ўрнатиш учун қулай бўлган соатни назарда тутаяпмиз. Бирор-бир англашилмовчилик ёки саволлар борми?

...Кечқурун халқаро авиалиниялар туташган, рейсни алмаштириш қулай бўлгани учун ҳам Токио аэропорти орқали Қўшма Штатларга қайтаётган Саймон Чжунни кузатгани чиққан Го лабидан «ялпизли» тамакини олмай серзарда оҳангда гапирар, қолаверса, у муомаласидаги зардани йўқотишга уринсада, бунинг уддасидан чиқолмасди, у Чжуга охириги кўрсатмани берди:

— Гўё яқин келажакда бутун дунёни қамраб олишга қодир Хитой гегемонизми ва афсонавий буқаламунлигимиз билан америкаликларни кўрқитаётган сиёсатдонлар, бизнесменлар кимларнинг йўл-йўриғи билан иш кўраётганини аниқлаш лозим. Кимлар? Исм-шарифлари қандай? Оммавий матбуотни назорат қилаётган корпорациялар номи? Булар биринчи навбатда билишимиз лозим бўлган гаплар, ўртоқ Чжу.

— Буқаламунлигимиз ҳақиқатдан ҳам афсонавийми, ўртоқ Го? — деб сўради Чжу.

— Бу саволни бошқа биров берганда ажабланмас эдим. Ахир, сиз хитойликсиз-ку, Саймон? Оғзингизга келганини гапираверманг, охири вой бўлади. Парижда ишлаган вақтда — юқори даражадаги ресторани бошқарганимни яхши биласиз. Ўз апартаментимда қозонган обрў эътибордан ҳаволанмай хитойлигимча қолдим, ўртоқ Чжу.

— Агар Қўшма Штатларда америкалик тоифасида яшамасам на Уилки, на бирорта бошқаси мени сариқ чақачалик назарига илмайди, ўртоқ Го...

— Бу гапни уларнинг контрактларини назарда тутиб айтаётган бўлсангиз керак? Биз бу контрактдан воз кечамиз. Оптика соҳасида бошқа давлат билан битим тузганмиз... Фақат, — Го хиёл жилмайиб қўйди, — уларга Зепп Шанц ва унинг ҳаракатига тарафдор бўлганлар билан битим тузганимизни «гуллаб» қўйманг. Агар Уилки аниқ ҳисоб-китоб лойиҳалари билан заводнинг

калитини қўлимизга беришга рози бўлса, у билан эллик миллион долларлик контракт тузишга тайёрмиз. Дипломатик алоқа орқали тузилган контрактлар кафолатининг муқимлиги Бирлашган Миллатлар Ташкилотида тутадиган мавқеимизни белгилайди, деб айтинг, уларга. Бизни қониқтироладиган жавобни олмаганлигимизни алоҳида таъкидланг. Мен нимани назарда тутаяётганимни улар тушунишади. Биз кўмак беришга розимиз, аммо, бунинг натижасида Хитойнинг Африка қитъасидаги мавқеига заррача бўлсада, панд етмаслиги зарур. Менинг гапларимни уларга сўзма-сўз баён этинг, чунки маъно-мақсад жумлалар замирида акс этган. Яна бир марта такрорлайми, ёки эслаб қоласизми?

— Сиз икки жумлани назарда тутаяпсиз: дипломатик алоқа орқали тузилган контрактлар кафолатининг муқимлиги таъминланса, биз...

— Тўғри,— деб генерал унинг сўзини бўлди.— Ой бориб, омон қайтинг...

Константинов

У ухлай олмади. Уйқу дори ичиш сира мумкин эмас эди. Фавқулодда вазият юз бериши аниқ... У диванда гоҳ чап, гоҳ ўнг ёнбошига ағдарилиб зерикди. Соат тўртда, ҳали тонг ёришмасдан кўчага чиқди.

Тунги сукунат борлиқни ўз қаърига олганди. Константинов Славин билан о со й и ш т а л и к ҳақидаги охириги суҳбатларини эслади. Славин турмада, осойишталикда. У Виталийни ҳибсдан озод этолмаслигини ўйлаб, юрагида аччиқ дард билан қадрдон шаҳри бўйлаб оҳиста борарди. МРБ «Кўприкжа келмайди, чунки «Болалар» деб аталмиш дардисар объектда ишора белгиси бўлмайди. «Болалар» дегани нимаси? Бу объект қаерда?

У Лубянкадаги хиёбон томон юрди. Ҳозиргина машиналар сепиб ўтган асфальт юзидаги сув бетиде камалак жилва қиларди. Машина фавворасидан сачраётган сув зарраларини туйган Константинов кўзларини юмган кўйи йўлакдан катта кўча томон бурилди. Сув сепаяётган иккинчи машина унга яқинлашиб қолганди. Бу сафар муздек сув зарралари юзига игнадек санчилди.

«Ҳечқиси йўқ,— Константинов ногоҳ хаёлга берилди,— ҳечқиси йўқ. Ишни охирига етказмай кетишим

лозим бўлса, ажойиб йигитлар бор, ўзимизнинг йигитлар... Володя Гречаев қолади, у Бауман институтини тамомлаган. Бўлимимизда иш ўрганиб, нималарга қодирлигини кўрсатди. Шимолий флотда чиниққан Игор Трухин бор. Айни вақтда унинг олдига тушадигани йўқ, ҳақиқий пир, контрразведка пири. Қахрамоннинг ўғли, ҳали ёш бўлишига қарамай жуда абжир Стрельцов қолади. Урушни десантликдан бошлаб, неча бор душман ўқиға чап берган, ҳали ҳам йигитчалардек серғайрат Коновалов, Гмиря, Никодимов қолади, яхши одамлар қолишади. Бесамар кетиш қандай даҳшат. Шогирдсиз рассом, издошсиз режиссёр... Бундан ортиқ даҳшат борми?! Бошлаган ишингни давом эттира оладиган шогирдларнинг қолаётганига ишончинг комил бўлса, ҳаёт билан видолашиш энгил кўчади...»

— Уртоқ!—дея ортида кимдир уни чақирди.

Константинов кўзларини очди. Кўчанинг нариги бетида милиция «Волга»си турарди. Лейтенант юзини дастрўмол билан артиб, бошини қимирлатиб қўйди:

— Кўчанинг серқатнов қисмига ўтиш мумкин эмас. Яна кўзларингизни юмиб олибсиз?! Ҳозирги пиёдаларга ҳам ҳайронсан-а?! Болалардан фарқлари йўқ. Болаларни кечирса бўлади, йўл белгиларининг маъносига тушунишмайди, сиз эса...

Константинов йўлакка ўтди.

— Кечиринг, илтимос..

— Машина уриб кетса, ким айбдор бўлади?

— Кечиринг...—дея Константинов такрор узр сўради.

Шу пайт Константиновнинг нигоҳи йўл четидаги симёғочга ўрнатилган ГАИ нинг учбурчакли белгисига тушди. Бола қизчанинг қўлидан тутганча кўчадан югуриб ўтаётгани акс эттирилган. «Болалар» деб аталади, бу белги. Константиновнинг кўнглидан шу фикр кечди. Балки, «Болалар» объекти худди шу белги замирига яширилгандир?!

Константинов Давлат Хавфсизлик Комитетига қайтди. Машинани чақиртирди. Ольганинг кўрсатмаси бўйича Дубов тўхтаган кўчаларни яна бир бор айланиб чиқди. Йўл четида «Болалар» йўл белгиси ўрнатилган бир эмас, саккизта симёғочни санади.

Бу симёғочлардан қайси бирига лабга суриладиган бўёқ билан белги қўйинлиши лозим? Узунасигами, ёки кўндалангисами?

— Қани, зудлик билан орқага буринг,— деб буюрди Константинов шофёрға. У ўриндиқ ёнидаги рация трубкасини кўтариб, Коноваловнинг телефон номерини терди.

Коновалов ҳам тонггача мижжа қоқмаганлиги овозидан сезилиб турарди.

— Архивдан капитан Гречаев суратга олган фотоларни топиш керак,— деди Константинов.

Коновалов гап нима ҳақда бораётганини тушунмай йўталиб қўйди.

— Ёдингиздами, икки йил муқаддам Гречаевни ортиқча шубҳага берилгани учун койиган эдингиз,— деб тушунтирди Константинов.

— Ҳа, уни ортиқча шубҳага берилгани учун койиган бўлишим мумкин,— деб жавоб қилди Коновалов. — Фикрингизни очиқроқ баён этсангиз, Константин Иванович.

— У Крагер ва Вилеонга ҳамроҳ бўлганди... Токиолик бу меҳмонлар кўп суратга олишганди... Иккиси ҳам МРБ нинг планлаштириш бўлиmidан... Наҳотки унутган бўлсангиз?!

...Константинов ўз хонасига қайтганида столи устида фотосуратлар ёйиб қўйилган эди. У худди қарта ўйинчиси каби қайтадан суратлар ўрнини алмаштириб чиқди. Қизил майдон, Университет, «Россия» меҳмонхонаси, ГУМ, Манеж.

Кейин у йигирма учта фотосуратни жилдга солиб қўйди. Коноваловга қаради:

— Гречаев жуда абжир йигит-да, а? Меҳмонларимизнинг диди бўйича айнан қайта суратга олибди! Қандини урсин! Демак улар Дубов билан боғлиқ бўлган операцияга икки йил аввал тайёргарлик кўришган,— дея Константинов кўрсатгич бармоғи билан Москва-рекадаги кўприк акс этган фотосуратга ишора қилди. Кўприк миноралари, қирғоқдаги «22, 30 дан кейин уйга кетадиган» милиционер пости. Галаба хиёбонининг бундан бир неча кун илгари Дубов бўлган ери, Луис машинасини тўхтатган жой... Ниҳоят ГАИнинг белгиси, югуриб ўтаётган қизча ва бола тасвири туширилган йўл белгиси катта планда аниқ акс эттирилган эди.

Константинов фотосуратнинг орқа томонидаги лавҳани овоз чиқариб ўқиди:

— «Крупская кўчаси, пиёдалар ўтиш жойи, ГАИ белгиси». Бу «Болалар» ишораси эканлигига ишончим

комил. Крупская кўчасидан Ленин проспектидаги элчихона уйига ўтилади. Ҳеч кимда ортиқча шубҳа туғдирмайди.

У телефон томон ўтирилди ва Проскуринга сим қоқди.

— Мен билан бир сайр қилиб келишни истамай-сизми, а?

...Константинов ўзини бамайлихотир, гўё тонгги очиқ ҳавода сайр қилиб юрган кишидек тутиб симёғоч ёнидан икки марта ўтди.

Биринчи марта ГАИнинг «Болалар» йўл белгиси ўрнатилган симёғоч ёнидан ўтаётганида кўрсаткич бармоғи билан узунасига чизиқ тортди.

«Ассосиз хатти-ҳаракат,— дея дилидан ўтказди у. — Йўловчиларнинг диққатини дарров жалб қилиши мумкин, бошқачасига чизиқ тортиб қўйиш керак».

У изига қайтиб чап қўли билан симёғочга кўндалангига чизиқ тортди. Бу сафарги хатти-ҳаракат ўзига ҳам маъқул бўлди, четдан қараган киши «қўлига бунча эрк бермаса» деб ўйлаши мумкин.

— Худди шундай, — деди Константиновнинг хатти-ҳаракатини машинадан кузатиб ўтирган Проскурин.

Константинов ёнига келиб ўтирган пайтда доим ҳар нарсада иккиланадиган Проскурин бошини тебратди:

— Нима учун ишора белгиси айнан тинтув вақтида Дубовнинг уйидан топилган лаб бўёғининг рангида бўлиши керак, деб ўйлаяпсиз?

— Нима учун энди бошқача бўлиши керак экан?

— Балки бу бўёқ билан Ольга лабини бўягандир. Ишора белгиси учун эса ҳар сафар янгисини сотиб олган.

— Ольга лабларини бўяшини тўғри эфироз этдингиз. Аммо тинтув вақтида топилган лаб бўёғи таркибида цемент борлиги аниқланган.— Константинов шундай деб ён чўнтагидан Дубовнинг уйидан топилган лаб бўёғини олди.— Мана бу ранги сиёҳ каби ўчириб бўлмайди.

— Билмадим, — дея ўша-ўша тунд кайфиятдаги Проскурин эфироз билдирди.— Муваффақиятга умуман ишончим қолмади.

— Асабингиз панд берибди,— деди Константинов унга ҳамдардлик билан,— ҳар қандай шароитда муваффақиятга умид боғлашимиз шарт.

Кеч соат бешу ўттизда Гавриков марказдан Крупская кўчаси томон йўл олди. У магазин рўпарасида машинасини тўхтатиб, эшикни очди-да, «Апполо» тамакидонидан сигарета олиб чекди. Унинг фикри ёдини отаси банд этган, кўз олдида падарининг масъум чеҳраси жонланарди. Бугун эрталаб ҳам у устихонига ёпишган қўллари билан пайпаслашиб, ўғлини қидирган, меҳрибон кафтларининг тафтини сезмай, кўзларига ёш олган бўлса ажаб эмас. Қулоқлари остида отасининг «Митька қаердасан, о, худойим, қаердасан...» деб беҳол шивирлаши аниқ эшитилгандек бўлди.

Сўнгги соатларда Коноваловнинг ходимлари «Дубов» пайдо бўлган барча районларни мунтазам кузатув доирасига олишганди. Шу боисдан ҳам Константиновнинг хоҳишига кўра Гавриков магазинга тасоидифий киришдан қочиб, йўлак четидаги квас сотилаётган бочка ёнига яқинлашди. Хиёбондаги сабоқ уни доим диққат марказида бўлишни тақозо этарди. Яна генералнинг нуқтани назарича Крупская кўчасининг бирор-бир бурчагига яшириниб олган МРБ одами «Дубов»нинг ҳар бир қадамини кузатаётган ва симёғочга қўйиладиган хуфия белгини кутаётган бўлиши эҳтимолдан холи эмасди. Шунинг учун ҳам Коноваловнинг ходимлари Гавриковни бирорта бегона одам кузатаётган ёки фотосуратга олаётганлигини дарҳол маълум қилиш учун унга микрорация беришганди. Худди шу дақиқада у устма-уст чекиши лозим, чунки Гавриков лабида сигарета, тўраларга хос салмоқдор қадам ташлаши билан Дубовга жуда ўхшаб кетар ва бу душманни чалғитиши аниқ эди.

Гавриков симёғоч рўпарасида бир дақиқа тўхтади. Қўлидаги лаб бўёғи билан кўндалангига чизиқ тортиши ҳамон орқасида кесатиқ аралаш овоз эшитилди:

— Қани, ҳозироқ арт!

У ўгирилди. Қаршисида похолдан тўқилган бош кийим кийган, сумка кўтариб олган чол турибди. Отаси бундай тоифадагиларни «ўпкаси йўқ» деб аташини эслади. Ундан нима учун бундай дейишини сабабини сўраганда, отаси:

«Ҳозирги шундай тўқчилик замонда ўтмишдагидан ўн чандон баттар сўкинишади. Марҳамат — туздан шакаргача, совундан пишлоққача барча маҳсулот ҳозирнозир бўлса, хотиржам яшайвер, йўқ, албатта, ҳар нарсага бурнини суқиб, таъбингни хира қилишади!»

— Ҳой, кимга айтаяпман, бўёқни арт,— дея яна такрорлади чол ва ён чўнтагига қўлини солди.

Худди шу дақиқада Гавриковнинг ён чўнтагидаги кичкина рациядан:

— «Биринчи», зудлик билан кўчадан «Волга»ни олиб кетинг, «Хўжалик»дан сиз томон машина йўл олди,— деган гўё йироқдан эшитилаётган овоз янгради.

«Хўжалик»— элчихона. Разведканинг қонун бандларида қайд этилмаган қоидага кўра, агент хуфиёна белги бераётган кишини кўриши мутлақо мумкин эмас. Агар бу ҳол мустасно бўлса, яъни агент хуфиёна белгини қабул қилаётган шахс билан юзма-юз келса, бу ҳол хавфдан огоҳ этади. Барча орзиқиб кутаётган бўлажак учрашувни барбод қилади.

— «Биринчи», мени эшитаяпсизми, дарҳол жавоб беринг!

Бу орада қария чўнтагидан ҳуштагини олди ва бутун кўчани бошига кўтариб чалди. Квас сотилаётган бочка ёнида турган томошаталаб оломоннинг эътиборини у ўзига тортди.

— Буважон, азизим, ўлчов олаяпман,— деди Гавриков ғайритабий оҳангда шивирлаб.

— Ҳозир мен сенга ўлчовни кўрсатиб қўяман!— дея қария бақирди ва устихонига ёпишган узун бармоқлари билан Гавриковнинг енгидан маҳкам чангаллади. Шу дақиқада чолнинг қўлини отасининг қўлларига ўшатди. Унинг чангалидан юлқиб чиқишга ийманди.

— «Биринчи», «биринчи» машина Университет проспектига чиқди. Хуфия белги олиш учун сиз томонга кетаяпти. Нима бало, ақлдан оздингизми, дарҳол кетинг!

— Ота, мен топографлар учун ўлчов олаяпман,— деди Гавриков,— шошилиб турибман, ана машинам. Мотор ҳам ўчирилмаган...

— Бойвачча!— дея бақирди қария.— Сизларни беш қўлдек биламан. Бойваччалар ўлчов олишмайди!

— Бу машина меники эмас, инженеримизники, ота. Юринг жилла қурса, моторни ўчириб қўяй, кейин хотиржам гаплашайлик!

— Йўқ, сен аввал симёғочдаги мана бу бўёқни арт, кейин моторингни ўчирасан!

...Кекса Гуськов бугун чап ёнбоши билан уйғонган эди. Кеча ярим тунгача чўзилган ветеранлар совети йиғилишида томоқлари йиртилгунча тортишишди. Ит-

эмган Шубин ўсмирлар билан ишлаш борасидаги тадбирига кўра, маданий ишлар секциясига раис тайинлаш учун сайлов ўтказишни таклиф қилди. Бу ўринга боши касалхонадан чиқмаётган, икки марта инфаркт бўлган, лекин буйруқ беришни жон дилидан яхши кўрадиган, турли плакатлар чизишни тайинлаб рассом Ваньканинг бошини қотирадиган қовоқмия Утинни тавсия этмоқчи эканлиги Гуськовга беш қўлдек маълум эди. Шу боисдан ҳам ўзиникини маъқуллаб Шубин билан тоза тортишди. Айни вақтда Гуськовни кечаги аламзада кайфияти тарк этмаган ва Гавриков билан осонликча муроасага келиши мушкул эди. «Ақл билан иш кўриб ёшларни ўз ҳолига ташлаб қўйишса оқибати ёмон бўлади,— дерди қария икки гапнинг бирида.— Болаларга одоб-ахлоқни бешиклик пайтиданоқ бериш керак».

— «Биринчи», «биринчи», нималар бўляпти, тушунмаяпмиз, «биринчи!»

— Юринг милицияга борамиз,— дея Гавриков қарияни олдинга бошлади.— Бизни фақат милиция муроасага келтира олади.

— Милицияга борамиз!— дея қария рози бўлди.— Локин сен оёғи куйган товуқдек питиллаб, мени тортқилама!

Гавриков қарияни машинага ўтказгач, рулга ёпишди. Тезликни шиддат билан ошириб, чорраҳани кесиб ўтди. Чунки ҳар бир дақиқа қимматли эди. Кулоқлари остидаги микрорақиядан Коновалов «ғишт» ҳовлига кирганини, муюлишга бурилганини, машинадан тушганини ва чор-атрофга тинмай аланглаётганини маълум қиларди.

— Рулда маст одам ўтирибди!— дея ғолибона оҳангда жовраётгани етмагандек, қария бутун кўчани бошига кўтариб ҳуштагини чаларди.— Милиция! Рулда маст ўтирибди!

Милиция оёқ остидан чиқди. У югуриб келиб Гавриковни биллагидан тутди, сўнг қария томон ўгирилиб деди:

— Бу беодобни тутганинг учун сенга катта ташакур, Гуськов.

Америка элчихонаси вице-консулининг машинаси хуфия белги қўйилган симёғоч ёнидан тезликни пасайтириб ўтди. Пароль қабул қилинди,

— Кузатувни тўхтатинг,— деди Константинов.— Тўрт томони қибла. Биз уларни кўприкда кутамиз.

Соат йигирма учдан йигирма беш минут ўтганда Америка элчихонасининг дипломатик паспорти билан иш кўраётган МРБ ходими Москва-река устидаги кўприк минорасига яширин ғилофни қўяётган вақтда ҳибсга олинди. У ҚГБнинг Кузнецкий мостдаги қабулхонасига келтирилди. Яширин ғилофнинг ичидан заҳар солинган ампула билан бирга «Факел» операциясини бошлашдан аввал ҳал қилувчи савол-мактублар, қўланмалар чиқди.

ВПК га (IV) чизги

Майкл Вэлш «Факел» операциясини бошлашга боғлиқ муаммолар борасида Пентагоннинг одамлари билан қийин, асаббузар кенгашни кеч соат йигирма учда тамомлагач, фавқулодда махсус топшириқлар бўйича элчи билан учрашди.

Кечки овқат дастурхони совет элчихонасига яқин бўлгани учун ҳам Вэлшга алоҳида руҳий лаззат бағишловчи малаяликлар ресторанида тузалган эди.

Элчи пучуқ бурнига тегар-тегмас даражада ўзига яқинлаштирган менюдан нигоҳини узмаганча ўтирарди.

— Сизни кўрганимдан ғоятда хурсандман, сэр,— деди Вэлш,— уэр, сизни ярим кечада бу учрашувга чақирганимдан хафа бўлмайсиз. Ишлар шу қадар кўпки, бир нафас тин олишга вақт йўқ.

Элчи қўшни столларда ўтирган хўрандалардан ҳадиксираб ён-атрофига қараб қўйди.

«Консператор,— дея ижирганганича дилидан ўтказди Вэлш,— бизнинг суҳбатимизни эшитиб қолишларидан чўчияпти. Агар учала столда «музокараларни ниқоблаш» секторига ёлланган турли тоифадаги хонимлар ва жентельменлар ўтирганини айтсам, тепа сочи тикка бўлиб кетса керак».

— Хуллас, гап бундай, сэр,— дея Вэлш сўзида давом этиб, — Кенгашда сўзга чиқиши лозим бўлган уч элчи маърузасининг текстини тайёрлаб қўйдик. Биринчи бўлиб Чили элчиси нутқ сўзлайди. Менимча, Ташкилотнинг йиғилишига у руҳий қувват бағишлайди. Унинг маърузаси текстини индинга операция бошлани-

ши арафасида ўз одамим орқали сизга жўнатаман...

— Зарурати йўқ, сэр, кўп нарсани билсам тез қарийман... Мен бадиҳани яхши кўраман.

— Аввалдан пухта тайёрланган бадиҳа — табрик сўзидек кишига хуш ёқади,— дея Вэлш жилмайди.— Қолаверса, ихтиёр ўзингизда. Ҳа, айтмоқчи, малаяликлар ресторанида дастурхон тузашни буюрганим сизга маъқулми, уларнинг таомларини севасизми?

— О, бўлмасам-чи! Уларнинг сархил таомлари жуда лаззатли!

— Хурсандман,— деди Вэлш мамнуният билан стул суянчигига ястаниб. У ёввойи мевалардан тайёрланган газаклар солинган турли ликопчаларни дастурхонга қўяётган ювош официантканинг хатти-ҳаракатини зимдан кузата бошлади.

— Афсуски, врачлар спиртли ичимлик ичишимни таъқиқлашди,— дея элчи хўрсинди,— етмиш ёшни «кузак даври» деб таърифлашди.

— Менинг «кузак даври» қирқ ёшимда бошланган,— деб таъкидлади Вэлш.— Жигарим яллиғланган... Хуллас, гап шундай, сэр, биринчи бўлиб Чили элчиси маъруза қилади. Иккинчи зарбани минбарга чиққан Исроил элчиси беради. Унинг нутқи ортиқча ҳис-туйғусиз... фақат далил, рақамлар асосида қурилган. Биз советлар блокига ва учинчи дунё мамлакатларининг оғиз очишларига йўл қўймаймиз. Исроил элчисидан кейин Парагвай вакили минбарга кўтарилади: «Россия ва Куба Африкага тажовуз қилиб, наинки бу қитъа, балки бутун дунё тинчлигига раҳна солмоқда. Қартер маъмуриятининг қўрқоқларча йўл тутиши инсониятни ядро фалокати ёқасига судраяпти», дея маърузасини «Умуафрика қуролли кучларини тузишни» таклиф қилиш билан якунлайди. Унинг бу таклифини Жанубий Африка вакили қўллаб-қувватлаб, Нагониядаги қонли хунрезликлар бошқа мамлакатлардаги норозилик ҳаракатига сабабчи бўлаётганини таъкидлайди. У делегатларга ва элчиларга ЖАР¹дан бошпана сўраган қочоқларнинг фотосуратларини кўрсатади. Шундан сўнггина советлар блокадаги элчилар истаганча валдирасинлар, ўз ҳукмларини чиқарсинлар...

— Европа-чи? Европалик элчилар бунга қандай қарашади?

¹ Жанубий Африка Республикаси. (Тарж.).

— Сизни биринчи навбатда Германия Федератив Республикаси элчисининг нуқтаи назари қизиқтираётган бўлса керак?

— Шак-шубҳасиз.

— Дастлабки тахминларга кўра, Боннинг муносабати салбий бўлади. Аммо бунга қарши маълум чоратадбирлар кўрамиз, лекин кўнглингизни хотиржам қилолмайман. Энг асосийси — вақтдан ютиш, сэр. Ҳар қандай дарднинг фориг топишига вақт керак. Шу сабабдан ҳам Чилининг элчиси иложи борича кўпроқ ваъз айтишини сўрадим, делегатлар толиқса ошиғимиз олчи бўлади, сэр. Менинг йигитларим ишлаб чиққан сценария бўйича унинг маърузаси йиғилишнинг иккинчи кунига тайинланган. Ҳа, ҳа, худди шундай. Унгача Огано ўз уйини ҳашаротлардан тозалаб улгурди. Бизнинг тахминимиз бўйича унинг одамлари ҳукуматдаги барча зарур постларни ўз қўлларига олишади. Континенталь Хитой элчиси эса Америка Қўшма Штатларининг Нагониядаги тажовузкорлигини қоралаб чиқади. Албатта, маъруза ниқоб пардасига олинган бўлади. Ана шундан кейин эса бизнинг фикримизча, мўътабар минбарга сиз кўтариласиз...

— Менимча режа чакки эмас... Франция ўзини қандай тутди.

— Сэр, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг йиғилишида Европа ўзини қандай тутиши сизни ҳаяжонга солаётганини сезиб турибман. Лекин бу ҳийла-найрангни биз «ишим битди — эшагим лойдан ўтди» қабилида ўйлаб чиққанмиз. Қолганларини кейин иш жараёнида ҳал қиламиз. Маърузангиз учун айрим фикр-мулоҳазалар тайёрлаб қўйибмиз...

— Ташаккур. Очигини айтсам соддаликни маъқул кўраман, аммо...

— Тўғри қиласиз. Биз матбуотнинг эълонлар тахтасида пайдо бўлмайдиган ҳужжатлар асосида ҳаққоний маъруза тайёрлаб қўйганмиз.

— Жуда қизиқ-ку.

— Менинг ёрдамчим уни эртага эрталаб, оффисингизга элтиб берса монетьлик билдирмайсизми?

— Шахсан ўзимга. Ўз қўлимга.

— Ҳаққоний далиллар асосидаги тахминларга суяниб мистер Огано олиб бораётган кураши, чиндан ҳам миллий руҳда эканлигини, Нагониядаги фожиаларнинг юз беришида аввало Африка қитъасини иккинчи Вьетнамга айлантиришга уринаётган, шу билан бирга

Қўшма Штатларни қуролли тўқнашувга ундаётган Кремлнинг босқинчилик сиёсатини очиб ташлашингиз шарт. Шу билан бирга НАТОга аъзо бўлган Европа давлатларининг қуролли кучлари негизда ташкил этилган армия бўлинмаларини зудлик билан Нагонияга жўнатишни таклиф қиласиз. Бу таклифни Нагониянинг сув ҳавзаларидаги флотимизни дарҳол олиб чиқиб кетилиши билан изоҳлайсиз. Нутқингизда Жорж Гри-со оиласига таъзия изҳор этишни унутманг.

— Жуда соз! Оқибат натижада Европани ҳам бумо жарога тортамиз! Жуда чиройли ўйлабсиз, сэр! Оддий дипломат сифатида фирмангизнинг бундай ажойиб сценария ишлаб чиққан уддабурон кишиларини жуда қадрлайман. Уларнинг соғлиги учун бир қултум май ичишга тайёрман. Нелсон Грин бундан хабардорми?

Вэлш бош тебратиб, эътироз билдирди.

— Мен сиздан фарқли ўлароқ «Ворлдз даймондс»нинг акционери эмасман. Лекин шундай бўлса-да, ўз режаларим билан аввал сизнинг бошингизни қотирмоқчиман. Чунки фирмамни бунчалик қадрлашингизга шубҳам бор...

Махсус топшириқлар бўйича элчи кулиб юборди, Вэлшнинг бежирим, бақувват қўлини тафтсиз кафтлари орасига олди.

Хотима

...Эрталаб Америка Қўшма Штатларининг Совет Иттифоқидаги элчиси Ташқи Ишлар министрлигига таклиф этилди.

Совет дипломатининг ёнида кўзлари уйқусизликдан киртайган, боқишлари нурсиз, аммо соқол-мўйлаби чиннидек қилиб қиртишланган, кейинги бир ҳафта ичида беш килога озгани учун ҳам ўзига ному-таносиб кўйлагининг кенг ёқасига башанг боғичли галстук таққан Константинов ўтирарди.

Элчи заҳар солинган ампулалардан кўзини узиши ҳамон, совет дипломати рўпарасидаги қоғоз жилдни очди:

— Жаноб элчи, мана бу қоғоз жилдда эса МРБ ўз агентига йўллаган савол-мактубларининг фотонусхалари солинган. Бу саволлар яқин кунлар ичида Нагонияда юз беражак тажовуздан далолат бериб турибди,

Агар биз МРБнинг заҳар юборганини матбуотда эълон қилсак, МРБнинг Нагония борасидаги саволларини матбуотда боссак, у ҳолда...

— Менинг ҳукуматим,— деди қисқача узилишдан фойдаланган элчи,— бу ишни оммага овоза қилмаслигингизни алоҳида қадрлаган бўлур эди...

— Ҳукуматингизнинг совет граждандари Славин ва Зотовнинг озод этилиши борасида зарур чора-тадбирни кўриши билан бир қаторда Нагонияга қаратилган тажовузни барбод этишига умид қилиш мумкинми, муҳтарам элчи?

...Махсус топшириқлар бўйича элчининг маърузасидан:

— Нагонияга қарши уюштирилаётган тажовуз ҳақидаги советлар блоки давлатлари тарқатаётган ортиқча шов-шув бўхтон эканлиги аён бўлди. Отишмалар бошланиши лозим бўлган муддат ўтиб кетди. Аммо осойишталик бузилмади. Оганонинг сўл радикалчи гуруҳлари айни пайтда Нагония чегараси районида олиб чиқиб кетилди. Мистер Огано ўз баёнотида унинг одамлари МРБ корчалонлари раҳбарлигида ҳарбий казармаларда таҳсил кўрмаганликларини, аксинча, қишлоқ хўжалиги лагерларида меҳнат билан машғул бўлганликларини маълум қилди. Мен мана шу мўътабар минбардан ҳукуматим у ёки бу давлатнинг ички ишларига аралашмайди ва аралашмоқчи ҳам эмаслигини эътироф этмоқчиман. Уйлайманки, менинг бу баёнотим Нагония халқи, унинг ҳукумати ва унинг сардори олдида мамлакатимни обрўсизлантиришни ягона мақсад қилиб қўйган тарғибот мусобақасига нуқта қўяди.

Славин қамоқхонадан озод бўлиб чиққач, меҳмонхонага бормаи тўғри госпиталга жўнади. Лекин Зотовни аэродромга олиб кетишганди. Луисбург ҳукумати совет инженерини доктор-травмотолог кузатиб қўйишини таклиф қилди. Совет Иттифоқи элчиси бу таклифни қабул қилди.

— Менга Қизил ярим ой жамиятига қарашли самолётда ниҳоятда тажрибали совет врачлари ўз ҳамкасблари билан учиб кетганини маълум қилишди,— деб таъкидлади у.— Бироқ, ўйлашимча, докторингиз медикларимизга ўртоқ Зотовнинг «касаллик тарихи варақаси»ни топширади ва қандай дори-дармон билан даволаганликларини айтиб беради...

Славин элчихонага келганида қўлига Константинов томонидан йўлланган ва: «Ичинг!» деган сўз битилган шошилинч телеграммани тутқаздиши.

Славин хиёл кулиб қўйди. Дуловдан Москвага учадиган биринчи самолётга билет брон қилишини илтимос қилди. Ҳамкасбининг элчихонада қолиш ҳақидаги таклифини рад этди. «Ҳаётда ҳар нарса бўлиши мумкин. Агар ўзгача иш тутсам Глэбб мени асло кечирмайди», деди у ва «Хилтон»га отланди.

Меҳмонхонага қайтиб, хонасининг эшигини ичидан қулфлаб, чўмилишга тараддудланганда телефон жиринглаб қолди.

— Салом, ҳурматли дўстим,— трубкадан Глэббнинг дўрилдоқ овози эшитилди,— мабодо америкалик ишсиз билан учрашиш ниятингиз йўқми? Балки суҳбатимиз ҳақиқатдан ҳам сермазмун бўлар.

— Илож қанча, келинг, марҳамат,— деб жавоб қилди Славин.— Пилар бизга коктейль тайёрлаб берадимми? Ёки рус ароғидан отамизми?

...Константинов Гмиря, Гречаев, Дронов, Никодимов, Коновалов, Панов, Проскурин, Стрельцов ва Славинларни «Жанговар хизматлари учун» медали билан тақдирлаш ҳақидаги Олий Совет номига битилган мактубни ёзиб бўлгач, машинани чақиритиш лозим кўрмай, пиёда сайр қилиш учун ташқарига отланди. Кейинги кунлар чарчоғи унинг вужудини тарк этмаган эди. У Калинин проспектида автобусга ўтирди. Олдинги ўриндиқда ўтирган, бўйнига транзисторли приёмник осиб олган ёш йигитча «Известия» газетасининг оқшомги сонини мутолаа қилиш билан банд эди. Радиоприёмникдан Алла Пугачёванинг «Арлекино» ҳақида завқу шавққа тўлган қўшиғи тараларди.

Константинов йигитчанинг елкаси узра газета саҳифасига нигоҳ ташлади. Унда қуйидаги хабар босилган эди:

«Совет Иттифоқи Телеграф Агентлиги маълум қиладики, кунги кеча совет контрразведкачилари томонидан МРБнинг нафақат Совет Иттифоқига, балки бизнинг мамлакатимиз билан ўзаро дўстлик ва ҳамкорлик борасида битим тузган Нагонияга қарши қаратилган операцияни фош қилишди. Совет — Америка халқлари ўртасидаги бундай қўпо-

рувчилик операциялари «совуқ урушни» авж олдириш, дўстона қўшничилик муносабатларини қарор топиши ва ривожланиши ишига раҳна солишдан манфаатдор шахслар зиммасига юкланади».

Константинов ТАСС баёнотини ўқиркан, беихтиёр кўз олдидан ҳамкасбларининг чеҳралари жонланди.

«Даҳлдорлик қандай яхши,— дилидан ўтказди Константинов,— бу кишига алланечук лаззат бағишлайди. Бурчга масъулият ҳиссини уйғотади. Қани, ҳозир шу йигитчанинг ёнига ўтириб: «ТАСС нинг мана шу баёнотини эълон қилишига мен ва менинг дўстларим сабабчи бўлишди. Уқи, фақат диққат билан ўқи, илтимос, хўпми», десам.

СЎНГГИ СЎЗ УРНИДА

Юлиан Семёнов иттифоқимизда бўлгани каби чет элларда ҳам жуда машҳур ёзувчидир. Узоқ мамлакатлардан бирига қилган сафарим чоғида Юлиан Семёнов асарларининг таржимони Зоя Бараш билан мулоқотда бўлганимда, у менга қизиқ бир воқеани сўзлаб берди. Ёзувчининг номи унинг ватанида жуда машҳур ва манзур экан. Китобхонлар уни жуда яхши билишар экан. «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» фильми телевидение орқали такроран намойиш қилинаётган бир пайтда ёзувчининг янги китоби савдога чиққан. Шуниси қизиқки, бу нашр мазкур мамлакатга умуман хос бўлмаган катта тиражда чоп этилганига қарамай икки кунда сотилиб бўлинган.

Юлиан Семёновнинг дўстлари унинг қувноқлигини, оқиллигини, чўрткесарлигини ва гоҳи-гоҳида ғамгин бўлиб юришини жуда яхши билишади. Муаллифнинг худди шу турфа хислатларини унинг турли асарларидаги кўпгина қаҳрамонлар табиатида учратиш мумкин.

«ТАСС маълум қиладики...» повестида Штирлиц учрамайди, бу эса ўз навбатида унга ўрганиб қолган китобхонлар учун нотабиий туюлади. Бироқ, повестда Максим Максимович Исаевнинг — Штирлицнинг тажрибали, уддабурон ёш ворислари ўз талқинини топган.

Повестдаги воқеалар фавқулодда тез ва кескин кечади. Унда қаҳрамон кўп, лекин ҳар бир образ ўз хусусиятига, ўз табиатига, қисқаси «ўзлиги»га эга. Шу боисдан бўлса керак, асар воқеалари илк саҳифаларидан то охиригача ўқувчини ўз диққат марказида тутади.

«Африка тармоғи»га билвосита боғлиқ бўлган махфий ҳужжатларни умумлаштирувчи Координацион институт ходими, Марказий Разведка бошқармасининг агенти Дубовни фош этишдек қалтис ва айни вақтда олижаноб вазифа юкланган совет чекистларининг ёрқин, ёдда қоладиган образлари қўлингиздаги китобда жонли ифодасини топган.

Босган ҳар бир қадами, фаолияти хатарли бўлган Дубовни зудлик билан топиш бир-бирига чамбарчас боғланган икки тугун — чекист Славин ва инженер Зотовларнинг ҳаёт-мамотига, қўллик

асоратидан эндигина қутулган, демократик қайта қуриш йўлини танлаган Африка давлати — Нагонияга алоқадор эди.

«Доно» лақабини олган Дубовни фош қилиш ниҳоятда мушкул кечади. У эҳтиёткорона ва хуфиёна иш кўраётгани туфайли чекистларнинг қўлида етарли ашёвий далил йўқ эди. Масалага мантиқий нуқтаи назар билан қарайдиган бўлсак, қабиҳ ниятли ҳар бир айғоқчи фаолиятининг «охири вой»дир. Дубовни ҳам худди шундай тақдир кутади. Генерал Константинов, полковник Славин, Гречаев, Гмиря, Проскурин ва бошқа чекистларнинг уddaбуронлиги боис Дубовнинг «қўл-оёғи боғланади».

Повестда Дубовнинг қай йўсинда айғоқчига айланганлиги таҳлил қилинмайди. Ҳақиқатан ҳам, сени тарбиялаган, нон-туз берган, одам қаторига қўшган халққа, ватанга, она заминга хиёнат қилиш ҳеч қандай қолипга сиғмайди.

«Аномалиядан аномалиянинг фарқи бор, — дейди асар қаҳрамони Константинов. — Бу фарқни қандай аниқлаш мумкин? Бу сирли тафовут замирида нималар жам бўлган? Ўз оёғига ўзи болта урган одамнинг тақдирини асраб қолишимиз, уни тўғри йўлга солишимиз мумкин ва позим. Ишонч қудратли куч. Бунки ҳамма билиши шарт. Оғир вазиятда кишига ишонч далда бўлади. Айни вақтда, оддий ҳаёт қонуниятини тушунмаган, одамгарчиликни йўқотган кишигина айғоқчи, сотқин бўлиши мумкин. Дубов ҳам шундайлар тоифасидан; ахлоқий бузуқлиги, ўзини идора қилолмаслиги туфайлигина Пиларнинг макрига учган, душман домига илинган».

«ТАСС маълум қиладики...» повестидаги воқеа-ҳодисалар, империализмнинг босқинчилик сиёсати бугунги кундаги сиёсий вазиятга айни мос тушиши китобхонни беихтиёр ҳайратга солади.

Муаллиф дунё тинчлиги хусусида қайғуриб мулоҳаза юритаркан, қаҳрамонларнинг синфий дунёқарашига, оғир вазиятларда ўз ғояларига нечоғлиқ содиқ қолишларига алоҳида урғу беради. Асарнинг музаффақияти унинг ҳаққонийлигида, ҳаётийлигида, фактли ҳужжатларга асосланганлигида бўлса ажаб эмас.

...Воқеалар асосан икки йўналишда — Нагония билан чегарадош бўлган давлат пойтахти — Луисбург ҳамда Москвада бўлиб ўтади. Марказий разведка бошқармаси резиденти Роберт Лоренс ва унинг ёрдамчиси Жон Глэббларнинг оғусига учган айғоқчини аниқлаш учун кўпни кўрган, тажрибали, чўрткесар контрразведкачи Виталий Славин Луисбургга юборилади. Бу ерда у жуда қалтис вазиятда ишлашга мажбур бўлади.

Ўз навбатида, Москвада Дубов ва унинг шериклари — дипломат сифатида иш кўраётган омилкор америка разведкачиларини тезда аниқлаш ва бартараф этишдек масъул вазифа Константинов группасига юкланади. Маълумки, дипломат қиёфасидаги айғоқчиларни фақат ашёвий далил билангина ҳибсга олиш мумкин эди.

Группа бу сермашаққат вазифани қойилмақом, тўқис адо этади.

Дарҳақиқат, заргарларникидек пухта, сабр-тоқат, қунт талаб қиладиган бу иш совет чекистларининг одатдагидек юмушлари бўлсада, уларнинг фаолиятини жасоратга, худди жанггоҳдаги жасоратга қиёслаш жоиздир. Муқаррар тажовузни отишмасиз, қон тўкмасдан бартараф этишда нақадар оқилона иш кўрилганлигига китобхон қойил қолади. Шундай қилиб, муъжаз африка давлати — Нагониянинг мустақиллиги ва нуфузи сақлаб қолинади. Дарвоқе, Африканинг географик харитасида асли бундай номдаги давлат йўқ. Бироқ, у ерда рўй бераётган қатор воқеаларнинг тўла ишончли чиққанлиги юқоридаги фикримизнинг исботи бўлиб хизмат қилади.

Таниқли рус ёзувчиси Юлиан Семёновнинг «ТАСС маълум қиладики...» повести замонавийлиги, қаламга олинган муаммоларнинг актуаллиги, айна вақтда, ер юзидаги ҳозирги қалтис вазиятни тўлақонли акс эттирганлиги билан ҳам диққатга сазовордир.

ВАЛЕРИЙ ПОВОЛЯЕВ,

Литературно-художественное издание

*Библиотека дружбы
Проза народов СССР*

Юлиан Семенович Семенов

ТАСС УПОЛНОМОЧЕН ЗАЯВИТЬ...

Художник Д. Афуксиниди
Ташкент, издательство литературы и искусства
имени Гафура Гуляма

На узбекском языке

Адабий-бадний нашр

Юлиан Семёнович Семёнов

ТАСС МАЪЛУМ ҚИЛАДИКИ...

Муҳаррир Б. Омонов

Расмлар муҳаррири А. Кива

Техник муҳаррир Т. Смирнова

Корректор У. Сайдуллаев

ИБ № 4034

Босмахонага берилди 26.10.88. Босишга рухсат этилди 21.03.89.
Формати 84×108¹/₃₂. Босмахона қозони № 2. Адабий гарнитураси.
Юқори босма. Шартли босма л. 17,64. Шартли кр.-оттиск 18,06.
Нашр л. 19,13. Тиражи 60000. Заказ № 5074. Баҳоси 1 с. 20 т.
Шартнома 114—88.

Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 700129. Тош-
кент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат
Қизил Байроқ ордени босмахонаси, Тошкент, Ленин кўчаси, 41.

Семёнов, Юлиан.

ТАСС маълум қиладики...: [Повесть. Русчадан Музаффар тарж.] / [Редкол.: У. Умарбеков ва бошқ.]. — Т.: Адабиёт ва санъат нашр., 1989. — 336 б. — (СССР халқлари прозаси). — Дўстлик кутубхонаси).

Юлиан Семёновнинг номи китобхонларга «Альтернатива» туркумига кирувчи «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси», «Пролетар диктатураси учун бриллиантлар», «Баҳорги муз устида», «Яшашинг шарт», «Ўзма-юз» каби қатор сиёсий роман ва қиссалари орқали яхши таниш.

... Совет хавфсизлик органига чет элда хор-зор, дарбадар юрган рус муҳожиридан мактуб келади. Унда Москвадаги махфий институтлардан бирида иш кўраётган Марказий Разведка Бошқармасининг агенти маълум қилинган эди. Совет контрразведкачиларининг олиб борган машаққатли изланишлари натижасида агент фош этилади. Африка давлатларидан бирининг дахлсизлигига қаратилган тажовуз барбод бўлади. «ТАСС маълум қиладики...» аса-рида ана шулар ҳақида қизиқарли ҳикоя қилинади.

Семенов, Юлиан, ТАСС уполномочен заявить: Повесть.